

મહાવીર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિરનું ધ્યેય

ધાર્મિક, રાષ્ટ્રીય અને મામાજિક એ ત્રણે દ્રષ્ટિઓનો
અમન્વય કરનારા સાહિત્ય પ્રકાશનોનો પ્રચાર

જે કાળમા પ્રજાજીવન સાવ કંચરાઇ રહ્યું હતું
બીજી બાજુ સમૃદ્ધિના લોપ થવા માડ્યા હતા. પિંચાંચોને
ચરમાવે તેવા ભયકર અત્યાચારો થઈ રહ્યા હતા. નતિ
વાળા જોર વ્યાખ્યા હતા. ઉચ્ચનીચનાં લેટોની માનવ
માનવ વચ્ચે દીવાલો ખડી થઈ ગઈ હતી અહંકારથી
ઉગ્રખર બનેલી દિવંજલાત પવિત્રતાને પરવારી બેઠી
હતી વેદવિહિત કર્મકાંડોની બાદા ક્રિયાઓમા ખૂબ
સકરતા વ્યાપી ગઈ હતી.

તે વખતે સાધનાપૂર્ણ જે મહાવિભૂતિએ વિશ્વમા

પ્રગણ ફેડી વિશ્વવલ્લભ ગિરદ મેળવ્યું

તે પ્રભુ મહાવીરના

મૌલિક વચનામૃતોનો જોન અને જોનેતર જનતામા પ્રચાર

કરવા સારુ સમૃદ્ધ, સુંદર અને સર્વોત્તમ સાહિત્ય

બહાર પાડવું એ એકજ માત્ર

મહાવીર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર

નો

ઉદ્દેશ છે

❀ મહાવીર કાર્યાલય સાબરમતી ❀

દશવૈકાલિક સૂત્ર

પ્રત ૫૦૦૦ ના ખર્ચની વિગત

કાઉન ૧૬ પેશ સાઇઝ ફોર્મ ૧૨૥ પૃષ્ઠ ૨૦૦

કાગળ રીમ ફર્રા સત્તાવીમ રતલી ૫-૫-૬ લેખે	૩૩૩-૧૫-૬
છપામણી	૧૬૬-૦-૦
વળામણી અને મેળવણી	૩૧-૪-૦
બંધામણી	૨૦૦-૦-૦
પૂઠા તથા છપામણી	૪૦-૦-૦
વ્યવસ્થાખર્ચ	૧૨૫-૦-૦
પ્રચારખર્ચ	૨૦૦-૦-૦
સરંજામખર્ચ	૭૦-૦-૦
કાગળ વગેરેની મજૂરી	૨-૧૦-૩
	<hr/> ૧૧૭૧-૧૪-૦

નોંધ:—પ્રચારખર્ચમા જાહેરખબરખર્ચ, ટપાલખર્ચ, મુમાફરી-ખર્ચ, સમાલોચના, અભિપ્રાય તથા લેટ માટે અપાતાં પુસ્તકો વગેરેના ખર્ચનો મમાવેશ થાય છે

મહાત્માનીર સાહિત્ય પ્રગણન મહિર ધર રજો

શ્રી દરવૈકાલિક-સૂત્ર

[ગુજરાતી અનુવાન]

૦

અનુવાદક

કવિવર રજિત શ્રી નાનવદ્રષ્ટ અવાધીના

મુસિખ

સપ્ત શતાવધાની ૫ મુનિશ્રી સામા પચનશ

ત્રીર શ્રેવત ૨૪૬૦

ધ સ. ૧૮૦૫

ચાર આના

પ્રકાશક :—

શ્રી. લક્ષ્મીચંદ્ર ઝવેરચંદ સંઘવી
મહાવીર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર
સાળરમતી ગૃન્દાત

પ્રથમ આવૃત્તિ

પ્રત ૫૦૦૦

ફાલ્ગુન સુદ ૧ : ૧૯૯૧

મુદ્રક પટેલ મગનલાલ લક્ષ્મીદાસ
ધી "સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ."
કે. પાનકોરનાકા—અમદાવાદ.

શુદ્ધચરણે

બેની કા દ્રવ યદી ઉરમાં ઉગત
ભરે વિચારણ ત્વાગવલુ પ્રસન્ન
સે પૂજ્યપા ગુરુના ચાલુાવિન્દ
સેવાર્થ અર્પિત હશે અનુવાદબધ

સૌશાગ્ન

નિવેદન

મહાવીર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિરનો આ બીજો અથ બહાર પડે છે. લેખક મુનિરાજશ્રી ત્રિદારમાં દેવાવી દર્શવૈકલિકનું પ્રકાશન થારવા કરતા કદક મોટું ચરા પામ્યું છે. પગુ આનીજ સાથે ત્રીજું પ્રકાશન “સાધક સદચરી” પણ તૈયાર થઇ ગયું છે. અને તે દૂંદ મમયમાં પ્રસિદ્ધ થઈ, યોગજ વખતને અંતરે આદેશને મળવાથી અવશ્ય અંતોષ થશે એમ અમે માનીએ છીએ.

શ્રી ઉત્તમધ્યનસૂત્રની પ્રથમ આવૃત્તિના પ્રકાશન વખતે જનતાની માગને અમે પહોંચી શક્યા નહતા તેથી આ દર્શવૈકલિક સૂત્રની પ્રથમ આવૃત્તિની ૫૦૦૦ અન છપાવી છે

બને ત્યાં સુધી સ્પર્દેથી વસ્તુઓજ વાપરવાનો મંસ્થાનો ઉદ્દેશ દેવાથી છોટના પાકાં પૂકાને બદલે કાગળનુંજ પાકું પૂકું ગમ્યું છે. આમ કંવાથી ખર્ચ પણ ઓછું થાય છે અને પ્રકાશન ટકાઉ તથા સગતુ બહાર પડી શકે છે.

આ પછી અમારી મંસ્થાનુ યોયું પ્રકાશન શ્રી આચારાંગ સૂત્ર [ગૂજરાતી અનુવાદન] બહાર પડે

આ મસ્થાની પ્રકાશન મમથી ચોજના અને તેના નિયમો આગળ જ આપેલા છે તે વાચી ચોગ્ય લાગે તો ત્રિદાર બધુઓએ આદક થઇ જવું. તેમ થવાથી તેમને અને મસ્થાને પોસ્ટખાતાની અને વધુ ખર્ચની તકલીફ રહેશે નહિ.

અમાર્ગ આદેશો અને ત્રિદારોએ અમારા પ્રથમ પુષ્પ શ્રી ઉત્તમધ્યનનો લાવળીનો સત્કાર કરી મસ્થાને આગળ ધપાવવાની પ્રેરણા આપી છે તે બદલ અમે તે મૌના આભારી છીએ, અને તેઓની આ મસ્થાપર આવી શુભ લાવના વલા કરે એમ અમે ધર્યોએ છીએ.

આ મસ્થાના હમેશના નિયમમુજમ ખર્ચની વિગત પણ આગળ આપેલી છે

મંત્રી

પ્રવેશતા પહેલા

શ્રી ઉત્તરાખ્યનું સૂત્રની પહેલી આવૃત્તિ મદ્રાસ પડી ત્યારે શ્રી દશરૈખલિક સૂત્રનું અનુવા ન બહાર પાડવાની ઇચ્છા હતી અને તેનો પ્રાગ્જ પછુ થઈ ચૂકેનો પરંતુ અને મોગોની વચ્ચે પ્રમદા ઇચ્છા હોવા છતાં અમ ત્રા માં તે પૂર્ણ ન જ થયું

અમદાવાદથી જેમ જેમ વિદ્યાર કરી આગળ વલના ગયા તેમ તેમ ત્યાં માગમા જેટલો અવકાશ મળે તેટલો લખ તે તથા સાધક સદ્યરી” (જે પુસ્તક તૈવાર થઈ હપાઈ રહ્યું છે તે) વૃદ્ધિ પામે જતા હતાં પરંતુ તેની સમાપ્તિ નો કોઈ મુકામે જ થઈ ના પરથી આ મથનું પ્રસિદ્ધિકરણ કેમ મોકુ થયું તે સમજી શકાશે

ઉત્તરાખ્યન જેટલું દશરૈખલિક ત્રયાગ પામો કે કેમ તે અગુ ઉકેરો પ્રથમ છે કેમકે ઉત્તરાખ્યન સૂત્રમાં તે અનેક કથાપ્રસંગો સું ર ઐતિહાસિક ઘટનાઓ તથા ઈતુકારીય ચિત્રસંભૂતીય અને રથનેમીયમા આવના ચેતનવતા ગુણો સામાન્ય વાયના હ રમાં પછુ રસવૃત્તિ જગાડે તેવા છે દશરૈખલિકમા નથી કથારિખાગો કે નથી રોચક સવારો તેમ છતાં પછુ દશરૈખલિકમા એક એવું આર્થિક તત્ત્વ તે જરૂર છે કે જેના તરફ જિજ્ઞાસુ વાયક આકર્ષાવા વગર ગલી શકે નહિ

આને ભાગતવર્ષમા જેને અસે આર્થિક સમમ્યાનું કોકકુ ગુચવાયેલું છે તેટનુંજ ચારિત્ર વિસ્તરું પછુ ગુચવાયેલું છે મરણકે આર્થિક નિર્મળતાનું મૂળ જ આ છે તેનો આને કાષ્ઠ અસ્વીકાર કરી શકી નહિ આધુનિક યુગમાં જેટલું મનુષ્ય વાયે અને વિચારે તેના

કરતાં શતાંશ પણ વર્તનમાં મૂકે એ વધુ આવશ્યક છે. એ આવશ્યક તત્ત્વ દશવૈકલિકમાંથી મળી શકે તેમ છે કારણ કે તેમાં સંયમી જીવનના કડક નિયમો અને સાથે સાથે તેના પાલનની પ્રેરણા પણ છે. તે અપેક્ષાએ જિજ્ઞાસુ વર્ગમાં જોડયું ઉત્તરાધ્યયન આદર પામ્યું છે તેટલુંજ દશવૈકલિક પણ પામે તે આશા અસ્થાને નથી.

પદ્ધતિ

ઉત્તરાધ્યયનની પદ્ધતિમાં જે જે દ્રષ્ટિબિંદુઓ રાખવામાં આવ્યા હતા તે તે દશવૈકલિકમાં પણ રાખવામાં આવ્યા છે. માત્ર ફેર એટલોજ કે ઉત્તરાધ્યયન કરતાં દશવૈકલિકમાં મંપાદટ્ટીય નોંધનો ઉમેરો વધુ પ્રમાણમાં કર્યો છે. જે તે ન કર્યો હોય તો મૂળ મોડિના અર્થને મમજવામાં સુસ્તેલી પડે. એટલે તેમ સમજી એટલા ઉપયોગી ઉમેરાની આવશ્યકતા પૂરી પાડવામાં આવી છે

જો કે અમુક વર્ગ માત્ર ભાષાદ્રષ્ટિએજ મૂળનો અનુવાદ કરવો તેટલુંજ અનુવાદનું કાર્યક્ષેત્ર માને છે. પણ મને લાગે છે કે મૂળ કથનનો ઉદ્દેશ ત્યાં ત્યાં મૂળ કથનના વાક્યોમાં પરિપૂર્ણ ન થતો હોય અથવા તે કથન કદા અપેક્ષાએ દહેવાયેલું છે તે સ્પષ્ટ થતું ન હોય ત્યાં ત્યાં તેને વ્યક્ત કરવા ઘટનો પ્રયત્ન કરવો તે પણ અનુવાદકનું અનિવાર્ય દર્તન્ય છે.

કોઈપણ ભાષાના ગદ્યાનુવાદ કરતા પદ્યાનુવાદ કરવામાં આવસ્તુની વિશેષ ચોક્કસી રાખવાની હોય છે. જે કે મમર્થ જ્ઞાની પુરુષોના કથનમાં ન્યૂનતા મહત્ત્વની નથી કે તેની પૂર્તિની આવશ્યકતા હોય. પરંતુ જ્ઞાનીજનોના વક્તવ્યમાં ગાભીર્થ અવશ્ય હોય છે. અને તે ગાભીર્થનો સ્પષ્ટાર્થ જો ન આપવામાં આવે તો વાચકવર્ગની જિજ્ઞાસા ઘણીવાર અતૃપ્ત રહી જવાનો સંભવ છે. તેવા પ્રમગે એ વક્તવ્યના હેતુને સ્પષ્ટ અને રોચક ભાષામાં વ્યક્ત કરવા સારું અનુવાદક પોતાની વિવેકશક્તિ અને ભાવનાનો શુભ ઉપયોગ કરે તો તે અપ્રાસંગિક તો નજ ગણાય

એ કે આથી દુઃખ એમ નથી માનતો કે આમ દરવાથી જિજ્ઞાસુ-
વર્તની ધ્રુવ છા મંપૂર્ણ સંતોષાર્થ જાય. પરંતુ દુઃખ એમ તો અવશ્ય માનું
હું કે તેમની તથાગણ્યા વર્તકિવિત પણ એ નોંધો ઉપયોગી થઈ
પડે. અને તે ઉપયોગિતા એ ઉચ્ચાધ્યયનના વાચકો પામેથી જાણીને
જ અહીં પણ ઉચિત રસે સંસ્થિત કિંવા વિસ્તૃત નોંધો આપવી
યોગ્ય ધારીને આપી છે

જે જે અનુવાદની નોંધો છે તેના દાષવો મૂળ સ્તોત્રથી
ભિન્ન રાખવામાં આવ્યા છે અને તેથી અનુવાદક પોતાનો માન
અભિપ્રાય આપે છે તેટલુંજ સમજવાનું છે

દશવક્ત્રાધિકારના વાચકોને તેમજ નિર્દેશ કર્યા પછી તેમને ખામ
જાણવા યોગ્ય વસ્તુ તરફ યોગ્ય કડુ છું કે જે આ પ્રસ્તુતના વાચન
પહેલા જાણી જરૂરી છે
દૈન્યગાનની અનુવાદતા

દૈન્ય યન એ અનોકાંત યન હોવાથી તેમાં આવતા સૂત્રો
જલુધા માપેક્ષ (અપેક્ષાપૂર્વકના) હોય છે અપેક્ષા ઝેટને દ્રષ્ટિનિદુ
મનુષ્ય જ્ઞાતુથી સાધક-ચાર્યા દોષ ત્યાંમુધી તે દ્રાગ સખસના દોષ
અને પતન થતુ એ સદૃજ ગંભીરિત હોવાથી તેના સાધકોના સગમી
જીવનની રક્ષા માટે ધમ પુરૂષધરોએ પ્રમમને અનુવક્ષી વિગેય અને
નિરેધાતમક નિયમો તથા ઉપનિયમો સ્થાપિત કર્યા હોય છે અને
તેમાં શિન્નશિન્ન દ્રાહ્નિદુઓ લા હોય છે

આવા નિયમો બે ધર્મ બૌદ્ધધર્મ તથા જ્ઞાતર ધર્મોમાં પડ
મને છે અને સાધકદયામાં તેની પૂર્ણ આવશ્યકતા પડે છે તે
વાત તો નિ સચવખે જુદિમાન સંજનો પશુ સ્વીકારશે

હવે અહીં પ્રજ્ઞ યાવ છે કે નિયમો તો નિધાતમકજ હોવા
જેમને તેમાં અનોકાંતના અને શિન્નશિન્ન દ્રાહ્નિદુઓ યામણે

આ પ્રજ્ઞનો ઉત્તર એ છે કે જે જે નિયમો જ્યારે જ્યારે
પાવ છે ત્યારે તે તે ધર્મસરથાપોએ ત્યાગી મધ્યસા અને સાધ-

કાની પરિશિષ્ટિના અભ્યાસનો વિચાર કરી નિયમો ઘડ્યા હોય છે, અને તે નિયમોની અવરજા અભ્યાસના ઉપનિયમો પણ રચ્યા હોય છે. એ કે સાધકનું ક્ષેત્ર તો મધ્ય આત્મવિકાસનું હોય છે, પરંતુ તે વિકાસને માધ્યમ માટે સ્વાતંત્ર્ય નિયમો અને ઉપનિયમોની પણ મદદન આપવાના છે.

ઉત્સર્ગ અને અપવાદ

તેમનાં જે જે નિયમો વિકાસની તરફ અનિષિદ્ધતા છે તેમાં અપવાદ હોવા નથી. અર્થાત્ જે નિયમોમાં દોષ છે, પરંતુ જે નિયમો કે ઉપનિયમો મૂળ શુદ્ધતાની દ્રષ્ટિ માટે લેવાયા હોય તેમાં તો અપવાદ અમુક ભાગે શરૂ આવી ગયે છે નહીં તો ઉત્સર્ગ અને અપવાદ એમ બંને માર્ગો છે.

અપવાદમાર્ગની આવશ્યકતા

આજે લોકમાનસનું વલણ કઈ તરફ છે? મધ્યાન આજે કઈ પરિશિષ્ટિમાં છે? કે કયા પ્રેક્ષકો ઉભા છે? તે જવાબ જોઈતો ખ્યાલ કરી જે જે નિયમો ત્યાં જામ્યા હતા હોય તેને વિવેકપૂર્વક તોડી કાઢી આત્મવિકાસનું ક્ષેત્ર ન વૃદ્ધિ તેજ દ્રષ્ટિમાં જાળવી અપવાદ માર્ગનો ઉપયોગ કરવા તેજ અનેકાંતવાદનું પ્રયોગન છે. આજ અનિવાર્ય યોગેશોમાજ અપવાદમાર્ગની ઉત્પત્તિ થાય છે અને દોષ રહે.

જેનદેવેશની વિકાસશ્રેણી

જેનદેવેશનો વિકાસ બે વિભાગોમાં વિભાજ્ય છે. (૧) ગૃહસ્થ-જીવનમાં વડી વિકાસ માધ્યમો માધક અને (૨) તપાસાશ્રમી માધક તે બંને વર્ગોનો આસ્વાદ્ય તો મધ્યાન જ હોય છે પરંતુ વિકાસ માધ્યમની અડપમા જેટલું તારતમ્ય હોય છે તેટલું તે તે માધકના માધ્યમોમાં પણ તારતમ્ય હોય છે. અદિશા, સત્ય, અસ્તેય, અમર્ય અને અપરિગ્રહ એ બધા વિકાસનાં માધ્યમો ગણાય. તેનું પાલન કરવામાં ગૃહસ્થમાધકને મર્યાદા હોય છે કારણ કે તેને ગૃહસ્થધર્મ ગામનીને સાથે માથે આત્મધર્મમાં આગળ વધવાનું હોય છે, અને તેથી જ્યાં ત્રતોમાં તેને મર્યાદા મળવામાં આવી

છે કે જે મર્તાદ તેના જીવનમાં સુમાખ્ય થાય પરંતુ શ્રમણ સાધકો-
ને તેનું સંપૂર્ણ પાલન કરવાનું હોય છે આથીજ શૃદ્ધથમાધકના
મનો અણુનો શૃદ્ધથ છે અને શ્રમણસાધકના મનો મદામતો
શૃદ્ધથ છે આ પ્રમાણે શૃદ્ધથસાધક તેમજ સંન્યાસીનું પણ અંતર
મમજ હોય છે

આ આખું શ્રી જ્ઞે કે શ્રમણમાધકને ઉદ્દેશીને શૃદ્ધથેનું છે
એટલે શ્રમણજીવનને સ્પષ્ટતા ધરના વિશેષ હોય તે સાર સ્વાભાવિક
છે (પણ તે મંત્રાંતિ સાથે શૃદ્ધથમાધકનો સંબંધ સૌથ દોરા જોવો છે
તે તે આપને પહેલે વિચારી ગયા)

અહીં આપને શ્રમણજીવનના કેટલાક અગત્યના પ્રશ્નો વિચારીએ
અને તેમાં ઉત્સર્ગ અને અપવાદમાર્ગને સ્થાન છે કે કેમ? અને છે
તો ક્યાસુધી અને ક્યા હેતુએ તે જોઈએ

મુલમી જીવનમાં અદિસાનું મન વાણી અને કર્મથી સંપૂર્ણ
પાલન કરવા માટે વનસ્પતિ, અગ્નિ, જળ વાયુ ઇત્યાદિ જીવનના
આવશ્યક તત્ત્વો પણ જ્યાં જુદી સજીવ હોય ત્યાંજુદી તેવા સુક્ષ્મ
જીવોની પણ દિગ્ધા કરવાનો નિયમ છે * પરંતુ તે નિયમ સંવત્સર
બાધાક ન થઈ પડે તે નાટે તે જ અભ્યસનમાં તેનો ઉકેલ પણ
સાથે જ મળી જાય છે કારણકે મુલમી એ શાકનું પુતળ નથી
પરંતુ દેહધારી પુતળ છે તેને પણ ખાનું પીણું શુદ્ધ માલત્ર ઇત્યાદિ
ક્રિયાઓ કરવાની હાથ છે તે અવસ્થા ક્રિયાઓમાં જ્યાં જ્યાં અનિવાર્ય
દિસા છે ત્યાં અપવાદ પણ છે જેમકે —

(૧) માલત્રમાં વાયુની દિગ્ધા થાય પણ તે પાપ કરતાં આજીવનની
હિદ થાય એ સવચને વધુ હાનિકારક છે માટેજ કશું કે ઉપોગપૂર્વક
તે ક્રિયા કરે તો પપકર્મના જનન થતાં નથી

(૨) ત્યાં પણ ખોરાક અને પાણી માટે તો સચેત ખાવાનો અપવાદ નથી. કારણકે નિર્જીવ પાણી અને ખોરાક દુઃગ્રસ્ત લલે હો છતાં અલભ્ય તો નથી તેથીજ ત્યાગી માટે મર્યાદિત આહાર પાણીનો અડકવા સુધીનો પણ મર્યાદા નિષેધ છે. પરંતુ ચાલતાં ચાલતાં નદી નાળાનાં પાણી આવે તો શું કરવું ? ત્યારે બતાવ્યું કે બીજો માર્ગ ન હોય તો નદીઓ ઝોળગી ચકાય અને પ્રાયશ્ચિત લઈ તે પાપથી નિવૃત્ત થઈ શકાય. પરંતુ ચાલવાનો ત્યાં નિષેધ ન કર્યો કારણકે તે છૂટ આપવામા પણ મંચમની ગ્લા છે. વસુધામા ધ્યજે સ્થજે વિચરી મંચમધર્મનો પ્રચાર કરવાનો તેમા ગંભીર હેતુ રહેલો છે.

(૩) વરસાદ વરસતો હોય તો ખોરાક નિમિત્તે બહાર ન જઈ શકાય. (પરંતુ ત્યાં) પણ મળવિસર્જન સારું નીકળવાની છૂટ આપી છે. કારણકે તે ક્રિયા અનિવાર્ય છે.

(૪) ગૃહસ્થના ધરમા ન ઉતરવું એમ શ્રમણમાધકને જૈન-શાસ્ત્ર આજ્ઞા કરે છે. પણ બીજી બાજુ એકાદ દિવસ અનિવાર્ય રહેવું પડે તો છૂટ પણ આપી ત્યાં રહી શ્રમણધર્મ કેમ સાચવવો તેનો વિવેક સમજાવે છે પરંતુ કનક અને કામિનીના સગથી તો સર્વથા મુક્ત જ રહેવું તેમા શ્રમણસાધકને લેશમાત્ર અપવાદ કે છૂટ આપી નથી. કારણકે અધ્ધહચર્ય અને પરિગ્રહ એ બંને અગો અયમના રોધક અને, સીધી રીતે આત્માના ધાતક છે તેજ રીતે જે જે મયમજીવનને બાધક હોય તે તે ક્રિયાઓનો અને પદાર્થોનો મખ્ત નિષેધ છે મારાશ કે ત્યાગી માધકે વિવેકપૂર્વક અયમી જીવન વહન કરવું તેજ તેનો નિષ્કર્ષ છે

આ રીતે દશવૈકલિકમાં આવતા નિયમોનો વિવેકપૂર્વક ઉકેલ કરવા સારું દશવૈકલિકના વાચકોને અનેકાતવાદના સિદ્ધાંતનો આ માત્ર અગુલિનિર્દેશ છે.

સહાયતા

આ મૂલનો અનુવા કરતી વખતે તેની સાથે ડૉ શ્રદ્ધિન ગ્રેાં
અવ્યકર ડૉ જીવરાજજી, પૂજ્યશ્રી અમુનખસપિજી તથા ઉપા
ધ્યાય શ્રી આત્મારામજી મહારાજ તરફથી પ્રગટ થયેલા અનુવાદોનો
મમ રૂપ કરવામાં આવ્યો છે અને ગ્રેાં અવ્યકર ડૉ શ્રદ્ધિન તથા
ઉપાધ્યાયજીની પ્રસ્તાવનાઓથી તે C યોગી પ્રમાણે પણ લીધા છે
તેથી તે પણ મારા મદાપકોજ ગણાય

મારા પૂજ્ય શુરદેવના નિરીખણનો ફાળો જે આ અનુવાદમાં
ઉત્તગમ્યન કરતા ઓછો નથી તેમનો આભાર સર્વોપાધી રીતે
વર્ણવી સમય અને સ્તર સંજ્ઞાનો કે જેનો આ પુસ્તક અને અન્ય
પ્રકાશનો પાછળ પુષ્કળ શ્રમ અને ઉત્સાહ છે તે સૌની સેવાનું
દર્શનમિથ્ના વાચકોને સંભરણ કરાવી વિરમુ છુ

મુરત

૧ ૨ '૩૫

સંતબાલ

પ્રસ્તાવના

દશવૈકલ્પિકસૂત્ર એ જૈન આગમમાં મૂળસૂત્ર તરીકે ઓળખાય છે. આગમ સાહિત્યના (શ્લેષ્મૂં અને શ્લેષ્મ્યાં ને માન્ય ગણાતા) અંગ, ઉપાંગ, મૂળ અને છેલ્લે એમ ચાર વિભાગો છે. તેની સંખ્યા ૩૧ અને એક આવશ્યક સૂત્ર મળી કુલ ૩૨ સૂત્રો સર્વમાન્ય છે. તે પૈકી મૂળના વિભાગમાં દશવૈકલ્પિકનો મમાવેશ થાય છે.

આચાર્ય, સૂચકાગ આદિ બાર સૂત્રોની ગણના અગવિભાગમા થાય છે. પરંતુ તેમાંનું દ્રષ્ટિવાદ નામનું એક મમૃદ્ધ અને સુંદર અંગસૂત્ર હાલ આપણી પાસે ઉપલબ્ધ નથી તેથી અગિયારજ અંગો ગણાય છે. ઉવવાષ્ઠ, ગાયપસેણી પ્રત્યાદિની ગણના ઉપાગમા, ઉત્તરાધ્યયન, દશવૈકલ્પિક વગેરેની ગણના મૂળમા અને વ્યવહાર ગૃહ્યતત્ત્વ વગેરેની ગણના છેદસૂત્રોમા થાય છે.

અંગ અને ઉપાગોમા જૈનધર્મના મૂળમૂલ મિદ્ધાનો મિવાય વિશ્વના આવશ્યક તત્ત્વો જેવાકે જીવ(આત્મા), અજીવ(કર્મ) અને તેના કાર્યકારણની પરંપરા તથા કર્મમધનથી મુક્ત થવાના ઉપાયો પણ દર્શાવ્યા છે. મૂળસૂત્રોમાં આરમાર તત્ત્વોનું વર્ણન તથા સંમતી જીવનના યમનિયમો અને તેને લગતો ઉપદેશ વિશેષ અંશે

છે જ્યારે છેલ્લેનામાં અમલજીવનના ચમનિયમ મંબધી થયેલ
જૂનોનું પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ વિશુદ્ધ થવાના ઉપાયો છે

દશવૈકાનિકમા સાધુજીવનના ચમનિયમોનું વર્ણન મુખ્યત્વે
દેવાથી ઠાણાં સૂત્રના ચોથા ઠાણામાં વણુવેના ચાર યોગો પૈકી
ચરણકરણાનુયોગમા તેનો સમાવેશ કરી ચકાવ.

મૂળ સૂત્રા શા માટે ?

અંગ ઉપાગ અને છેલ્લે એ ત્રણે વિભાગોના સંબંધમાં તે તે
સૂત્રા તેને કેમ મળી તે તો તેના અર્થ જ્ઞાને વિચારપરથી સ્પષ્ટ
સમજાય છે તેથી તેમા કોઈ પણ પાશ્ચિમાત્મ કે પૌર્વાત્મ વિદ્વાનોનો
લેણમાત્ર મતભે નથી પરંતુ મૂળસૂત્ર શા માટે કહેવાયા તે સંબંધમાં
ભિન્નભિન્ન વિદ્વાનો ભિન્નભિન્ન ક પનાઓ કરે છે

શાપેટિય નામના એક જર્મન વિદ્વાન મૂળસૂત્રાનું કારણ
જતાવે છે કે તેમાં 'Mahavir's own words' એટલે કે
તે સૂત્રોમા જગવાન મહાવીરના જ શબ્દો અર્થિત થયા છે અને
તેથીજ તેને મૂળ સૂત્રા મળી દરો.

આ કથન ચકાસ્યે છે કારણકે જગવાન મહાવીરના શબ્દો
તેમા છે અને ઈતરમા નથી એવું કહી સકાય નહિ અને દશવૈકાનિક
ના ધણા ધ્યેનો ઈતર આગમોમાંથી લીધા હોય એમ સ્પષ્ટ દેખાય
તેથી તે અભિપ્રાયનું નિગાળણ કરવા સારુ Dr Walther
Schubring (ડૉ. શ્વિંગ) કહે છે કે —

This designation seems to mean that these four
works are intended to serve the Jain Monks and
Nuns in the beginning (મૂળ) of their career'

આ સૂત્રો જૈન સાધુ તેમજ સાધ્વીને સાધુજીવનના મૂળમા
જે ચમનિયમાદિ (વર્તપુષ્ક)ની આવશ્યકતા છે તેની આગમનો

1 See - Utt Sv. Introduction Page no 79

મારુ ઉપદેશ છે, માટેજ તે મૂળશૂદ્ધિ કહેવામાં હોય તેવું મૂળમંત્ર
પરથી મૂલ્યિત થાય છે.

પરંતુ Prof. Guerinot (પ્રો ગેરીનો) એમ માને છે કે
આ ગ્રંથો Traites Originaires અર્થાત્ કે અવ્યવ ગ્રંથો છે.
કારણકે તેના પર અનેક દીકાઓ અને નિર્ણયો થઈ છે દીકા ગ્રંથોના
અભ્યાસ કરનાં આપણે પણ જે ગ્રંથ પર દીકા કરી હોય તે ગ્રંથને
મૂળ ગ્રંથ કહીએ છીએ જેનું ધાર્મિક ગ્રંથોમાં આ ગ્રંથો ઉપર
સાથી વધારે દીકાના પુસ્તકો છે, તેથી દીકાઓની અપેક્ષાએ આ
ગ્રંથોને મૂળશૂદ્ધિ કહેવાનો જેનું આગમમા પ્રથા પડી હશે તેથી
તેમની કલ્પના છે.

આ ગ્રંથો પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનોએ મિશ્રભિન્ન દૃષ્ટિર્નિહુઓને
મોખરે કરી કલ્પનાઓ કરી હોય તેમ જણાય છે.

તેમાંની પ્રથમ કલ્પના ઉત્તરાખ્યનને લાગુ પડી ગઈ. કારણકે
ભગવાન મહાવીરે તેમના અતિમ ચાતુર્માસમાં જે છત્રીમ અલ્પપુણ્ય
મવાલોના ઉત્તરો આપેલા તે ઉત્તરોજ આ ગ્રંથમાં સંગ્રહીત
છે. પરંતુ આ વસ્તુ દર્શવૈદ્યલિંગને તો સીધી રીતે લાગુ પડી શકતી
નથી. એટલે ખીજે મત દર્શવૈદ્યલિંગની વસ્તુને અનુમરીને કદાચ
નક્કી કરવામાં આવ્યો હોય. પણ આ ખીજ મતને માન્ય ગણવા
જતા ઉત્તરાખ્યન ગ્રંથ આપણને મોઢા કરે છે કારણકે તેમાં
કેવળ શ્રમલુહવનના યમનિયમોજ નહિ બલકે અનેક કથાઓ,
શિક્ષાપદો, મોક્ષપ્રાપ્તિના ઉપાયો, લોકવર્ણનો વગેરે જેનું
આગમોની મૂળશૂદ્ધિ ધણી ધણી વસ્તુઓ છે. સાગંતકે તેમાં
યમનિયમાદિ વસ્તુ મુખ્યત્વે ન હોવાથી દર્શવૈદ્યલિંગની જેમ તેને
ધરાવી સ્થાય નહિ. તે ઉકેલ લાવવા માટે ત્રીજો મત બહાર આવ્યો

હોય તેમ અનુમાન થાય છે પરંતુ તે માન્યતાની દલીલ બહુ વજન
 ૧૨ જાણીતી નથી કારણકે જેમ દશવૈકલિક અને ઉત્તરગોપયન
 ઉપર અને ટીકાઓ રચાઈ છે તેમ ઇતર એટલે અંગ વિષાંગની
 પણ પુષ્કળ ટીકાઓ ઉપલબ્ધ છે તેથી ટીકાઓ ઉપરથી તેનો
 મૂળમંડા માનવામાં આપણને પૂર્ણ સંતોષ થતો નથી

ત્યારે હવે મૂળ સદા શા માટે મળી દશે તે 'સન્ધ્યા
 વિચારણા કરતાં એમ જણાય છે કે આખાજે જૈન-સંનના સિદ્ધાંતો
 તોનું અને જૈનજીવનનું રહસ્ય સંક્ષિપ્તમાં અને યથાર્થ સમજવું હોય
 તો તેને માટે આ મૂળ મથિજ સુસાધ્ય ગ્રંથો મણી શકાય છે અને
 તે અંગેજ તે મૂળ ગ્રંથો તરીકે સ્વીકારાયા હોય તે સુમંગલ
 લાગે છે

દશવૈકલિક પોતેજ આપણને તેમ માનવા માટે વધુ પ્રેરણા
 કરે છે અને આજ માન્યતાને શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય પણ પુષ્ટ કરે છે

From this mixture of contents it can easily
 be understood why tradition as represented in
 Hemachandra's *Parishetaparvan* 5 81 ff in accord-
 ance with earlier models should ascribe the
 origin of the *Dasaveyaliya Sutta* to an intention
 to condense the essence of the sacred lore into
 an anthology

અહીં જુદી જુદી વસ્તુઓનો મમાવેશ થયેલો હોવાને લીધે
 દશમ્યા પ્રમાણે હેમચંદ્રાચાર્યના પરિસિદ્ધપત્ર ૫ ૮૧ માં દશવૈકલિક
 સૂત્રને જૈનધર્મનું તત્ત્વગોષ્ઠ સમજાવનાર તરીકે આ પુસ્તક મા યુ છે
 આ પ્રમાણે ડૉ. ગ્રિયેસ પણ આ મતને પોતાની પ્રતાવનામાં રજુ
 કરી પોને પણ તેને સ્વીકારે છે

મૂળ સંજ્ઞાનો પ્રારંભકાળ

વાસ્તવિકરીતે તો આ ગ્રંથોને મૂળ મંત્રા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના કાળમાંજ (૧૨ મા સૈકાની આસપાસ) પ્રાપ્ત થઈ હોય તેમ અનુમાન થાય છે. કારણ કે અન્ય સૂત્રગ્રંથોમાં ક્યાંય તેવો ઉલ્લેખ નથી. નંદીસૂત્રમાં આગમગ્રંથના બે વિભાગ છે. (૧) અંગપ્રવિષ્ટ અને (૨) અંગબાહ્ય. તેમજ અંગબાહ્યના પણ બે ભેદો છે. (૧) કાલિક (૨) ઉત્કાલિક. તેમાં દશવૈકાલિક સૂત્રની ઉત્કાલિકમાં ગણુના બતાવી છે. પરંતુ હાં મૂળ મંત્રાનો ઉલ્લેખ મળતો નથી.

ગ્રંથકાર કોણ ?

સત્તા સંબંધમાં આટલો હિસાબોહ કર્યા પછી દશવૈકાલિકના રચયિતા કોણ ? તે પ્રશ્ન સહેજે ઉપસ્થિત થાય છે

અન્ય આગમોમાં ભગવાન મહાવીર કથિત શબ્દોનો મગ્ગ શ્રી સુધર્મસ્વામીએ કરેલો અને તે પ્રવચનો પોતાના શુશિષ્ય જ ખૂસ્વામીને ઉદ્દેશીને કહેલા જેમકે—સુચમે આત્મ તેણ મગવચા એવમક્ષાચા એ પરથી સિદ્ધ થાય છે કે તેવાંજ સૂક્તો દશવૈકાલિકમાં પણ મળી આવતા હોવાથી એક એવી માન્યતા ચાલી આવે છે કે દશવૈકાલિક પણ સુધર્મસ્વામીએ જ ખૂસ્વામીને ઉદ્દેશીને કહેલું પરંતુ આ માન્યતા સર્વમાન્ય થઈ શકી નથી એટલે કે તેના રચયિતા મળધી મતભેદ પ્રવર્તે છે.

નિર્ધુક્તિકાર કહે છે કે:—નિજ્જૂટ ફિર સેજ્જમવેળ દસકાલિચ તેળ ॥ મદ્રવાહું નિં ૧૨ અર્થાત્ શય્યભવ નામના આચાર્યપ્રણીત આ સૂત્ર છે. હેમચંદ્રાચાર્યે પણ આજ વસ્તુને સિદ્ધ કરી છે.

દશવૈકાલિક સૂત્રની સળગ મંકલના પણ તે મતમાં પ્રુષ્ટી કરે છે.

મુળેગ કુચના

પ્રથમ અધ્યયનની પ્રથમ ભાષાનાં જોનવર્તનું સંપૂર્ણ ૨૬૨મ
 રસીખું છે જન યનનું ધ્યેય સંપૂર્ણ અત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ છે
 કર્મથી મંપૂર્ણ મોળ દશ વિના સંપૂર્ણ અધ્યાત્મિકતાની પ્રાપ્તિ થઈ
 શકે નહિ અને સંપૂર્ણ મુક્તિ તો જોવાદિ ૧ ગિયુઓના મરણ દ્વારા
 વિના સર્વ અસ્થાયી છે તેથીજ તે રિપુઓનો નાશ કરવા માગ તે
 જાગરુ ગુણદિ । અષ્ટાવર દશે વર્ગો । આત્મા સાથે ગુરુ
 કર્મનાં દુરને ૮ અને સંપન્નપ અદિમા સંપ્રાપ્તિ અને તપનશીલ
 થઈ જવાથી નૃદરશ અને અમળને ઘટે વિદ્યાસુતા । તપનનો
 નિર્લિપ કરે છે ત્વ ધો માંડોને એકી મંજ્યાના બધા અધ્યયનો માત્ર
 મળીને કેમ જનનું તે સગવડમાં સંકીર્ણપે ચાલ્યા આવ છે અને
 ને થયો પ્રાપ્તિને એકી મંજ્યાના બધા અધ્યયનો વિશેષતઃ માત્ર
 જનની વિદ્યા મંજ્યામાં છે

જાતી મળત મેકનના પાંચી વિદ્યા ધ્યાન ૮ કે આ સુત્ર ૩ છે
 લક્ષ્યવિષયને ઉદ્દેશને જ તેમના શુદ્ધ રે જનામ્નુ દેવ

મધ્યમાની પાનાની જ કૃતિ છે ?

જો કે આ સુત્રના લેખક દ્વારામર પોતે જનન લાગતા નથી
 કરજો જો તેમની સ્વતંત્ર કૃતિ દેવ તે હરી હરી જોને એક
 વસ્તુ ન આવે ૫ તુ આમાં કેટલોક રહ્યો જોને એક વસ્તુ વારંવાર
 અને છે એટલે જાણે કેઈ પોતાના પ્રિયજનને સરગ અને મુદર
 દિખા જાણી ન ગયું દેવ । તેમ જાણુ ૬ અને આપીજ દ્વારામર
 અમરે પોતાના લક્ષ્યવિષય મનાને ઉદ્દેશને જા મધ્યમ મંજ્યાના
 દેવ તેમ માનવાનું અમરિત પ્રજાજી પ્રાપ્ત દાવ છે

જા મધ્ય તમની સ્વતંત્ર કૃતિ નથી ૫ તુ જિન જિન અદ્યોમાપી
 આપાર જુરી તેને વિસ્મૃત રૂપ આપે દેવ તેમ નીચી નમાજોરી
 ૨૬ મિદ્યા ૫૬ છે

આઠમું અધ્યયન

હાણાગસૂત્રના આ મા અધ્યયનની વસ્તુ છે

નવમું અધ્યયન

આમાં ઉત્તરાધ્યયનના પ્રથમ અધ્યયનની વસ્તુનું માત્ર જિજ્ઞાસુસ્વરૂપ ॥

દસમું અધ્યયન

ઉત્તરાધ્યયનના ૫ રમા અધ્યયનને મળતું છે અને તેની ગાથાએ પણ તેને મળી છે એટલે કે ઉદ્વજ્ઞા ઉપે દ્વજ્ઞા વચ્ચે વૈતાલીય વગેરે પદમયોનું એવું એવું મિશ્રણ છે

ઉવટની એ ચૂનિકાઓ છે તેનું સંપાદન દય અધ્યયનો પછી કંઈક પાછળથી થયું હોય તેમ લાગે છે કારણકે પ્રથમ અધ્યયનના પ્રથમ શ્લોકમાં આદિ મંગળ છે સાતમા અધ્યયનમાં મધ્યમ મંગળ છે અને દસમા અધ્યયનમાં જ અત્ય મંગળ છે ચૂલિકામાં નથી પરંતુ કાપા શ્રિએ જોતાં આગળના દસ અધ્યયન કરતાં તે જુદું અર્વાચીન હોય તેમ લાગતું નથી અને તેના સંપાદક પણ શ્રી સમ્યક્ હોય એમ માનવામાં આવે હરકત જણાતી નથી

દશવૈકાલિકનો કાગનિર્ણય

ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણ પછી તેમની પાટે શ્રી સુધર્મસ્વામી મજુધર યથા ત્યારનાદ વજ્રસ્વામી અને તેમની પછી પ્રભવસ્વામી આવ્યા.

પ્રભવસ્વામીના ઉત્તરાધિકારી જે સમ્યક્ભવસ્વામી યથા તેજ આ મયના નિર્માતા તેઓ વીર મવત ૭૫ થી ૯૮ ની વચ્ચે આચાર્યપદ વિભૂષિત હતા. તે નિમ્નોક્ત પ્રમાણથી સિદ્ધ થાય છે

તદનુ શ્રી સર્વમોહિ સાગાનમુષાનિજમાર્ગાન્નુમનશ્ચ-
 પુનરિતાર શ્રી દર્શવંશલિપ્તે વૃત્તગાન્ । જ્ઞાનેષુ ચ શ્રી ચરોમત્ સ્વપદે
 ધરવાપ્ય થો વીંગદહનમયા (૧૮) વર્તે સ્વર્ગમામ ॥

“ શ્રી સમ્યક્ત્વ સ્વામીએ મુદ્ગમ્યવામમાં સમર્થા મૂઢેલ પન્નીથી
 ઉત્પન્ન થયેલ મનક નામના સિધ્ધના દ્વંદ્વાળુ માટે દર્શવંશલિપ્ત સૂત્ર
 ગ્રંથુ અને દેહલાક વખત પડી વગોત્તર સ્વામીને પોતાના પદ પર
 સ્થાપી ભગવાન મહાવીર પડી વીર મંવત્ ૯૮ મે વર્ષે તેઓનો દાગ-
 ધર્મ પામ્યા*

આ પંથી એમ પણ મિદ્ધ થાય છે કે આ સૂત્ર પોતાના પુત્ર
 મનકને ઉદ્દેશીને જ તેમણે ગ્રંથુ +

ભાષાદ્રષ્ટિએ પ્રાચીનતા

દર્શવંશલિપ્તની લેખન પદ્ધતિમાં જે ભાષા વપરાઈ છે તે
 દ્રષ્ટિએ પણ આપણે દરી ગણીએ કે તે પ્રાચીન સૂત્ર છે.

તેમનાં ધણા ક્રિયાપ્રયોગો અને ગમ્પેતો મમન્વય આચારાગ
 અને મુળગણગ સાથે દરી સકાય તેમ છે. અહીં માત્ર વિરલ પ્રયોગો
 દ્રશ્યતરૂપે જોઈએ

પ્રમ્ કિચ્ચા મ કુત્ત્વા તે અર્થમાં જે દર્શવંશલિપ્ત પ્રથમ
 ચૂલિકામા કટુ વપગયો છે

જુઓ આચારાગ સુ ન. ૧૪૪. કટુ અ. ૫ ઉ-૧

* જુઓ કદપગ્નની મુખોધિની વ્યાખ્યા. આગમોદય સન્નિધિ મુદ્રિત
 ૫૪૪ ૧૯૧

+ લોકવાયકા ચાલે છે કે મનકનું મૃત્યુ થવાને છ જ માસ બાકી હતા
 ત્યારે તેવાજ દુક સમયમાં સરળતાથી ગમ્મનયતે સારુ અન્ય સૂત્ર ગ્રંથોમાંથી
 દર્શવંશલિપ્તની તે આચાર્યે રચના કરી.

૧. તે ૮ પ્રમાણે પ્રા ગ્જા સ જ્ઞાવા અર્થમાં દશરૈખલિક ૮ મા અદ્યતનનાં જાણ * તેમ પ્રમાણે બુદ્ધો સૂત્રકૃતાગ-જાણ-૧-૧-૧

આ સિવાય હોસદ મહેદમ જ્ઞાત્ય સિદ્ધ, જ્ઞાતા મદ્ધજનં જાવિરો વજેરેમા દે/લાક તે Archaic (આર્ચ) પ્રયોગો અને કેટલાક થોઆચારાગ, થો મુચ્ચર્જામ અને થો ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં વપરાયેલી પ્રાચીન ભાષાના પ્રયોગો છે

આ રીતે દશરૈખલિકની પ્રાચીનતા, ઉપયોગિતા અને પ્રમાણિકતા અનેક દિગ્દિગ્ધી સિદ્ધ થાય છે

દશરૈખલિક નામ શા માટે ?

નિર્ધુમિત્તર કહે છે કે - વેણલિયણ ઠવિયા સમ્મહ દસકાલિય નામ । તે સ વિકાસમાં (સાજો) થ અધ્યયનો કલા માટે તે સંમદનું નામ પણ દશરૈખલિક રખાયું

બન્ને ચૂલિકાઓ+ તે પાછગયી જ લખાઈ છે તેથી આ ધરના પ્રમાણિત હોવાનો સમન છે

દશરૈખલિકમાં શું વસ્તુ છે ?

પ્રથમ અધ્યયનમાં ધર્મની પ્રશ્નસા અને જમર માથે સાધુ જીવનની બહુ સુદર સરખામણી આપી છે

બીજું અધ્યયન પ્રાચીન વાર્તાને લઈને ખૂબ ઉપયોગી છે

ત્રીજું અધ્યયન સાધુજીવનના સુદર નિયમો અને બ્યવરમાં સચિત કરે છે

ચોથા અધ્યયનમાં જૈનધર્મના સિદ્ધાંતો, દુનિયાના જીવોનું જીવન અને શ્રમજીવનના મૂળ વ્રતો એટલે કે કેમ વતવું તે બનાવ્યું છે

પાંચમા અધ્યયનમાં ભિક્ષાવ્રતિએ કેમ જીવવું તે સમજાવ્યું

૧. નેકે જ્ઞાનોઅર્થ વચિત્ વતમાન કદવમા પલ્લુ જાનન્ વરીકે વપરાયેલો છે હવે ઉપરનો અર્થ જલ્દી વધુ સમન છે

+ ચૂલિકાના સંજ્ઞામાં પરંપરાથી એક ક્ષિપદતી આવી આવે છે પણ તેની વાસ્તવિકતા બુદ્ધિગમ્ય ન હોઈથી આપણે પ્રમાણમૂલ ન માની શકીએ તેથી અહીં લીધી નથી.

આપેલી છે. આ અધ્યયનમાં આવતાં શિક્ષાપટ્ટો કુંદનમાં જડેલા હીરાની માફક ઝળઝળી રહે છે.

છઠ્ઠા અને આઠમા અધ્યયનમાં પણ અઠાર સ્થાનોનું નિરૂપણ કરીને સાધુજીવનના નિયમો તથા ઉપનિયમો બતાવ્યા છે.

સાતમા અધ્યયનમાં ભાષાશિક્ષા, નવમા અધ્યયનમાં ગુરુભક્તિનું મોહાત્મ્ય અને દશમા અધ્યયનમાં આદર્શ માધુની વ્યાખ્યા આપી છે.

પ્રથમ ચૂલિકામાં બાહ્ય તેમજ આંતરિક મુશ્કેલીઓને લીધે મંથમી જીવનને છોડી દઇ ગૃહસંસારી થઇ જવાની સાધુની મનોદ્દેશની શક્યતા બતાવી માત્ર જૈનદર્શનના મિદ્ધાંતોનુંજ નહિ બલકે મનુષ્ય માત્રના માનસમાં ઉત્પન્ન થતી સારી કે મારી, નબળી કે સખળ સ્વાભાવિક લાગણીઓનો આબેહૂમ ખ્યાલ આપે છે. આ અધ્યયન તેના મંપાદક માનસશાસ્ત્રના ફેટલા જીંડા અભ્યાસી હતા તેની પણ માફી પૂરે છે.

દ્વિતીય ચૂલિકામાં આર્યના નિયમો આપે છે.

આ રીતે દશવૈકલિકનું સાઘત સુદર સકલન પૂરું થાય છે.

દશવૈકલિકની વિશિષ્ટતા

દશવૈકલિકમાં પ્રવેશતાંજ તે આપણને મીઠો મોક્ષનો માર્ગ બતાવે છે મોક્ષ એટલે વીતરાગ ભાવની પરાક્રાષ્ટા, તેનો માર્ગ તેજ ધર્મ.

ધર્મ એટલે વસ્તુનો સ્વભાવ. અહીં આત્મસ્વભાવની પ્રાપ્તિ કરાવે તે ધર્મની સુદર વ્યાખ્યા આપી છે. અને તેવા આત્મધર્મના અધિકારી અને તે ધર્મની માધનાનો અનુક્રમ પણ બતાવ્યો છે.

જ્યાં સુધી માનવ પોતાની યોગ્યતાને પ્રાપ્ત ન કરે અર્થાત્ કે માનવધર્મને ન પામે ત્યાંસુધી તે આત્મધર્મની માધનામાં સફળ થઇ શકે નહિ એ અનુક્રમ સમજાવવા સારુ ધર્મ માથે વૃક્ષની સુવ્રટિત ઉપમા આપી ધર્મનું મૂળ વિશિષ્ટનીતિ સમજાવ્યું છે.

વિશિષ્ટનીતિમાં માનવતા, સન્નતતા, શિષ્ટતા અને સાધુતાનો સમાવેશ થાય છે અને એ બધા મોક્ષમાર્ગનાં પગથિયા છે.

વેદધર્મમાં પણ બ્રહ્મજિજ્ઞાસુની યોગ્યતાના આગ્રહશ્લોકે
બતાવ્યા છે —

વિવેકીનો વિરક્તસ્ય શમાદિગુણશાલિન ।

મુમુક્ષોરેચ દ્વિ બ્રહ્મ જિજ્ઞાસા યોગ્યતા મતા ॥

વિવેક નૃદામણિ

વિવેક વૈરાગ્ય સમાધિ ધૃત્યપતિ અને મુમુક્ષુતા એ ચાર
બ્રહ્મજિજ્ઞાસુનાં લક્ષણો છે તેટલી યોગ્યતા ઉત્પન્ન ન થાય ત્યાં સુધી
તે સાધક બ્રહ્મપ્રાપ્તિને યોગ્ય થઈ શકતો નથી

બૌદ્ધધર્મ પણ ચાર આયસત્ત્વોને બતાવી દુઃખ સમુદય માગ
અને નિરોધ એ ચાર વસ્તુના વિવેકથી જે સ્મૃતિમાન થાય ■ તેજ
નિર્વાણને અધિકારી થાય છે તેમ સમજાવે છે

આ રીતે એ ભારતના નજી પ્રાચીન ધર્મોના તરફો જિજ્ઞાસુ
જિજ્ઞાસુ હોવા છતાં એજ માત્ર દિવાના સ્વયં છે તેમ જોઈ આવે
ધર્મસમન્વય પ્રમોદક ધર્મમુદ્રોત્તેજ આ જુદિવા અને સવધર્મ—
સમન્વયના જમાનામાં સ્વીકારવા યોગ્ય જિજ્ઞાસુ તૈયાર ન હોય ?

આવૃત્તિઓ

દશવૈભવિક સૂત્રની નીચે પ્રમાણે આવૃત્તિઓ બહાર પડી છે

દશવૈભવિક પર સૌથી પ્રાચીન થીમ માલુ સ્વામીની નિમુક્તિ
ત્યારના હરિભદ્રસૂરિની દીકા અને સમયસું રમણીની દીપિકા એમ
આ ત્રણે દીકાઓ સુંદર, અને મર્મમાન્ય છે અને ત્યારના સુમતિ
સૂરિની લઘુદીકા અને પ્રાકૃત ચૃષ્ટિ સંસ્કૃત અવચૂરિ તથા બાલાવબોધ
શુભરાતી દીકા વગેરે દીકાઓ અનુક્રમે શ્રી તિલોકસૂરિ થી યાન્
સાગર અને તેમના શિષ્યે રચેલી છે

મંવત ૧૬૪૩ માં રાજહસ મહોપાધ્યાય કે જે અંતરંગમંચના
જિનરાજસૂરિના પ્રસિદ્ધ દત્તા તેમણે શુભરાતી દીકા બનાવેલી

૪ સ. ૧૮૬૨ માં Dr Ernest Leuman (Journal
of the German Oriental Society) કે દ્યુમેને દશવૈભ
લિંકની પ્રથમ આવૃત્તિ જપાની ત્યાર પહેલાં બંધી આવૃત્તિઓ હસ્ત
લિખિત હતી ત્યાર પછી ધણી આવૃત્તિઓ હિંદુસ્તાનમાં જપાઈ છે

સવત ૧૯૫૭ માં ગાયધનપતિ મિંદબદાદુરની આવૃત્તિ છપાઈ હતી જે પચાગી મંદિર અર્થાત્ ગુણ દગિભદ્રસુરિની બૃહદ્વૃત્તિ, નિર્ધુક્તિ ગૃન્ગાતી અનુવાદ, અવચૂગિ અને દીપિકા સહિત હતી.

ડૉ. ભવગજ ધેલાભાઈએ દર્શનશાસ્ત્રની ત્રણ ચાર આવૃત્તિઓ બહાર પાડેલી છે મ ૧૯૮૨ માં ડૉ. રુક્ષિંગે જર્મનીમાં અમદાવાદના ગેક આણંદજી કલ્યાણજીની મારગશીર્ષી છપાવી; અને તેજ અરમામાં પ્રો. અબ્બકરે જૈન સાહિત્યના અભ્યાસી કેલેક્ટરોનાની મગવડ માટે શ્રી ભદ્રનાથ નિર્ધુક્તિ સહિત અંપૂર્ણ અંગ્રેજી અનુવાદ માથે દર્શનશાસ્ત્ર પ્રકાશિત કર્યું.

આ પુસ્તક ટિપ્પણી તથા નોટોગી નિર્લંકૃત થઈ સુદર આકારમાં પ્રસિદ્ધ થયું છે.

આ સિવાય આગમોદય સમિતિ - મુરત. જૈનધર્મ પ્રમાણક સંસ્થા લાવનગર. અજરામર જૈન વિદ્યાશાળા. લિંગડી તથા ઋષિ સમિતિ હૈદરાબાદ તગ્ધથી પણ મૂળ, મંસ્કૃત અનુવાદ, હિન્દી અનુવાદ વગેરે સહિત પ્રગટ થયા છે તેમ છતાં ગુજરાતી આલમમાં વધારે પ્રચાર ન થયેલો હોવાને અંગે તે આવશ્યકતા પૂરી પાડવા મહાત્મી સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર તગ્ધથી આ બીજો ગ્રંથ બહાર પડે છે

આ ગ્રંથમાં પણ ઉત્તરગાંધ્યયન સૂત્રની જેમ ઉપયોગી નોંધો નાખલ કરી સૂત્રનું હાર્દ મગ્નનાથી સમજાય તે દ્રષ્ટિથી સગળ ભાષા લાવવા અને ગાયાનો પ્રવાહ ન તૂટે તેવી રીતે અવિચ્છિન્ન આલુ રાખવા યથા-શક્ય પ્રયત્ન સેવ્યો છે.

અંતિમમાં જણાવવાનું કે આ ગ્રંથમાં અજાણતા કોઈ ત્રુટિ ગંહી ગઈ હોય તો તે લક્ષમાં લાવવા તબજ વિદ્વાનો મચ્ચરો તો તેને બીજી આવૃત્તિમાં ઘટતો ન્યાય અવશ્ય મગશે એ અભિલાષા સાથે વિરમુ છું.

મુરત

તા. ૨૬ . ૧ . '૭૫

સતબાલ

અનુક્રમણિકા

૧ દુઃખપુષ્પિકા

૩

ધમની વાસ્તવિક વ્યાખ્યા—સામાજિક સંસ્કૃતિ અને આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિએ તેની ઉપયોગિતા અને તેનું ફળ—ભિક્ષુ અને જીવનશૈલીની તુલના—ભિક્ષુની ભિક્ષાવૃત્તિ સામાજિક જીવનપર ભારરૂપ ન થવાનું કારણ
૨ આમન્યપૂર્વક

૭

વામના અને વિશ્વેશ્વરે વસ થઈ સાધુનાની આરાધના થઈ શકે ખરી?—આ શ ત્યાગી કાણુ?—બીજાકરૂપ રહેલી વાસનાવૃત્તિથી ચિત્ત ચળ અને ત્યારે તેને રાશ્વાના સંગ અને મરણ ઉપાય—રથનેમિ અને ગજમતીનો નાણુક પ્રસંગ—રથનેમિની જાગૃત થયેલી વામના ગજમતીની અજાગૃત—પ્રવળ રોગબળમાંથી રથનેમિનો ઉદ્ધાર—શ્રીકૃષ્ણનું જ્વલત દ્રશ્ય.

૩ શુદ્ધિ-ત્યાર

૧૩

ભિક્ષુઓના મેયમી જીવનને સુરક્ષિત ગણવા સારુ મહર્ષિઓએ બતાવેલા ચિંતિસાધુ જીવન નિષેધાત્મક નિયમોનું નિશાન—જેમા પોતાના નિમિત્તે ક્રોધપણુ જીવ ન હુલાવે તેવી વૃત્તિથી જીવન નિર્વાહ—આદારશુદ્ધિ—અપરિગ્રહ—શુદ્ધિ—તરીક્ષતકારનો ત્યાગ—ગૃહસ્થના અતિ સસારનો ત્યાગ—અનુપયોગી વસ્તુઓ તથા ક્રિયાઓનો ત્યાગ વગેરેનો મમાવેશ થાય છે.

૪ પદ્મજીવનિકા

ગવનિભાગ

૨૦

શ્રમજીવનની ભૂમિમમા પ્રવેશ કરનાર સાધકની યોગ્યતા કેવી અને કેટલી તેવી જોઈએ?—શ્રમજીવનની પ્રતિષ્ઠાના કડક મનોનું સપૂણુ વણુન—તે પ્રમતતાપૂર્વક પાળવા માટે જાગૃત થયેલા વીર સાધકની રમણ અભિનાય.

ધનવિભાગ

ક્રિયાઓ કરવા છતાં પાપમના બધનો ન નડે તેવા સરળ માર્ગનો નિર્દેશ—અર્હિસા અને સમમા વિવેકની આવશ્યકતા—જ્ઞાનથી

માડીને મુક્તિની પ્રાપ્તિ સુધીની બધી ભૂમિકાઓનું ક્રમપૂર્વક વિસ્તૃત વર્ણન-કયો માધક મદ્ગતિ અને કયો સાધક દુર્ગતિને પામે? માધકના આવશ્યક ગુણો કયા?

૫ પિણ્ડપણ

પ્રથમ ઉદ્દેશક

૪૨

લિક્ષાની વ્યાખ્યા-લિક્ષાનો અધિકારી કોણ? -લિક્ષાની ગવેપણા વિધિ-જેમાં કયા ભાગે અને કેવી રીતે જવું? -ચાલવામાં, બોલવામાં વગેરે ક્રિયામાં કેટલું જાગૃત ગહેવું? -ક્યાથી લિક્ષા મેળવવી? -કેવી રીતે મેળવવી? -ગૃહસ્થને ઘેર કેમ ઉભા ગહેવું? -નિર્દોષ લિક્ષા દોને કહેવાય? -કેવા દાતાર પામેથી લિક્ષા લઇ ગકાય? -મોજન કેમ કરવું? પ્રાપ્ત થયેલા આહારમાં સનોપવૃત્તિ કેમ જાળવવી વગેરે વર્ણન છે.

દ્વિતીય ઉદ્દેશક

લિક્ષાને સમયેજ લિક્ષા મારુ નિર્ગમન-થોડી પણ લિક્ષાનો અસંગ્રહ-મેદ રાખ્યા મિવાય શુદ્ધ આચારવિચારવાળા પ્રત્યેક ધરમાંથી લિક્ષાની ગવેપણા-રમવૃત્તિનો ત્યાગ.

૬ ધર્મચર્યામાધ્યયન

૬૦

ભોક્ષમાર્ગનું માધન શું? -ત્યાગનો સ્તર કોણ-અમણુજીવનના અતિ ઉપયોગી અદ્યાર નિયમોનું મચોટ વર્ણન-અહિંસા શા માટે? -મત્ય અને અમત્ય વ્રતની ઉપયોગિતા કેવી અને કેટલી? -મૈથુનવૃત્તિમાંથી કયા કયા દોષો જન્મે છે? -સહાયચર્યની આવશ્યકતા પરિગ્રહની જીવનસ્પર્શી વ્યાખ્યા-રાત્રિભોજન શા માટે વર્જ્ય છે? -સદમ જીવોની દયા કયા જીવનમાં અને કેટલી શક્ય છે? -લિક્ષાઓને અકલ્પ્ય પદાર્થો કયા? -વિભૂષાનો ત્યાગ વગેરે વિષયોનું તત્ત્વસ્પર્શી ખ્યાન

૭ મુવાક્યશુદ્ધિ

૮૮

વચન શુદ્ધિની આવશ્યકતા- વાણી એ શું છે? - વાણીના અતિ વ્યયથી થતી હાનિનું દિગ્દર્શન- ભાષાના પ્રકારો- તેમાંની કઇ કઇ ભાષાઓ વર્જ્ય છે? અને તે શા માટે? તેનું વિસ્તૃત વિવેચન-મત્યવાણી પણ કેવી રીતે બોલવી તેની શિખામણુ-કોઇનું દિક્ષ ન દુભાય, વ્યવહાર પણ બરાબર જાળવાય અને સ્વમી જીવનને

આધાર ન હોય તેવું સત્ય જોવાનું પણ વિવેક હોય તો શક્ય છે
ધર્મોદિ જાણવું સમજ સમાધાન

૮ આચારપ્રવૃત્તિ

૧૦૧

મનુષ્યોની સાચી લગની કેને હોય?—મદ્યાચારના માગની
કલિનતા— મ વર્તનના સાધને કેવી મુશ્કેલીમાં કઈ રીતે પ્રસાર થયું
તેની સગમ વિચારણા અને વસ્તુનિ ય-કોષાદિ આત્મરિપુઓ પૃ
વિનય શી રીતે મેળવે?—માનસિક વાચિક અને કાપિ એ ત્રણે
સાધનોથી ક્ષણચર્યની રચા શી રીતે કરવી?—આસન્નિત ને અભિમાનને
કેમ નિવારણ?—જ્ઞાનનો સુપયોગ મ્હ રીતે કરવા? મ્હ કંઈ ક્રિયા
ઓનો સાધુજીવનમાં આ ર કરવો અને કંઈ મ્હનો ત્યાગ કરવો?
વગેરે સાધક જીવનના પ્રત્યેક કોણને ઉકેલવું નિવેચન

૯ વિનયસમાધિ

પહેલો ઉદ્દેશ

૧૧૯

વિનયની વિશાળ આખ્યા—ચુરકૂળના અમણ સાધકોના ઉપકારી
ચુરદેવો પ્રત્યે વિવેકપૂર્ણ ભક્તિનું દશન—અચિનીત સાધક પોતાની
મેળેજ પોતાનું પતન કેમ નોતરે છે તેનો સ્પષ્ટ ચિતાર—જ્ઞાન ને
વચમાં સવું જાણી જે સાધકો ચુરું અપમાન કરે છે તેના પરિણામની
અવગત—જ્ઞાની સાધકને પણ ચુરભક્તિની આવશ્યકતા—ચુરભક્તિમાં
સિધ્ધનો વિગમ— વિનીત સાધકનાં વિસિષ્ટ લક્ષણો

બીજો ઉદ્દેશ

જ્ઞાના કમિક વિકાસની સાથે આધ્યાત્મિક માનના વિકાસની
ગુપ્તતા—ધમથી માંડીને તેના અંતિમ પરિણામ સુધીનું દિગ્દર્શન—
વિનય અથવા અવિનયના ફળની સરખામણી—વિનયસખાના કદા
ચતુઓનું આભેદન વર્ણન

ત્રીજો ઉદ્દેશ

પૂજ્યતાની અવશ્યકતા છે કે? આર્થ પૂજ્યતા કઈ?—પૂજ્યતા
પ્રાપ્ત કરવા માટે કયા કયા ચુદોની આવશ્યકતા?—કમ વાળી
અને મન એ ત્રણેને વિનીત સાધક કયા કયા અને કેવી કેવી રીતે
યોજે તેનું વિસ્તૃત વર્ણન અને વિનીત સાધકનો અંતિમ
મતિનો નિર્દેશ

ચોથો ઉદ્દેશક

સમાધિની વ્યાખ્યા અને તેના ચાર સાધનોનું વર્ણન—આદર્શ જ્ઞાન, આદર્શ વિનય, આદર્શ તપ અને આદર્શ આચારની આરાધનાશી રીતે ચાપ ?—તેની પ્રાપ્તિમાં કયા પ્રકારની સાવચેતી રાખવાની છે તેનું બયાન

૧૦ લિલ્હુ નામ

૧૩૯

ત્યાગનું આકર્ષણ ક્યારે ચાપ ?—સર્ગાં સંબંધી અને સંપત્તિને ત્યાગનાર લિલ્હુની જવાબદારી—જીવનપર્યંત પાળવાની પ્રતિજ્ઞાપર તે કેમ સ્થિર રહે તેની શિક્ષા—ત્યાગનો સંબંધ વેશ સાથે નહિ પરંતુ આત્મવિકાસ માથે છે તેનું નિર્દર્શન—આદર્શ લિલ્હુની પ્રત્યેક ક્રિયાનું તલસ્પર્શી કથન

૧૧ રતિવાદ્ય : પ્રથમ ચુલિકા

૧૪૭

ગૃહસ્થ જીવન કરતાં સાધુ જીવનની મહત્તા શાથી ?—લિલ્હુમાધક પરમ પૂજનીય હોવા છતાં શાસનના બંધાગળને ન્યાય આપવાની તેની ફરજ—વામનાના અધ્યાસની જીવનપર થતી અસર—મંથમથી ચલિત થયેલા ચિત્તરૂપી અન્ધને તુરંત વશ કરવા મારુ લગામરૂપ બતાવેલા સચોટ અને સફળ અઢાર ઉપાયો—સયમી જીવનથી પતિત થયા પત્રીની ભયંકર સ્થિતિનો આભેદ્ય ચિતાર—બ્રહ્મ થયેલા લિલ્હુલિલ્હુ જીવોના દૃષ્ટાંત સાથે પતિતની મરખામણી—પતિતનો પદ્માત્તાપ—સયમી દુ ખની કણબંગુરતા અને ભ્રષ્ટ જીવનની ભયંકરતાનો ખ્યાલ—મનના મલિન કરાવે માફ કરવાના ઉપાયો

૧૨ વિવિધન્યર્થ : દ્વિતીય ચુલિકા

૧૫૬

એકાત્યર્થની વ્યાખ્યા—મંમારના પ્રવાહમાં વહી રહેલા જીવોની દશા—એ પ્રવાહની મામે જવાનો અધિકારી કાણ ? અને તેની પરિસ્થિતિ—આદર્શ એકત્યર્થની અને સ્વચ્છદી એકત્યર્થની તુલના—આદર્શ એકત્યર્થમાં કયા મંદગુણોની આવશ્યકતા છે ?—કયા નિયમો પાળવાના હોય છે ? તેનું વિસ્તૃત વર્ણન—એકાત્યર્થનું રહસ્ય અને તેની યોગ્યતાનો અધિકાર—એક આત્મલક્ષી એજ એકત્યર્થ અથવા વિવિધ ત્યર્થો તે સૂચવીને બતાવેલો મોક્ષનો રાજમાર્ગ

■ ■ પ્રારંભ ■ ■

तत्त्रिमं पडमं ठाण, महावीरेण देसिअं ।
अहिंसा निउणा दिइ, सब्ब भूएसु संजमो ॥

तत्रेद प्रथमं स्यात्तं, महावीरेण दैगितम् ।
अहिंसा निपुणा दद्या, सर्वभूतेषु संयम ॥

प्रतोभां सर्वथी श्रेष्ठ, अहिंसा वीर वक्ष्यते;
सर्वं लोको ह्या पात्रो, ह्यातुं भूय संयम.

इति ॥ १० ॥ १ : ६

દ્રુમ પુષ્પિકા

(વૃક્ષના કૂલમ બધી)

૧

વસ્તુનો સ્વભાવ એજ ધર્મ, તેના ધણા પ્રકારો હોઈ શકે
જેવા કે — દેહધર્મ, મનોધર્મ, આત્મધર્મ તેજ પ્રકારે વ્યક્તિધર્મ
સમાજધર્મ, રાષ્ટ્રધર્મ, વિશ્વધર્મ વગેરે આવી તો ખાસ કરીને
માધુતા જાણવાનો સાધુધર્મ સમ નવવામાં આવ્યો છે કે જે માધુ
ધર્મમાં મુખ્યત્વે નહિ તો ગીજતાએ પણ ધર્મનો (વ્યક્તિ
ધર્મ સમાજધર્મ, રાષ્ટ્રધર્મ, અને વિશ્વધર્મનો) સમાવેશ થાય છે

બગવાન માંથી રતી પાટે બેસી તેમના જે પ્રવચનો શ્રીમદ્ધર્મ
સ્વામીએ જાળુને ઉરશીને કહ્યા હતા તેજ પ્રવચનોને પોતાના
મુશિબ્ય મનકને શ્રી સ્વયંભવ સ્વામીએ કહ્યા

ગુરુવ યોદ્યા —

[૧] ધર્મ એ સર્વોત્તમ (ઉચ્ચ પ્રમાણ) મંગલ છે અદ્વિતીય
સંવત્ર અને તપ એજ ધર્મનું સ્વરૂપ ॥ આવા ધર્મમાં જેનું
મન હમેશા હીન ગ્રે છે તેવા પુરુષને દેવો પણ નમસ્કાર કરે છે

નોંધ—કોઈ મનુષ્ય મંગળ એવા વિના કોઈ પણ દુઃખ કાર્યનો
પ્રારંભ કરતું નથી માટે મંગળની જો કોઈને આવશ્યકતા છે મંગળ પાવ
નકારના ॥ (૧) દ્વિતીય મંગળ-પુત્રાદિનો જ મ (૨) અશુભ મંગળ-શુદ્ધાદિ

નૂતન બનાવવા (૩) ચમત્કાંતિ મગજ-વિવાદાદિ કાર્ય (૪) દીપ્તમગજ-ધનાદિની પ્રાપ્તિ અને (૫) સદા મગજ-ધર્મપાલન ને બધા પેઢી સર્વોત્તમ મગજ તો કોઈ હોય તો તે ધર્મજ છે બીજા મગજોમા અનગજનો સબલ છે ધર્મરૂપ મગજમાં તેમ બનતુ નથી તે સદા મગજમય રહે છે અને પાળનારને પણ મગજમય ગણે છે માટે જ તે સર્વોત્તમ મગજ છે.

કુર્ગતિમા નતા હોવાને બધાવે તે ધર્મ. તેવા ધર્મ આ ગ્રન્થ વસ્તુમા સમાઈ નય છે

અહિંસા — અહિંસા એટલે પ્રાણતિપાનથી વિગતિ ગુદ્ધ-ગ્રેમ, દયા કે અનુકંપાથી દ્વેષ્ય હૃદય છે ત્યાંજ સાચો મિત્રભાવ જાગે છે સર્વ પ્રાણી પ્રત્યે મિત્રભાવ રાખવો, ઉપયોગપૂર્વક કોઈને દુઃખવડાવી દુઃખ ગળ્યા વિના દેહિક, માનસિક કે આત્મિક કોઈ પણ તેથી ક્રિયા કરવી તે વાસ્તવિક રીતે અહિંસા ક્રિયા છે આવી અહિંસામે આગવક માત્ર અહિંસા જ નથી હોતો બરકે હિંસાનો પ્રબળ વિરોધક હોય છે.

સયમ — આત્માવદ્વારથી ઉપરતિ (પાપકાર્યોને રોકવા) સયમના ત્રણ પ્રકાર છે. (૧) વાચિક સયમ, (૨) વાચિક સયમ અને (૩) માનસિક સયમ દેહને હગતા પદાર્થોની લેગ બને તેમ નહિચિત્તો ધરાયથી ને કાચિક સયમ છે વાણીને દુષ્ટમાર્ગથી નિવારીને સુમાર્ગમા પ્રવર્તાવવી તે વાચિક સયમ અને મનને દુર્વિકલ્પોમાથી છોડાવીને સુબંધવસ્થિત ગામ્બુ તે માનસિક સયમ છે સયમના વિસ્તૃત ચત્તર ભેદોનું વર્ણન આગળ આવશે.

તપ — વાસનાનો નિગેધ કરવો તેનું નામ તપ બીજી બીજી મલિન ચિત્તવૃત્તિની ગુદ્ધિ માટે આત્મિક તથા બાહ્યક્રિયા કરવી તે તપશ્ચર્યા છે તે તપના બાર ભેદોનું વર્ણન હનગમયન સૂત્રમા છે.

અહિંસામા રન અને પશુ નિત છે સૌ કોઈને ગાન્તિ મળે છે. માટે જ અહિંસા એ ધર્મ છે સયમથી પાપી પ્રવૃત્તિ ચડે છે, તૃપ્તિ મદ પડે છે અને તેવા સયમીપુરુષો જ રાષ્ટ્રગાન્તિમા સાચા ઉપકારક થઈ પડે છે અનેક દુષ્ક્રિયાઓને તે દ્વારા આર્યાસન મળે છે, માટે સયમમાં ધર્મ છે, તપશ્ચર્યાથી અત-કરણની વિશુદ્ધિ થાય છે માટે જ તપશ્ચર્યામા ધર્મ છે આ રીતે તે તત્ત્વો દ્વારા સામાજિક, ગૃહીય અને આધ્યાત્મિક ત્રણે દ્રષ્ટિઓનો સમન્વય, શુદ્ધિ તથા વિકાસ થાય છે. માટે જ તે ત્રણે તત્ત્વોની ક્રિયા તે ધર્મક્રિયા છે આવા ધર્મમા લેઓનું મન છે તેઓ મનુજ અને દેવાને પણ વંદ

હોય તેમા કમું ન આશ્ચર્ય નથી અર્થાત્ કે તેવા પ્રતિષ્ઠા વાતાવરણ ન
ચેતુ મુદર દોષ છે કે ત્યા રહેવા પણ સહેજે નથી પડે છે

[૨] જેમ ભરતો જુદોના કુનોમાથી મધ ચૂમે છે (ગમ પીએ છે)
ત્યારે તે કુનોને ઈન્દ્ર પડોઆડા વિના પણ પોતાની જાતને
રોડી રહે છે

[૩] તેમ સંસારના રાગદ્વંદ્વથી (મધીથી) ગદ્ગદ એવા પવિત્ર
માધુર્યો આ વિશ્વમા વસે છે કે જેઓ કુનમા ભરતોની માફક
આ સંસારમા માન પોતાની ઉપરોચી મામત્રી (વજ્રપાત્રાદિ)
તથા શુદ્ધ-નિરોધ વિદ્યા (મનપાન) અને તે પણ મુક્ત્યે
આપેની તે મેળવીને સંતુષ્ટ રહે છે

નોંધ — જીતને પી ન આપવી તે અઠિસા પરને પીડા ન
જપતે તેવી રીતે બહુ શોગમા જીવનનિવાહ કરી લેવા તે પ્રથમ અને
તેમ કરવા ત્યા પોતાની હિંમતો નિરોધ થાય તે વધ આવી રીતે
સાધક જીવનમા સ્વાભાવિક પ્રમત્ત મરદારિક અને નિશ્ચય જેમ જ ને દ્રષ્ટિએ
પાલન સ્વયં થઈ રહે છે જમર અને સાતુ એ જ નેમા સિંધુની વિશેષતા
એ છે કે ભરતો તો જમનું પુષ્પ છે કે ન હોય તો પણ તેમાથી રસને
પૂરે છે પરંતુ સિંધુએ તો મુદ્દસ્ય પોતાનામાથી રાજધાનીથી આપે તેમ
મહત્ત્વ કરે છે

[૪] તે ધર્મિક અમલ્ય સાધકો કહે છે કે અમે અમારી જિંદગી તેવી
રીતે મેળવીશું કે જે જિજ્ઞાસા કોઈ પણ દાતારને કુખ ન
થાય અથવા અમે એવું જીવન ગાળીશું કે જે જીવનમાં કોઈ
પણ પ્રાણી જાતને અમારા નિમિત્તે હાનિ ન પડેએ ' વળી
ભરતોએ જેમ અકસ્માત પ્રાપ્ત થયેના કુનો પર મેસી જાય
છે તેમ તેવા અમલ્યવરો અપરિચિત ધરોમા (પોતાના નિમિત્તે
જ્યાં જોજન ન થયું હોય તેવા ધરોમા (ભિક્ષાર્થે) ન
ગમન કરે છે

નોંધ — એ અતઃક્રમની શુદ્ધિ કરી સર્વ છોડે પર મગમાવ ગયે છે અને તપશ્ચર્યામા રત્ન રહે છે તે ધર્મા કહેવાય છે. અનાજનુ હવન રવાવણી હોતુ લેઈએ તેની પ્રત્યેક ત્રિયા હજારી દેવી લેઈએ. તેની આવશ્યકતાઓ હલકી હોની લેઈએ અર્થાત્ કે સાપુહવન નિસ્વાર્થી અને નિષ્પદાપાતી હવન છે અને તે આવા નિચુન જાવથી જ સુરક્ષિત રહી શકે.

[૫] મધુકર જેવા શાણામુનિઓ (કે જેઓ ધર અને કુટુંબથી) અનામકન (બધનગદિત) તથા કોઈ પણ જાનના જોગદમા મતુદ રહેવાની ટેવવાળા દમિતેન્દ્રિય દોષ છે તેથીજ તેઓ શ્રમણો કહેવાય છે

નોંધ — અનાસક્તિ, દાન્તતા અને મજેલામા મુનેષ એમ આ ત્રણ ઉચ્ચ ગુણો એજ સાધુતા છે અથવા તેા શરીર, વચન અને મનનું દમન, અજાન્યર્થનું પાલન, કષાયોનો ત્યાગ અને તપશ્ચર્યા વડે આત્મ સાધના કરે એ જ સાધુ.

એમ કહું છું

એ પ્રમાણે દ્રમપુષ્પિકા નામનું પ્રથમ અધ્યયન પૂર્ણ થયું

શ્રામભુયપૂર્વક

(માધુત્વ સૂચક)

૨

હજી આપણ જેવી અનંત છે એટલે આપણે વિશ્વના
પદાર્થો બંધે ને દો ! તેમ છતાં તે પરિમિતજ છે તેથી હજી ની
અનંતતા તેમા કયાથી સમાય ! હજીને પાર સંમારની વસ્તુઓમા
કયાથી પમાય !

તેથીજ ત્યાં હજી, તૃષ્ણા કે વામના છે ત્યાં અનુપિત થોક
જને જોઈ છે ત્યાં જોઈ છે ત્યાં / વિકલ્પો છે અને વિકલ્પો છે
ત્યાં શમતા નથી તેથી શમરસના પિપાસુ સાપુએ બાજુ હજી
એનેજ તિલાંજલિ આપી દેવી પડે જને ત્યાં અનંતતા છે એવા
આત્મસ્વરૂપમા / તેને જોઈ દેવી જોઈએ તેજ સાચુ શ્રામભુય છે

ગરુડ વ્યોત્સાહ—

[૧] જે વિલવામના કિંવા કુજ હજીઓને નિારી શકે નહિ તે
સાપુ માપુતા કેમ પાળી શકે ! જો તેથી હજીઓને આધીન
થયેલો તે પગલે પગલે જોઈ પાછીને સંકલ્પ વિલ્કલોને વચ થાય.

નોંધા—વામના એજ જનમનું મૂળ છે તેને વેગ ન દલાવાર તે
સપુષ્પમો થોપ થાય વિલ્કલોની જાણ થવાથી જન દે દાવમાન થાય
જને વિલ્કલો થયેલો દરજે અને પગલે જોઈ કલ્પના કરી કલ્પન પોતીને
પગ પગિય કરી દે

[૨] વસ્ત્રો, કમ્તુરી, અગર કે તેવા સુગંધી પદાર્થો, મુકુટાદિ અલંકારો, સ્ત્રીઓ તથા પર્વગ વગેરે સુખદ્રવ્યાઓને પરવશપણે જે ન ભોગવે તે કઈ ત્યાગી કહી શકાય નહિ

નોંધ—પરવશપણે અર્થાત્ કાતો ઉપરના સાધનો ન જ મદ્ય હોય અને ન ભોગવે અથવા મળવા છતાં રોગ કે તેવા ખીન દોઈ કારણે ભોગવી ન શકે તો તે ન ભોગવવા છતાં આદર્શ ત્યાગી કહી શકાય નહિ કાશ્મી કે ત્યા પદાર્થોનો ભોગ ભલે ન હોય પણ પદાર્થ ભોગવવાની સાલસા તો છે જ.

[૩] પરંતુ જે મનોહર તથા ઈષ્ટ એવા કામભોગો સ્વતંત્ર રીતે પ્રાપ્ત થતા છતાં તેને શુભ ભાવનાઓથી પ્રેરણા પોતાથી અગાધ કરી ત્યાગી દે છે તેજ આદર્શ ત્યાગી કહેવાય છે.

નોંધ—મનોરમ અને દિવ્ય ભોગોની સપૂર્ણ સામગ્રી હોય, તેને ભોગવી શકે તેજ શરીર હોય, સપૂર્ણ સ્વતંત્રતા હોય છતાં આવા પ્રસંગમાં પણ વૈરાગ્યપૂર્વક તેનો ત્યાગ કરે ને આદર્શ ત્યાગી ગણાય છે. જો કે ભોગો ન મળવા છતાં તેવા સમયે પણ તેના ત્યાગની ભાવના થવી ફરજિયાત જ છે પરંતુ આ વૈરાગ્યના ઉત્તમ ત્યાગની અપેક્ષાએ ઉપર્યુક્ત કથન છે.

[૪] મમદ્રષ્ટિથી (મંયમની અભિમુખ દ્રષ્ટિ ગળી) સંયમમાં વિચરવા છતાં કદાચિત્ (ભોગવેલા ભોગોના સ્મરણથી અથવા નહિ ભોગવેલાને ભોગવવાની વામના થવાથી) તે મયમી સાધુનું મન મયમમાર્ગથી બહાર જાય (ચલિત થાય) તો તેને આ પ્રમાણે ચિંતવવું જોઈએ કે “વિષયભોગની સામગ્રી મારી નથી અને હું પણ તેનો નથી. અથવા તે સ્ત્રી મારી નથી તેમ હું પણ તેનો નથી” આવી રીતે સુવિચારના અંકુશથી તે પરનો સ્નેહ (આમકિત) હટાવી દે

નોંધ—વાસનાનું ખીન એટલું સૂક્ષ્મ છે કે ઘણી વખત તે નિર્મૂળ થયું હોય તેમ લાગે છે પરંતુ ક્ષણિક સહજ નિમિત્ત મળતાં તે અંકુર પાગળી ઉઠે છે રચનેમિ અને રાજમતી દેવીનો ઉત્તગચ્ચનમાં

આરોગ્ય પ્રસન્ન તેની પ્રતીતિ આપે છે કદાચિન્ સમયથી અસ્થિર ચિત્ત થાય તો તેને ચિર કરવાના સલાહ વિચારો અને ઉપાયો માટે શુભો આજ સુવર્ણી પાઠ્ય આપેલી ચૂલિકા ૧

જો માન ચિત્તનથી મનોનિમ્મલ ન થાય તો શુ કરવું ?

[૫] (મહાપુરો કહે છે કે —) સગીરનું મુકામળપણ ત્યાગી નહવું ત્રમારો રીત કે તપની આત્માપના લેા અથવા પોતાને અનુ કૂળ ખીજ તપશ્ચારા કરો અને આવી રીતે કામભોગોની વાઙાને ઓગાડો તો હુ ખ પણ ઉઘડી શકો દેવને છેગ નામો અને આસક્તિને દૂર કરો જસ આમ કરવાથી આ મંસારમાં મુખી થશો

નોંધ — કામથી ક્રોધ ક્રોધથી સમોહ સમોહથી રાગ અને દ્વેષ અને રાગદ્વેષથી હુ ખ એમ હુ ખની પરપરાનુ મૂળ વાસના / છે માટે વાસનાનો કાય કરવાની કિયારણ તત્ત્વમાં કરી તેજ હુ ખનાશનો ઉપાય છે

અટી રવનેમિ તત્રા ગણમતીનુ દષ્ટાત આપી તે વચ્ચુને વિગેર સ્પષ્ટ કરે છે

સોગઠ દેશમાં એ અવકાશુરી સમાન વિશાળ દ્વારિકા નામે નગરી હતી ત્યાં બનેગા યાદવકુળ સહિત શ્રીકૃષ્ણ ગજ્જન શ્રી રક્ષા હતા તેમના પિતાશ્રીનું નામ વસુદેવ અને વસુદેવના મોટે । બાઈનું નામ સમુદ્ર વિજય હતું તે સમુ વિજયના ચિત્રાદેવી નામના પગગાળીના મંજાત મુપુત્રનું નામ નેમિનાથ હતું

નેમિનાથ જ્યારે યુવાનવયના થયા ત્યારે કૃષ્ણ મહારાજની પ્રમળ ખમ્જાથી તેમનું વેવિશાળ ઉગ્રસેન (જેનું અપર નામ કમોગરાજ કિંવા ભોગરાજ હતું તે) રાજનાં ધારણી નામના રાણીની અમરસન રાજમતી નામની સૌર્વવતી કન્યા સાથે થયેનું

● ડૉ. હમન જોશી તેને બોલ્યા / તરીકે સિદ્ધ કરે છે

આવણુ સુદ છટ્ટના શુભ મુદ્દને મોટા કાકમાઃ માથે તે કુમાર
કરોવેલા નિયમ પ્રમાણે પરણ્યા સારુ અમુક ગૃહે પધારતા હતા
તેવામાં માર્ગે ચાલના પાજરામાં પૂરેલાં પશુઓનો પીડિત પોકાર
તેના કર્ણદ્વારે અચડાયો સાગથિને પૂછનાં તેને ખગર પડી ઠે આ તો
પોતાના જ લક્ષ્મિનિમિત્તે આટલા પશુઓની દિસા થયતી છે.

આ માબજના જ નેને આ અને એવા અનેક અનર્થો એકે
એક કાર્યમાં દેખાવા લાગ્યા આ સંમારના સ્વાર્થો પર તેને વૈરાગ્યની
સ્ફુરણા જાગી પૂર્વના મસ્કાગેનો નેમાં વેગ મળ્યો અને તેની ભાવ-
નાનો પ્રવાહ સદૃજ વારમાં પલટી ગયો ત્યાથીજ રથ પાછો વાળાને
તે ઘેર આવ્યા અને ખૂમ ચિનન કરી આખરે તેણે ત્યાગમાર્ગને
અંગીકૃત કર્યો તેની ઉત્કટ ભાવનાથી ખીન્ન પણ એક હજાર સાધકો
તેની સાથે યોગમાર્ગને આગધવા મારુ નીકળ્યા પડ્યા

પાછળથી રાજમતી પણ આ નિમિત્તે પ્રમળ વૈરાગ્યપૂર્વક
સાધ્વી થયા માનમો સદગરીઓ માથે તેણે પ્રવળ્યા અંગીકાર
કરી લીધી.

એટલા વૈરાગ્ય પર્વત પર નેમિનાથ ભગવાનને વંદન કરવા
જતાં માર્ગમાં ખૂમ મેઘવૃષ્ટિ થતા તેના વસ્ત્રો લિન્નળા, એક એકાંત
શુકામાં તે પોતાના બધાં વસ્ત્રો ઉતારીને મુકવવા લાગ્યા.

તેવામાં તેજ શુકામાં ધ્યાનસ્થ રહેલા નેમનાથના નાનાભાઈ
રથનેમિ કે જે બાળવયથી યોગમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત થયા હતા, તેની દ્રષ્ટિ
રાજમતીના દેહ પર પડી મૌર્ચમય શરીર અને એકાંતવાસમાં
તેને નહિ અનુભવેલ વેદના થર્ષ આવી વિકારની વામનાએ તેને
બાહ્ય બનાવ્યા તેને પોતાની યોગદયાનુ ભાન ન ગ્યું છેવટે તે
સાધ્વી સ્ત્રીરથનેમિને કેવી રીતે મધ્યમ માર્ગમાં સ્થિર કરે છે તે દાયવા
માટે તેમનો તથા મતી રાજમતીનો પરસ્પર વાર્તાલાપ ઉત્તરાધ્યયન
સૂત્રના બાવીસમા અધ્યયનમાં જોઈ લો *

* ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનું અનુવાદન. પાનુ ૧૮૫ થી ૨૩૭.

ચોગેશ્વરી રાજમતી દેવીએ જે વચનરૂપ અંતરથી રચનેમિને
માગ પર દોવા તે વચનાનો સારાશ નીચેની ગાથાઓમાં છે

- [૧] અમધન કુળમાં ઉત્પન્ન થયે ॥ સર્વો જગદગતી અગ્નિમાં બળી
મરણ પર્વ કરે છે પરંતુ વમેકું વિષ ફરીથી પીવાનું ઈચ્છતા નથી
[૭] અપવસના અભિનાયિનું તને ધિક્કાર તેના કે જે તું વામના
મય જનન માટે વમે ॥ ભોગ્યોને ભોગવવા ઈચ્છે છે એવા
પતિત જનન કરતાં તારું શ્રુત્ય વધારે ઉત્તમ છે

- [૮] હું ભોજકવિધાની પૌત્રી અને ઉગ્રસેન મહાગાનની પુત્રી છું
અને તું અંધક વિધાનો પૌત્ર અને મમુદ્રવિજય મહાગાનનો
પુત્ર છે રખે આપણે મધનકુળના મર્ષ જેવા થઈએ ॥ એ
અંખીશ્વર ! નિઘન થઈ સમમમાં સ્થિર થા

નોંધ — હરિહરસુરિના કથનના આધારે ૮ હર્ષેન જેઠાબો પોતાની
નોવમાં હળે છે કે ભોમરાજ દિવા બો / તાજ એ ઉગ્રસેન મહારા તનુ
અપરનામ છે અંધકવિષ્ણુ એ સમુદ્રવિજય મહારા તનુ અપરનામ છે

- [૬] હે મુનિ ! જે જે સીઓને જોઈશ અને તે સીઓને જોયા
પછી જો આમ કામભોગની વાંઠના રાખ્યા કરીશ તો મમુદ્ર
કિનારે હડ નામનો વૃક્ષ જેમ પવનથી ઉખડી જાય છે તેમ
તારો આત્મા હવ્ય ભૂમિકાથી પતિત થશે

- [૧] બ્રહ્માગિણી અને માધ્વીના આ આત્મરપર્ષી અને સચોટ
વચનેને મલગી જેમ અંકુશ વડે (મલેન્મત) હાથા વશ થાય
તેમ રચનેમિ શીઘ્ર વશ થય અને સમમધમમાં બગમ
સ્થિર થયા

નોંધ — ત્યાં દ્વાર્થીરૂપ રચનેમિ, માવનરૂપ રાજમતી અને અકુરારૂપ
વચનો દ્વારા રચનેમિનો વિકાર શણ્ણવારમાં ઉપશાલ થયા અને પોતાનું વાન
વવાથી તે પક્ષાત્તપૂર્વક પોતાના માર્ગમાં સ્થિર થયા આગિનો પ્રભાવ
શું ન કરે ?

[૧૧] જેમ તે પુરુષોદ્દેશ ચતુર્થેભિઃ વિષયભાગથી મનને ગીત દર્શાવી
લીધું તેમ વિચક્ષણ અને નન્વન પુરુષો પદ્ય વિષય લોભોથી
નિવૃત્ત થઈ પદ્ય પુરુષાર્થ કરે.

નોંધ — ચિત્તની સંચયતા મંદિત જેવી છે. મનને કેવળ વાચ્ય જેવો
છે. સંયમમા મનન લગ્નનિ અને વૈગમ્ય જે બંને તેની ક્રિયાઓ છે. જનાર્થો
નિશ્ચય થાય કે સુરતન ચિંતનથી તેને સુચારુ કરે.

માનસિક ચિત્તનની સંયમ ગારીબિ સંયમની પદ્ય પ્રમાણ પૂરતી
આવશ્યકતા છે તે વિવેક પુણ્યો ન લેઈએ.

રાગીર, શાપ અને મન જે ત્રણે પર કામુ ગણવાથી હસ્તાગ્રાસો
નિગ્રહ થાય છે અને માનસિક કષાસના (સાધના) સિદ્ધ થતી રહે છે
જેમ જેમ ગગ અને દેવતા મનન દ્વય થતો રહે છે તેમ તેમ આનંદનો
સાત્ત્વિક થતો જાય છે.

જેમ કહે છે.

જે પ્રમાણે ગ્રામસ્થપર્વક નામનું ખીન્તુ અધ્યયન પૂર્ણ થયું

શુદ્ધલઠાચાર

(લઘુ આચાર)

૩

ત્યાગ એ જેટલો વ્યક્તિગત આધ્યાત્મિક વિકાસમા સહાયક છે તેમજ સમાજ, રાજ અને વિશ્વને પણ પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે ઉપકારક થઈ પડે છે

જે સમાજમા આ રા ત્યાગની પૂજા છે તે સમાજ નિ સ્વાર્થી સંતોડી અને પ્રજા મા હોવાનો તેની નિ અર્થતા રાજની પીડાતી પ્રજાને આશ્વાસન આપી શકે અને તેની શાંતિના આદોષનો વિશ્વમા શાંતિનો પ્રચાર કરી શકે

આથી જે રાજમા ત્યાગની મહત્તા છે ત્યા સુખનો માગર સ્વય ઉત્પન્નનો તે સાગરની કહેરમા વૈરીના ધીમનમ્ય લય થવાના અને વિરોધક શક્તિના પ્રચલ બગો પણ શમી જવાના

પરંતુ જે રાજની પ્રજામા જોવાસનાનુજ પ્રાધાન્ય છે તે દેશમા ધન હોવા છતા સ્વાય, મહાધન, રાજદ્રોહ ઇત્યાદિ શાંતિના શત્રુઓનું અવરામ્ય બાપી રાજશાંતિનું આજે કાલે કે પડી અપ હરપ થવાનું સારાશકે આદર ત્યાગમા વિશ્વશાંતિનું મૂળ છે અને વાસનાનુ પોષણ વિશ્વની અશાંતિનું કારણ છે

આદર ત્યાગીને ત્યાગ એજ જીવન છે જીવનમા સામ્રદાયિકતાના વિન ન જાગે કે તે જીવન કલુષિત ન થાય તે સારુ સાધક

દશામાં ત્યાગીને યુગ સાવધ રહેવું પડે છે. તેથી તે સાવધાનતા અને વ્યવસ્થા જાળવવા માટેના આધ્યાત્મિક દર્શના પ્રમુખ ચિ-
હ્નિકાંક અર્થે દેવોએ માનસિક મંથનથી સુગ્રામ્ય કરી આત્મ-
તાના સંસ્કૃત સાત સૂક્ષ્મથી માંડીને મોટા આકાર સુધીના આવન
જાનાચીવું (નિવેશનમક) નિયમાનુ આ અધ્યયનમાં વર્ણન
આપ્યું છે.

ગુરુદેવ પ્રાધ્યા—

[૧] જેઓ આત્મા સંયમમાં સુરક્ષિત થયા છે જેઓ મનસિક
ગમનાથી કિંચ આત્મિક અને જગત પરિગ્રહથી મુક્ત થયા
છે, જેઓ પોતાના અને પરના આત્માને દુર્માર્ગથી બચાવી
રહે છે અથવા જેઓ હયાત (દુન્યવી પ્રાણીમાત્ર) ના વ્યવ-
રે, જેઓ આત્મિક અર્થથી નિવૃત્ત છે તેવા મહર્ષિઓનું જે
અનાચીવું (નરિ આચાર્ય ગોચર) છે. તે ત્રીજો પ્રમાણ છે.

નોંધ—સી, ગદ, પદ્ધિવાદ દિગ્દાદિ જાત પદ્ધિનું અને કોઈક જે
આત્મરેષા છે તે આત્મિક પદ્ધિનું કહેવાનું છે. વર્ણ ગમ્ય રમ્ય
વાર્ણ છે.

૧૮ વર્ગ પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને વસુ (દાવના
આદિના જગત જીવો) એક સાં જીવોના સુગ્રામ્ય થાય છે.

[૨] જાવન પ્રકારના અનાચીવોના નામો કમશ્ચ આ પ્રમાણે
છે — (૧) અદેશિક (પોતાને હૃદયીને જનાવેલો અદાત
દેવ તેને આત્મિક તે આ આત્મિકમિત્તે પલાગે.) (૨) કીનહન
(આત્મ માટે જરીતને જનાવેલો અદાત લેવો તે દેવ).
(૩) નિત્યક (દમેદાં એકજ થઈ આસંત્રન આપી જાય ત્યાં
આદાર લેવો તે), (૪) અનિહન (દુરથી આત્મ માટે ક્રિયા-
આણદિ સ્થાનમાં સન્મુખ લગવેલો અદાર લેવો તે), (૫)
રશ્મિકન (ગતિ બોજન કરવું), (૬) સ્થાન કરવું. (૭)

ચદન વગેરેની ગંધોનો ઉપયોગ કરવો (૮) યુષ્પોનો ઉપયોગ કરવો (૯) પંખાથી પવન નાખવો,

નોંધ —આમ ત્રણ આપે તેમા પોતાનું નિમિત્ત દેખાવો પાકો સહવ છે માટે તે આદાર શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ સાનું માટે વર્ત્ય છે

[૩] (૧૦) મનિષિ (પોતાને કે પરને માટે ઘી ગોળ કે કાષ્ઠપિણ્ડ પ્રકારના આદારનો શનિએ સમઠ કરી રાખવો તે) (૧૧) ગૃહિતાત્ર (ગૃહસ્થના પાનમાં આદારા કરવો તે) (૧૨) રાજપિંડ (ધનિક લોકો પોતાને માટે જલિઠ ઔરધિ નાખી ખોરાક બનાવે છે તે) (૧૩) મિમિચ્છક (તમોને શુ જોષ્ઠએ એમ પૂછીને બનાવેનો આદાર લેવો તે અથવા નિશાગાનો આદાર લેવો તે) (૧૪) હાડ માસ ત્વચા ગેમ ઈત્યાદિને મુખ ઘાથ તેવું તૈલાદિમ્નું મર્દન કરાવવું તે (૧૫) તપ્રધાવન (દાતણ કરવું) (૧૬) સપ્રજ (ગૃહસ્થોના શરીર કે ગૃહ સબધી કુદ્ધજ્ઞેમ પૂછી તેવી વાર્તામાં રસ લેવો તે) (૧૭) દેહપ્રનોયન (આ સો કે તેવા સાધનથી શરીરની શોભા નીગખવી,

નોંધ —જલિઠ આદાર કરવાથી શરીરમા વિકાર થવા સહવ છે અને વિકાર વધવાથી સ્વમમા દાનિ પદોત્થવાનો સહવ રહે માટે તે વર્ત્ય છે નિશાગાનો આદાર લેવાથી અન્ય માયકોની લાગણી દુભાવાનો સહવ છે

[૪] (૧૮) અટાપ (જુગાર ખેલવો) (૧૯) નાલિકા (શીતરંજ વગેરે ખીણ ગમનો ગમતી) (૨૦) છત્રનું ધારણ કરવું (૨૧) મિમિત્મા (જે દ્વારા મિમા થાય તેવું વૈદુ કરાવવું તે) (૨૨) પગમા પગરખાં પહેવવા (૨૩) અગ્નિનો સમારભ કરવો

નોંધ —નાલિકા એ એક જાતની ગ્રાસીન રમત છે પરંતુ તે રાખધી ચોખા જઇપો ચેતર ૮ વગેરે સૌ રમનો સમજ લેવી તે રમતો સાધુ જન માટે વર્ત્ય છે કારણકે તેમા અનેક દોષોનો સહવ છે

[૫] (૨૪) ગમ્યાતરપિંડ (જે ગૃહસ્થે ગ્રહેવા માટે આશ્રય આપ્યો હોય તેનું બોજન લેવું નો), (૨૫) આસદી-પર્યંકનો ઉપયોગ (સાંગામાચી કે પક્ષગ પર બેસવું), (૨૬) ગૃહાન્તર નિપટ્ટા (બે ઘરની વચ્ચે બેસવું અથવા ગૃહસ્થને ત્યાં બેસી રહેવું), (૨૭) શરીરનું ઉદ્વર્તન કરે (શરીરને પીડી વગેરે ચોબે),

નોંધ—જેની આત્માથી મક્કનમા સાડુ રધા દોષ તેના ઘરના આહાર પાણી લેવાની મનાઈનું કાગ્લુ બે છે કે પોતાને ત્યાં મીનમાન આત્મા છે તેમ ધારી સાધુને હૃદયીને બોગદ ચાય અને તેથી દોષ થવાનો સંભવ છે.

આસદી એ હાટાળાખાટ કે સાંગામાચી જેવું ગૃહસ્થનું આસન દોષ છે. તેવે સ્થળે બેસવાથી પ્રમાદાદિ દોષોનો સંભવ છે

બે ઘરની વચ્ચે બેસવાથી તે તે ઘરના માણસોને આ કાષ્ટ ચોગ દશે તેવી યજ્ઞ થવાનો સંભવ છે.

ગૃહસ્થને ત્યાં મેળી, અશક્ત કે તપસ્વી સાધુ દેહની અશક્તિના કાગ્લુ બેસે તેને ૨૮ ટ. તે સિવાય ગૃહસ્થને ત્યાં બેસી ન ગ્રહે ગૃહસ્થને ત્યાં બેસવાથી પન્થિય વડે અને પન્થિયથી સુયમી જીવનને બાધા પડેાચે.

[૬] (૨૮) ગૃહસ્થની સેવા કરવી અથવા ગૃહસ્થની સેવા લેવી, (૨૯) પોતાનું દુગ્ધ કે જાતિ બોળખાથી ભિક્ષા મેળવવી, (૩૦) તપ્તાનિવૃત્તભોજિત્વ (જે ગરમ પાણી બગાડ અશિનું શસ્ત્ર લાગી ઉકળ્યું નહોય તેવું સચેત પાણી લેવું), (૩૧) રોગ દિવા કુધાની પીડા ઉપસ્થિત ચાય ત્યારે વહાલાનું સ્મરણ કરવું કે કાષ્ટનું ગરણ ધરવું તે

નોંધ—અહીં સેવાનો અર્થ અંગ વગેરે દળાવવાં કૃત્યાદિ ક્રિયાઓ છે. વિના કાગ્લુ આવી સેવાઓ લેવાથી આજસ વગેરે દોષોનો સંભવ છે વાસણના દપર, નીચે અને મધ્ય એ ત્રણે લાગમા બગાડ તપેવું દોષ તેવું ગરમ પાણી અગ્નિન ગણાય છે.

[૭] (૩૨) મૂળો, (૩૩) આદુ કે (૩૪) શેરડીના કંકડા જે નિવૃત્ત ન હોય અર્થાત્ સચિત્ત હોય તે બોળવવાં તે, (૩૫) સચેત

સૂચ્ય વગેરે મ્દકે (૩૬) સચિત જડીભુટ્ટી * (૩૭) સચિત ફળ (૩૮) કે અચિત ખીજ મદ્ય કચ્ચાં તે.

નોંધ — છવસદિત હોય તો સચિત ગણાય અને છવસદિત હોય તે અચિત ગણાય અન્ય તતિના કોઈ પણ સમયથી પચિત્ત થયેલી કિંવા પકાવેલી વસ્તુઓ અચિત ગણાય છે.

(૮) (૩૯) ખાણનું સચય (૪૦) સિંધાલુલ (૪૧) સામાન્ય મીઠુ (૪૨) રોમ્બેચનું (રોમ્બ) મીઠુ (૪૩) સમુદ્રનું મીઠુ (૪૪) ખારો (પાણી સવણ) તથા (૪૫) દાણું મીઠુ એમ અનેક પ્રકારનું મીઠુ જો મચેત મદ્ય કરાય તો તે દૂષિત છે.

[૬] (૪૬) ધૂપન (ધૂપ દેવો કિંવા ખીટી વગેરે પીવાં) (૪૭) વમન (ઔષધોના ઉત્તરી કરવી) (૪૮) બસ્તિકમ (ગુણ સ્થાનદ્વારા બલિષ્ઠ ઔષધિનો સરીર માટે ઉપયોગ કરવો કિંવા હકરોગની તેવી કિંવા કરવી) (૪૯) વિરેચન (વિના કારણે ઔષધોના લુનામ લેવો) (૫૦) નેત્રસોભાર્થે અંગનું કાર્યાનો ઉપયોગ કરવો (૫૧) ઘનને રમવા (૫૨) માત્રા બ્યગ (સરીગની ટાપીપ કરવી કિંવા સરીરની વિમૂઘા કરવી).

નોંધ — ધૂપનનો અર્થ વજાઈને ધૂપ દેવો એવો પણ થાય છે પણ ખાઈ પછી તેને ઔષધ તરીકે મેળવી લેવી કરીને કે વિરેચનથી કા વાનો પ્રયત્ન કરવો તે દૂષણ છે તે દ્રષ્ટિએ વમન અને વિરેચન એ બન્નેનો નિષેધ કર્યો છે.

[૧૦] મયમમાંજ યોગ્યેલા અને દ્રવ્યથી (ઉપકરણથી) હળવા તેમ જ આબ્યતર (કોષાદિ કયાઓ)થી હળવા એવા નિર્મલ મદ્યકિંઓ માટે ઉપર કહેલા જાવન અનામીર્ણો (નદિ આચરવા ચોગ વસ્તુઓ) છે.

* ફેટલીક વસ્તુઓ સખથી સચિત-અચિતનો નિર્ણય સામાન્ય રીતે ન થઈ શકે તે સારુ સચિત-અચિત નિર્ણયક કમિટિનો નિર્ણય કો ફરજિયાતિયા વાચી લેવો.

[૧૧] ઉપરના અનાચીજોથી રહિત, પાંચ આમ્રવદાનના ત્યાગી, મન, વચન અને કાયા એ ત્રણે ગુણિગોથી ગુપ્ત, છદ્મ્ય શ્રવેના પ્રતિપાલક (અહિંસક), પાંચ ઇન્દ્રિયોનો નિમગ્ન કરનાર, ધીર અને મરણ સ્વભાવી જે નિર્ગ્રંથ મુનિગો હોય છે;

નોંધ:—અમ્યાત્વ (અજ્ઞાન), અતત, કષાય, પ્રમાદ અને ગપ્તશયોગ એ પાંચ વસ્તુઓથી જ પાપનું આવમન થાય ને આમ્રવદ્વાદ કહેવાય છે.

[૧૨] તે મમાધિવંત મંપની પુરુષો ગ્રીષ્મ ઋતુમાં આનાપના લે છે હેમત (શીત) ઋતુમાં વજ્રને વેગળાં કરી દરી સદન કરે છે અને વર્ષાઋતુમાં માત્ર પોતાના રચાનમાંજ અંગેપાગનું સંવચ્છુ કરી બેઠી રહે છે.

નોંધ:—સાધુજનો ત્રણે ઋતુઓમાં સિલ્લિલિલ પ્રકારની શરીરને અને મનને કમવા માટે તપશ્ચર્યા કરે છે. અદિષ્ટા, શ્રેયમ અને તપની ત્રિપુટિની આગમના કચ્વી તેજ સાધુતા છે સિલ્લિલિલ ઋતુઓમાં કષ્ટ પડે તેને પ્રતિકાર કરવો નહિ તેમા સાધુતાની વ્દ્યા છે

[૧૩] પગ્નિવ (આકર્ષક આવી પડેલાં સંકટો) રૂપ શત્રુઓનું કમન કરવાવાળા, મોદને દર કરનારા અને જિનેન્દ્રિય (ઇન્દ્રિયોના વિષયોને જીતનારા) મદર્પિઓ મર્વ દુઃખનો નાશ કરવા માટે સયમ અને તપમાં પ્રવૃત્ત થાય છે

[૧૪] અને તેમાંના દેહલાક માધુઓ દુષ્કર એવું (તપ) કરીને તથા ન સદન ચર્ષ શકે તેવું (કષ્ટ) મહીને ઉચ્ચ પ્રકારના દેવલોકમાં ગમન કરે છે અને દેહલાક કર્ણરૂપ રજાથી સાવ મુક્ત ચર્ષને માધ્યમિદ્ધ થાય છે. અર્થાત્ મુક્તિ પામે છે.

[૧૫] (જેઓ દેવગતિને પામે છે તે સયમી પુરુષો પણ કરીથી મૃત્યુ-લોકગા આવીને) છ કાયાના પ્રતિપાલકો સંગમ અને તપશ્ચર્યા દ્વારા પૂર્વ કર્મોનો તપ કરીને મિદ્ધિ માર્ગને આગાધીને કમજઃ નિર્વાણ પામે છે

નોંધ — છવનપર્યંત ચોતાના નિમિત્ત દેહને દુઃખ ન થાય તેવી ભગ્વત
વૃત્તિથી છવતુ અને સાવના કર્યે જવી એ શ્રમભૂષમનું શુદ્ધ રથેય છે

તે રીય નિભાવવા સારુ અસરિયદ્ધ બુદ્ધિ આત્માર શુદ્ધિ શુદ્ધસ્થ
છવનની આસક્તિમાથી નિજ સાધુતાનું સરદાણુ બો / નર્મા પદિમિવતા
અને રસાસક્તિનેા ત્યાગ આ જાધા કાચિક સયમના નિધમેા છે જેવી રીતે
માનસિક અને વાચિક સયમ આવશ્યક છે તેજ રીતે કાચિક સયમની
પણ અપેષા છે કારણ કે કાચિક સયમ એ માનસિક અને વાચિક સય
મની ઉમાતવનેા પાયો છે તે મ / જ્ઞાત રજે તેમા સાધુતાના સ્થાનની મુરતી
છે અને સાધુછવન જેટલુ રવાવણની અને નિસ્વાર્થી જને તેટલુ જ તે
શુદ્ધસ્થછવનને ઉપકારક છે

એમ કહું છું

એ પ્રમાણે શુભકાચાર સંબંધી ત્રીજી અધ્યયન સમાપ્ત થયું

૫૩ જીવનિકા

(સમગ્ર વિશ્વના છ પ્રકારના જીવોનું વર્ણન)

૪

ગદ્યવિભાગ

ભોગની વામનામાંથી તીવ્રતા મટી જઈ તે તરફની ઇચ્છાનો વેગ મદ પડે તેનું જ નામ વૈરાગ્ય

તે વૈરાગ્ય બે રીતે ઉદ્ભવે છે —(૧) વિદ્યામના અતિરેકથી સાંપડેલું માનસિક અને કાયિક સંકટ અથવા (૨) ઇચ્છેલી તૃપ્તિનું તેમાંથી અનુભવેલું અદર્શન. આમાંથી તે સ્વયં જાગૃત થઈ જાય છે અથવા તેા તે જાગૃતિમાં ક્વચિત્ કોઈ અજ્ઞાન નિમિત્તની પ્રેરણા પણ હોય છે.

આવી વૈરાગ્યભાવના વિવેકબુદ્ધિને જાગૃત કરે છે અને ત્યારથી તે સાધક ચાક્ષવામાં, ઉઠવામાં, બોક્ષવામાં અને બેસવામાં એમ અત્યેક કાર્યપરત્વે તેની ઉત્પત્તિ, હેતુ અને પરિણામનું ઊંડું ચિંતન કરતાં શીખે છે

આવી સ્થિતિમાં તે પોતાની આવશ્યકતા ઘટાડે છે અને આવશ્યકતા ઘટવાથી તેનું પાપ ઘટવા માંડે છે. આનું જ નામ જ્ઞાનપૂર્વકનો સયમ.

તેવા સયમ પછી જ ત્યાગની ભૂમિકા છે જ્યારે તે સાધક પોતાની માસિકી અત્યેક પદાર્થ પરથી ત્યાગી દે છે, જ્યારે તે પોતાનું જીવન હજારું ફૂલ જેવું બનાવી દે ત્યારે તેને જૈન શ્રમણની ચોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે.

તેવી યોગ્યતા પછી તે કાઈ પી, મેઝાવી સમયમાં અને સમભાવી ગુરુને ચોવા લે છે અને શ્રમજીભાવની આરાધના સાડુ ગૃહસ્થસ્વાગ તથા દીનિત થઈ શ્રમજીકુળમાં પ્રવેશે છે.

પ્રવેશતા પહેલાં ગુરુ વ શિષ્યના માનમની મપૂર્ણ ચિકિત્સા કરે છે અને માધકની યોગ્યતા જોઈ ત્યાગમાર્ગની જવામદારીનું જ્ઞાન કરાવે છે તથા શ્રમજીકુળનું જોવામદારી યથાથ રાજ્ય સમભાવી અધિષ્ઠા, મત્ય, અન્તેય પ્રજાચર્ય અને મપરિનક એ પાચેતુ મપૂર્ણ પાતન અને છકા અજીવનમાં રાત્રિજોગનના ત્યાગની કલ્ક પ્રતિજ્ઞા લેવાવે છે એ પ્રતિજ્ઞા યાવત્કલ્પન પાઠવાની દોષ છે તે આત્માર્થી માનક વિવેકપૂનઃ પ્રતિજ્ઞા સ્વીકારી લે છે અને સ્વીકારના પછી પોતાના સયમમય જીવનને નિભાવવા હતા પૃથ્વીથી માડીને વનસ્પતિ સુધીના અન્ધર જીવો, કુદ્ર નાના મોટા જીવો તથા અન્ય પ્રાણીઓની રક્ષા કેવી રીતે કરી શકે ? તેનો મપૂર્ણ જ્ઞાત આ અધ્યયનમાં આપે છે —

શુદ્ધ જોડ્યા —

સુધર્મ સ્વામીએ પોતાના મુશિષ્ય જજીવ્યામીને કહ્યું હતું કે — હે આયુષ્મન જજી ! મેં માંજાલ્યું છે કે પદ્મજીવનિકા નામનું અધ્યયન છે તે કાસ્યપ ગોત્રીય શ્રમજી લખવાન મદાવીર કહ્યું છે ખરેખર તે ડ્રબુએ આ લોકમાં તે પદ્મજીવનિકાની પ્રરૂપણા કરી છે સુદર રીતે તેની પ્રસિદ્ધિ કરી છે અને સુદર રીતે તેનો મરજોષ પશુ કરા ગે છે.

શિષ્યે કહ્યું — શું તે અધ્યયનને શીખવામાં મારું કલ્યાણ છે ?

ગુરુએ કહ્યું — હા તેથી ધર્મનો જોષ થાય છે.

શિષ્યે કહ્યું — હે ગુરુ ! તે કયું પદ્મજીવનિકા નામનું અધ્યયન જે કાસ્યપ ગોત્રીય શ્રમજી લખવાન મદાવીર પ્રજીએ દરમાખ્યું છે જેની પ્રરૂપણા અને પ્રસિદ્ધિ થયા છે ? અને જે અધ્યયનનું પાન કરવાથી મારું કલ્યાણ અને ધર્મજોષ થવાનાં છે તે અધ્યયન કયું ?

ગુરુએ કહ્યું — ખરેખર તે આ પદ્મજનિતા નામનું અધ્યયન કાશ્યપ ગોત્રીય શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરે કર્મભાગ્યું છે, પ્રરૂપ્યું છે અને પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. વળી એ અધ્યયન શીખવાથી કસ્યાણુ અને ધર્મબોધ પણ થઈ શકશે. તે આ પ્રમાણે — (૭ કાંઈ જીવના પૃથક્ પૃથક્ નામો કહે છે) (૧) પૃથ્વીકાય સંબંધીના જીવો, (૨) જળકાય સંબંધીના જીવો, (૩) અગ્નિકાય સંબંધીના જીવો, (૪) વાયુકાય સંબંધીના જીવો, (૫) વનસ્પતિકાય સંબંધીના જીવો અને (૬) ત્રસકાય સંબંધીના જીવો.

નોંધ — હુ ખાદિયી જે જીવોની હુભાતી લાગણી પ્રત્યક્ષ ન દેખી શકાય પરંતુ અનુમાનથી જાણી નકાય અને જે સ્થિતિ હોય તેનો સમાવેશ સ્થાવરમા થાય છે પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિના જીવોને સ્થાવર કહેવાય છે અને હુ ખાદિયી જેની હુભાતી લાગણી પ્રત્યક્ષ દેખી શકાય છે તેવા જધા હાલતા ચાલતા જીવોનો સમાવેશ ત્રસજીવોમા થાય છે.

[૧] પૃથ્વીકાયમા અનેક જીવો હોય છે પૃથ્વીકાયની જુદી જુદી ખંડકાયમા પણ ઘણા જીવો રહ્યા હોય છે. પૃથ્વીને અગ્નિ ઇત્યાદિ ખીજી (પૃથ્વી મિત્રાયનું) શસ્ત્ર પરિણમે (લાગે) નહિ (તે શસ્ત્રદ્વારા હણાય નહિ). ત્યાંસુધી પૃથ્વી પોતે મચેત કહેવાય છે. પૃથ્વીના જીવોનો અગ્નિ વગેરેથી નાશ થાય છે.

[૨] એક પાણીના ખિંદુમા અમખ્યાત (અનેક) પૃથક્ પૃથક્ જીવો રહ્યા હોય છે તેને ખીજી અગ્નિ વગેરે શસ્ત્ર પરિણમે (લાગે) નહિ ત્યાંસુધી તે મચેત (જીવસહિત) કહેવાય છે પરંતુ જ્યારે તેને ખીજી શસ્ત્ર લાગે છે ત્યારે તે જીવોનો નાશ થાય છે. અને તેથી અમુક કાળ સુધી તે અચિત (જીવરહિત) રહે છે

નોંધ:— હમણાં હમણાં વૈજ્ઞાનિક શોધથી એક પાણીના ખિંદુમા સેકરો જીવો રહે છે તેવો પ્રયોગ જગજગદેર થઈ ચૂક્યો છે.

[૩] એક અગ્નિના તળાખામાં પૃથક્ પૃથક્ અસંખ્યાત અગ્નિના જીવો હોય છે તેથી તેને જો બીજી (પાણી વગેરે) શસ્ત્ર પરિણામે (લાગે) નહિ તો તે અગ્નિ કહેવાય છે અને શસ્ત્ર પરિણામાં પછી તે અગ્નિ (જીવ રહિત) થવાથી અગ્નિ કહેવાય છે

[૪] વાયુમાયમાં પણ પૃથક્ પૃથક્ ગેવા અનેક જીવો હોય છે અને તેને બીજી શસ્ત્ર પરિણામે (વાગે) નહિ ત્યાંમુધી સચેત કહેવાય છે પણ અન્ય શસ્ત્ર વાગે ત્યારે તો અચેત જ થાય છે

નોંધ — જો / છા ઇત્યાદિ વહી જાળવાથી વાદુક્ષયના જીવો નાશ પામે છે તેથી તે વાયુના શસ્ત્રો ગણાય છે

[૫] વનસ્પતિમાયમાં પણ જી. જી. શરીરોમાં સંખ્યાત અસંખ્યાત અને અનત જીવો પૃથક્ પૃથક્ રહેના છે તેથી વનસ્પતિને ત્યાંમુધી અગ્નિ કે ક્ષવજી ઇત્યાદિ શસ્ત્ર પરિણામે (સ્પર્શે) નહિ ત્યાંમુધી તે અચેત કહેવાય છે

હવે તે વનસ્પતિના બેઠા કહે છે:—

(૧) જેની ટોચ પર બીજ છે તેવી અમલીન વનસ્પતિ (કોર ટાદિ વૃક્ષ) (૨) જેના મૂળમાં બીજ છે તે મૂળમીન વનસ્પતિ (ઉત્પન કંદાદિ) (૩) જેના પર્વ (ક્ષાન્તજાઓ)માં બીજ હોય છે તે પર્વમીન વનસ્પતિ (તોરડી વગેરે) (૪) જેના રક્ષમાં બીજ છે તે રક્ષમીન વનસ્પતિ (વડ પીપડા વગેરે) (૫) જેના બીજમાં બીજ રહે તે બીજરૂદ્ધ વનસ્પતિ (ચોરીમ પ્રકારના અનાજ) (૬) મમૂર્ધિમ (પોલાની મેળે હો તે) વનસ્પતિ (અકુરાઓ વગેરે) (૭) તુલુ તગ્જી તે ધ્રો વગેરે (૮) જતા-અપા વગેરે જેનો એવા એવા પ્રકારના બીજોવાળો વનસ્પતિમાં પૃથક્ પૃથક્ અનેક જીવો રહેના છે અને તેને બીજી શસ્ત્ર લાગે નહિ ત્યાંમુધી તે સચેત કહેવાય છે

હવે ત્રસકાય છવોના ભેદો કહે છે:—

વળી આ હાલતા ચાલતા ત્રસ (બે ઈન્દ્રિયાન્) છવો પણ અનેક પ્રકારના કલા છે. તે છવોને ઉત્પન્ન થવાના મુખ્યત્વે આઠ સ્થાનો છે તે કહે છે — (૧) આંડજ (ઈડાથી ઉત્પન્ન થાય) તે પછી વગેરે, (૨) પોતજ (અર્ધથી પાંચાએલા જન્મ પામે) તે દાથી વગેરે, (૩) જગણજ (ઓરથી પિટાએલા જન્મે) તે ગાય ભેસ વગેરે, (૪) ગસજ (બગડી ગયેલા રસમા ઉત્પન્ન થાય) તે બે ઈન્દ્રિય વગેરે, (૫) સ્વેદજ (પરમેવાથી ઉત્પન્ન થાય) તે જૂ, માકડ વગેરે, (૬) મમ્બૈર્મ (નગ્નમાદાના સ્પર્શ વિના જન્મે) તે માખી, કીડી વગેરે, (૭) ઉર્લિર્લ (ધમ્તી કાઢીને નીકળે) તે તીડ, પતંગ વગેરે, (૮) આંપપાનિક (ગર્ભ વિના સ્થાનમાં ઉત્પન્ન થાય) તે દેવ તથા નાગકીના છવો.

તેનાં લક્ષણો કહે છે —

જે દાષ પ્રાણીઓનું સન્મુખ આવવું, પાછું જવું, સંકોચાઈ જવું, વિસ્તૃત થવું, શબ્દોચ્ચાર કરવો, ભયભ્રાન્ત થવું, ત્રામ પામવો, ભાગી જવું, આગમન થવું અને ગમન કરવું ઈત્યાદિ ક્રિયાઓ સ્પષ્ટ થતી દેખાય તે પરથી તે ત્રસ છવો છે તેવી પ્રતીતિ જાણવી.

હવે તેના ભેદો કહે છે — જે કીડા, કુચવા વગેરે બે ઈન્દ્રિય વાળા, કીડી વગેરે ત્રણ ઈન્દ્રિયવાળા, પતંગ, લમગ વગેરે ચતુરિન્દ્રિય વાળા છવો તથા પાય ઈન્દ્રિયવાળા તિર્યચ ચોનિના છવો તેમજ સર્વ નારકી, સર્વ મનુષ્ય અને સર્વ દેવતાઓ એ બધા પચેન્દ્રિયના છવો કહેવાય છે.

ઉપર કહ્યા તે તથા બધા પરમાધાર્મિક (નરકચોનિમા નારકીના છવોને દુષ્પ આપનાર) દેવો પણ પાય ઈન્દ્રિયોવાળા હોય છે અને તે બધા છવોનો આ છત્રો છવનિકાય તે ત્રસકાયના નામે ઓળખાય છે.

એ સો જીવો મુખનાજ અગિલાથી છે માટે એ જીવે જીવ નિકાયો પેટા દોષ પગ સ્વર્થ (પોતે) દ. આગમવો નહિ (દિસા કરવી નહિ) બીજા પાસે દ. આગમવો નહિ (ધાત કરાવવી નહિ) તેમજ જે ડોષ બીજા માણુમે . આગમતાં (દિસા કરના) હોય તેને અનુમોદન સુદા આપવું નહિ.

ઉપગની પ્રતિષ્ઠા ગુરુએ દહી ત્યારે શિષ્ય મ્હે છે કે બચવના. હું પણ નપર્યત મન વચન અને મયા એ ત્રણ યોગથી દિસા નહિ કરું નહિ કરાવું કે બીજા કરતા હોય તેને અનુમોદન પણ નહિ આપું

અને હે જાત ! પૂર્વ કાગમાં થયેલા પાપથી દું નિરુત થાઉં છું મારા આત્માની સાક્ષીએ તે પાપને નિહુ છું આપની સાક્ષીએ તે પાપની અવગણના કરુ છું અને હરે તેવા પાપકારી કમથી મારા આત્માને સર્વથા અગ્રી કરુ છું

હવે ઉપગના છ કાય જીવોની રક્ષા માટે પાચ મહાનતોની નિગત કહે છે —

સિ પે કષ્ટ — હે પૂજ્ય ! પહેલા મહાવ્રતમાં શું કરવાનું હોય છે ?

ગુરુએ કહ્યું — પહેલા મહાવ્રતમાં જીવની દિમાથી (પ્રાણાતિ પાતથી) વિરમવાનું હોય છે

અહો બચવના ! દું મનપ્રકારે પ્રાણાતિપાતનાં તત્વાભ્યાસ કરું છું ગુરુએ કહ્યું — તે પ્રાણીએ ચાગ પ્રકારનાં — (૧) સદ્મ (નાના ચરી વાગા જીવો) તથા (૨) જાદર (મોટા ચરીવાગા જીવો) તેમજ (૩) નસ (દાવતા ચાલતા) તથા (૪) રચાવર (પૃથ્વીથી માંડીને વનસ્પતિ મુખીના) જીવો.

આ પ્રાણીઓનો સ્વયં અતિપાત (ધાન) કર્મો નહિ, અન્ય પામે કર્મો નહિ કે ધાન કર્મવાત્રાગાને અનુમોદન આપવું નહિ.

આ માલગાને શિષ્યે કહ્યું —હે ગુરુદેવ ! જીવનપર્યંત હું ત્રણ પ્રકાર અને ત્રણ યોગોથી અર્થાત્ મન, વચન કે ક્રિયાથી હિંસા કરીશ નહિ, કર્મવીર નહિ, કે દિ.મા કર્મનાગને અનુમોદન આપીશ નહિ અને પૂર્વદાળમા જે દિ.માદ્વાગ પાપ કર્યું છે તેથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું, મારા આત્માની સાક્ષીએ તે પાપને નિહું છું, આપની પામે તેની અવગણના કરુ છું અને હવેથી તેવા પાપકારી કર્મથી માગ આત્માને અળગો કરુ છું હું પૂન્ય ! એ પ્રમાણે પદેસા મહાવ્રતને વિશે પ્રાણીતિપાત (જીવહિંસા)થી નિવૃત્ત થઈ હવે હું સાવધાન થયો છું ॥ ૧ ॥

શિષ્યે કહ્યું.—હે ભગવન્ ! હવે ખીજા મહાવ્રતમાં શું કરવાનું હોય છે ?

ગુરુએ કહ્યું.—ખીજા મહાવ્રતમા મૃણવાદ (અમત્ય ભાષણ)થી નિવર્તવાનું હોય છે

શિષ્યે કહ્યું.—હે પૂન્ય ! હું સર્વ પ્રકારે મૃણવાદના પ્રત્યાખ્યાન (પ્રતિના) લઉં છું

ગુરુએ કહ્યું —ક્રોધથી, માનથી, માયાથી કે લોભથી અમત્ય અવય ન બોલવું, ખીજાઓ દ્વાગ ન બોલાવવું કે અસત્ય બોલનારને અનુમોદન પણ ન આપવું.

શિષ્યે કહ્યું —હે પૂન્ય ! હું જીવનપર્યંત ત્રણ કર્મો અને ત્રણ યોગો કરી અર્થાત્ મન, વચન અને ક્રિયા દ્વાગ અસત્ય વદવાનું કાર્ય નહિ કરુ, ખીજા પાસે નહિ કરાવું, કિંવા અમત્ય બોલનારાને અનુમોદન પણ નહિ આપુ તેમજ પૂર્વ કાળે જે કાર્મ તત્ સમધી પાપ થયું હોય તેનાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું, આત્મસાક્ષીએ તે પાપને નિહું છું, આપની પામે તે પાપની અવગણના કરું છું અને હવેથી તેવા પાપકારી કર્મથી માગ આત્માને સર્વથા અળગો કરુ છું ॥ ૨ ॥

દિખે કશું — હે શુદેવ ! હવે ત્રી ન મહાવ્રતમાં શું કરવાનું છે ?

શુરએ કશું — ત્રીજા મહાવ્રતમાં જ તારા નથી વિગતવાનું છે

દિખે કશું — હે પૂજ્ય ! હું સર્વ પ્રકારે આહતા ન (અણ-
હકનું લેવું કિંવા નહિ હાથેનું લેવું) તેનો ત્યાગ કરું છું

શુરએ કશું — જામમાં નગરમાં કે અરણ્યમાં કાર્મપણ રચી
અર્ધ દો કે બહુ દો નયત્રા નાની યોગ દો કે મોટી વસ્ત્ર દો
સચિવ (પશુ, મનુષ્ય ઇત્યાદિ સજીવ વસ્ત્ર) દો કે અચિત્ત વસ્ત્ર દો
તેમાંનું કાષ્ઠપણ અભુજીયેલું સ્વયં ન મદ્ય કરણ ન કમલવૃક્ષ કે
મદ્ય ગનારાને અનુમો ન પણ ન આપવું

દિખે કશું — હે પૂજ્ય ! હું જીવનપર્યંત ત્રણ કરણ અને ત્રણ
ચોગે કરી અર્ધાનુ મન વચન અને કાયા દ્વારા ચોગી નહિ કરું
નહિ કરાવું કે ચોરી કરેના હાથ તેને ઠીક કરે છે એમ નહિ માનું
અને પૂરકાગે તે સગરી જે કષ્ઠ પાપ થયું હોય તેથી હું નિવૃત્ત
થાઉં છું આત્મસંક્ષીબ્ધ તે પાપને નિહું છું આપની મમતા તેની
અવગણના કરું છું અને હવેથી તેના પાપમરી કર્મથી મારા આત્માને
અગમે કરું છું ॥ ૩ ॥

દિખે કશું — હે જગન્નાથ ! હવે ચોથા મહાવ્રતમાં શું કરવાનું
હોય છે ? તે કૃપા કરીને કરે

શુરએ કશું — ચોથા મહાવ્રતમાં મધુન (વ્યભિચાર) થી નિવૃ-
ત્તવાનું હોય છે

દિખે કશું — હે શુદેવ ! હું મૈથુનનો મર્ચણ ત્યાગ કરું છું

શુરએ કશું — દેવ સંનધી મનુષ્ય સંનધી કે નિર્વચ્ય સંનધી
એમ ત્રણે જાતિ પૈકી કોઈ સાથે સ્વયં મૈથુન સેવવું નહિ બીજા પામે
મધુનસેવન કરાવવું નહિ કે તેના મૈથુન મેવનારાને અનુમો ન
આપવું નહિ

શિષ્યે ક્યુઃ—હે પૂત્ય ! હું હવનપર્યંત ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગે કરી અર્થાત્ મન, વચન અને કાષા દ્વારા મૈથુન નદિ મેરું, ખીજ પાસે મૈથુનસેવન નદિ કરાવું કે મૈથુન સેવનાગત અનુભોદન પણ નદિ આપુ. તેમજ પૂર્વકાળે તત્ત્વ મંમથી જે કંઈ પાપ થયું હોય તેનાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું, આપની પાસે ને પાપની અવગણના કરું છું અને દ્વેષી તેવા પાપકારી કર્મથી માગ આત્માને અળગો કરું છું.

॥ ૪ ॥

નોંધ —સાત્ત્વજનિને તરા સાત્ત્વજનિને બન્નેને હૃદયમાં પ્રત્યાખ્યાન પોતાની ભૂતિ પ્રમાણે લેવાના અને પાળવાના હોય છે

શિષ્યે ક્યુઃ—હે ભગવન્ ! દ્વેષ પાત્રમા મહાત્મમા શું કરવાનું છે ?

ગુરુએ ક્યુઃ—પાત્રમા મહાત્મમા પરિગ્રહ (પદાર્થપરતી આમક્રિય)થી તિરમવાનું છે.

શિષ્યે ક્યુઃ—હે પૂત્ય ! હું મર્ચ્યા પરિગ્રહને પરિહરું (ત્યાગ) છું.

ગુરુએ ક્યુઃ—તે થોડું હો કે બહુ હો (થોડા મૂલ્યવાળું તથા ભારથી પણ દલકું તેવું કોડી વગેરે તથા વજનમા ભારી અને મૂલ્યમા દલકું તેવું કાષ્ટાદિ દ્રવ્ય), નાનું હો કે મોટું હો (ભાર થોડો અને મૂલ્ય ઘણું તે હીંગ, રત્ન વગેરે તથા ભાર વધુ અને મૂલ્ય પણ ઘણું તે હાથી વગેરે) સચિત્ત (શિષ્ય વગેરે) હો કે અચિત્ત (ખીજું દ્રવ્ય) હો તેમની કોઈ પણ વસ્તુનો પરિગ્રહ કરવો નહિ, ખીજ પાસે પરિગ્રહ કરાવવો નહિ અને પરિગ્રહ કરનારાને અનુભોદન પણ આપવું નહિ

નોંધ —પરિગ્રહમા મચેત ગણાવવાનું કારણ એ છે કે પરિગ્રહના ત્યાગી મુનિઓ શિષ્યાદિને તેના વાલીની રૂબ વગર સાથે ગંખી શકે નહિ અને તેથી પ્રવૃત્તિ કરે તો તેથી પરિગ્રહ નામનું પાત્રમુ મહાત્મ અડિત યાય છે.

શિષ્યે કહ્યું —હે પૂજ્ય ! જીવનપર્યંત ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગે કરી અર્થાત્ મન વચન અને કાયાદ્વારા હું પરિગ્રહ કરીશ નહિ બીજા દ્વારા પરિગ્રહ કરાવીશ નહિ કે પરિગ્રહ કરનારને અનુમોદન પણ આપીશ નહિ પૂર્વકાગે તત્ સંબંધી જે કંઈ પાપ થઈ ગયું હોય તેનાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું તે પાપને આત્મસાક્ષીએ નિંદુ છું આપની સમક્ષ તે પાપની અવગણના કરું છું અને હવેથી તેના પાપકારી કર્મથી મારા આત્માને સર્વથા અગોચર કરું છું ॥ ૫ ॥

નોંધ —જ્યારે જ્યારે સાધુને બીજી પરિપક્વ લી ॥ અપાય છે ત્યારે હપરના પાપ મહામતોની જીવનપર્યંતની પ્રવિજ્ઞા આપવામા આવે છે અને તે પાત્ર પ્રજ્ઞાને ડોહાપરચાપનીય ચાલિત્ર કહેવાય છે આ પાપ મહામતના વિશેષ ભાગ્યે મળીને તેના રપર ભેદો થાય છે

શિષ્યે કહ્યું —હે ભગવન્ ! હવે છટ્ટા મતર્મા શુ કરવાનું છે ?

ગુરુએ કહ્યું —છટ્ટા મતર્મા રાત્રિભોજનથી નિવર્તવાનું છે

શિષ્યે કહ્યું —હે ગુરુદેવ ! હું રાત્રિભોજનનો જીવનપર્યંત સર્વથા ત્યાગ કરું છું

ગુરુએ કહ્યું —અન પાણી ખામિ (મેવા વગેરે ખોરાક) તથા સ્વાદિમિ (મૂખવામાદિ) એમ ચારે પ્રકારના આહારને રાત્રિ સ્વપ્ન ન ભોગવવો બીજા પાસે રાત્રિએ ભોજન કરાવવું નહિ કે રાત્રિભોજન કરનારને અનુમોદન આપવું નહિ

શિષ્યે કહ્યું —હે પૂજ્ય ! હું જીવનપર્યંત ત્રણ કરણ અને ત્રણ યોગે કરી અર્થાત્ મન વચન અને કાયા દ્વારા રાત્રિભોજન કરીશ નહિ કરાવીશ નહિ કે રાત્રિભોજન કરનારને અનુમોદન પણ આપીશ નહિ પૂર્વે જે રાત્રિભોજન સંબંધી પાપ કર્યું હોય તેનાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું આત્મસાક્ષીએ તે પાપને નિંદુ છું આપની પાસે તે પાપને અવગણું છું અને હવેથી તે પાપકારી કર્મથી મારા આત્માને સર્વથા અલગ કરું છું

॥ ૬ ॥

નોંધ — ઉપગ્ના વ્રતોનો સુબધ સંગીત કરતા વિશેષ તેો આત્મવૃત્તિની સાથે જ છે જીવનની સાથે દૃષ્ટ વૃત્તિઓ અનાદિ ક્ષણના અધ્યામને લઇને એથી તેો નહ ચર્ચ નહ દોષ છે કે આવા પ્રવિતાઓનું સર્વથા પાલન કરવા સારુ સાધકને અખૂટ ધીરજ અને જાગૃતિની આવશ્યકતા પડે છે. અને તેથી જ તે પાંચ વ્રતોને તેો મહાવ્રતો તરીકે ઓળખાવ્યા છે. અને છઠું વ્રત નિયમરૂપે યાવન્જીવન અને જ્યાં તેવા ક્ષણના ખતુ પાળવાનું દોષ છે. છતાં ઉપગ્ના વ્રતો જોડણી કરીને ન હોવાથી તેને વ્રત તરીકે જ ગણાવ્યું છે.

ત્યારે ઉપગ્ના વ્રતોનો સુબધ પણ માત્ર દેહ પૂરનો જ નહિવા પામે છે ત્યારે તે દેહપૂર્વક પગાય છે અને યથાર્થ કળ નથી આપી શકતાં. તે વાત લિપ્તુકે પ્રત્યેક પહેલે વિચારના પેદરું થઈ.

“ એ પ્રમાણે એ પાંચ મહાવ્રતો તથા છઠું ગત્રિભોજનથી નિવર્તવારૂપ વ્રત મળી એ છ વ્રતોને મારા આત્મહિત અર્થે અંગીકાર કરીને વિદરું છુ.” આમ શિષ્યે શુરુ પામેથી યાવન્જીવન વ્રતો અંગીકાર કર્યા.

આ આગ્નિવર્મના અધિકાર પછી હવે છકાયના જીવોની શ્રી રીતે રક્ષા કરવી ? (જીવનપર્યંત શ્રી રીતે પૂર્ણ દયા-ધર્મનું પાલન કરવું ?) તે વિધિ બતાવે છે

શુરુએ કહ્યું:—સખની, પાપથી વિરત અને નવાં પાપકર્મ બાધવાનાં પ્રત્યાખ્યાન લેનાર લિપ્તુ હો કે સાધ્વી હો, તેણે દિવસને વિધે કિંવા ગત્રિએ, એકાદી કિંવા સાધુ પગિપદ (સપ્તા)માં સૂતાં કે જાગતા કદી પણ પૃથ્વી, લીન, ગિલા, ટેકું, સચેત જીવાણું શરીર કે મચેત જીવાણુ વચ્ચે હોય તેને હાથથી, પગથી કાઢથી, કાઢના ખડથી, આગળીથી, લોખંડની સળીથી કે લોખંડની સળીના સમૂહથી ખોતરવું ખોદવું, હલાવવું (પરસ્પર અકળાવવું) કે છેદન બેદન કરવું નાહ, નેમજ ખીજ પામેકાતરાવવું, ખોદાવવું, હલાવવું કે છેદન

બેદન કરાવતું નહિ. જિવા ખીજી કાતરતા હોય ખોદતા હોય સમ-
દન કરતા હોય કે બે ન કરતા હોય તેને અનુમોદન પણ આપતું નહિ.

શિષ્યે કહ્યું —હે ભગવન! હું જીવનપર્યંત મનથી વચનથી કે
કાયાથી તેવું કરીશ નહિ કરાવીશ નહિ તેમજ અનુમોદન પણ
આપીશ નહિ તથા પૂરકાંજી તત્ત્વસંગી જે પાપ થયું હોય તેનાથી
હવે પાછો ફરું છું તે પાપને આત્મસાક્ષીએ નિંદું છું આપની
સાક્ષીએ તે પાપને અવગણું છું તથા હવેથી તેના પાપકારી કર્મથી
આત્માને અગમો છું છું ॥૭॥

શુરુએ કહ્યું —સર્વથી પાપથી વિરત અને નવા પાપકર્મ
બાધવાના પ્રત્યાખ્યાન લેનાર બિહુ હો કે સાખી હો તેજી દિવસે કે
રાત્રે એમકા કે પરિવર્તમાં સૂના કે જાગતાં કદી પણ કુવા-તળાવનું
પાણી એસનું (જાકળ) પાણી બરફ ધ્રુમસ કરા કે સ્ત્રીના ઊડવા
પર પડેલાં જિંદુઓ વર્ષાનું પાણી સચેત પાણીથી બિજેલી કાચા
પાણીથી બિજાયેલું વજ્ર, પાણીનાં જિંદુથી સ્નિગ્ધ થયેલી કાચા કિંચ
તેવું સ્નિગ્ધ વજ્ર હોય તેને મસળતું નહિ તેનો સ્પર્શ કરવો નહિ,
તેને કચરવું નહિ દમાવવું નહિ, ઝાટકવું નહિ પછાડવું નહિ સુકાવવું
નહિ કે તપાવવું નહિ તેમજ અન્ય પાસે મમળાવવું નહિ સ્પર્શ
કરાવવો નહિ કચરાવવું નહિ, દમાવવું નહિ ઝાટકાવવું નહિ પછ-
ાડવું નહિ સુકાવરાવવું કે તપાવરાવવું પણ નહિ. વળી ખીજી કાંઈ
મસળનો હોય સ્પર્શ કરવો હોય કચરવો હોય દમાવવો હોય,
ઝાટકવો હોય પછાડવો હોય સુકાવવો હોય કે તપાવવો હોય તે ઠીક
કરે છે તેવું માનવું નહિ

શિષ્યે કહ્યું —હે પૂજ્ય! હું જીવનપર્યંત મનથી વચનથી અને
કાયાથી તેવું કરીશ નહિ કરાવીશ નહિ કે અનુમોદન પણ આપીશ
નહિ તથા પૂરકાંજી તત્ત્વ સંગી જે પાપ થયું હોય તેનાથી પાછો
ફરું છું તે પાપને આત્મસાક્ષીએ નિંદું છું આપની સાક્ષીએ તે

પાપની અવગણના કરું છું તથા હવેથી તેવા પાપકારી કાર્યથી મારા આત્માને અળગો કરું છું ॥ ૮ ॥

ગુરુએ કહ્યું—સયમી, પાપથી વિરત અને નવાં પાપકર્મ બાંધવાના પ્રત્યાખ્યાન લેનાર પછી તે બિશ્નુ હો કે માધ્વી હો તેણે દિવસે કે રાત્રે એકાદી કે પરિપદમા સૂતાં કે જાગતાં કદી પણ કાઠનો અગ્નિ, કાલસાના અંગારાનો અગ્નિ, બકરીની લોહી વગેરેનો અગ્નિ, દીપ વગેરે શિખાનો અગ્નિ, ઉભાડાનો અગ્નિ, લોહાનો અગ્નિ, ઉલ્કાપાત વિજળી વગેરેનો અગ્નિ હોય; તે અગ્નિને વાયુથી વધારવો કે ઠારવો નહિ, તેનું પરસ્પર સંવદન કરવું (હલાવવો) નહિ, ધૂળ વગેરે નાખી તેને ભેદવો નહિ, કાષ્ટ નાખી તેને સળગાવવો કે વધારવો નહિ કિંવા ઓલવવો નહિ. બીજા પાસે વાયુથી વૃદ્ધિ કરાવવી નહિ, સંવદન કરાવવું નહિ, ધૂળ વગેરે નાખી ભેદવવો નહિ, કાષ્ટ નાખી સળગાવવાની કે વધારવાની ક્રિયા કરાવવી નહિ અને ઓલવવાવો નહિ. તેમજ બીજાને કાઈ વાયુથી અગ્નિની વૃદ્ધિ કરતો હોય, પરસ્પર સંવદન કરતો હોય, ભેદન કરતો હોય, સળગાવતો કે પેટાવતો હોય કિંવા ઓલવતો હોય તો તે હીક કરે છે એમ પણ માનવું નહિ.

શિષ્યે કહ્યું—હે પૂજ્ય ! હું જીવનપર્યંત મનથી, વચનથી કે કાળથી તેવું કરીશ નહિ, કરાવીશ નહિ તેમજ અતુભોદન પણ આપીશ નહિ પૂર્વકાળે પણ તત્ સમંધી જે કાંઈ પાપ થયું હોય તેનાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું, તે પાપને આત્મમાક્ષીએ નિંદુ છું, આપની માક્ષીએ તે પાપને અવગણું છું તથા હવેથી તેવા પાપકારી કાર્યથી મારા આત્માને અળગો કરું છું. ॥ ૯ ॥

ગુરુએ કહ્યું—સયમી, પાપથી વિરત અને નવાં પાપકર્મ બાંધવાના પ્રત્યાખ્યાન લેનાર બિશ્નુ હો કે માધ્વી હો તેણે દિવસે કે રાત્રે, એકાદી કે પરિપદમા ગદી સૂતાં કે જાગતાં કદી પણ ઘોળા આમરથી, પંખાથી, તાડના પાંદડાંના પખાથી, પાંદડાથી કે પાદડાના

કટકાથી વૃક્ષની શાખાથી કે શાખાના કટકાથી મોરપીંછથી કે મોરપીંછના હાથથી વજ્રથી કે વજ્રના છેડાથી હાથથી કે મુખથી ચોતાની કાપાને (ગરમીથી બચાવવા સારુ) કે બદારના (ઉપ્પી) પ્રુ ગા (પાઈ)ને (દારવા માટે) ફૂક માગવી નહિ કે વીંગણાથી વાણ નાખવો નહિ બીજા પાસે ફૂક મરાવવી નહિ કે વીંગણાથી વાણ નાખવો હોય તો તે ઠીક કરે છે એમ માનવું નહિ

શિષ્યે કહ્યું —હે પૂજ્ય ! હું જીવનપર્યંત મનથી વચનથી કે કાપાથી તેવું કરીશ નહિ, કઠારીશ નહિ તેમજ અનુભો ન પણ આપીશ નહિ પૂર્વકાગે પણ તત્ત સંબંધી જે ક્ષતિ પાપ થયું હોય તેનાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું તે પાપને આત્મમાર્મીએ હું નિંદુ છું આપની પાસે તે પાપની અવમણના કરું છું અને દેવેથી તેવા પાપ કારી કર્મથી મારા આત્માને અગ્રણી કરું છું ॥ ૧૦ ॥

શુરુએ કહ્યું —મંત્રથી પાપથી વિરત અને તેવો પાપકર્મ બાધવાના નત્યાખ્યાન લનાર બિશુ હો કે માખી ના તેજે વિશે કે રાત્રે એમણા કે પરિત મા સૂતાં કે જાગતા કરી પણ બીજા પર કિંવા બીજે પર રહેતી વસ્તુઓ પર અકૂરા ઉપર કે અકૂરા પર રહેલી વસ્તુઓ ઉપર ઉગેના ગુરૂડો પગ કે ઉગેના ગુરૂડ પર રહેલી વસ્તુઓ ઉપર હોલી મજાન વનરપતિ પર અથવા તેના પર રહેલી વસ્તુઓ પર અથવા ગ્રાહાની ઉત્પત્તિ થાત તેવા કાંઈ ઉપગ્રહ ન જવું ન ઉમા રહેતું ન બેસતું કે ન પાશ્વર્થ દેવતા (ચંદ્ર) તેમજ બીજા દોષને તેના પજ્જ ચલાવવા નહિ ઉમા રાખવા નહિ બેમાડવા નહિ કે સુવાડવા નહિ. વળી જે કોઈ તેના પર ચાડવો હોય, ઉભો રહેતો હોય બેમનો હોય કે સૂતો હોય તો તે ઠીક કરે છે તેમ પણ માનવું નહિ

શિષ્યે કહ્યું —હે પૂજ્ય ! હું જીવનપર્યંત મનથી વચનથી કે કાપાથી તેવું કરીશ નહિ કઠારીશ નહિ તેમજ અનુભો ન પણ આપીશ નહિ પૂર્વકાગે પણ તત્ત સંબંધી જે ક્ષતિ પાપ થયું હોય

તેનાથી હું નિવૃત્ત થાઉં છું તે પાપને આત્મગાક્ષીએ નું નિંદુ છું, આપની સાક્ષીએ તે પાપને અવગણ્યું છું અને હવેથી તેવી પાપકારી પ્રવૃત્તિથી મારા આત્માને અળગો કરુ છું ॥ ૧૧ ॥

નોંધ.—અહીં કોઈને એમ પણ લાગે કે પૃથ્વી, પાણી, વાયુ અને વનસ્પતિ જેવા સૂક્ષ્મ જીવોને બચાવવા માટે આટલો બધો ભાર ગા માટે આપ્યો હશે ? આવી અહિંસા શુ જીવનમાં શક્ય છે ? એવી રીતે જીવી જ કેમ શકાય ?

આનો જવાબ એ છે કે ત્યાગી જીવન એટલે જગત્ક જીવન તેથી જ એવા જગત્ક સાપેક્ષે જ મૂર્ખ ત્યાગના અધિકારી છે એમ જૈનદર્શન માને છે જે સાધક પ્રત્યેક પળે આટલો જગૃત હોય તેને આ વસ્તુ લેરા માત્ર અસાધ્ય નથી તેમ અગત્ય પણ નથી અને ત્યાગીને તો તે સાધ્ય છે તેથી જ આવા કઠિન નિયમો તેના માટે છે ગૃહસ્થજીવનમાં અસાધ્ય છે તેથી તેના આગ્રુ અહિંસાની વ્યાખ્યા પણ મર્યાદિત અને તેને સુસાધ્ય થાય તવા વ્રત નિયમોનુ વિધાન જૈનગ્રાન્થોમાં અપે છે

જેટલી લાગણી અને જેટલું દુઃખનું વેદન મહાપ્રાણીને થાય છે તેટલું જ વેદન સૂક્ષ્માતિસૂક્ષ્મ પ્રાણીને થાય છે તેથી સર્વથા અહિંસાની પ્રતિજ્ઞાવાળા ભિક્ષુકો સપૂર્ણ અહિંસા પાળે છે અને તેથી જ તે દરેક જીવોના પ્રતિપાલક ગણાય છે. તેવા ભિક્ષુજીવનની હપતની પ્રતિજ્ઞા છે

ગુરુએ કહ્યું.—સખી, પાપથી વિગત અને નવા પાપકર્મ બાધવાના પ્રત્યાખ્યાન લેનાર સાધુ હો કે સાધ્વી હો તેણે દિવસે કે રાત્રે એકાકી કે પરિપદમાં, સૂતા કે જાગતા, હાથ પર, પગ પર, બાહ્ય પર, સાથળ પર ઉદર પર, મસ્તક પર, વસ્ત્ર પર, ભિક્ષાપાત્ર પર, કમલ પર, પાદપુષ્પના પર, રત્નેહરણ્ય પર, ગુચ્છા પર, સાત્રાના ભાજન પર, દડ પર, આબેક પર, પાટિયાં પર, ગર્યાપર કે મથારા (ખેસવાના આસન) પર કે તેવા કોઈ પણ અન્ય ઉપકરણો (મયમના સાધનો) પર ગહેલા કીડાને, પતંગિયાને, કુંચવાને કે કીડીને જીએ તો તેને ઉપયોગપૂર્વક જીએ, જોઈને પરિમાર્જન કરે અને પછી તે

છોડે (કુળ ન થાય તેના) એકાંતમાં લઈ જાય પણ તેને પીડા ઉપજાવે નહિ ॥ ૧૨ ॥

નોંધ - પ્રતિજ્ઞા એ એક સાધક છવનને માટે અતિ આવશ્યક અને આદર્શનીય વસ્તુ છે સાધક છવનમાં ફક્ત ફક્ત જ્યાં જ્યાં હ' સહકર્મ જગતી અપેક્ષા છે ત્યાં પ્રતિજ્ઞા તે જગતે પુરુ પાડવામાં સદ્વચરી જેટલું કામ કરે છે

પ્રતિજ્ઞા એ નિશ્ચય છવનનો પ્રાણ અને વિકાસની જનની છે મનના કુદ વેગને રોકવામાં તે એક જગલા (આગળિય) જેટલું જ કાર્ય કરે છે તેરી જ પ્રતિજ્ઞાની દોરી પર ન ની જેમ લે ચ રાખી કમળ સાધક પોતાને પદ કાપે છે અને પ્રતિજ્ઞાના પાલન સાથે આગ તુલા કામ મોઢા અને એવા વિશ્વમાં વાગી રહેવા વાળને નહિ નજીકના છવનના અત સુધી અડમ અને એકતાર રહે છે

પદ્ધતિભાગ

સાધકની જિજ્ઞાસાથી માડીને સાધકની સાધ્યસિદ્ધિના આખા એ વિકાસક્રમની ઘટકેક જૂથિકાઓનો આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે -

[૧] અત્યાધી (ઉપરોક્ત રતિ) આવનાર પ્રાણિમૂળ (નાના પ્રકારના છોડો)ની દિશા કરે છે અને તેથી તે જે પાપકર્મનો બદલ કરે છે તે કર્મનું મુરુ પરિણામ તેને પોતાનેજ બોગવતુ પડે છે

નોંધ - ઉપરોક્તનો અર્થ ખૂબ બ્યાપક છે છતાં જ્યાં જો તેનો અર્થ જન્યુરિ લેવાય તો તે વનુ ઠીક છે જન્યુરિ કે સાવરાતના વચર માણસ આવતો દોષ તો રતને આવતા નાના પ્રકારના છોડોની દિશા યાચ કોઈ ખાત વોરેમાં પગી જવાય કિંવા તેથી અનેક પોતાને અને બીરને આપત્તિનો સહકાર રહે તેજ પ્રતિ દરેક કિસ્સામાં સમજ લેવું

- [૨] અયત્નાથી ઉત્તો ગહેનાઁ ઉત્તા ગહેનાં પ્રાણિમૂતની દિશા કરે છે અને તેનાથી તે જે પાપકર્મ આવે છે તેનું તેને કડવું ફળ ભોગવવું પડે છે.
- [૩] અયત્નાથી બેમનાર બેસતા બેમના પ્રાણિમૂતની દિશા કરે છે અને તે દ્વાગ તે જે પાપકર્મ આવે છે તેનું કડવું પરિણામ તેને ભોગવવું પડે છે.
- [૪] અયત્નાથી ગબ્ધ કરનાર સૂતા સૂતાં પણ પ્રાણિમૂતની દિશા કરે છે અને તેનાથી તે જે પાપકર્મ આવે છે તેનું કડવું ફળ તેને ભોગવવું પડે છે.
- [૫] અયત્નાથી (અપ્રકાશિત પાત્રમાં) બોજન કરતાં કિંવા રમતી આસક્તિથી બોજન કરના (તે બોજન કરનાર) પ્રાણિમૂતની દિશા કરે છે અને તે જે પાપકર્મ આવે છે તેનું તેને કડવું ફળ ભોગવવું પડે છે.
- [૬] અયત્નાથી (વિચાર્યા વગર) બોલનાર પ્રાણિમૂતની દિશા કરે છે અને તેનાથી તે જે પાપકર્મ આવે છે તેનું તેને કડવું ફળ ભોગવવું પડે છે.

નોંધ —કેટલીક ક્રિયાઓમાં સીધી ગતે પ્રાણદિશા પ્રત્યક્ષરૂપે ચલી દેખાતી નથી જેમકે બોલવામાં. પરંતુ તેમ છતાં અસત્ય કે તેવા પ્રયોગથી સામી વ્યક્તિ કે સમૂહની હાનણી ફલાય તે પણ દિશા જ છે અને તેથી તેવી ક્રિયાથી થતું પાપ પરિણામે ખૂબજ પગિતાપ હપજવે છે.

- [૭] શિષ્ય પૂછે છે, હે પૂન્ય ! કેમ ચાલવું ? કેમ ઉભા રહેવું ? કેમ બેસવું ? કેમ સૂવું ? કેમ ખાવું ? અને કેમ બોલવું ? કે જેથી પાપકર્મ ન બધાય ?

- [૮] ગુરુદેવ કહે છે.—ઉપયોગપૂર્વક ચાલવું, ઉપયોગપૂર્વક ઉભા રહેવું, ઉપયોગપૂર્વક બેસવું, ઉપયોગપૂર્વક સૂવું, ઉપયોગપૂર્વક ખોજન

કરતુ અને ઉપયોગપૂર્વક બોલતુ તેમ કરવાથી પાપકર્મ
બધાય નહિ.

નોંધ—ઉપયોગ એટલે એવું છે તેથી ઉપયુક્ત એટલે કે જાણ
સાધક ઇરાદાપૂર્વક પાપકર્મ કરતો નથી અને જેસંતા ઠહતા ચાલતા
ખાતા પીતા તેથી ક્રિયામાં જે કંઈ પાપકર્મ સહજ સાથે થઈ જાય તેનું
વપક્ષમાં અને પશ્ચાત્તાપ દ્વારા શીઘ્ર નિવારણ કરી નાખે છે.

[૮] જે સર્વ પ્રાણીઓને પોતાના આત્મા સમાન જાણુનાર તથા
પ્રાણી માત્ર પર સમદ્રષ્ટિથી જ્ઞેનાર અને પાપના આસરે,
(પાપના આગમનો) ને રોકનાર હોય છે તેના ક્રિયાતેજ્ય
મનથીને પાપકર્મનો બધ થતો નથી.

નોંધ—સમભાવ આત્મભાવ પાત્કાર તથા ઉદ્વિગ્ધમન આ ચારે
વસ્તુઓ પાપકર્મની રોધક છે તેથી નવા પાપોનું આવડુ થતુ નથી અને
પૂર્વકૃત પાપો ક્રમસઃ નષ્ટ થતા જાય છે.

[૧૦] ત્રયમ જ્ઞાન (સમજણ—મારાસારનો વિવેક) અને પડી જ
દાનું સ્થાન છે આ પ્રમાણે જ્ઞાનપૂર્વક ક્ષમા પાગવાથી સાધુ
સર્વથા મનથી રહી શકે છે તેવું જાણીને—સમગ્રી પુરુષો વર્ને છે
કારણ કે અજ્ઞાની જન પોતાને માટે સુ ક્ષમાજીમરી છે કે સુ
પાપકારી છે તેને જાણી શકે નથી.

નોંધ—ઉપરની બધી આશાઓમાં કેવળ પ્રાણી પાનું વિધાન આપ્યું છે
તેથી રહે કોઈ ક્ષમાનો શુદ્ધ અર્થ કરે. તે માટે અહીં પ્રથમ જ્ઞાન એટલે
વિવેકને સ્થાન આપ્યું છે તે અહિંસામાં વિવેક ન હોય તો કારણથી
કેમકારી અહિંસા પણ હિંસા રૂપે પરિણમે છે માટે દરેક ક્રિયામાં વિવેકનું
સ્થાન પહેલું રાખ્યું છે.

હવે હિંકાન્તિનો ક્રમ બતાવે છે —

[૧૧] ધર્મનું પધાર્થ થયેલું કરીને જ્ઞાની સાધક ક્ષમાજીમરી સુ છે !
તેમજ પાપકારી સુ છે. તે જાતને જાણી શકે છે અને તે પેળ
જે હિંતાવદ છે તેને જ તે આચરે છે.

[૧૨] જે જીવને (ચેતનતત્ત્વને) પણ જાણી શકતો નથી તેમ જ અજીવ (અજનતત્ત્વને) પણ જાણી શકતો નથી તે જીવાજીવને નહિ જાણવાથી સમજને કેમ જાણી શકે ?

નોંધ—માથી પ્રથમ આત્મતત્ત્વને જાણવું થયું. તેને જાણવાથી અજીવનું જ્ઞાન થઈ શકે છે અને તે જે તત્ત્વોને યથાર્થ જાણ્યા પછી આખા જનનના ચ્વરૂપને અચાલ ગણે છે અને તેથી સુમન આખા પછી સારા સંયમને સમજ તેની આચારના થઈ શકે છે.

[૧૩] જે જીવોને તથા અજીવોને પણ જાણે છે તે જીવાજીવોને જાણીને સમજને પણ યથાર્થ જાણી શકે.

હવે જીવાદિના જ્ઞાનથી માટીને સુક્તિ મુધીના ક્રમ કહે છે:—

[૧૪] જ્યારે જીવ તથા અજીવ એમ બન્ને તત્ત્વોને જાણે છે ત્યારે તે સર્વ જીવોની બહુ પ્રકારની (નરક, નિર્વચ, મનુષ્ય અને દેવ મંજથી) ગતિને પણ જાણી શકે છે.

[૧૫] જ્યારે બધા જીવોની મર્ત પ્રકારની ગતિ જાણે છે ત્યારે તે માધક પુણ્ય, પાપ, બધ અને મોક્ષ એમ ચારે વસ્તુઓને જાણી શકે છે.

નોંધ—પાપ અને ક્રધથી શી ગતિ થાય છે ? અને પુણ્યથી કેવું બાહ્યસુખ અને કર્મભૂતિથી કેવો આનંદ મળે છે તે તેવો સાધક પગખર સમજ શકે છે.

[૧૬] જ્યારે પુણ્ય, પાપ બધ અને મોક્ષના ચ્વરૂપને જાણે છે ત્યારે તે દુષ્ટતા અશુભ દેવ અને મનુષ્ય ઇત્યાદિ સજીવોના કામ-ભાગોથી નિર્વેદ પામે છે (વૈરાગ્ય પાની કામભોગોથી નિવૃત્ત થાય છે)

[૧૭] જ્યારે દેવતા અને મનુષ્ય મંજથી ભોગો પરથી નિર્વેદ પામે છે ત્યારે તે આભ્યંતર અને બાહ્ય સંયોગની આમક્રિતને તજી શકે છે.

નોંધ — આશ્વિન સંયોગ એટલે કપાશાદિનો સંયોગ અને બાલસરોન એટલે હુલ્લાદિનો સંયોગ

[૧૮] જ્યારે આશ્વિન અને બાલ સંયોગોને તજે છે ત્યારે જ તે દ્રવ્ય અને ભારથી મુડિન બનીને સાચુ સાધુત્વ અંગીકાર કરે છે

[૧૯] જ્યારે મુડિન યજ્ઞને તે અજગારપણું સ્વીકારે છે ત્યારે જ તે મ વગ (પાપનું રુધન) રૂપ ઉત્તમ ધમનો સ્વસ્ત્ર કરે છે

નોંધ — ઉત્તમ ધમ એટલે આધ્યાત્મિક ધમ આદરવા સોપાન આગળ વધ્યા પછી તે આધ્યાત્મિક ધમને આરાધી શકે છે

[૨૦] જ્યારે સંવરરૂપ ઉત્કૃષ્ટ ધમને સ્વસ્ત્ર કરે છે ત્યારે અમોષિ (અછાન) રૂપ કુતરાથી સચિત થીલા પાપકર્મરૂપી મેનને દૂર કરી શકે છે

[૨૧] જ્યારે અગ્નિનાગ અનાદિ કાગથી એકરો કરેનો કર્મરૂપી મેન દૂર કરે છે ત્યારે જ મર્વલોકઆપી (કેવળ) જ્ઞાન અને કેવળ દશનને સાધક પામી શકે છે

નોંધ — જો આ જાત અવિધ્ય અને વર્તમાન એ ત્રણે કાગના સર્વ ભાવોનું કોઈ સાથે સંપૂર્ણ જ્ઞાન થાય તે સંપૂર્ણ જ્ઞાનને જિનદશન કેવળ જ્ઞાન કહે છે

[૨૨] જ્યારે તે સર્વલોકઆપી (કેવળ) જ્ઞાન અને કેવળ દશનને પામે છે ત્યારે તે જિન (રામ અને દેવદત્ત) કેવળી યજ્ઞને લોક અને અલોકના સ્વરૂપને જાણી શકે છે

[૨૩] જ્યારે તે કેવળી જિન લોક અને અલોકના સ્વરૂપને જાણે છે ત્યારે તે મન, વચન અને કાંઈના સર્વ વ્યાપારોને રૂંધીને ચનેશી (જ્યાં મેરુ જેવી આત્માની અકોન સ્થિતિ થાય છે ને) અવસ્થાને પામે છે

[૨૪] ત્યાગે તે યોગોને ક્ષીને ક્ષેત્રેથી અવગ્યાને પામે છે ત્યાગે મર્વ કર્મોનો ક્ષય કરીને કર્મરૂપી રૂઝથી મર્વયા નદિન બની મિદ્ધગતિને પ્રાપ્ત થાય છે.

[૨૫] ત્યાગે મર્વ કર્મોનો ક્ષય કરીને કર્મરૂપી રૂઝથી નદિન થઈ મિદ્ધગતિને પામે છે ત્યાગે આચારિક રીતે આલોકના મસ્તક પર બેઠ તે ગાથત મિદ્ધ થાય છે.

નોંધ—આત્માનો સદગ સ્વભાવ કર્મ જનનનો છે છતાં ઈવગ્યાત્ તેની વિરોધનતિ થયા કરે છે ત્યાગે તે કર્મથી રૂઝયા નદિન થાય છે ત્યાગે તે કર્મથી નદિન બની સુચ્ચનતિએ ઉર્વે બહી રહે છે

[૨૬] જે સુખનો આદક અર્થાત્ માત્ર બાહ્ય સુખનો જ અભિનાયી હોય, પોતાને કેમ સુખ મળે તે માટે મદા આકૃષ્ણ મદેનો હોય, ઘણા હાથી મદેવાના સ્વભાવવાળો હોય અને મતન હાથ પગ છુટ્યાદિ અગોને વિમુખા અર્થે થોપા કરવાનો જેને સ્વભાવ હોય તેના માધુને મુગતિ દુર્લભ છે

નોંધ—પોતાના ગરીબ તથા હૃદિયોને કેમ સુખ થાય તે માટે સતત ચિંતા રાખતો હોય, આગમુ દેય અને ગરીબવિમુખાના મગ્નનો હોય તેનું ચિત્ત મયમ પ્રત્યે આભાવિક રીતે જ બોલુ મહે છે અને તેવા સાધકનો વિકારા દેધાય છે.

નિકામગામિત્ સખ્દમા ઈન્ પત્યથનો પ્રયોગ સ્વભાવાર્થમા વપરાયો છે.

[૨૭] જેનામા આબ્યનર તથા બાહ્ય તપશ્ચર્યાના શુભ પ્રધાનપણે છે, પ્રકૃતિથી મગ્ન, ક્ષમા તથા મંયમમા રૂક્ત, બાવીસ પરિપહેને છતનાર એવા સાધકને મુગતિ પ્રાપ્ત થવી મુશ્કેલ છે

નોંધ—પરિપહેનુ વર્ણન ઉત્તરાચયન સૂત્રના બીજા અધ્યયનમા અને તપશ્ચર્યાનુ વર્ણન ઉત્તરાચયન સૂત્રના ત્રીસમા અધ્યયનમા જુઓ

[૨૮] જેમને તપ, મંયમ, ક્ષમા અને ધ્વજાયર્થ વહાલા છે તેવા પાછલી વયમા પણ મયમ માર્ગમા ગમેલા (માર્ગને પ્રાપ્ત

મયેવા) માથકો શીઘતાથી અમરજવનો (ઉચ્ચ પ્રકારનાં દેવ
લોકના રથાનો)ને પામે છે

નોંધ —અ પદ્ધતિનો પણ ઉચ્ચ સમય ઉચ્ચગતિને આરાધી શકે છે

[૨૬] આ પ્રકારે હમેશાં ચતુરાંગ અને સમ્યક્ દષ્ટિ સાધુએ દુખે
કરીને પામી શકાય તેવી આ યોગ સાધુતાને પામીને (પૂર્વાક્ત
૫૩ જીવનિકાની) મન વચન અને કાયા એમ ત્રણે યોગોથી
વિરાધના ન કરે

નોંધ —પ્રમા એજ પાપ-અવિવેક એજ પાપ અને ઉપયોગ એજ
ધર્મ-વિવેક એજ ધર્મ આટલું જ સાધક બનીને વર્તે છે તેજ સાધક
આત્માત્મમાર્ગનો અધિકારી છે અને તેજ જ્ઞાન વિજ્ઞાન સમય વંચાવ
ત્યાગ અને એમ કેમકે સંપૂર્ણ કમ રાજ કરી સંપૂર્ણ જ્ઞાન અને સંપૂર્ણ
દશન આરાધીને રાજદેવની સજયા મુક્ત અટોચ થોડી થઈ સામ્યસિદ્ધિ
મુક્ત અને ભવબંધનથી સજયા મુક્ત થાય છે

એમ કહ્યું છું

એ પ્રમાણે ૫૩જીવનિકા નામનું એકું અધ્યયન પૂર્ણ થયું

પિણ્ડેષણા

(ભિક્ષાની ગવેષણા)

૫

પ્રથમ ઉદ્દેશ

ભિક્ષા એટલે જીવનને લેશ પણ હિત પહોંચાડ્યા વગર માત્ર આત્મવિકાસ માટે પ્રાપ્ત થયેલા દેહસાધનથી કાર્ય લેવા પુરતું તેને પોષણ આપવા સાત અઠાડિ મામત્રી મેળવવી તે.

કંચન અને હામિનીથી સર્વથા વિચ્છેદ દોય તેવા પુણ્ય પુન્ય જ આવી ભિક્ષા માગવાના અને મેળવવાના અવિહારી છે.

લેણે રાષ્ટ્રગત, સમાજગત, કુટુંબગત અને વ્યક્તિગત મેળ-વેલી સર્વ સંપત્તિ જેવી કે ધન, સ્ત્રી, પુત્ર, પત્નિવાર, ઘર, માલ, મિલકત એ બધાં પરનું મમત્વ અને માલિકી ખેંચી વિશ્વચરણે તે સ્નાને ધરી નીધાં છે, લેણે કદયાળુ આર્જમાં પોતાની કાયાને સમર્પી છે તેવા મમર્થ માધુ પુન્યો જ આવી જૂતિમાં જવન વહાવી શકે છે અને પોતાનું પોષણ કરવા છતાં ઇતરને બોજરૂપ થતા નથી તેમજ પોતાનું કદયાળુ સતત માધતા ગ્દેશ છતાં શ્રેયાર્થી મુસદ્દુઓના મહા કદયાળુના નિમિત્તરૂપ બને છે.

પરંતુ ઇતરની લાગણી ન હોયવા છતાં અન્ય સૂક્ષ્મ છવોને પણ પીડા ન થવા દેવા છતાં દેહનું પોષણ પત્તિપુર્ણ વિશુદ્ધિપુર્વક કરવું એ ભિક્ષુની ખાંડાની ધાર સમી કપરી કનોટી છે.

તેમા કેમ પાર ઉતરતુ ? તેનો આ અધ્યયનમા અપદ ઉદ્દેશ છે. શિક્ષાર્થે જવાથી માનને શિક્ષા લઈ પાછા ફરી કેવી રીતે જોગન કરવું ? ત્યાં મુધીની પ્રત્યેક ક્રિયાઓનું તત્ત્વપરીક્ષણ વળી નીચે આપ્યું છે.

શુરૂં વ બોલ્યા —

[૧] શિક્ષાનો કાળ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે બાકુગતારહિત (ધર્મવાન) અને મૂર્છાગ્રસ્ત માણુ આ કમયોગથી ભાત પાણી (શિક્ષા)ની ગવેષણા કરે.

નોંધ — સાધક શિક્ષાએ પ્રથમ પ્રદરમા સ્વા માય બીજા પ્રદરમા ધ્યાન અને ત્રીજા પ્રદરમા જટોપકરણ (સધમને હાથોથી સાવનો) ની પ્રવિરેખના કરી વર્તમાન કાળની પરિસ્થિતિને અનુભવી ૭ મામમા ૭ સમય જોતરી (જિના)નો દોષ તે સમયે નિમ્નચરી ૧૬ થઈ.

[૨] તે મામ અથવા નગરમાં જોતરી ગયેલો મુનિ ઉરવેગરહિત બની એ પાકુગ ચિત્તથી મ મ (ઉપયોગ પૂર્વક) આને આવતી વખતે કેમ આનણુ તે વિધિ બતાવે છે —

[૩] આગળ યુગ (આર દ્વાય) પ્રમાણુ સુધી દષ્ટિ જગત્ત સંમા વીને ખીજ વનસ્પતિ પ્રાણીઓ સચેત જળ અને સચેત મૃત્તિમા (થી દૂર રહીને)ને દૂર ઠોડીને જરાખર જોવા પછી જ ઉપયોગ પૂર્વક પૃથ્વી પર આવે.

[૪] પૂર્વોક્ત ગુણમયત સાધુ ખાડ કે જિંચી નીચી વિષમ જગત્ત અને ઘસના કુદા કે કા વવાળી જગ્યાને છોડી દે તેમજ ખીજો સારો માગ દોષ તો ખાડને જોળગવા સારુ કાષ પાષાણુ વગેરે જોડવા દોષ તો તે પર પછુ આવે નહિ.

[૫] કાનણુ કે તેવા વિષમ માર્ગે જતા ત્યાં તે સયમી ક્તાય લપસી પડે કે ખાડમાં પડી જાય તો નમ (દાલતા ચાલતા) જીવોની તથા સ્થાવર જીવોની દ્વિસા થાય.

[૬] માટે સુમમાધિવત મયમી ખીન્ને સારો માર્ગ હોય તો તેવા વિષમ માર્ગે ન જાય અને જો સારો માર્ગ ન જ હોય તો તે માર્ગે બહુ ઉપયોગ (મલાજી) પૂર્વક ગમન કરે

નોંધ — કુપયોગ પૂર્વક ચાલવાથી પરવાનો ભય ન પડે અને ન પરવાથી ત્રસ કે સ્થાવર જીવોની હિંસા પણ ન થાય જો સલાજીપૂર્વક ન ચાલે તો પરી જાય અને પરવાથી પાણી, પૃથ્વી કે વનસ્પતિના જીવની કે કોઈ ઈત્યાદિ હાલતા ચાલતા જીવોની હિંસા થાય અને પોતાના શરીરને પણ હિંન થાય.

[૭] ગોચરી જતા માર્ગમાં પૃથ્વીજાયના પ્રાણોની રક્ષા સારુ અંગારા (મળગતી ગાખ)ના ઢગલા પર, ડાગર ઈત્યાદિ ક્રેતરાંના ઢગલા કે છાણુ પર મચિત્ત રજથો ખરડાયેલા પગે મયમી પુરુષ ગમન ન કરે કે ઓળંગે પણ નહિ

નોંધ — સચેત રજને પુજ્યા વિના તે વસ્તુ પર પગ મૂકવાથી સચેત રજના જલુઓ નાગ પામે તે માટે તે નિષેધ કર્યો છે

[૮] (જલકાય ઈત્યાદિની રક્ષા માત્ર) વરમાદ વરસનો હોય, ધુવર પડતી હોય, મહા વાયુ વાતો હોય કે ખૂબ ધૂળ ઉડતી હોય તથા માખી, મચ્છર, પતંગિયા વગેરે અનેક પ્રકારના જીવો ઉડી રહ્યા હોય તેવા માર્ગમાં પણ તેવે વખતે સયમીએ ગોચરી અર્થે ન જવું

[૯] (કેવે બ્રહ્મચર્ય રક્ષા સારુ કહે છે —) બ્રહ્મચર્યના ઘાતકરૂપ વેશ્યા ગૃહેતી હોય તેની આમપામના પ્રદેશમાં પણ સયમી ન જાય કારણકે મિતોન્દ્રિય અને બ્રહ્મચારી સાધકના ચિત્તમાં તે નિમિત્તથી અમમાધિ થાય

નોંધ — વેશ્યા એટલે આગ્રિહીન સ્ત્રી. તેના આવાસમાં તો શું ? પરંતુ તેની આસપાસના પ્રદેશમાં પણ બ્રહ્મચારીએ જવું નહિ કારણ કે વિકારના ખીજ દ્વારા સયોગોમાં ક્યે વખતે પાગલે તે કહી શકાય નહિ. માટે સદા સાવધ રહેવું

[૧૦] અને એવા કુસથાને જતાં ત્યાંના વાતાવરણને વારંવાર સમર્પી
થાય. તેવા સંમર્ગની અનેક પ્રકરના વિકલ્પો યા. અને તેથી
બધાં પ્રતોમાં પીડા ઉત્પન્ન થવાનો ભય રહે અને સાધુતામાં
મોટા ધાર.

નોંધ—એકવાર અશ્વત્થામનો સંકલ્પ થયો કે તરતજ બીજા મહા
પ્રતોમાં આપત્તિ આ પા વિના રહે નહિ અને પ્રતોનો જ. ૧ થાય એટલે
સાધુતાનો લોપ થાય કારણ કે સાધુતાનો પાથો નિષ્ક્રમણી અક્રમણી પર જ
છે કસોડીના નિમિત્તોમાં થયેલા છના હુ અ મ રહી રાકે હુ બિધી
જતોને અહ કાર સાધકરિયતિમાં બહુધા પતનજ કરાવે છે

[૧૧] માટે એકાંત સુક્રિનો ઇન્દ્રિયક મુનિ આ પ્રમાણે દુર્ગતિને વધા
રનાર અને દોરોનું આગાર બાણીને વેસ્થા (રહેલી હોય તે)ના
પાડોસમાં અમનામન કરવું હાડી દે

[૧૨] જ્યાં કૂતરાં તોજી પ્રસૂતિ પામેથી ગાય મદો મત બળદ થોડો
કે ગાજ હોય તથા બાગડોનું કી સ્થાન કે કનક અને કુદનું
સ્થાન હોય તેવા સ્થાનને દૂરથી / છોડી દેવું

નોંધ—તેવા માં જવાથી આપત્તિનો સમય છે માટે જવું નહિ.

[૧૩] માર્ગે ચાલેનો મુનિ ન બિચુ મુખ રાખે નહિ કે બહુ નીચુ
મુખ ગામે નહિ જયવા અભિમાન થરે નહિ કે દીનતા રાખે
નહિ. તેમજ મોરક વગેરે સુદર મગવાથી બહુ ગાં ન થાય
કે ન મગવાથી બાકુળ ન થાય. તેવી રીતે પોતાની ઇન્દ્રિયો
તથા મનનું જરાગર સમતોનપણું જાળવીને તથા તેનું કમન
કરીને વિચરે

[૧૪] ક્રમેશાં ઉચ્ચ સામાન્ય દુક્રમમાં અભેદભાવે એટલી જનાર સંપત્તી
બહુ ઉતાવળુ ન ચાલે તેમજ ચાલતા ચાલતા ન દસ કે ન બેસે

નોંધ—ગોનરી / વાવાર્તા ૧૫ કરવાથી કે હસવાથી પોતાની ક્રિયામાં
ઉપધાય ન રહેવાથી નિર્દોષ આહારની અવેરણા થઈ શકે નહિ

[૧૫] ગોચરી ગચેસો લિહુ ગૃહસ્થોના ધગ્ની બાગીઓ કે ગવાક્ષ મામે, દીવાલોના માધાના વલગ મામે, બારણા મામે, જે ધગ્ની સધીના વિભાગ મામે કે પાપ્પી ગમ્પવાના ભવન મામે વગેરે, એવાં એવા શકાના સ્થાનોને દરથી છોડી દે આલ્પતા આલ્પતા નેવા સ્થાનો પગ લક્ષ ન આપે

નોંધ—આવા સ્થાનો જોવાથી કોઈને રાક્ષ થાય કે આ કોઈ ચોર જોવો લાગે છે.

[૧૬] તેમજ ગજાઓ, ગૃહપતિઓ કે પોલીસોનાં ગદમ્ય (એકાત વાર્તાશાપ)ના કે જે કલેગર (ભય) સ્થાનો છે તેને દરથી જ છોડી દે

નોંધ—નેવા સ્થાનનું નિરીક્ષણ કરવાથી પોતા પગ કોઈને બ્લેમ હતપત્ત થાય

[૧૭] લોઝનિપિદ્ધ કુળમા પ્રવેશ ન કરે વળી જે ગૃહપતિએ પોતે જ નિષેધ કર્યો હોય કે “ મારે ઘેર ન આવશો; ” તેવા ગૃહે તથા જે કુળમા જવાથી તે કુળના મનુષ્યને અપ્રીતિ થાય ત્યાં પણ પ્રવેશ ન કરે પણ જે કુળમા પ્રેમભક્તિ હોય ત્યાં લિહુ લિહાર્થે પ્રવેશ કરે

[૧૮] ગૃહસ્થને ઘેર લિહાર્થે ગચેસો મુનિ ધરના માલિકની રજા વિના કમાડને તથા બારણા જેવા શણુના કે વાંસના પડકાને ઉઘાડે કે ફેલે નહિ

નોંધ—બારણા ખંવ કરી ગૃહસ્થો પોતાની ગદમ્ય ક્રિયા કરતા હોય તો તેવી રીતે એચિતા બાગ્લુ એલવાથી તેની લાજણી ફુલાય કિંવા કોઈનું નિમિત્ત બની જવાય

આવા દોષોની આપત્તિ નિવારવા માટે તેમ કરવું નહિ કદાચ બારણુ ખુલ્લુ હોય તો પણ હપરનો વિવેક લગવવો ઉત્તમ છે, અને આ નિયમ એક સામાન્ય ગૃહસ્થને પણ આદરણીય છે. જો આવા નિયમનું

સવન પાલન ત્ય તો કાઢને રૂઢ વિના આવયો નહિ ' એવી સૂચના હાર પર લખવી ન પડે

[૧૬] મળમૂતની શઘ જેણે તો તે નિતારીને પછી જ મુનિ ગોચરી માટે (મિત્રાર્થે) નવેશ કરે કે યિત્ રસ્તામાં આકસ્મિક શકા થાય તો મળ કિંવા મૂત વિમર્જન કરવાને યોગ્ય નિર્ણય જગ્યા, જોઈ તે જગ્યાના ખાસ માનિક જેણે તો તેની આઠા લખને માધાને નિતારી લે

નોંધ —મળ અને મૂતની કુળત માત્રમા ન થાય તે માટે પહેલેથીજ સાવધ થવું અને કદાચ આકસ્મિક થાય તો બાઝાને રોકવાને પ્રયત્ન કરવો નહિ કારણે કુદરતી હાલત રોકવાથી શરીરમા બ્યાપ્તિ ઉત્પન્ન થવાનો ભય છે પરંતુ તે કિયાને ઉચિત સ્થાને જ તે કિયા કરવી પડે.

[૨] જે ધનુ નીચુ બારણુ હોય જે ધરમાં અંધકાર વ્યાપ્ત હોય કે ઊંકુ બોયડું હોય તે ધરમાં મુનિ ભિક્ષાર્થ ન જાય ત્યાં આગળ અંધારુ હોવાથી કમ્મ આખથી જોઈ શકાય નહિ અને તેથી હાલતા આવતા ગ્રાણીઓ ન દેખાય તો તેની દિસાનો પણ ભય રહે

નોંધ —અધારામાં પોતાના સયમને આધા કરનાર ગ્રાણક છે કે નિર્દોષ ■ તેનો પણ ખ્યાલ ન રહે કદાચ પડી જવાનો ભય રહે કિંવા નાના મોટા લગજ તુને ખમ્મ હાનિ પહોચે

[૨૧] જ્યાં આગળ ખીજ કે ફૂલ વેગ્યા હોય અથવા જે સ્થાન તાણુ નિપણ થવાથી વીંછું કે બીલું ધર હોય તો તેવું જણીને ત્યાં મુનિ ન જાય

નોંધ:—વનસ્પતિ કે વનના છવો પણ ન દુભાય તેવી ઝીલી કાગલ રાખવા માટે પણ બિશુએ સાવધાન રહેવું પડે

[૨૨] મયમી મુનિ ગૃહરથના ધરને બાગમ્ બગેરા કે ફૂતરા અથવા

વાજરો હોય તો તેને ઓળગીને કે તેને વેગળા કરીને પણ પ્રવેશ ન કરે

નોંધ—ઓળંગવાથી વદાય થડી જવાય અને હઠાવવાથી દૂરો કે તેણે પ્રાણી પોતાને ઇન્ન કરે

[૨૩] ગૃહસ્થને ઘેર ગયેલો મુનિ (ભિક્ષા ક્રિયા કોઈ વ્યક્તિ પર) આસક્તિપૂર્વક કથું પણ ન લુએ. આમતેમ દૂર દૂર જોયા ન કરે અને દ્રષ્ટિને વિક્રમીને પણ ન લુએ પરંતુ ધરમા કોઈ વ્યક્તિને ન લુએ તો ત્યાંથી ઓછા પગર (ચૂપચાપ શાન્તિથી) પાછો ફરે.

નોંધ—વારવાર કોઈ સામે જોવાથી કે આમ તેમ દૂર દૂર જોવાથી ગૃહસ્થને અવિશ્વાસ હત્યન્ન થવાનું કાગળ મળે માટે તેમ કરવું ભિયુને ઉચિત નથી.

[૨૪] ગોચરાગ્ર (ભિક્ષાર્થે) ગયેલો મુનિ, જે કુળનો જેવો આચાર હોય ત્યાં સુધીની પરિમિત ભૂમિમા જ ગમન કરે તે ગૃહસ્થની બાધેલી મર્યાદાથી આગળ ગમન ન કરે

નોંધ—જેન મુનિઓ માટે હવ્ય વિચાર અને વર્તનવાળા કુળોમાં ભિક્ષાની છટ છે તો પણ બિન્નભિન્ન કુળના જ્ઞાતિ કે ધર્મગત રિવાજ પ્રમાણે તેમના ધરની મર્યાદામાં ગલીને જ ભિક્ષુ શુદ્ધ ભિક્ષા મેળવે, મર્યાદાથી આગળ ગ્લોડામાં જવાથી દાતાને કદાચ કુ ખ થાય માટે તેમ ન કરવું.

[૨૫] જ્યાં આગળ હોવા રહેવાથી સ્નાનાગાર કે મળ વિમર્જનગૃહ (મંડાસ) દેખાતું હોય તો તે સ્થાનને છોડી અન્ય વિભાગમાં જઈ શુદ્ધ સ્થાનનું નિરીક્ષણ કરી વિચક્ષણ સાધક ત્યાં ભિક્ષાર્થે હોવા રહે.

નોંધ—તેવા સ્થળે હોવા રહેવાથી સ્નાનાગારમાં નહાતા કે મળ-વિસર્જનગૃહમાં જતા ગૃહસ્થને મુનિનું ત્યાં હોવું રહેવું તે અસહ્યતા ભર્યું દેખાય અને તેથી મુનિની અવગણનાનો સંભવ રહે.

- [૨૬] સર્વ ઇદ્રિયોથી સમાધિવત મુનિ પાણી કે માત્રી લાવવાનો માર્ગ હોય તે તથા બીજો કે લીલોતરી વેરાણી હોય તે સ્થાનને - તજીને પ્રાસુક સ્થાને બિખાર્યે ઉભો રહે

નોંધ —તેવા સ્થાનમાં ઉભા રહેવાથી સૂ મ જીવોની દિસા થવાનો સંભવ રહે

- [૨૭] પૂર્વોક્ત મર્ધાદિત સ્થાનમાં ઉભા રહેવા બિખુને માટે શૂદ્રસ્થ બાહ્ય પાણી લાવીને બોરાવે તો તેમાં અક પનીય (ન સર્વ શકાય તેવી ગ્રિપા)ને (સુદ્ધ હોવા છતાં ન લે એટલું જ નહિ પરંતુ) છુછે પણ નહિ અને કે પનીય હોય તેમાં અત્ર પાણીજ મહણ કરે.

નોંધ —હા ના ત્રીજા અધ્યયનમાં તથા ઉત્ત ના ૨૪ મા અધ્યયનમાં બતાવેલી દુષણ રહિત શુભ ગ્રિપા હોય તે બિખુ માટે કંપનીય છે

- [૨૮] જાન માટે શૂદ્રસ્થ સ્ત્રી ત્યાં આગળ બિદ્યા લાવતાં રસ્તામાં કનચ અત્ર વેરતી વેગતી ચાલી આવે તો તે બિદ્યા આપનાર બાહ્યને કહે કે આ પ્રમાણે લેવું મને કંપનું (મારે માટે આજ) નથી

નોંધ —સોજન વેરાવાથી નીચે ૧ શ્રી યામ અને તેના પર હુદ્દ જીવો બાવી થોડે તો રસ્તામાં તે જીવોની દિસા થવાનો સંભવ રહે

શૂદ્રસ્થ સ્ત્રી / આવે તેવા બાહ્ય નિયમ નથી પરંતુ વિશેષ કરીને શૂદ્રકર્મ તેમના હાથમાં હોવાથી સ્ત્રીવચન લીધું છે

- [૨૯] અથવા બિદ્યા આપનાર બાહ્ય રસ્તામાં પડેલાં નાનાં પ્રાણીઓ બીજો કે લીલોતરીને કચરતી કચરતી બિદ્યા લાવે તો તે આપનાર અમંયમ મે છે એવું જાણી તે દાતાને છોડી દે

નોંધ —સમગ્રી પોતે સૂર્યમ જીવોની દિસા ન કરે કે ન ચિતરે એ એનું જીવનવ્રત ૩ આવો શુદ્ધ અદિસક બીજાના પોતાના નિમિત્તે થતી દિસાને પણ ન છુછે

- [૩૦+ ૧] તેજ પ્રકારે સાધુના માટે સચિત્તમાં અચિત્ત વસ્તુ મેળવીને કે સચિત્ત વસ્તુ પર અચિત્ત વસ્તુ રાખીને અથવા સચિત્ત

વસ્તુથી મધ્યસ્થ કરીને કે મચિત પાણીને દલાવીને તેમજ ઘરમાં વર્ષાદિનું પાણી હાથે દોષ તેમાં અવગાહન (પ્રવેશ) કરીને કે તેને અલિપ્ત કરીને અચિત વસ્તુને આતુ ગ્રહીને જો આદાર પાણી અમળ્યું માટે લાંબ તો તે દેનાર બેનને મુનિ કહે કે તેનું મોજનપાન અને ખપે નહિ.

[૪૨] દાર્ષ પુગા કર્મવાળાં હાથ, કડકી કે વામણથી આદાર પાણી આપે તો તે આપનારને કહે કે તે મને કહે નહિ,

નોંધ — પુગા કર્મ એટલે આદારપાણી જોરાવવા (આપવા) પહેલાં (જોરાવવા નિમિત્ત) અચિત પાણીથી હાથ, કડકી વગેરે વોહીને દોષ દગાડવો તે અને આદાર પાણી આપ્યા પછી તેવો દોષ દગાડવો તેને પશ્ચાત્ કર્મ કહેવાય છે.

મુનિ પોતાના નિમિત્તે એક સૂક્ષ્મ છવને પા. કુખાવે નહિ.

[૪૩+૪૪+૪૫] જો હાથ, વામણ કે કડકી પાણીથી બિજાયાં હોય અથવા અચિત પાણીથી મિત્તવ થયાં (અતુ બિજાયાં) હોય, અચિત ગંગ, અચિત માટી કે ખારો તેમજ દરતાલ, દિંશુલક, મન શિક્ષા, અંગન, મીઠું, ગેર, પીણી માટી, સૂઈ માટી (ખડી), કટકડી, અનાજનો ભુમો, તરતનો પીગેયો લોટ, મોટા તમ્બુચ જેવા ફળ, નારમ તથા તેથી અચિત વનસ્પતિ ઇત્યાદિથી ખગડાયેલા હોય તો તે દ્વારા અપાતા આદાર પાણીને મુનિ ઈચ્છે નહિ. કાચુ કે તેમ કરવાથી પશ્ચાત્ કર્મનો દોષ લાગે. ૩૧ માં સ્ત્રોતની નોંધ જુઓ.

નોંધ — કદાચ તેથી વસ્તુથી હસ્તાદિ ખગડાયેલા ન હોય છતાં પાણીથી "પચ્છાક્રમ" થવાનો સંભવ હોય તેવાં આદારપાણી પણ કલ્પ્ય નથી તેવો અર્થ પણ હવના સ્ત્રોતમાંથી નીકળી શકે છે.

[૪૬] પરંતુ અત્રપાણી જો નહિ ખગડાયેલા એવા (ચોક્ષ્મા) હાથ, વામણ કે કડકીથી આપે તો તે અપાતા આદાર પાણીને ગ્રહણ

કરે પગલુ તે પશુ (પૂર્વોક્ત દોનરદિન) એનડીય (જિમ્મમાલ)
હોલુ નેમ્મ એ

[૩૭] બે જણા માથે બોજન કરી રહ્યા હોય તે પછી એક જણ
જિમાનું નિમત્રણ કરે તો તે અનપાણીને ન ઈચ્છે પણ જીન
જણના અભિપ્રાયની રાહ જુએ

[૩૮] પણ બે જણા જમતા હોય તે બે ને નિમત્રણ કરે તો તે અપાતા
એનડીય અનપાણીને મુનિ મદણ કરે

[૩૯] શિક્ષાર્થી મુનિ જમવતી સ્ત્રી માટે જ બનાવેલું જિન જિન
પ્રકારનું ભોજન પાન ખરાતું તૈયાર કે ખાવાનું બાકી હોય તો
તેને છાગી દે પણ તેના ભોજન્યા પછી વધુ હોય તેજ મદણ કરે

નોંધા—જમવતી સ્ત્રીએ જે વસ્તુ ભોજનથી ન હોય તે ન લેવાનું
કારણ એ છે કે તે ભોજનમાં તેની ઇચ્છા રહી નહીં હોય તો તે દેવાથી
તેની ઇચ્છાનો ભંગ થાય અને ઇચ્છાભંગના આધારથી ગર્ભને પણ
હાનિ થવાનો સંભવ રહે

[૪૦+૪૧] કાચિત શ્રમણ જિમ્મને માટે જિમા આપવા સારુ પુરા
મદિનાવાળી ગર્ભવતી સ્ત્રી ઉભેલી હોય અને મેમે અથવા વગી
બેઠી હોય તે ઉભી થાય તો તેના હાથનાં બાત પાણી સંવમીએને,
મદણ કરવા યોગ્ય નથી માટે શિક્ષા આપતી તે બાઈને શ્રમણ
કહે કે આ પ્રમાણે જિમા મદણ કરવી મારે માટે યોગ્ય નથી.
નોંધ —જે ગર્ભવતી સ્ત્રીને પ્રસવ થવા માટે બિડ માસ બાકી હોય

તે કાળને પૂરો મદિનો કહેવાય છે આ વખતે તે બાઈ કાઈ પરિવ્રમણ
કાર્ય કરે તો ગર્ભને હાનિ થવાનો સંભવ છે

[૪૨+૪૩] નાગક કે બાલિકાને ધવડાવતી બાઈ નાગકને દૂર રહી
મૂકીને જિમ્મને બ્હોરાવવા માટે આહાર પાણી સાથે તો તે આહાર
પાણી સંવમી પુરો માટે અકરપનીય છે માટે શિક્ષા આપતી
બાઈને તે શ્રમણ કહે કે મને આ પ્રમાણે શિક્ષા મદણ કરવી
ઈચ્છે નહિ

[૪૪] વગી જે આહાર પાણી કરપનીય કે અકરપનીયની સહવાર્તા હોય

તો તે આપ્તી (દેનાર) આપ્તને શ્રમણ કહે કે મને તેવા આહાર પાણી લેવા કદ્યે નહિ

નોંધ—જાણી વખત બિંદા આપનારને પોતાને પણ નિર્જીવ કિંદા કહે કે કેમ ? તેની યત્ન હોય છે તો તેવી બિંદા સંયમી ન લે.

[૪૫+૪૬] જે આહાર પાણી સચિત્ત પાણીના ઘડાથી ટાંકેલ હોય, પત્થરની ખરલથી, બાળેદથી, ટેકાથી કે માટી અથવા ખીજા તેવા કાષ્ઠ-લેપથી છાંદેલ હોય કિંમત લાખતું સીક દીધું હોય તેવા અન્ન પાનને શ્રમણ નિમિત્તે લપ વગેરે તોડીને શ્રમણને આપવા મારુ લાવે તો ભિક્ષા આપતી ને આપ્તને શ્રમણ કહે કે તેવું મને કદ્યે નહિ.

નોંધ—તોડેલો લેપ ફરી ઝાટે અને તેથી ગૃહસ્થને તત્ક્ષીન થાય. તેમજ ભવદિક્ષા થવાનો સંભવ રહે માટે તે ત્યાગ્ય કહ્યા છે.

[૪૭+૪૮] ગૃહસ્થોએ બનાવેલું ભોજન અન્ન, પાણી, ખાદિમ (મેવો વગેરે) તથા સ્વાદિમ (મુખવાસાદિ) એ ચારે પ્રકારનો આહાર જે શ્રમણ સ્વતઃ જાણે અથવા સાંભળે કે આ ખીજાને દાન આપવા માટે બનાવ્યું છે તો તે આહાર પાણી સંયમી પુરુષો માટે અકલ્પનીય છે તેમ જાણીને દાતારને કહે કે આ આહાર પાણી મને કલ્પતું નથી

[૪૯+૫૦] ખીજા શ્રમણ કે ભિક્ષારીઓ માટે બનાવેલું ભોજન અન્ન, પાણી, ખાદિમ (મેવો વગેરે) તથા સ્વાદિમ (મુખવાસાદિ) એ ચારે પ્રકારનો આહાર જે શ્રમણ સ્વતઃ જાણે અથવા સાંભળે કે આ ખીજાને પુણ્યાર્થે આપવા માટે બનાવ્યું છે તો તે આહાર પાણી સંયમી પુરુષો માટે અકલ્પનીય છે તેમ જાણીને દાતારને કહે કે આ આહાર પાણી મને કલ્પતું નથી.

[૫૧+૫૨] વળી ગૃહસ્થો માટે બનાવેલું ભોજન અન્ન, પાણી, ખાદિમ તથા સ્વાદિમ એ ચારે પ્રકારનો આહાર જે શ્રમણ સ્વતઃ

જાણે અથવા માણે કે આહાર કોઈ વાચકો માટે બનાવ્યો છે
તો તે આહાર પાણી મયમી પુરો માટે અકલ્પનીય છે તેમ
જાણીને દાતારને કહે કે આહારપાણી મને કલ્પનું નથી

[૫૩+૫૪] શૃદ્ધરથોએ બનાવેલું ભોજન અન્ન પાણી આદિમ તથા
સ્વામિ એ ચાર પ્રકારનો આહાર જે અમલ્ય સ્વન જાણે
અથવા સામને કે આ અન્ન મનના બીજા માધુઓ માટે મનાવ્યો
છે તો તે આહાર પાણી પણ સવમી પુરો માટે અકલ્પનીય
છે તેમ જાણી તે દાતારને કહે કે આ આહાર પાણી મને
કલ્પનું નથી

નોંધા—જનભિયુની વૃત્તિ સૌ માટે જીવ પછી તે દિવસી દો કે
વૈદી બાવના યુક્ત દો સૌપર સમાન દોષ છે તેના માખા જીવનમા કયાય
અન્નને દેરા પણ કુખ દેવાની બાવના સાથે લી નથી અને તેથી તેની
ભિયાની અવેરણા પણ તેનીજ કાળજીપૂર્વક દોષ છે તે અન્નને માટે
કરેલું કાઈ પોતાને આપી કે તો બીજા વાચકને તે ન મળના જે કઈ કદ
વાય તેના કુખના નિમિત્તરૂપ પોને બને માટે તેની ભિયા તેને ત્યાજ્ય
દોષ છે

[૫૫] જે અન્નપાન સાધુને જ ઉદ્દેશીને બનાવેલ દોષ, સાધુ માટે
ખરીતને બનાવેલ દોષ માધુ માટે તથા પોતાને માટે અલગ
અલગ આહાર પાણી કર્યા હોય તે પૈકી સાધુ નિમિત્તનું અન્ન
ભોજન પોતાનામા મિશ્ર થઈ અવેર દોષ તેમજ સાધુ માટે
સામે લાવેલું તથા સાધુ નિમિત્ત ઉમેરીને કરેલું કે ઉછીનું
લવાયનું તથા મિશ્ર થયેલું અન્નપાણી પણ ભિયુ તથા દે

[૫૬] કદાચિત્ત નવીન વસ્તુ જોઈને ભિયુને સંકટ થાય તો તે આહારની
ઉત્પત્તિ કેમ થઈ ? કોને માટે બનાવ્યું છે ? કોણે બનાવ્યું છે ?
એમ પૂછી સકારદિન અને શુદ્ધ ભિયા દોષ તો જ
તેને મદ્ય કરે

[૫૭+૫૮] મયિત પુષ્પ ખીજ કે હીવોતરીયા ને અચન, પાન, ખાદિમ તથા ગ્વાદિમ આદાર મિથ્ર (માથે લગેવો) દોષ તે આદાર પાણી મંચમી પુરપોતે અદૃષ્ટનીય છે. માટે તેવા આદાર પાણી દેનારને કહે કે મને તેવી બિજા કદૃષ્ટનીય નથી.

[૫૯+૬૦] અન, લગ્ન, ખાદિમ કે ગ્વાદિમ એ ચાર પ્રકારના આદાર પૈકી કોઈ પણ આદાર મચેન લગ્ન પર ગખ્યો દોષ, કીડીનાં દર, હીવ કે કુચ પર ગખ્યો દોષ તો તે અનપાન મંચમી પુરપોતે અદૃષ્ટ છે. માટે દેનાર બેનને બિનુ કહે કે તેવી ભિજા મને ગ્રાહ્ય નથી.

[૬૧+૬૨] અન, પાણી, ખાદિમ કે ગ્વાદિમ એ ચાર પ્રકારના આદાર પૈકીનો કોઈ આદાર અગ્નિ પર ગખ્યો દોષ, અથવા અગ્નિ માથે સ્પર્શ કરીને ગપાય તો તે અનપાન મંચમી પુરપોતે માટે અદૃષ્ટ કચ્ચા ગોચ્ય નથી. તેમ જાણીને બિનુ દેનાર આપને કહે કે મને તેવું જોજન ગ્રાહ્ય નથી.

[૬૩+૬૪] (દાનાર જાણે કે મુનિને વ્હોગવતાં વાર ચમ્બ જરો તો કદાચ અગ્નિ કરી જરો તેવા હેતુથી) સુઘામાં બળતણુ આધુ ધકેલીને કે કાઢી નાખીને, અગ્નિને અજવાળીને કે વડુ પ્રદીપ્ત કરીને અથવા (તો દાઝવાના બચથો) અગ્નિ કારીને, પકાવતાં અનનો ઉમરો આવેન જાણી તેમાથી કંધક ઓધું કરીને કે તેમા વડુ પાણી ઉમેરીને, દહાવીને કે તેને અગ્નિ પરથી નીચે ઉતારીને આપે તો તે જોજનપાન પણ મંચમી પુરપોતે માટે કદૃષ્ટ નથી, માટે આપનાર બેનને બિનુ કહે કે તેવી ભિજા મને ગ્રાહ્ય નથી.

નોંધ—અગ્નિ એ સજીવ વસ્તુ હોવાથી તે જીવોની હિસા ચાય તેવા હેતુથી તેવી સૂઝમ દિસાવાળો જોગદ પાન મુનિને કદૃષ્ટ નથી.

[૬૫+૬૬] જિજ્ઞાસુ ગયો ત્રિપુ વર્ષો સનુમાં કા વધી બચવા માટે ગસ્તામાં લાકડું પત્થર, હટ કે જે કંઈ માધન ઉપરથી સારુ ગણેલાં હોય તે સિયર ન હોય (દાખલા ચાલતા હોય) તે પાંચે ઉદિપોને રમન કરનાર સમાધિયન આપુ તે પર થઈને ગમન ન કરે કારણ કે તેની જગ્યા કેવી પોલી કેવી છે તેની ખબર ન પડવાથી તેના સ્થળે અમુકમનો લાયકેભાવ છે

નોંધા—તેની આડની વસ્તુ પર પત્ર મૂકવાથી પદ જાય તો સરી રને પીડા થવાનો અને પોલી જ ધામા રહેતા શૂં મ છોવાની પત્ર દિશા થવાનો સંભવ છે

[૬૭] સાપુછ માટે કોઈ હાતાર નિમરણો પાટિયું કે બાળેડ માડીને કિંવા મેડા કે માગ પર ચળીને જીએયો લાવેલી વસ્તુ આપે—

[૬૮] તો તે માગ પર ચ તા કાચ તે બેન પગી જાય તો દાઘ કે પત્ર જામિ બન તેના પડવાથી ત્યાંના પૃથ્વીકાવના છોવાની તથા ખીજ પજુ ત્યાં રહેતા છોવાની દિશા થાય

[૬૯] તેથી આ પ્રમાણે આવા મદા દોષોને જાળીને સપામી મદર્વિઓ માગ પરથી લવાયેલી જિજ્ઞાસે મદજ કરતા નથી

લિજ્ઞા કેવી યેની તે સ્તે દ —

[૭૦] સૂઝ વગેરે કે (મંત્ર) પિંડાવ વગેરેના મૂળ તાકાત પાડી શકે તુલક અને આદુ આ બધી વસ્તુ કાઢી હોય કે ઉઠેલી હોય (અર્થાત્ જે સૂઝ ન લાગ્યું હોય) તે તેને ત્રિપુ મદજ ન કરે

નોંધ —કાચ અને ઉઠેલી વસ્તુમાં છોવા દોષોનો સંભવ છે માટે ત્રિપુ તેને તલ છે

[૭૧+૭૨] જળનું ચૂર્ણ (સાચવે) ભેગનો બૂકો તલમ કાઢી ગેળ, પ્રકાશ કે તેની કોઈ પણ ગેળ કે જે દુકાનમાં વેચાતી હોય

તે ધણા વખતની પરત્વે દોષ કે અચિત્ત સ્વચ્છી યુક્ત દોષ તો આપની બાઇને મુનિ કહે કે મને તેવું ગ્રાહ્ય નથી.

[૭૩+૭૪] જેમાં ધણાં દળિયા દોષ એવાં ફળ (સીતાફળ) વગેરે, અનિમિષ નામે વૃક્ષનું ફળ તથા જેને બહુ ઠાણ દોષ તેવું અગધિયાનું ફળ, ટીંબરનું ફળ, બીવીનું ફળ, ગેરડીના દટકા, મામલીવેલાનું ફળ કલ્પ્યં કલ્પ્યો કલ્પ્ય અમેન દોષ તો પણ તેમાં અવાય તેવા બાગ થોડો અને નાખી દેવા જેવા બાગ ધણો દોષ છે, માટે તે વસ્તુ આપનાર દાનારને ભિક્ષુ કહે કે એ ભિક્ષા મારે માટે ગ્રાહ્ય નથી.

[૭૫] (દને પાણી લેવાની વિધિ કહે છે) ઉચ્ચ (ઘણ વગેરે ઉત્તમ પદાર્થનું) કે નીચ (કાચ વગેરેનું) પાણી, ગોળનું વામાયુ ધોવા પછીનું પાણી, લોટનું પાણી, ચોખ્ખાનું ધોવાણુ જે તત્કાળનું બનેલું દોષ તો ભિક્ષુ ને પાણીને તણ દે

નોંધ —એક અતર્મુદ્દત ગ્રેરલે કે જે પરી અથવા અરુનાગીમ મિનિટ સુધી તેવો પદાર્થ પાણીમાં પરવા જતાં પાણી અચિત્ત ગણાય છે માટે તેટલા વખત પછી જ ને જળ ભિક્ષુને કટપતીય બને છે.

[૭૬] પરંતુ જે ને પાણીને ધણીવાર ચર્મ્મ ગર્મ દોષ (પન્નિજન કાળ ચર્મ્મ ગયો દોષ) તો તેવું પોતાની સુદ્ધિથી કે દ્રષ્ટિથી અથવા ગૃહસ્થને પૂછીને કે તેનાથી સાલણીને જે ને પાણી સંકારદિત દોષ તો ભિક્ષુ તેને અદણુ કહે

નોંધ —ગોરમ્ અને પરિપક્વ થાય ત્યારે તે પાણીનો વર્ણ બદલી જાય છે તે પરથી જાણી લેવું.

[૭૭] તેમજ શસ્ત્ર પાંચુમવાયો નિર્જીવ બની ગયું હોય તેમ જાણીને મયમી તેને અદણુ કરી શકે પરંતુ અચિત્ત દોષ છતાં તેને શકા થાય કે આ પાણી મારે માટે પથ્ય છે કે કેમ? તો તે

પાણીનું આસ્વા ન કરી (નાખી) તપાસીને પછી જ બિંદુ મદ્ય કરે.

[૭૮+૭૯] તે વખતે બિંદુ ઘાતારને કહે કે આખવા માટે મારા હાથમાં થોડું જળ આપો (હાથમાં પાણી લીધા પછી) જે ખ્યાલ આવે કે એ પાણી અતિ ખાટું કે કોઢી (બગડી) ગયેનું છે તેમ જ પોતાની તૃષા છિપાવવા માટે પર્યાપ્ત નથી તો તે દેનાર બેનને કહે કે આ પાણી કોરેનું વિંવા ખાટું હોવાથી મારી તૃષા દૂર કરવા માટે થોડું નથી માટે મને તે કે પનીય નથી

નોંધ —કોઈ પણ ભોજન કે પાણી શરીરને અપચ્ચ હોય તે ની જિંદગીને ન લેવી કારણ કે તેમ કરવાથી શરીરમાં બાધિ થવાનો ભય રહે અને રોગિજ થવાથી ચિત્તસમાધિમાં દાનિ પડેાચ

[૮૦] કદાચિત્ પ્રચ્છા વગર કે ધ્યાન ન રહેવાથી તેવું પાણી કાષ્ઠ ઘાતારે બહોરાથી દીધું હોય તો તે પોને પણ ન પીએ કે અન્ય બિંદુને પણ તેવું જળ આપે નહિ.

[૮૧] પરંતુ એકાંતમાં લઇ જઇને ગ્રામ્યક (ગ્રામ્યમીજ રહિત) સ્થાન જોઈ તે પાણીને ચત્નાપૂરક (કાષ્ઠ જીવને દુખ ન થાય તેવી ગીતે) નાખી દે અને તે નાખી દીધા પછી બિંદુ પાઠો કરે

નોંધ —પાછા ફરતી વખતે જે ક્રિયા કરવામાં આવે છે તેને ઈર્ષાવહીનેા કથિતસર્જ' કહેવાય ■

[૮૨+૮૩] ગોચરી ગયેનો બિંદુ (તપશ્ચર્યાદિ કે રોગાદિ કારણથી પોતાને સ્થાને પહેલા કુપ્રાથી પી ભરે) બોજન કરવાને પ્રચ્છે તો શૂન્યગૃહ કે કોષ ભોતના મૂળ પામે જીવરહિત સ્થાન તપાસી લે ઉપરથી દાંડના કે જવવાળા તે સ્થાનમાં મેધાવી સાધુ તેના માનિબ્ની અઘ્ઘા લઇને પોતાના હાથને સાફ કરીને પછી ત્યાં આહાર કરે.

[૮૪+૮૫+૮૬] ઉપરની વિધિથી આહાર કરતા મુનિને બોજનમાં

ગોઠણી, દટક, ધામ કાઢતો દૂધડો કે કાકરો અથવા તેવા પ્રકારનો કાષ્ટ કચરો નીકળે તો તેને (ત્યાં બેઠા બેઠા જ) હાથથી ત્યાં ત્યાં ફર કે કે નહિ કે મોટેથી ઉછાળીને ફેંકે નહિ પરંતુ તેને હાથમાં ગ્રહણ કરી એકાંતમાં જાય અને ત્યાં એકાંતમાં જઈને નિર્જીવ જગ્યા તપાસીને યત્નાપૂર્વક તે વસ્તુને ત્યાં મૂકી દે અને ત્યાં મૂકીને પાછો કરી ધર્માપચિક્ર ક્રિયા પ્રતિક્રમે

નોંધ—ધર્મ એટલે માર્ગ : માર્ગમાં જતાં જે કંઈ દોષ થયો હોય તેનું નિવારણ કરી લેવું તે ક્રિયાને ધર્માપચિક્ર ક્રિયા કહેવામાં આવે છે.

[૮૭] અને જો પોતાના સ્થાને પડેલા પછી ભિક્ષા આવાની ઇચ્છા રાખે તો ભોજનસહિત આવીને તે પડેલાં ભોજન કરવાની જગ્યા (નિર્જીવ છે કે કેમ તે) તપાસી લે. અને પછી તેને (રત્ને-દરણીથી) સ્વચ્છ કરે.

નોંધ—દરેક લૈનભિયુ પાસે રત્નેદરણ હોય છે તે એવું કામળ દોષ છે કે તેથી ચૂકમ છવ પણ ન મળતા બાનુઓ થઈ નય છે

[૮૮] પછી વિનયપૂર્વક તે સ્થાનમાં પ્રવેશ કરીને બહારથી આવેલો તે ભિક્ષુ; ગુરુની સમીપ આવી (આહાર મૂકી પછી માર્ગના દોષ નિવારણ માટે) ધર્માપચિક્ર ક્રિયા પ્રતિક્રમે એટલે કે કાયોત્સર્ગ કરે.

નોંધ—સ્થાનમાં પ્રવેશ કરતા મુનિશ્રી “નિસીદી” કહી ગુર્વાદિકને “મત્યેનુ વદામિ” એવું કહે છે

[૮૯] પછી તે ભિક્ષુ; આહાર પાણી લેવા જતા કે ત્યાંથી પાછા ફરતાં જે કંઈ અતિચાર થયા હોય તે બધાને ક્રમપૂર્વક યાદ કરી લે.

[૯૦] આવી રીતે કાયોત્સર્ગ કરી પ્રાયશ્ચિત્ત લાઇ નિવૃત્ત થયા બાદ સરલ શુદ્ધિમાન તથા શાન્ત ચિત્તવાળો તે મુનિ આહારપાણી કરી રીતે મેળવ્યા ? ઇત્યાદિ બધું વ્યાકુળતા રહિત ગુરુ સમક્ષ સ્પષ્ટ કરે.

- [૬૧] પટેલાં કે પછી થોડા દોડોની કાચિત્ત ને વખને ખરા ૧૨ આતોચના ન થઈ હોય તો ફરીથી તેનું ત્રિતકમણ કરે અને તે વખને કાપોત્સર્ગ કરી (દિદમાન જૂતી) આવુ ચિત્તન કરે કે —
- [૬૨] અહો ! મી જિનેશ્વર દેવોએ મોમના માધનરૂપ સાધુપુરુષના દેને નિજાવરા મારુ કેવી નિર્દોષરૂતિ બનાવી છે !

નોંધ —આની નિરોધ તિ નાટ્યિથી સચમના અવવબનમૂન શરીરનું પણ પાલન થાય છે અને મો ન્ની પણ સાધનામા બાધા થતી નથી

- [૬૩] (કાપોત્સર્ગમા ઉપગનું ચિત્તન કરી) નમસ્કારનું ઉચ્ચારણ કરી કાપોત્સર્ગથી નિવૃત્ત થઈ તેમજ પગી જિનેશ્વર દેવોની સ્તુતિ (૩૫ લોગસ્મને પાડ) કરી પછી થોડો સ્વાધ્યાય કરીને ત્રિમુણ્યવાગ વિશ્રામ લે.

- [૬૪] અને વિશ્રામ લાઇને (નિર્જરારૂપ) લાગતો અર્થો તે સાધુ પોતાના કાયાજી માટે આ પ્રમાણે ચિત્તન કરે કે બીજા મુનિવરો મારા પર અનુમદ કરીને આ માગ આદારમાંથી થોડું લે તો હું સમારસમુદ્ધથી તરી જઈ !

- [૬૫] આ પ્રમાણે વિચારીને મોથી પ્રથમ પ્રવળ્યા (દીમા) વૃદ્ધને પગી તેનાથી નાના મુનિજીને એમ કમચ બધા માધુષ્ટ્યોને આમત્રણ કરે આ પ્રમાણે આમત્રણ કરતાં જો કોઈ માધુ આદાર કરવાની ઈચ્છા કરે તો તેની સાથેજ આદાર કરે

નોંધ —મોથી પટેલાં દીમા વૃદ્ધ મુનિને આમ ત્રણ કરવાનું પ્રયોગ નિવરણર્થ ભગવવા માટે છે

- [૬૬] જો કોઈ માધુષ્ટ્ય આદાર કરવા ન ઈચ્છે તો મંથમી પોતે એક સોજ રાગ અને દેવને દુર કરી પટેલાં મુખવાગ પ્રકાશિત ભાગનુમા ચત્તાપૂવક નીચે ન વેગવ તેવી રીતે આદાર કરે.

- [૬૭] મૃદસ્યે પોતાને માટે બનાવેલું અને વિધિપૂવક મેગવેલું તે

ભોજન તીષ્ઠું, કહતું, કમાયેયું, ખાઉં, મધુર કે ખાઉં ગમે તેવું
હો. પરંતુ સયમી ભિન્ન તેને મધ કે ઘીની માદક પ્રેમપૂર્વક આગેગે.

નોંધ —કથા તીષ્ઠી વસ્તુને નિદેશ કર્યો છે માટે તીષ્ઠું એવાનું જ
રોય છે તેવું વિધાન નથી ગયેલી માટે અતિ ખાટા, ખાગ અને તીખા
ખાખા ત્યાગ્ય છે પરંતુ મદાય બૂલથી તેવું આગી ગયું હોય તેા મનમા
આતિ વાગ્યા વગર વાપરી શકું.

બીજાને માર જેમ આતિ વગર ખવાય છે તેમ નહિં ભોજન પણ
તેથી ગીતે માનીને ગ્રંથમાં તેમો ઉપદેશ છે.

[૬૮] મળેલા આદાર, રમ (વપાગ) મદિત હો કે જુના ધાન્યનો હો.
હિતમ પ્રકારની સાદ વગેરે મામમીવી મદિત હો કે મદિત હો,
મિત્ર (ધી વગેરે મદિત) હો કે શુદ્ધ (જુઓ) હો, શ્રેયસ્કું
હો કે અડના બાકગાનું ભોજન હો—

[૬૯] તેમજ ભોજન અદ્ય મળો કે અદ્ય મળો, પરંતુ તે મળેલા
આદારની કે માતાની નિદા ન કરે. પરંતુ તે મુખાગ્રી (કેવળ
મંથમનુ ધ્યેય ગાખીનેજ સ્વનાર ભિન્ન) નિર્જીવ, નિર્દોષ અને સદગ
મદગ મળેલા આદારને નિઃસ્વાર્થ ભાવે ધ્યાનપૂર્વક આગેગે.

[૧૦૦] (મદાપુર્યો કહે છે કે—) આ દુનિયામાં કોઈ પણ અન્નાની
આશા વિના કેવળ નિઃસ્વાર્થ ભાવથી મિત્રા આપનાર માતા અને
કેવળ સંયમના નિર્વાદ માટે નિઃસ્વાર્થ ભાવે મિત્રા લેનાર ભિન્ન
એ બન્ને મળવા દુર્લભ છે. જે નિઃસ્વાર્થ માતા અને નિઃસ્વાર્થ
ભિન્ન હોય છે તે બન્ને ઉત્તમ ગતિને મેળવે છે.

નોંધ —સરળમર્મમાં ગમન, ચોતાના ઉપયોગી કર્મમાંજ સાવધાનતા,
જતા આવતા મર્મમાં ગ્રહેલા મૂકમ છવેની પણ દક્ષ્યપૂર્વક રક્ષા, ખીલ
ભિન્નકારે જગા પણ દુખ કે આધાન ન પડોયે અને દાતાની પ્રસૂતાતા
બગાજ જગવાઇ રહે તેવી વિશુદ્ધ મિત્રાની ગરેબલા, દાતાને ગરેબ ન કરે
કે ન દુસ્વાય તેમો સતત ઉપયોગ, સંપૂર્ણ નિર્જીવ ખાનપાનના ચોધન

માટે બરાબર જાણક દશા બિમ્બવૃત્તિનું ચિંતન કરી સમજા સારે સદ-
સા / નવૃત્તિ અને નિરાસકતામાલે પ્રાપ્ત થયેલા પિંડનું જોખન કરવું આ
ભાવને સમજાને વર્તનારો બિંદુ એ / આદ્યબિંદુ છે અને તે બિંદુની
બિમ્બવૃત્તિ કાઢવાના દિલમા સયમ અને ત્યાગના સસ્કાર જ માલે છે

આવી બિમ્બવૃત્તિથી સુખમી જીવનનો નિર્વાહ કરવો તેજ પિરૈયણાનું
રહસ્ય છે અને કોઈ પણ પ્રકારના ભૌતિક સ્વાર્થ વિના કે કીર્તિની લાલસા
વિના નિઃસ્વાય ભાવે આપણે તે કાતાનું કાન્ય છે અને તેજ ભાવ આધ્યાત્મિક
વિકાસમા તેને મેરે છે

એ પ્રમાણે કહું છું

પિરૈયણા અધ્યયનનો પ્રયત્ન ઉદ્દેશક સમાપ્ત થયે.

ખીજે ઉદ્દેશક

બિંદુ દેહની પ્રુષ્ટિ માટે નથી બિંદુ પ્રમાણ અને આજસ
વધારવા માટે નથી બિંદુ કેવળ જીવન પ્રવાહને જલસત રાખવા
માટે છે

જેમ શરીર તો હાક, માસ અને મગજનાં જાળન છે નિ સાર
છે, તેની ચિંતા શી ? તેમ જણી તેને સૂકવી નાખવું કે તેના પ્રત્યે
બેઠકાર રહેવું એ કઈ તપશ્ચરણ નથી બળાતું પણ એ બંધકર
જલક્રિયા કહેવાય છે તેજ રીતે દેહને અતિ પ્રુષ્ટ કરવો, તેનીજ
દાખીપમા રક્ત રહી જીવનની ઇતિ સમાપ્તિ માની લેવી તે પણ
નરી જતા છે

આ વસ્તુને સમજી શાળા સાધુઓ જે અધ્યસ્યવૃત્તિથી
બિમ્બવૃત્તિ ચલાવે છે તેનું અર્થો વળન છે

ગુરુદેવ બોલ્યા —

[૧] સંયમી બિંદુ બધો આહાર પ્રાપ્તિ તે સુમધી (ગાલક વગેરે) હો

- કે ગંવ રહિત (અર્થાત તદન સાદો) આહાર હો તે બધુ ભોજન પાત્રાને છેલ્લો લેપ લાગ્યો હોય ત્યામુધીતુ બધુ અંગુલિથી સાફ કરીને ખાઈ લે પણ ડોડી ન દે

નોંધ—છેલ્લો લેપ સુધ્ધા ન છોડે એમ કહીને ઉપરના શ્લોક અપરિગ્રહિતા અને સ્વચ્છતાનો આદર્શ આપ્યો છે.

- [૨] ઉપાશ્રયમા કે સ્વાધ્યાય કરવાના સ્થાનમા ખેઠેલ સાધુ ગોચરીમ ભેગવેલ ભોજન ભોગવતા અપર્યાપ્ત થાય અને વિશેષ આહારન જરૂર પડે તો—અર્થાત્ ક્ષુધા શાન્ત ન થાય તો—

- [૩] અથવા ખીજ કોઈ કારણથી વધુ આહાર લેવાની આવશ્યકતા હોય થાય તો પૂર્વોક્ત (પ્રથમ ઉદ્દેશકમા ખતાવેલા) વિધિ તથા આ (નીચે કહેવાગે તે) વિધિથી અન્નપાણીની ગવેષણ (શોધ) કરે

- [૪] શાણો ભિક્ષુ, ભિક્ષા મળી શકે તેવા સમયે ભિક્ષાને કાળ જાણી ગોચરી માટે નીકળે અને જે કંઈ અલ્પ કે પરિમિત આહાર મળે તે ગ્રહણ કરીને ભિક્ષાકાળ પૂર્ણ થતાજ સ્થાનક તરફ પુનઃ પાછો ફરે. અકાળ (સમય વિનાના કાર્ય)ને છોડીને યથાર્થ સમયે તે તે સમયને યોગ્ય કાર્ય કરે.

નોંધ—જ્યા સમયે ક્યુ કાર્ય કરવું, કેમ વર્તવું ઇત્યાદિ ક્રિયાનો ભિક્ષુ સતત ઉપયોગ રાખવો ધટે

- [૫] (મહાપુરુષો કહે છે કે:—) “ અહો સાધુ ! કોઈ ગ્રામા સ્થાનમા તું સમય જોયા વિના ભિક્ષાર્થે જઈશ અને સમય જોળખીશ નહિ તો તારા આત્માને ખેદ થશે અને ખોરાક મળવાથી તું ગામની પણ નિંદા કરીશ. ”

નોંધ—ભોજન વપરાઈ ગયા પછી ગોચરી ભય અને આહાર મળે તો ખોરાક ન મળવાથી પોતાને કુખ થાય અને આ ગામ

ખરાબ છે કે અહીં ખોરાક મુલ્ય મળતો નથી એવા એવા અનિષ્ટ વિચારો આવવાનો પણ સંભવ છે

[૧] માટે જિભાનો ગમત થાય ત્યારેજ જિમ્મુએ જિજ્ઞાસુ થઈ ઉદ્ગમ કરવો જોઈએ. જિજ્ઞાસુ સમયે નીકળવા છતાં કવચિત્ જિભા ન મળે તો પણ દીનવીન થઈને શોક ન કરતાં આ સદજ સદજ તપશ્વર્ગ થઈ એમ માનીને તે કુધાના મકટને સમભાવપૂર્વક મદન કરે

[૭] જિમ્મુ નાનાં મોટાં પણ પછીએ ખોરાક માટે (કે ચણ માટે) એકાંકી થવા દોષ તેનો સામે ગમન ન કરે પણ ઉપોગપૂર્વક ખીજેજ માંડેથી ગમન કરે અથવા ખીજો માગ ન દોષ તે પાછો કરે

નોંધ — સામે જવાથી તે પ્રાણીએને બધા ઉત્પત્ત થાય અને તેથી તેમની લાજણી કુલાય અથવા હઠી બધાં તેા તેમને ખોરાકમા અત્યાય (વિખ) પડે

[૮] ગૃહસ્થને ત્યાં જિભાથી ગમેલો સઘળી જિમ્મુ કોઈ સ્થળે બેમે નહિ કે ઉભા ગઈને વાતોના મપાળા મારે નહિ.

નોંધ — ગૃહસ્થોના અતિ પરિચય સઘળી જીવનને બાધાકર નીચડે છે મટિજ મદાપુકોએ પ્રયોજન પુરત કાચ લેવાનું કનુ છે

[૯] ગોચરીએ ગમેલો સઘળી કોઈ ગૃહસ્થના ઘરની બોમળ કમાડનું પાટિયું બારણું કે કમાડને ટેકો દઈને (તેનું અવયવન લઈને) ઉભો રહે નહિ

નોંધ — કાચ તેને ટેકો દઈને ઉભા રહેતા બારણું કે કમાડ વગેરે ઉપી જવાથી ઠીક જવાનો બધા છે

[૧૦+૧૧] ગોચરીએ ગમેલો સઘળી ખીજા ધમના અનુયાયી શ્રમણ, બ્રાહ્મણ કૃષ્ણ કે જિજ્ઞાસુ જે ગૃહસ્થનાં ઘરની સમુખ બોજ

નને માટે કે પાણીને માટે આવી ઉભા હોય તો તેને ઓગંગીને ગૃહમાં પ્રવેશ ન કરે તેમજ તેમની દ્રષ્ટિ પડે તેવા સ્થાને ઉભો પણ ન રહે પરંતુ એકાન્તમાં (એક બાજુ) જઈને જ ઉભો રહે

[૧૨] કાગળ કે તેમ કન્વાથી તે જિખારી કિંવા કાચક નાખુશ થાય અથવા બન્ને નાખુશ થાય તેમજ પોતાના ધર્મની પણ દલકાર્થ દેખાય.

નોંધ — માગમાં ગ્ને બાગ પડાવશે ' તેવું માની જિખારીનું દૃશ્ય દુષાય અથવા આપનાગની લાજાગી દુષાય અને જિખારીની આવી દુષ્કાર્થ થઈ જતા પોતાની કદર પણ જિખારી લેવી થવાથી જૈનશાસ્ત્રના સંયમી ધર્મની મદત્તા થટે.

[૧૩] પણ ગૃહપતિ તે આવેલા બીજા ભિક્ષુકને ભોજન આપે કિંવા ના પાડે અને નેથી ત્યારે તે ભિક્ષુક પાછો ફરે ત્યારબાદજ સંયમી ભોજન કે પાણીને માટે ત્યાં ગમન કરે.

[૧૪+૧૫] (નીલોત્પલ) લીલુ કમળ (પદ્મ) લાલ કમળ, ચંદ્રવિક્રમી શ્વેત કમળ અથવા માત્રની ભોગરાનું કે તેવું બીજું કોઈ પણ ફૂલ ચૂંટીને કોઈ બાઈ લિક્ષા આપે તો તે ભોજન અને પાન સંયમીને અકલ્પ્ય (અગ્રાહ્ય) છે માટે આપનાર બેનને કહે કે એ આદાર પાણી હવે મને ગ્રાહ્ય (કલ્પ્ય) નથી

[૧૬+૧૭] લીલુ કમળ, લાલ કમળ, ચંદ્રવિક્રમી શ્વેત કમળ અથવા ભોગરાનું કે તેવું બીજું કોઈ પણ ફૂલ કચરીને, છેદીને કોઈ બાઈ લિક્ષા બેઠાગવે તો તે ભોજન અને પાન સંયમીને ગ્રાહ્ય નથી માટે લિક્ષા આપનાર બેનને ભિક્ષુ કહે કે બેન ! તે અત્ર-પાન મારા માટે કલ્પ્ય નથી

[૧૮+૧૯] કમળનો કદ, આપરાનો કદ, કમળની નાળ (સાંઠો), લીલા કમળની નાળ, કમળના તણ, સરસવની ડાડહી, શેરડીના કટકા

આ બધુ સચેત હોય તો તે તથા નવી કુખેળી, જલ્લની તલ્લની તથા એવી બીજી પણ કોઈ વનસ્પતિની કાચી કુખેળીઓ વગેરે હોય તો તેને પણ સાધુ ગ્રહણ ન કરે

[૨૦] તેમજ (જેનું બીજ બવાલું નયો તેવી) કુચી ચોળા કે મગની ફળીઓ એકવાર ગોઠવી હોય અથવા કાચી હોય તો તે આપ નાર ખેનને બિંધુ કહે કે મને તેનું આણ થી

[૨૧] અગ્નિ આદિથી અપકવ મોરકૂટ વાડાના કારેલાં નાગિરેર તન પાપડી તથા નિંમવૃમનું ફળ (લિંમોળી) વગેરે કાચાં હોય તો મુનિ ગ્રહણ ન કરે

[૨૨] તેમજ ચોખાનો તથા તતનો આટો તેમજ સરસવનો ખોળ તથા અપકવ પાણી વગેરે કાચુ હોય અથવા મિથ પાણી હોય તો બિંધુ તેને પણ ગ્રહણ ન કરે

[૨૩] અપકવ કોકુ નિખેરુ પાંદડા સહિત મુગો કે મૂળાની કાતરી વગેરે કાચા કિંવા સ્થૂળ પરિણત ન હોય તો તે પાણીને મુનિ મનથી પણ ન ખાંચે

[૨૪] તેજ પ્રમાણે ફોગાનું ચૂર્ણ જીંજેનું ચૂર્ણ બહેડાં તથા રામળાનાં ફળ વગેરે કાચાં હોય તો સચેત બાણીને તેને છોડી દે

[૨૫] હમેશાં બિંધુ સામુ નિક (ધનવાન અને નિધન એ બન્ને સ્થળે) સમાન ગણતરી કરે નિર્ધન કુળનું ધન બાણી તેને ■ લીને શ્રીમતને ઘેર ન જાય

નોંધ — શ્રીમત હો કે બરીમ હો તપરથી બિંધુ તે બંને પર સમ દ્રષ્ટિ રાખે અને રાગરહિત થઈ પ્રથક ઘેર ગણતરી અર્થે ચમન કરે

[૨૬] નિર્દોષ બિંધુઓની ચવેલ્યા કરનામાં રત અને આહારની મર્યાદાને બાણનાર પડિત બિંધુ બોજનમાં અનામકિત રાખી

તથા દીનપણથી ગદિત થઈને ભિક્ષાવૃત્તિ કરે. તેમ કરતાં કદા-
ચિત્ આદાર ન મળે તો પણ ખેદ ન પામે

[૨૭] ગૃહસ્થને ઘેર ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના મેવા, મુખવાસ ઇત્યાદિ
ભોજન હોય છતાં તે ગૃહસ્થ આપે કે ન આપે તો પણ પડિત
ભિક્ષુ તેના પર કોપ ન કરે.

[૨૮] શ્યામ, આસન, વસ્ત્ર, ભોજન, પાણી વગેરે ગૃહસ્થને ત્યાં પ્રત્યક્ષ
દેખાતા હોય તેમ છતાં જો તે ન આપે તો પણ મુંઘડી તેના
પર કોપ ન કરે.

[૨૯] સ્ત્રી, પુત્ર, બાળક, કે વૃદ્ધ નમસ્કાર કરતા હોય તે વખતે તેની
પાસે દક્ષી યાચના ન કરે. તેમજ આદાર નહિ દેનાર સાથે
કોઈર શબ્દો પણ ન બોલે.

[૩૦] જો નમસ્કાર ન કરે તેના પર કોપ ન કરે તેમજ કોઈ વંદન
કરે તો અભિમાન પણ ન લાવે. આ પ્રમાણે વિવેકપૂર્વક જે
સયમ પાળે છે તેનું સાધુત્વ બગાળર જળવાય છે.

[૩૧+૩૨] કદાચ કોઈ સાધુ સ્વયં સુંદર ભિક્ષા મેળવીને “હું એકલોજ
તેનો ઉપભોગ કરીશ, જો હું ખીજીને બનાવું તો ખીજા મુનિ
દ્વિવા આચાર્ય તે સ્વયં ગ્રહણ કરશે,” એમ માનીને લોભથી
છૂપાવે છે તે લાલચ તથા સ્વાર્થો (પેટભરો) ભિક્ષુ ધણું પાપ
કરે છે, અસંતુષ્ટ બને છે અને નિર્વાણને પામી શકતો નથી.

[૩૩+૩૪] વળી કોઈ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનું અન્નપાન મેળવીને તેમાનું
સુંદર સુંદર (માર્ગમા પોતે) ભોજવીને બાકી દેડા અને નીગમ
આદાર ઉપાશ્રયમાં લાવે. કારણ કે તેમ કરવાથી ખીજા અમણા
એમ જણે કે “આ મુનિ ખૂબ આત્માર્થો અને લૂપ્તી વૃત્તિથી
જીવનારો સતોષી ભિક્ષુ છે કે જે સંતુષ્ટ થઈને લૂપ્તો સૂકો
આદાર જ મેલે છે.”

[૩૫] આવી રીતે દંભથી જે પૂજા, કીર્તિ, માન અને સન્માનનો ઇચ્છુક

■ તે ધણું પાપ પ્રસવે (સેવે) છે અને માયારૂપી દાસ્યને એકઠું કરે છે

નોંધ — માયા અને દેવ એ બન્ને એકાન અનર્થના મૂળ છે તેનું એ સેવન કરે છે તે એવા અધર્મનો સચ્ચ કરે છે કે એ અધર્મથી તે જીવાત્મા ક્રમ્ય સ્થિતિમાં હોવા છતાં નીચ અંતિમાં અમન કરે છે

[૩૬] સમગ્ર બિંધુ પોતાના સંવચરૂપ નિર્મળ યસનું રસુધુ કરતો જેના ત્યાગમાં કેવળી (રાત્રી) પુરુષોની સાદી છે તે બિંધુ દ્રાક્ષનો આમલ મહુડાનો રસ કે બીજા કોઈ પણ માદક રસને કદી પણ ન પીએ

નોંધ — કોઈ પણ માદક વસ્તુ બિંધુએ ન વાપરવી માદક વસ્તુથી ભગ્વતિનો નાસ થાય છે

[૩૭] મને કોઈ દેખતું નથી તેમ માની જે કોઈ બિંધુ એકાંતમાં ચોરી કરીને તેવો માદક રસ પીએ છે તેના દોષોને અને માયાને જુઓ અને હું તે વર્ણવું છું માટે સામયો

[૩૮] તેવા બિંધુની આસક્તિ વધે છે અને જળકપટ તથા અમત્સાદિ દોરો પણ વધે છે આ લોકમાં અકીર્તિ પ્રસરે છે તેમજ પાર લૌકિક શાંતિ પણ તે પામતો નથી અને (સાધુપણથી વચિન થઈ) સતત અસાધુતાને મેળવ્યા કરે છે

નોંધ — હેરા ત્રુટિ પણ પતનના મદાન નિમિત્તરૂપ બની ભય છે સાધુતાના સાધકે સતત ભગ્વતિ રાખવી જોઈએ

[૩૯] જેમ ચોર પોતાના દુષ્કર્મોથી ભાંતચિત્ત રહે છે તેમ દુર્ણુદ્ધિ બિંધુ પણ પોતાના દુષ્કર્મોથી અસ્થિરચિત્તવાળો રહે છે તેવો મુનિ મૃત્યુના અંતસુધી પણ સવરધર્મની આરાધના કરી શકતો નથી

નોંધ — જેનું ચિત્ત લોભોભાં આસજ્ઞ રહે છે તે કદી સયમમાં દત્ત યત્ન રહી શકતો નથી

[૪૦] અને માત્ર વેગધારી તેવો માધુ પોતાના આચાર્યોને કે ખીજા શ્રમણોને પણ આગધી શકતો નથી. મહાપુરુષોના ઉપદેશની તેના પર કશી અમર થતી નથી વળી ગૃહસ્થો પણ તેને નિંદે છે. દારણુકે તે બધા તેની આવી અગાધુતાને અપટ શ્રમણ કહે છે.

[૪૧] જો પ્રમાણે દુર્ગુણોને સેવનાર અને ગુણોને તણ દેનાર તેવો લિહુ મગ્ધુના છેડા સુધી (માયા) સ્વર (પાપ ગેહનાર) ધર્મને આગધી શકતો નથી

નોંધ — સદગુણોની આગધનાથી જ ધર્મની આરાધના થાય છે તે ક્રિયાથી સદગુણોની પ્રાપ્તિ કે વૃદ્ધિ ન થતી હોય તે ધર્મક્રિયા કલેવડાવવાને પાત્ર હોઈ શકે નહિ

[૪૨] જે શાળો માધુ (સુહિમાન માધક) મિનગ્ધ અને સ્વાસ્થિ ઉચ્ચ ગમવાળા રસિક ભોજનોને છોડી દઈ તપશ્વર્યા કરે છે, જે મદ (અભિમાન) તથા પ્રમાદથી નિવૃત્ત થઈ નપસ્વી બની વિદ્રાસ-માર્ગે વહન કરે છે;

[૪૩] તે લિહુના કલ્યાણરૂપ મયમ તરફ નજર કરે. કે જે અનેક લિહુઓથી પૂજાય છે. તથા વિસ્તીર્ણ ભોક્ષના અર્થથી યુક્ત બને છે તેનું હું ગુણ કથન કરીશ કહેતા એવા મને માંસળો

[૪૪] ઉપર પ્રમાણે મદગુણોનો દમ્બક અને દુર્ગુણોના ત્યાગી લિહુ મગ્ધુના છેડા સુધી મતન સ્વર ધર્મનું આરાધન કરે છે

[૪૫] તેવો શ્રમણ આચાર્યોને તથા ખીજા માધુઓને પણ આરાધે છે. અને તેને તેવો ઉત્તમ લિહુ જાણીને ગૃહસ્થો પણ તેની પૂજા કરે છે.

[૪૬] જે તપનો, વાણીનો, કપનો અને આચારલાવનો ચોર હોય છે તે દેવથેનિને પ્રાપ્ત થવા છતાં કિલ્મિષી જાતનો (ફલકી જાતનો) દેવ બને છે.

નોંધ — જો તપ ન કરતો હોય છતાં તપસ્વી કહેવડાવવાનો દોષ કરે છે તેમજ વાણી રૂપ તથા આચરણ સુદર ન હોય છતાં સુદરતાના દોષ કરે તે ચોર ચણાય છે

[૪૭] કિર્તિનર જાતના હવકા દેવતોકમા ઉત્પન્ન થયેલો તે સાધક દેવપણું પામીને પણ કયા કમથી મારી આ ગતિ યજ્ઞ તેને જાણી શકતો નથી

નોંધ — ઉચ્ચકોટિના દેવો જ ઉત્તમ પ્રકારના ભોમમુખો પામે છે તેમજ પૂર્વકાળના છવનને જાણી શકે તેવી શક્તિ પણ તે / મળે છે

[૪૮] તે કિર્તિનરે ત્યાંથી ચીને (ગતિ કરીને) મુગા (ન મોની રોકે તેવા) બકરાની ચોનિને પામે છે અથવા નરકોટિનિમા કે તિર્યચ ચોનિમાં ગમન કરે છે કે ત્યાં (સમ્પદ્વ) સદ્મોક્ષની પ્રાપ્તિ અતિ અતિ દુષ્કલ છે

[૪૯] આવા દોષને જોઈને જ યાતપુત્ર ભગવાન મહારીરે કહ્યું છે કે છુદ્ધમાન સાધક લેશમાત્ર પણ માથા કે અસત્ય થતું હોય તેને છોડી દે

[૫૦] આ પ્રમાણે મંથમી ગુરુઓ પાસેથી શિક્ષાની ગવેગગાથુકિને શીખીને તથા ઉદ્ધોને મમાધિમાં રાખીને ત્રીજા મંથમી અને ગુણવાન બિહુ સવમમા વિચરે

નોંધ — નિનવડા એ બિહુનો મુન્દાવેશ છે સતેષ એ એનો સફાનો સમી સુદૃઢ છે તેથી જિજ્ઞા હાનર દોષો છતાં ન મળે કે અકલ્પ્ય દોષોથી છા । દેવી પટે તો પણ તે દીન કે કાચર જનનો નથી

રસવૃત્તિનો ત્યાગ પૂર્વ સત્કારની વાળનો ત્યાગ અને અપર્યવસ્તુ મોનો ત્યાગ એ ત્રિશુની વૃત્તિના સદમ્ ગુણો છે સદ્ગુણના ભાગમાં તે વૃદ્ધિ કરતો કરતો તે સદ્બન્નદની તદ્દેરમાજ એકાદ ચરત રહે છે

એમ કહ્યું છું

એ પ્રમાણે પિણ્ડીણા નામનું પાંચમું અધ્યવન પૂર્ણ થયું

ધર્મર્થકામાદ્યયન

(મોક્ષના ઈચ્છુકોનું અધ્યયન)

૬

સદ્ધર્મને આવ્યવાનું પ્રથમ મોક્ષપ્રાપ્તિ છે. કર્મબંધનથી સર્વથા મુક્ત થયા વિના કોઈ પણ જીવાત્માને ચિત્ત, સત્ય અને અખાદિત મુખ પ્રાપ્ત થયું નથી, થતું નથી અને થશે નહિ. આવી અનંતજ્ઞાની પુરુષોનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે.

આથીજ મુખના ઈચ્છુક સાધકો મોક્ષમાર્ગના સાધનભૂત સદ્ધર્મને જ આરાધવાનું પસંદ કરે છે. તે મોક્ષમાર્ગમાં સૌથી પ્રથમ પસંદગી સંપૂર્ણ ત્યાગની છે. તેની સાધના દ્વાર વર્ગ સાધક કહેવાય છે ત્યાગીના ત્યાગરૂપી ઈમારતના સ્તંભને જ આચાર કહેવાય છે.

એકદા એ મોક્ષમાર્ગના પ્રથમ ઉપાનક અને જૈનધર્મના ઉદાર તત્ત્વોને પચાવી શાન્તિસાગરમાં બીજતાર મહાતપસ્વી શ્રમણ પોતાના વિશાળ શિષ્યસમુદાય સમૈત ગામની બહાર આવેલા એકાંત અરણ્યમાં પધાર્યા.

તેમના સત્તનગનો લાભ લેવા અનેક નિજામુઓ ગયા, અને તે ત્યાગી, શાંત, દાનત તથા ધીમાત ગણિવરને બહુ ભાવ ભર્યા વદન નમસ્કાર કરી ત્યાગના આચાર-નિયમો સંપ્રધમાં અનેક પ્રશ્નો કર્યા. તેમના હૃદયનું જે સમાધાન કરવામાં આવ્યું તે નિમ્નોક્ત અધ્યયનમાં છે.

અર્થિમાને આદર પ્રદર્શનના સામ, મૈથુનના દુષ્પરિણામ, પ્રસન્નપાતનના માનસિક ચિકિત્સાપૂર્ણ ઉપારો, આરામિનું સચોટ સ્વપ્નાકરણ એ બધું બદ્ધ મુંદર રીતે અહીં વળ બુદ્ધ છે

ગુરુદેવ બોલ્યા—

[૧] સમ્યગ્જ્ઞાન અને મમ્યગ્જ્ઞાનથી સખ સવમ અને તપશ્ચાર્મા રત અને આગમ (શાસ્ત્ર) જ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ એવા એક આચાર્ય વર (શિષ્યોના સમૂહ સંદિત એક પવિત્ર) ઉદ્યાનમાં પધાર્યા

નોંધ—તે કાળમાં વિશેષતઃ મુનિઓ નગર સમીપના લઘાનમાં વન પાળની આજ્ઞા મારાને રંગેના દગા ત્યાં આગમ ધર્મપ્રવચનો સામગ્રી સાક મદારાત્મ મત્રોઓ તથા નવર નો આવી તેમનો લાભ લેવા અને ધર્મને આચાર્યમાં દામિત રહેવા

[૨] (તે પ્રમત્તે સદ્ગોષ્ઠ મોતમવા આવેલા) ગાલ નામ પ્રધાનો બ્રાહ્મણો સંત્રિયો તથા ઈતર વૈરવજનો પોતાના મનને નિમલ કરીને (અથવા પોતાના આત્માને પ્રમત્ત કરીને) વિનયપૂર્વક તે મદારાત્મને પૂછે છે કે હે ભગવન્! આપનો આચાર અને મોચર વગેરે કેવા છે તે કૃપા કરી કહે

નોંધ—અહીં આનાને અથ ધમ અથવા ધમપાલનના મૂળ નિમત્તો લક્ષ્યો છે અને મોચર એટલે સવમપાલનના ઈતર નિમત્તો કે જે દ્વારા મૂળવતોની પુષ્ટિ થાય તે પૂરતો સમ નો થયે

[૩] ઈન્દ્રિયેનું કમન કે નાગ છત્ર મારનું સુખ કમ્પન્નાર અને નિમલ મનસાગા તે વિચાર્યું મદારાત્મા સિદ્ધાથી મુક્ત થઈ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—

નોંધ—સિદ્ધાત્મા એ પ્રકાર છે (૧) આરોચના સિદ્ધા અને (૨) મદમ્ સિદ્ધા પ્રથમ સિદ્ધામાં જ્ઞાનાભ્યાસનો સમાવેશ થાય છે અને બીજામાં તદ્દનુસાર વર્તન કરવાનો સમાવેશ થાય છે

[૪] (ગુરુદેવ બોલ્યા) હે બોતાઓ! ધમના પ્રયોજનપ મોક્ષની કમ્પન્નારના નિમત્તોના અતિ કમિ અને સામાન્યનોથી અસાધ્ય

ગણાતા એવા સપૂર્ણ આચાર તથા જોવન્નુ ધૂં મદિ'તમાં વર્જન કરીશ. કહેના એવા અને તમે નાન ચિનથી સાંભળો

- [૫] આ લોકમાં જેનું પાલન કરવું અનિ અનિ કલિન છે તેનું દુષ્કર વ્રત—આંશ કકાનુ આચાર એવંત મોક્ષના ભાગ્યરૂપ માનના અને મંથમના સ્થાનરૂપ વીનગનના માગે વિના ખીજે કપાપ બનાવ્યો નથી અને બનાવ્યો પણ નહિ

નોંધ — લંનદર્ગન સિવાય આખર, જાંદ લત્પાદિ કોઈ દરેક કે મનોમાં આવી હોય પ્રતિજ્ઞાના પાળવાની દોની નથી લંનદર્ગનના નિયમો શ્રમણ તથા મુદગ્યવર્ગને માટે પણ કદાચ બનાવેલા છે. તે નિયમોનું પાલન નેહ્યે અગે થાય તેટલે અગે આત્મવિકસ ત્યાન અને તપની આગવના થાય છે અને તે દ્વારા આત્મવિકાસ થતો રહે છે

- [૬] વચ્ચા જાન કે (દારીરિક અને માનમિક ગલિનમાં અપકવ), અકલ (દારીરિક અને માનમિક ગલિનમાં પરિપકવ) કિવા વૃદ્ધ એટલે જરાડગ્નુ તથા મોગિલને પણ જે શુંજા અર્થક અને અનુદ રીતે આગધવાનાં (પાળવાના) હોય છે તે પૂર્વના મદા પુરપોએ જેવા આકારમાં દેવા છે તે રૂપેજ કદુ પુ. તમે નાંખજો.

નોંધ —> આને નીચે કહેવામાં આવે છે તે સ્થાનો તો હપુવધનો દો કે વૃદ્ધ હો, ઝા-પિ મે કે આરોગી હો. આં ઝાં નિર્ઘય સાગ્રકને પરિપૂર્ણ રીતે પાળવાના છે. લાલનુ કે તેજ માનુત્વના મૂળ છે તેમા કોઈ પણ વ્યક્તિને અપવાદ હોઈ શકે નહિ. અને તે સ્થિતિમાં અને અને તેવા પ્રયોગોમાં તેનું યથાર્થ પાલન કરવું એ શ્રમણવર્ગનું કર્તવ્ય છે.

- [૭] એ આચારના નીચે પ્રમાણે અકાર આતો છે. જે અગ્રાની સાધક ને પંડીના એટલી પણ વિગધના કરે તો તે નિર્ઘય શ્રમણ બાવધી શ્રદ્ધ થાય છે

- [૮] (તે અકાર સ્થાનો આ પ્રમાણે છે:-) ૭ વ્રનો (પાચ મદાવ્રત તથા છું રાત્રિમોજનનો નિષેધ)નું પાલન કરવું, પૃથ્વી, પાણી,

અમિ વનસ્પતિ વાયુ અને હાલતા ચાલતા જીવો એમ છ પ્રકારના પ્રાણીઓ પર દવા રાખવી અશક્ય (હિમિત) આદાર પાણી ન લેવાં મૃદસ્થના ભાગનર્મ ન આવું તેના પનગ પર ન મેસવું કે તેની બેડક ન વાપરવી, સ્નાન તથા સરીંગની રોસાનો ત્યાગ કરવો

નોંધ —સાવુજનોએ સરીંગની રોસા વધારવા માટે સ્નાન બધા કે કાપડી કરવી થટે નહિ મૃદસ્થના પાસણ, પલમ બેડક કે કોઈ પણ સાધનો પણ વાપરવા થટે નહિ કારણ કે તેમ કરવાથી વિશાસ અને પરવતતા આવે ■ ન્યા દેહભાન વિશાસ અને પરવતતા આવે એટલે ત્યા સુધય અને સ્વાસ્થ્યનનો નાશ થાય છે

[૬] (નયમ સ્થાન —) —નધા જીવો સાથે સંપર્ક પૂર્વક વનવૃત્તિ ઉત્તમ પ્રકારની અદિમા છે અને ભગવાન મહાવીરે તેોમ અદાર સ્થાનોકોમાં પ્રથમ સ્થાને દર્શાવેલી છે

નોંધ —સુધમ જે / અદિસાનું બીજ છે અદિસાનો કપાસક સુધમી ન રહે તો અદિસાનું પાલન ન કરી શકે મન વચન અને કાયાપર જેમ જેમ સુધમ આવતો જાય તેમ તેમ સાધક આદ્યસામા આનન્દ વધનો જાય એમ ભગવાન મહાવીર કહે છે

અદિસાનું પાનન શી ગીતે ધાર ?

[૧] મધમી માધક આનો મા બેટવા (હાનતા ચાનતા) તમ અને સ્વાવર (રિયર જીવો) છે તેને જાણતાં કે અજાણતાં હજે નહિ હજાવે નહિ કે હજનારને અનુભવે પણ નહિ

[૧૧] (શા માટે હજે નહિ તેનું કારણ જણાવે છે કે —) જગતના (નાના કે મોટા) સર્વ જીવો જીવનો ઇચ્છે ■ માર્ગ પણ પ્રાણી મૃત્યુને ઇચ્છતું નથી માટેજ એ ભયકર પાપરૂપ પ્રાણીદેહિતાને નિર્મથ પુરો મર્યા ત્યાગી દે છે

[૧૨] (બીજું સ્થાન —) સવમી પોતાના સ્વાર્થ માટે કે બીજાને માટે કોઈમી કિંવા ભયથી પરને પીડા ઉત્પન્ન કરે તેવું હિસા

કારી અમત્ય બોલે નહિ, બીજા પાસે બોલાવે નહિ અને બીજો તેણે અસત્ય બોલતો હોય તો તેને અનુમોદન પણ આપે નહિ.

નોંધ —વાસ્તવિક રીતે તો કોઈ પણ પ્રકારનું અસત્ય બોલવું તે સંયમી સાધક માટે ત્યાજ્ય ન છે સંયમીએ કેવી ભાષા બોલવી તે બધે અધિકાર સુવાક્યશુદ્ધિ નામના સાતમા અધ્યયનમાં વિસ્તારપૂર્વક આવશે અસત્ય ન બોલવાની સાથે અસત્ય ન વર્તવું તે ભાવ પણ સાથે જ સમજાવેલો છે.

[૧૩] કારણકે આલોકમાં મૃપાવાદને સર્વ માધુપુરુષોએ નિંદેલ છે. અમત્યવાદી પુરુષ પ્રત્યેક જીવોનું અવિશ્વાસપાત્ર બની રહે છે. માટે અસત્યનો સર્વથા ત્યાગ કરવો ઘટે.

[૧૪+૧૫] (ત્રીજું સ્થાન —) સજીવ વસ્તુ કે નિર્જીવ વસ્તુ અદ્વય પ્રમાણમાં કે બહુ પ્રમાણમાં, વધારે તો શું પણ એક દાત ખોતરવાની સળી પણ માલિકની રમ્મ મેળવ્યા વિના સંયમી પુરુષો સ્વયં ગ્રહણ કરતા નથી, બીજા દ્વારા ગ્રહણ કરાવતા નથી કે અદત્ત ગ્રહણ કરનારને અનુમોદન મુદ્દા આપતા નથી.

નોંધ —અહીં સંયમી પુરુષ એટલે સર્વ ત્યાગી પુરુષનો ધર્મ કહ્યો છે કારણ કે તે જુદું અગ્રહી રાખતા નથી. તેણે પોતાની માલિકીની વસ્તુ પણ વિશ્વને ચણે ધરી દીધી હોય છે. તેથી સામાન્ય વસ્તુ પણ તે આજ્ઞા વિના લઈ રાખતા નથી. સંયમી ગૃહસ્થ આવેા સંપૂર્ણ ત્યાગ કરી ગયે નહિ. માટે તેણે અણુકણી કે પોતાની માલિકી હપગતની વસ્તુ લેવી નહિ તેજ અદત્તાદાનવ્રતનું પાલન છે. મળેલી વસ્તુમાં પણ સંયમ રાખવો અને અપવિગ્રહની ભાવના કેળવવી તેનો સમાવેશ ગૃહસ્થ સાવકતા પાંચમા મતમાં થાય છે.

[૧૬] (ચોથું સ્થાન —) સંયમનો ભંગ કરે તેના સ્થાનોથી દૂર રહેનારા (ચારિત્ર ધર્મમાં સાવધાન) મુનિજનો સાધારણ જનસમૂહથી

કુમાર, પ્રમાદના કારણસૂત અને મહા ભયકર એવા અણ્ણયર્થને કદી આચરતા નથી

[૧૭] કારણ કે આ અણ્ણયર્થ એ જ અધર્મનું મૂળ છે એવું એજ મહાગોપાનું જ્ઞાન છે માટે એવું સંસર્જન નિર્ધયપુરો ત્યાગી દે છે

નોંધ — મહાપુરો જ્ઞાણયમત એ સર્વ જનોમા સમુદ્ર સમાન મણિ છે કારણ કે હર મતો પાળવા સહેલા છે જ્ઞાણર્થ પાળવું એજ અતિ કઠિન છે સારારા કે જ્ઞાણયના જગમા અન્ય નિયમોનો જગ અને તેના પાલનમા અથ મતોના પાલનની સુવમતા થઈ શકે છે

[૧૮] (પાયમું સ્થાન —) જે ઘાત પુત્ર (જગવાન મહાવીર)ના વચનમા રક્ત રહેના સાધુપુરો હોય ઈ તે મવચ્છ (બળેતું મીઠું), અથાણા વગેરેનું સામાન્ય મીઠું તેન ઘી ગોગ છત્પાદિ કે તેવી કોઈ ખાદ્ય વસ્તુઓનો રાત્રિ સુધી મમ્મક (મચપ) કરી રાખતા નથી તેમ સંચય કરવાની ઇચ્છા પણ ધરાવતા નથી

[૧૯] આ પ્રમાણે સંચય કરવો તે એક યા બીજા પ્રકારના લોભનોજ અનુરૂપ (અનુભવ) છે અર્થાત્ આવી ચચર જાવનાથી લોભની વૃદ્ધિ થાય ॥ તેથી હું માનું છું કે જે કોઈ માધુ સમ્રાટની ઇચ્છાવાગો છે તે સાધુ નથી પણ શૂદ્રસ્થ જ છે

નોંધ — વસ્તુતો તેવો સાદુ શૂદ્રસ્થની રૂપમાને પણ લાખક નથી કારણકે શૂદ્રસ્થ તો ત્યાગ કરી સકવાથી પોતાની નવને પૂર્ણ સમર્થ કહેવડાવતો નથી પરંતુ સાધુજ તો પોતાની ભવને પૂર્ણ સમર્થ કહેવડાવે ॥ બિરહ ધારણ કરી ધમ ન જ નવે તો જમણો મુનેચાર લણાય છે

[૨૦+૨૧] (અર્થો કોઈ પ્રમ કરે કે સાધુજ વચ પાત્ર છત્પાદિ રાખે છે તે સમ્રાટ કે પરિમ્રાટ નથી ? તેનું સમાધાન નીચેની ગાથામાં ૨૫૦૮ રીતે કહે છે —)

જે કંઈ વસ્ત્ર, પાત્ર, કંચલ, પાદપુષ્પ, ગ્લેદરજી છત્યાદિ સંયમના ઉપકરણોને મયમના નિર્વાદને માટે જે મયમી પુરુષો ધામ્ય કરે છે કે પરેડે છે તેને ગમનના છંદોના અક્ષર જ્ઞાતપુત્ર ભગવાન મહાવીર દેવે પરિચર કહ્યો નથી. પરંતુ તેમાં મયમધર્મ જનતાઓ છે પરંતુ તે યજ્ઞાદિક કોઈ પણ વસ્તુ પર જે મૂર્છા (આત્મક્રિયા) હોય તેના તે પરિચર છે એમ તે ઝગીયરે કહ્યાવ્યુ છે.

નોંધ — ગંગાના સાહસોને નિગમસ્થિતી બોલવાના તેના મર્મ છે. તમને તે સંયમની રૂઢિના દેવમૂળ છે પણ નેરે નેર પાવનરૂપ થાય ત્યારે તે ત્યાજ્ય થાય છે આથી સંયમ તે વસ્તુનાગ્રહ કે વસ્તુનાગ્રહો નથી. પરંતુ માનનાગ્રહ છે તે ગદરજી સમન્વયુ છે વસ્ત્ર તથા સા સાંપનોતો ત્યાજ્ય પાત્ર જે આગ્રહ હોય તે તે નારિકા જોડાએ સંયમી કે સાધુ મહાત્મા નથી.

[૨૨] આથી સર્વ વસ્તુ (વસ્ત્ર, પાત્ર છત્યાદિ ઉપધિ) તથા સંયમના ઉપકરણોનું મન્દગ્ય કહવામા કે તેને રાખવામાં જાતી પુરુષો મમત્વભાવ અપેક્ષતા નથી, તેમજ તે પોતાના દેહ પર પણ મમત્વ રાખતા નથી

નોંધ — સંયમી દેહમાન ભૂવવાની સતત ક્રિયાઓ કરના હોય છે. તેનો સર્વ જન્મથી જ હોય છે તેવા દેહ પર જેને મમત્વભાવ ન હોય (અથવા દેહમાન નિવારવાનો જે પ્રયત્ન કરના હોય) તેને વસ્ત્ર, પાત્ર, છત્યાદિ પર મૂર્છા કેવી રીતે દોઈ મહે? ગમે તે નેની વસ્તુઓમા પણ મૂર્છા દોઈ નો ને ગયની જી રીતે જોવાય ?

[૨૩] (છટ્ટ મત—) અથા જાતીપુરુષોએ વર્ણવ્યુ છે કે અહો ! માધુ પુરુષો માટે આ કવુ નિત્ય તપ છે ! કે તેમને જીવનપર્યંત સંયમના નિર્વાદ માટે સિત્તાવૃત્તિ કરવાની હોય છે અને એક-ભક્ત એટલે દિગ્મનાજ માત્ર આદાર કરવાનો હોય છે. ગત્રિનો સર્વથા ત્યાગ હોય છે.

નોંધ — વાર પદોરનો એક ભક્ત જણાય છે કથયિત્ એક ભક્તનો અર્થ એક વાર ભોજન કરતુ એવો પણ થાય છે પરંતુ અહીં રાત્રિભોજન પૂરવ તેનું સ્થાન છે

[૨૪] (રાત્રિભોજનના દોષો બતાવે છે —) ધરનીને વિશે એવાં ત્રણ (હાતતાં આનતાં) અને સ્થાવર વગેરે સદ્ભૂત પ્રાણીઓ હોય છે કે જે રાત્રિને વિશે (અધારામાં) જોઈ શકાતા નથી તો તે વખતે આદારની શુદ્ધ મનેપણા શી રીતે કરી શકાય ?

નોંધ — રાત્રે ધોરાડ ખાવાથી અનેક સૂક્ષ્મ જીવોની દિસા તથા જીવો ધોરાડમાં જવાથી રાત્રીમાં રોગ થવાનો સંભવ ■ તેમજ રાત્રિ ભોજન કર્યા પછી તુરંત શુદ્ધ ત્યાનું દોવાથી તે ધોરાડ પથી શક્યતો નથી એમ શારીરિક અને પ્રામિક બન્ને દ્રષ્ટિબિંદુએ અનેક દોષોની ઉત્પત્તિ દોવાથી સાધુઓ મટે રાત્રિભોજનનો પ્રતિબંધ કરેલ છે તેમ રીતે શુદ્ધરૂપે પણ તેનો ત્યાગ કરવો પટે

[૨૫] વળી પ્રાણીઓ ભિજાણેની પૃથ્વી હોય કિંવા પૃથ્વી પર ખીજ વેરામાં હોય તેમજ ખીજ કીડી કુચવા વગેરે ધણા પ્રાણીઓ માર્ગમાં ભેગ છે તેને વિષે તો જોઈ શકાય તેથી તેની દિસા ન થાય. પરંતુ રાત્રે ન દેખાવાથી કેમ ચાલી શકાર ? (મારણ્યકે દિસાનો મેભવ છે)

[૨૬] આવા આવા અનેક દોષો થવાનું જાણીને યાતપુત્ર ભગવાન મદાતીરે કહ્યું છે કે નિર્ઘ્રેય (મસારની મધીથી ગદિત) પુરુષો રાત્રિ સમયે કોઈ પણ વસ્તુના આકાર કે પાણી ઇત્યાદિને ભોગવતા નથી

[૨૭] (સાતમું સ્થાન —) સુસમાધિવન સયમી પુરુષો મન વચન અને કાવાથી પૃથ્વીકાનના જીવોને હણતા નથી હણાવતા નથી કે હણનારને અનુભવેલન આપતા નથી

નોંધ — સાત પુરુષો જ્યારે સયમ અળીકાર કરે ત્યારે તે વખતે ત્રણ કાણ ત્રણ યોગે કરીને દિસાના પ્રત્યાખ્યાન લે છે પગલા મતના

૩×૩=૬×૬=૮૧ ભેદો બીજા પ્રતના ૩×૩=૬×૪=૩૬ ભેદો, ત્રીજા પ્રતના ૩×૩=૬×૬=૫૪ ભેદો, ચોથા પ્રતના ૩×૩=૬×૮=૨૭ ભેદો, પાંચમા પ્રતના ૩×૩=૬×૬=૫૮ ભેદો અને છઠ્ઠા પ્રતના ૩૬ ભેદો થાય છે તેના વિસ્તાર માટે બુદ્ધિ દશવૈકાલિક સૂત્રનુ ચોથું અધ્યયન

[૨૮] કાગ્ન્યુકે પૃથ્વીકાયની હિંસા કરતો કરતો તે સાધક પૃથ્વીને આશ્રયે રહેલા દ્રષ્ટિએ દેખાય તેવા અને ન દેખાય તેવા ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના અનેક ત્રસ અને સ્થાવર જીવોની પણ હિંસા કરી નાખે છે.

[૨૯] માટે તે દોષ દુર્ગતિને વધારનાર છે તેવું બાણીને પૃથ્વીકાયના મમારભ (સચેત પૃથ્વીની હિંસા થાય તેવું કાર્ય)ને આધુપુરુષ જીવનપર્યંત ત્યાગી દે

નોંધ:—આવું ક્ષતિગ્રસ્ત માત્ર સાધુ પ્રકરણે પાળવાનું હોય છે કારણ કે ગૃહસ્થોનું જીવન એવું હોય છે કે ત્યાં તેમને તેવું સામાન્ય પાપ કર્યા વિના ચાલવું નથી. પરંતુ તેમ છતાં તેણે પણ પોતાના સ્થાનનો વિવેક ભળવીને વર્તવું ધરે.

[૩૦] (આક્રમું ધ્યાન —) સુમમાધિવત સંયમીપુરુષો મન, વચન અને કાયાથી જળકાયના જીવોને હણતા નથી હણાવતા નથી કે હણનારને અનુમોદન આપતા નથી.

[૩૧] કારણ કે જળકાયની હિંસા કરનાર તેની હિંસા કરતો કરતો જળને આશ્રયે રહેલા દ્રષ્ટિએ દેખાતા અને ન દેખાતા તેવા ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના અનેક ત્રસ અને સ્થાવર જીવોની પણ તે હિંસા કરી નાખે છે.

નોંધ — પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ કે વનસ્પતિ જેવા સૂક્ષ્મ જીવોની સતત અહિંસા પાળવી ગૃહસ્થ જીવન માટે સુલભ નથી તેથી ગૃહસ્થ આપકના પ્રથમ પ્રતમા સુસાન્ય એવી ત્રસ જીવોની અહિંસા બતાવી છે અને તેમાં પણ પોતાનું કર્તવ્ય ભળવતી વખતે અને એવા એવા બીજા

કારણ પ્રસંગે અપવાદ નિયમો દર્શાવા છે પરંતુ તેની કઈ પૃથ્વી જળ આદિ તરનોનો ગૃહસ્થ એ તેવો દુરપયોગ કરે તેવી શ્રદ્ધ નથી સાતમા પ્રતમા ગૃહસ્થે જરૂરિયાત પુરતો / દરેક પદાર્થનો ઉપયોગ કરવો એમ જતા રું છે દરેક કાચમા સાવધાનતા અને વિવેક રાખવો જોઈએ *

[૩૨] માટે તે પાપ દુર્જાતિને વધારનારુ છે તેમ જાણીને સાધુપુરુષે જીવનપર્યંત જળકાવના સમારંભને ત્યાગી દેવો

નોંધ - જૈન સૂત્રોમા આરભ અને સમારંભ શબ્દો હિંસક ક્રિયા અને હિંસક સાધનોમા વપરાય છે

[૩૩] (નવમું સ્થાન —) સાધુપુરુષો અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરવા માટે ઘસે નહિ કારણ કે તે પાપકારી અને લોખંડના શસ્ત્રો કરતાં અદ્વિતીય તેમજ અતિ તીક્ષ્ણ શસ્ત્ર છે અને તેને સહન કરવું તે સર્વથા દુષ્કર છે

[૩૪] તે પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર અને દક્ષિણ એમ ચાર દિશાઓ આગ વિદિશાઓ, ઉપર અને નીચે એમ ફરે દિશામાં દરેક વસ્તુને જાળીને ભસ્મ કરી નાખે છે

[૩૫] અગ્નિ પ્રાણીમાત્રનો નાશ કરનાર (શસ્ત્ર) છે તેમા લેશમાત્ર શકાને સ્થાન નથી માટે સર્વથી પુરો પ્રકાશ માટે અથવા તાપ લેવા માટે પણ કદી લેશમાત્ર અગ્નિકાવનો આરભ કરે નહિ

[૩૬] માટે તે પાપ દુર્જાતિને વધારનારુ છે તેમ જાણીને સાધુપુરુષ જીવનપર્યંત અગ્નિભવના સમારંભને ત્યાગી દે

[૩૭] (દશમું સ્થાન —) જલ પાપકારી વાયુકાવના આરભ (દિસા)ને પણ જાણી પુરો અગ્નિકાવના આરભ જોડો ફરિન માને છે તેથીજ જ કાવના રક્ષક સાધુઓએ તેનું (વાયુનું) પણ સેવન કર્યું નથી

* વિશેષ વિગત માટે જુઓ માવક પ્રતિક્રમણ વિધિ.

પાસે લાની આહાર આપે ને લેવો—આવા દુષિન આહાર પાણીને જો લિહુ લે છે તે લિહુઓ (આડકતરી રીતે) જીવદિમાનેજ અનુમોદન આપે છે એમ ભગવાન મહાવીરે કહ્યું છે.

નોંધ —પોતાના નિમિત્તે કાઈ જીવની હિંસા ન થાય તેમજ કાંઈની હાનિ ન ફલાય તેવી ગીતે યોગક મેળવી સયમી જીવન નીલાવડું તે લિહુઓનો ધર્મ છે

[૫૦] તેથી મયમમા સ્થિર ચિત્તવાળા ધર્મજીવી નિર્ઘ્રય પુરુષો ક્રીત, ઔદ્દેશિક કે આહન ઇત્યાદિ દોષવાળા આહારપાણીને ગ્રહણ કરતા નથી

નોંધ —વિશેષ વિગત લખવા માટે જુઓ દગ ૩ જુ અધ્યયન.

[૫૧] (ઔદ્દેશુ સ્થાન —) ગૃહસ્થના કામ ઇત્યાદિ ધાતુના પ્યાસા, બીજાં વાસણો (ભાજન, ચાળી વગેરે) તથા માટીના લોટા કે કુડાં વગેરેમાં આહાર કરવાવાળો લિહુ પોતાના સયમથી બ્રષ્ટ થાય છે.

[૫૨] (કારણુકે ગૃહસ્થના ભાજનમા જમવાથી) તેના વાસણો ધોવા પડે તો કંડા સચિત્ત (મજીવ) પાણીની હિંસા થાય અને તે પાણીને ફેંકવાથી બીજા પણુ ધણા પ્રાણીઓનો નાશ થાય માટેજ તીર્થકરાદિ દેવોએ તેમા અમયમ કહ્યો છે

નોંધ —ઉપવ્રત દ્રષ્ટિથી તપાસનારને આ સ્થળે એમ લાગે કે આવી સામાન્ય વાતમાં પણ સયમનો લોપ થાય તો સયમી શી રીતે જીવી શકે? પરંતુ ગંભીરતાથી વિચારતા જણુઓ કે સામાન્ય દેખાતી સ્પષ્ટતા પણ ક્રમશઃ થોડે થોડે બીજા ભૂલોનો જન્મ આપે છે અને આખરે સયમથી બ્રષ્ટ પણ થઈ જવાનો સમય આવે છે માટે સામાન્ય દેખાતી ભૂલોથી પણ દૂર રહેવું અને સયમમાં જગૃતિ રાખવી તેજ સયમી પુરુષો માટે જરૂરનું છે

ગૃહસ્થના પાત્રમાં સોજન કરવાથી ઈતર દોષો પણ સયમીમાં જન્મ-

વાનો સબ્ધ છે તેથી કાળના, માટીના કે તેવા પોતાના પાવેમાજ સોજન
વેવાનું વિધાન કરું છે

[૧૩] વળી શુદ્ધરથના વાસણુમાં જમવાથી પચાત્ કમ અને પુરાકર્મે
જે બન્ને પ્રમરના દોષો થરાનો પણ સંજવ છે તેથી સાધુપુરુ-
ષો તેમાં બોજન કરતુ યોગ્ય નથી તેમ ધારી નિર્મલ પ્રકથો
શુદ્ધરથના વાસણુમાં બોજન કરતા નથી.

નોંધ — પુરાકર્મ અને પચાત્ કમ એ કઈ ભવના દોષો છે ? તે ભલુવા
મટે પાલકા અધ્યયનના પ્રથમ ઉદ્દેશાની કર તથા કપથી ધાધા બુદ્ધિ.

[૧૪] (૫ મુ સ્થાન —) સજનો ખાટલો પારીનો પર્મજ,
સજની દોરીથી બનાવેલી માચી તથા નેતરની આરામ ખુરશી
વગેરે આસન પર મેસતુ કે સતુ તે અર્થમિશ્રુઓને મટે યોગ્ય
નથી (અનાચીય છે)

[૧૫] મટે તીર્થકગની આગાના આરામક નિર્મલો પલમ, ખાટલો
માની કે તેની નેતરની ખુરશી પર બેસના નથી કારણ કે ત્યાં
શુદ્ધ જીવેનું પ્રતિબેજન (નિરીક્ષણ) થઈ શકતું નથી (બને
વિલામી જીવન બની જવાને પણ સંભર છે

[૧૬] તેમાં આસનોના ખુજામાં નીચે કે આલુનાલુમાં અંધડું દોમ
છે તેથી તે અપ્રકાશમાં ગદેશ પ્રાપ્તિને જરાખર ન દેખાવાથી
તે પર બેમનાં નેની દિમા થરાનો સંભર છે મટે તેના પ્રકારના
માયા તથા ખાટલા વગેરેના ત્યાગ કરવાનું મદાપુરોજે કમું છે

[૧૭] (સોળમું સ્થાન —) ગ્રામી મટે શુદ્ધરથને ઘેર બસતુ તે મોલ
નથી કારણકે તેથી નીચે પ્રમાણે અનાચાર થરાનો સંભર રહે
છે અને મિથ્યાત્વ (અજ્ઞાન)ની પ્રાપ્તિ થાય છે

શુદ્ધરથને ઘેર મેસવાથી કથા દોરો સમર્થ છે તે બતાવે છે -

[૧૮] અધ્યયનના પાત્રમાં વિપત્તિ ઉભી થાય છે પ્રશ્નીએનો વધ
થરાથી સંજમ પણ દણાય છે સિખારી માથા અચ્ચો દોર

તેને આધાત યાય છે તથા ગૃહસ્થોના ક્રોધનું નિમિત્ત બની જવાય છે.

નોંધ—ગૃહસ્થ સ્ત્રીઓના અતિ પરિચયથી કદાચ બ્રહ્મચર્યક્ષત્રં થવાનો ભય વધે છે ગૃહસ્થ સ્ત્રી પરિચયથી રાગી બની નહીં ને બિધુને ઉદ્દેશને ખાનપાન બનાવે તેથી દ્વિસા યાય અને ધરના માવિધને પણ પોતાના આગ્રિ પગ શકા આવે તો ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય એવા દેખોનો સંભવ દેવાથી મદર્ષિઓએ બિધુઓ માટે ગૃહસ્થને ઘેર બેસવાનો ત્યાગ બતાવ્યો છે.

[૫૮] ગૃહસ્થને ઘેર બેસવાથી બ્રહ્મચર્યનું યથાર્થ રક્ષણ થઈ શકતું નથી અને ગૃહસ્થ સ્ત્રી સાથેના પરિચયથી બીજાને પણ પોતાના આગ્રિ વિષે શકા થાય છે માટે આવી કુશીલતા (દુરાચાર)ને વધાગ્નાર સ્થાનને સપત્ની દરજ્જા છોડી દે. અર્થાત્ ગૃહસ્થોને ત્યાં બેસે નહિ.

નોંધ—ગૃહસ્થોને ત્યાં ગારીગિ કારણુ પિના બેસવું કે કયા વાર્તા કરવી ઇત્યાદિ અગો સંયમના ધાનક છે માટે તેને તછ દે.

[૬૦] પણ રોગિષ્ઠ, તપસ્વી કે જગત્સાધી પીડિત બિધુ હોય તો આ ત્રણ પૈકી કોઈને પણ ગૃહસ્થને ઘેર કાગણુમર બેસવું કલ્પ્ય છે.

નોંધ—રોગ, તપશ્ચર્યા અને જરા દેહને શિથિલ બનાવે છે, આથી ગોચરાગ્ર ગળેલો ભિષુ દાગી ભય કે યાત્રી ભય તો ગૃહસ્થને ત્યાં તેમની આજ્ઞા માગી વિવેકપૂર્વક પોતાનો યાક ઉતારવા માટે બેસી શકે તે સારું ઉપરનો અપવાદમાર્ગ છે. તેનો એક ચા બીજી રીતે લાસ લઈ કોઈ અનર્થ ન કરી બેસે અર્થાત્ દરેક કાર્યમાં વિવેક લગવવો ધટે.

[૬૧] (સત્તરમું સ્થાન—) રોગિષ્ઠ કે અરોગી કોઈપણ બિધુ ને સ્નાનની પ્રાર્થના કરે અર્થાત્ સ્નાન છમ્મે તો પોતાના આચાર (મયમધર્મ)નું ઉલ્લંઘન થાય છે અને તેથી સંયમને પણ હાનિ પહોંચે છે.

[૬૨] કારણકે ક્ષારભૂમિ દિવા બીજી કોઈ પણ તેવા પ્રકારની ભૂમિ

પર ધણા સદ્ગુણ પ્રાપ્તિઓ ગહેનાં હોય છે માટે જો બિલુ ઉપલબ્ધ પાણીથી પણ સ્નાન કરે તો તેને ધૂળ પડોએ છે

[૬૩] આથી હજા કે ઉચ્ચ (મજાવ કે નિજાવ) કાઈપણ પાણીથી (દેહમાનથી પર ચનારા) સુખથી પુરુષો સ્નાન કરતા નથી અને જીવનપર્યંત તેવા કાણુ નિયમને વદન કરે છે

નોંધ—સ્નાન એ જેમ શરીરગુણિ કરનારી વસ્તુ છે તેજ રીતે શરીર સૌંદર્યને વધારનારી પણ વસ્તુ છે અને તેજ દ્રવિર્નિદુષી માત્ર ત્યાંથી સાધક મારે આ નિષેધ છે

જે કે વૈદિક નિયમ પ્રમાણે ત્યાગીને પણ દેહગુણિની આવશ્યકતા તો છેજ પરંતુ તે ગુણિ તો સુખના કિરણ હત્યાદિથી પણ થઈ શકે વળી સુખથી પુરુષોના આહાર વિહાર અને નિદ્રાસાદિના નિયમો પણ ઘેરા હોય છે જે તેમનું શરીર પ્રાપ્ત સ્વચ્છ રહે તેમજ તેને જીવ્યર્થ હત્યાદિ મનો પણ પાળવાના હોય છે તેથી તેનો દેહ અગ્રહ થતો નથી પણ દેહની અગુણિ થાય તો તો પહેડીજ તરે તેને નિવારવાની ત્યાગીને પણ જેન સૂત્ર હૃદ આપે છે અને તે ગુણિ ન થઈ હોય ત્યામુખી સ્વાસ્થ્યાવાદિ પ્રાથ્મિક કિષા પણ ન કરી શકાય તેવા બાર મૂકે છે

જુઓ ૭૬ સૂત્ર.

આ ઉપરથી જ્ઞાન કહ દ્રવિથી કોને માટે અને કહ કિષતિમાં ત્યાગ્ય છે તેનો વિવેચી પુરો વિવેકપૂર્વક વિચાર કરવો થઈ સૂત્રકાર તેનો ૧૧ મી નાવામાં કહેલ પણ આપી દે છે

[૬૪] (અનાગમું સ્થાન -) સુખથી પુરુષ સ્નાન સુખથી થઈ શકે તેમજ પછોક્તર વગેરે દ્રવ્યોથી કદીપણ શરીરને વિલેપન કે મદન વગેરે કરે નહિ.

[૬૫] પ્રમાણેષેન વસ્ત્રતાગા સ્થવિરકક્ષી અવસ્થાધારી અથવા નમે એવા જિનકલ્પી અવસ્થાતાગા દ્વયથી તથા ભારથી મુહિન (કેટલુંયન કરનારા) દીપ રોમ તથા નખતાગા અને મૈથુનથી સર્વથા ઉપશાન્ત થયેલા સર્વમીને વિમુક્તનું પ્રયોજન શું ?

નોંધ—સાગરા ૨ દેહલાનથી પર થયેલા અને સામ્રાજિક પદાર્થોના મોહથી વિરમેલા ત્યાગીને વિભૂતાની કળી આનરયકતા નથી. કારણ કે શરીર-સત્કાંડે એ બિશુધર્મનું દૂષણ છે.

[૬૬] (જો વિભૂષા કરે તો) વિભૂષાને નિમિત્તે કિંમતુ એવા ગીકમ્બાં કમો બાધે છે કે જે કમોથી દુષ્ટે કરીને ઉત્તરી ગદાય એવા ભયકર ગંમાગંધી માગરમા પડે છે.

નોંધ—સ્નાન દો, ચંદનવિશેષન દો કે વસ્ત્ર દો, કોઈ પણ વસ્તુ ત્યારે વિભૂષાના હેતુથી કરાય કે સ્વભવ ત્યારે ને બાધક અને છે અને તેજ માટે ત્યાગ્ય કહી છે

[૬૭] કારણકે જાનીજનો વિભૂષા સખધી અદ્વૈત વિકલ્પ કરનારા મનને બહુ કર્મભળનો હેતુ માને છે અને તેથીજ સુદ્ધ હૃદયનું રક્ષણ કરવાવાળા માધુષુગ્રોએ તેનું મનદ્વારા પાત્ર સેવન કર્યું નથી.

નોંધ—શરીરની રાખરીપમા તેનું ચિત્ત બ્યામ ગ્દે છે તે તેને અને અનેક પ્રકારના દોષો કરે છે અને તેનું ચિત્ત પણ સદા બ્રાન્ન રહે છે

[૬૮] મોહરહિત વસ્તુસ્વરૂપને યથાર્થપણે જ્ઞેનાગ અને સયમ, ઋજુતા તથા તપમાં રક્ત રહેલા સાધુપુરુષો યોનાના આત્માની દુષ્ટ પ્રકૃતિને અપાવે છે (ક્ષય કરે છે) તથા તે નિર્ઝયો પૂર્વે કરેલા પાપોને દૂર કરે છે તથા નવા પાપોને કરતા નથી.

[૬૯] ક્રમેશા ઉપશાન, મમત્વરહિત, અપરિગ્રહી, આધ્યાત્મિક વિદ્યાને અનુમટેલા, યશસ્વી તથા અત્યેક નાના મોટા હૃદયનું પોતાના આત્માની પેઠે રક્ષણ કરનારા તેજ મોંઘેલા શરદઋતુના નિર્મળ સદ્માની માફક કર્મભળથી શુદ્ધ યદ્ધ સિદ્ધગતિને પામે છે અથવા સ્વલ્પકર્મ બાકી રહ્યાં હોય તો ઉચ્ચ પ્રકારના દેવલોકના વિમાનોને પ્રાપ્ત કરે છે.

નોંધ—આચાર્યધર્મના ઋતો એ ત્યાગી હવનના અનિવાર્ય નિયમો

૭ તેમા અપવાદને લેશમાન સ્થાન નથી. કારણ કે તેમા પર ત્યા ઇવ નની રમ્પનો આધાર છે

એ આચારના અ ૭ સ્થાનોમાં અદિસા સત્ય જનચય અપરિમદ અને અસ્તેય એ પાત્ર મદાવતો છે અને તે મૂળ શુભો છે કારણ કે ત્યાજનાં મૂળજ તે છે અને બીજા તેર નિયમો એ એ મૂળના સિચનરૂપ છે તેથી મૂળની રમા માટે બિલુએ જૂન સાવચેત રહેવું યટે

રાત્રિભોજન સારીરિક અને ધાર્મિક જન્ને દૃષ્ટિએ ત્યાજ્ય છે અદિ સાની સુપૂર્ણ આરાધના સારુ છે પ્રારના છવેનું જ્ઞાન અને તેની રક્ષા યાપ તેવું વર્તન પાત્ર તેરજીવ અમ ચતુ છે તેથીજ સારીસૌહર્ય અને શુદ્ધસ્થ સસગ ઈત્યાદિનો ત્યાજ પણ આવશ્યક છે

પતનતા નિમિત્તોથી દૂર થઈ માત્ર સાધુજીવનની લાલાગેથીમા તથીન રહેવાય તે સારુજ નિયમોની ઉત્પત્તિ છે

જેને કોઈ સાધક આવા નિયમોને પરાવીનતાનું સ્વરૂપ આપી ઠાડી દે છે તે ભ્રષ્ટ્ર બેદરબાર રહે છે કારણ કે નિયમોની પરાધીનતા સાધક જીવ નમા આવી રીતે ઉપયોગી છે અને કાર્યસાધક પણ છે

એમ રહ્યું છે

એ પ્રમાણે ધર્મોર્ધકામ જામનું ૭૬ અભ્યાસન પૂર્ણ થયું

સુવાક્યશુદ્ધિ

(ભાષાની વિશુદ્ધિ)

૭

જેમ કાયદે સંયમ સાધક મારે અનિવાર્ય અને આવશ્યકીય છે તેજ પ્રમાણે વચનશુદ્ધિની પણ સાધકને પરિપૂર્ણ જરૂરિયાત છે.

વાણી એ અંત કરણના ભાવોને વ્યક્ત કરવાનું સાધન છે. અને તેટલાજ પુરતી તેની ઉપયોગિતા છે. જે ભાવો એકી સાથે કાર્યમાં ન મૂકી શકાય અને અન્યને પ્રેરણા આપવાની જરૂર હોય ત્યારે અથવા પોતાને જોઈતો વસ્તુ મેળવવી હોય ત્યારે વાણીના ઉપયોગની આવશ્યકતા રહે છે.

પરંતુ ઠેાઠ પણ કાર્યકારણ સિવાય વાણી વાપરવી તેને વાચાળપણું એટલે કે વાણીનો દુરુપયોગ કહેવામાં આવે છે. આથીજ સવિશેષ કારણ સિવાય સજ્જન પુરુષો ખુદ્ધા મૌન સેવે છે.

જે વાણીનો દુરુપયોગ કરે છે તેની પોતાની શક્તિનો દુર્વ્યય થાય છે એટલુંજ નહિ પરંતુ તે વાણીનું સામર્થ્ય પણ એટલું જ હણાય છે કે પછી તે વાણીની સામી વ્યક્તિ પર જોઈએ તેવી અસર થતી નથી તેમજ તેમાં અસત્ય કે કઠોરતા આવવાનો પણ ભય રહે છે.

આથી વાણી કેવી અને ક્યાં બોલવી ઘટે તેનુંજ આ અધ્યયનમાં ખૂબ વિસ્તૃત વર્ણન છે.

ગુરુવ બોલ્યા —

[૧] પ્રણવાન બિશુ ચાગ પ્રકારની ભાષાના સ્વરૂપને જાણીને તે પૈકી જે પ્રકારની ભાષા વડે વિનય થીજે, અર્થાત્ જે પ્રકારની ભાષાનો વિવેકપૂર્વક ઉપયોગ કરે, ખરુંતો તે પ્રકારની ભાષાને તો સવધા નજ બોલે

નોંધ — સાચી બોલી મિથ્ર અને બ્યવહારિક એમ ચાર નકારની ભાષાઓ પૈકી પહેલી અને છેલ્લી જે ભાષાઓને બિશુ વિનયપૂર્વક બોલે જૂઠી અને મિથ્ર ભાષાનો તો સર્વથા ત્યાગ કરે સાચી અને બ્યવહારિક ભાષા પણ પાપ અને દિસારદિલ દોષ તે ન બોલે

[૨] (હવે સત્યભાષા પણ કેવા પ્રકારની બોલવી તે સ્પષ્ટ કરે છે —) શુદ્ધિમાન બિશુ સત્યભાષા પણ અવગતબ્ધ (ન બોલવા લાગે) હોય તો તે મત્ત્ય હોવા જના તેને બોલે નહિ. (જેમકે શિકારી પૂછે કે પેના મૃગના ક્યાં ગયા? તે બાગ મત્ત્ય હોવા જના હિંસક હોવાથી તેનો ઉપયોગ કરવો ખટે નહિ.) તેમજ મિત્ર એટલે થોડી સત્ય અને થોડી અમત્ય અને મૃગ (સાવ અમત્ય) આ વાતોએને તીર્થકરોએ વર્જ્યાં ભાષા કહી છે. માટે તેવી વાણીને પ્રણવાન સાધુઓ ન બોલે.

[૩] શુદ્ધિમાન બિશુ અમત્યામૃગ (બ્યવહાર) ભાષા તથા સત્ય ભાષા પણ પાપરદિત અક્રમ (કામગી) અને પુનઃ સંદેશજિત (નરો યા રૂઝરો યા જેવી મંત્રિ નહિ.) હોય તેવી ભાષા વિચારીને બોલે.

નોંધ — કોઈ ભાષાનું પરિણામ જદું વૈર અને જેર વર્ણવનારું હોય કે વાણી એ ભાવને ચક્ર કરવું એવું સાધન છે. મદિ પ્રવૃત્તિની શુદ્ધિ સારું નેટવી ભાવશુદ્ધિની આવરજા છે. નેટવીજ વચનશુદ્ધિની પણ આવરજા છે. સાધકને પણ સંસારમાળ પ્રવૃત્તિ કરવાની હોય છે અને છત્ર દ્વારા ભાવ બેજા કરવા સારું ભાષાબોલવાની હોય છે તે ભાષા ઉપયોગિતા

અને સર્વવ્યાપકતાની દ્રષ્ટિથી ગળેથી દોવી લેઈએ એટલુંજ માત્ર નહિ, બલકે આધુના યુગમાંથી ડરતી વાળી મીઠી અને કર્તવ્યસૂચક દોવી ધરે.

[૪] (મિશ્રભાષાનો દોષ કહે છે —) સુદ્ધિમાન બિનુ માત્ર હિંમક અને પીડાકારી એવી સન્ય ભાષા ન બોલે એટલુંજ નહિ પરંતુ મન્યામૃયા એટલે કે મિશ્ર ભાષા પણ કે જે માત્રન અર્થે અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગમાં બાધા કરે છે, તેને પણ છોડી દે

નોંધ.—ઘોડા મત્ત અને ઘોડા અસન્ય એવી મિશ્ર ભાષા પણ ન બોલવી કારણ કે મિશ્ર ભાષામાં અત્યનો અંગ દોષથી નતતા થયું ભરમાધ અને પોતે પણ પોતાને મત્તવાચક કહેવડાવી શકે આવી દંભવૃત્તિ દેહિક અને પાશંદૈક બન્ને પ્રકારના હિતમાં બાધક છે.

[૫] અમળ્યુષ્ણે અશત્ય દોષ છતાં મત્ત લાગે તેવી ભાષા પણ જે માધક બોલે છે તે પાપકર્મથી બધાય છે તો બાળી લેઈને જૂઠું બોલે તેના પાપનું તો પુછવું જ શું ?

નોંધ.—જેમ કાઈ પુરૂષે ત્રીનુ રૂપ ધારણ કર્યું હોય તેને કાઠ ત્રી કહે તો પણ તે તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ પાપમય પ્રયોગ ગણાય. તે પછી જૂઠું બોલવું તે પાપ હોય તેમાં આશ્ચર્ય શું ?

પાપનો આધાર પ્રવૃત્તિ પર છે જેવી પ્રવૃત્તિ તેણે તેનું કળ.કેર પીના-રનું જેમ મૃત્યુજ થાય છે તેમ પાપકર્મનું પણ દુષ્પરિણામ અથવા થઈ શકે છે માત્ર કે જે એટલોજ કે તે તે પાપ આશ્રયિતપૂર્વક ન થયું હોય તો તેનું પશ્ચાન્નાપ ઈત્યાદિદ્વાગ નિવારણ થઈ શકે છે. અને આશ્રયિતપૂર્વક થયું હોય તો તેના ભયરે પરિણામને ભોગવ્યા વિના છૂટકાગે થતો નથી.

[૬-૮] (૬વે નિશ્ચયાત્મક ભાષાનો પણ ત્યાગ કરવો ઘટે તે પ્રમેધમાં કહે છે —) વળી " અમે અવશ્ય જમીએ છીએ કિંવા જમીશું, અમે કહીશુંજ, અમારું અમુકજ કાર્ય થશે અથવા અમુકજ થવાનું છે, હુજ તે કહીશ અથવા આ માણુમજ તે કમ્મે" વગેરે વગેરે ભાષાઓ કે જે ભવિષ્ય, કે વર્તમાનમાં શકારૂપ છે તેવી ભાષાઓને પણ નિશ્ચયાત્મક રીતે લિક્ષુ ન બોલે.

નોંધ —આનંદચાત્મક વસ્તુને નિશ્ચિન કરવાથી ધણા દોષો પડવાનો સંભવ છે. વળી સાધુજીની જ્ઞાનદારી સામાન્ય જનથી વિશેષ છે એવાથી તેના વચન પર વિશ્વાસ રાખી કોઈ કંઈ કાર્ય કરી એસે માટે તેથી નિશ્ચ ચાત્મક વાણીનો ઉપયોગ સાધુપુરુષ ન કરે. કેટલીક નિશ્ચયાત્મક વસ્તુ દોષ છતાં પોતાને પૂર્ણ નિશ્ચય ન હોય તો તેને યદુ નિશ્ચયરૂપે ન બોલે. સારાસ કે સાધુ જદુ ઉપયોગપૂર્વક પોતાના ધર્મની જ્ઞાનદારી સમગ્ર સામાનો પ્રયોગ કરે.

[૮] બિમ્બ ભૂતકાળ અવિષ્યકાળ કે વર્તમાન કાળ સંબંધમાં જે વસ્તુને ન જાણે તે વિષે તે એમજ છે કે યશે એવું કશું પણ ચોક્કસ ન વળે.

[૯] તેમજ ભૂતકાળ અવિષ્ય કાળ અને વર્તમાનકાળને વિષે જે કાર્યપરત્વે ચકા હોય (અર્થાત્ જે કાર્યનો નિશ્ચય ન હોય) તે મનધર્મમાં તે એમજ છે એવું પણ કશું નિશ્ચિત ન કહે.

[૧૦] પરંતુ ભૂત અવિષ્ય તથા વર્તમાનકાળમાં જે વસ્તુ (કાર્ય) સદાયપરિહીત હોય અને અદ્યપિત હોય તેનેજ એ આમ છે કે તેમ છે વગેરે વગેરે કહે અર્થાત્ પરિમિત જ્ઞાપાદ્વારા તે સત્ય બિનાને વ્યક્ત કરે.

[૧૧] તેમજ બીજા જીવોની લાગણી દુઃખાય તેવી દિશક તથા કોઈ ભાષા સત્ય હોય તોપણ તે ન બોલે. કારણ કે તેવી વાણીથી પ્રાપ્ત આગમન થાય છે.

[૧૨] કાણને રે કાણા ! નપુંમકને રે નપુંમક ! રોગીને એ રોગી ! અને ચોરને એ ચોર ! આ ભાષા સ્પષ્ટ સત્ય હોવા છતાં ન બોલે.

નોંધ—કારણ કે તે વસ્તુ સાચી હોવા છતાં તેમ કહેવાથી સામાની લાગણી દુઃખાય છે અને લાગણી દુઃખવથી તે પણ એક પ્રકારની દિશા છે માટે જ્યાં સુધી નિર્દોષ સત્ય ભાષા બોલી શકાય ત્યાં સુધી તેથી દૂષિત વાણીનો ઉપયોગ ન કરવો પડે.

[૧૩] આચાર અને ભાવના ગુણદોષોને સમજનાર વિવેકી સાધુ, આવી રીતે કિંવા બીજી કાઈ પણ રીતે સામા માણસની ધાત થાય કે તેનું હૃદય દુભાય તેની ભાષાને બોલે નહિ

[૧૪] તેમજ શુદ્ધિમાન ભિક્ષુ રે મૂર્ખ ! રે લપટ (વેશ્યા) ! રે કૂતરી ! રે દુરાચારી ! રે કઠાળ ! રે દુર્ભાગી ! આવા આવા સંબોધનથી કાઈ પણ સ્ત્રીને ન બોલાવે

[૧૫] વળા હે દાદી ! મોટી નદી ! હે માતા ! હે માશી ! હે કુમ્ભ ! હે ભાણેજી !, હે બેટી !, હે બેટાની બેટી !,

નોંધ —ભલે ગૃહસ્થ જીવનમાં તેની સાથે તેવા સંબંધ હોય તો પણ હવે (સંબંધનો ત્યાગ કર્યા પછી) સાચુ તેવી રીતે તેને ન બોલાવે. કારણ કે તેમાંથી મોહનો નાશ થાય છે

[૧૬] તેમજ અરે કલાણી, અરે મખી !, અરે છોકરી ! વગેરે વગેરે તથા અરે ચાકરડી !, અરે શેકાણી !, અરે ગોમિની (ગાયત્રી ધણીચાણી) !, રે મૂર્ખ !, રે લપટ !, રે દુરાચારી અહીં આવ. આવા આવા નોંછડાં વચનોથી ન જ સંબોધે કે બોલાવે

નોંધ —આવા તોણડા અને અવિવેકી વચનોથી સામાના હૃદયમાં આવાત ઉત્પન્ન થાય છે માટે તેવી વાણી સર્વથા સચમી પુરુષ માટે ત્યાગ્ય છે.

[૧૭] (આવશ્યકતા હોય ત્યારે કેમ બોલવું તે કહે છે.—) સ્ત્રીની સાથે ત્યારે વાર્તાલાપ કરવાનો હોય તો મધુરભાષામાં તેનું નામ લઈને અથવા (નામ ન આવડતું હોય તો) યોગ્યતા પ્રમાણે તેના ગોત્રરૂપે સંબોધન કરીને તેને એકવાર કિંવા (આવશ્યક કાર્ય હોય તો) બહુવાર ભિક્ષુ તેની સાથે બોલે

નોંધ —વાર્તાલાપનો પ્રસંગ પડે ત્યારે પોતાની કે સામી વ્યક્તિની લઘુતા ન થાય તેવી રીતે વિવેકપૂર્વક સચમી પુરુષે બોલવું જોઈએ.

[૧૮+૧૯] તેજ પ્રમાણે પુરુષ સાથે પણ હે બાપા ! મોટા બાપા પિતા ઠાઠા મામા બાણેજ પુત્ર પૌત્ર એ પ્રમાણે મોટા ઉત્પન્ન કરે તેવા મનઃપ્રવાયક વિશેષજોષી કિંવા હે ! અરે ! રે હસાશ્વા ! રે સ્વામી ! હે ઓમિક ! હે મૂર્ખ ! હે લપટ ! રે દુરાચારી ! આવાં આવા મનોપ્રવનથી પણ ન બોલે

[૨૦] પરંતુ યોગ્યતા અનુમાર તેનું નામ લઈને અથવા જોત પ્રમાણે સંબોધન કરીને આવસ્થકતા પ્રમાણે એકવાર અથવા વારંવાર બોલે

[૨૧] તેમજ મનુષ્ય સિવાય ઈતર પણ પચેદ્રિવવાર્ગાં પ્રાણીઓ પૈકી જ્ઞાતિસુધી આ નર છે કે માદા છે તેનો નિશ્ચય ન થાય ત્યાંસુધી તે અમુક જાતિનાં છે તેવુંજ કહે પણ આ નર છે કે આ માદા સી જ છે તેવું કશું ચોક્કસ ન કહે

નોંધા—જાણતો સીધો સંબંધ માત્ર કર્ણેન્દ્રિય સાથે દોવાથીજ જાદો પચેદ્રિય છવો માટે ખાસ કશું છે આપણી વાણીની સારી માઠી અસર પડ્યો. પરંતુ તત્કાલ વાચ છે માત્ર તેઓને વાણી ન દોવાથી તે બચત કરી ચાલ્યાં નથી

[૨૨+૨૩] તેજ પ્રમાણે મનુષ્ય પણ પગી કે સપને આ જાડો છે એના શરીરમાં માંસ ખૂન છે માટે વધ કરવા યોગ્ય છે કે પડાવા યોગ્ય છે એવું એવું પાપી વચન પણ ન બોલે

પરંતુ તે સંબંધમાં કહેવાનું ખાસ પ્રયોજન પડે તો તેને જદ્દ દેખી તે જદ્દ જદ્દ છે મૂંડ છે પુષ્ટ છે નિરોગી છે પ્રો' શરીર વાળો છે એ પ્રમાણે નિર્દોષ વચન બોલે (સત્ય બાપા ન બોલે)

[૨૪] તેજ પ્રમાણે શુદ્ધિમાન બિંધુ ગાયોને જોઈને આ દોદવા યોગ્ય છે તથા નાના વાછડાઓને દેખી આ નાથવા યોગ્ય છે અથવા ધીન્નાઓને જોઈ આ રથમાં યોગ્યવા યોગ્ય છે એ પ્રમાણે (સત્ય બાપા) ન બોલે

[૨૫] પરંતુ “ જામ બોલવાનો પ્રમંગ પડે નો લિહુ તેને આ બળદ તરણુ છે, આ ગાય રમાગ (દુઝણી) છે અથવા આ બળદ નાનો કિંવા મોટો છે અને આ ઘોડો રથને યોગ્ય છે એમ કહે.

નોંધ —જે વચનના નિમિત્તે અન્ય પ્રાણીને દુષ્ટ ન થાય તેવી અદ્વિપિત લાપા સુચથી બાંધે.

[૨૬+૨૭] તેમજ ઉઘાન, પર્વનો કે વનોમાં ગયેલો (અથવા જમીને ગયેલો) બુદ્ધિમાન લિહુ ત્યાં મોટા મોટા વૃક્ષોને નોંધતે આ પ્રમાણે ન બોલે કે “ આ વૃક્ષોના લાકડાં મહેલના થાંભલા, ધરોના તોરણો, આગ્રાખ, ભોગળ, વહાણો અથવા પાણીવારા વગેરે બનાવવા માટે લાયક છે.”

[૨૮] “ તેમજ આ વૃક્ષ બાળેક, કથગેટ (કાષપાત્રી), દળના દાંતા, ખેતરમાં અનાજના ઢગલાને ઢાકવાના લાકડાના ટાંકણુ, ઘાણીનો લાટ, ગાડીના પૈડા વચ્ચેની નાલો કે ચરખાનો લાટ અને મોનીની એણુ રાખવા માટે યોગ્ય છે.”

[૨૯] વળી બેસવાના આમન માટે, સુવાના પલંગ માટે કે ધરતી નિસરણી વગેરેને માટે યોગ્ય છે. ” તેવી દ્વિસાકારી લાપાને બુદ્ધિમાન લિહુ કદી ન બોલે

નોંધ —એવું એવું બોલવાથી રખે કોઈ વૃક્ષને હાથે । અને ને કપાય તો તેથી લિહુ દ્વિસાનો નિમિત્ત બને.

[૩૦+૩૧] માટે ઉઘાન, પર્વતો અને વનોમાં ગયેલો બુદ્ધિમાન લિહુ ત્યાં મોટા મોટા વૃક્ષોને નોંધતે આ પ્રમાણે બોલે કે “ આ અગોકાદિ વૃક્ષો ઉત્તમ જાતિવાળાં છે, આ નાળિયેગના વૃક્ષો બહુ મોટા છે, આ આંખા વિગેરે વૃક્ષો વર્તુલાકારે છે, વડ વગેરે વૃક્ષો વિસ્તારવાળા છે તથા તે બધા શાખા, પ્રતિશાખાઓથી વ્યાપ્ત, રમણીય અને દર્શનીય છે. એવી અદ્વિપિત લાપા પ્રમંગ પડે તો બોલે.

[૩૨+૩૩] તેમજ ફેરી વગેરે ફોળા પાકી ગયાં છે અથવા તે પગના વગેરેમા પકાવીને ખાવા યોગ્ય છે કે હવે તે ખારારોગ્ય છે નહિ-
તો મડી જ્યે હમણાજ તેને જામવા જોઈએ એવાં યોગ્ય થઈ
ગયાં છે એવું એવું પાપમય ન મોતે પરંતુ ખામ પ્રોજન્ન
પડે તો તેમ કહે કે આ આંખમાં ફળ બહુ આવ્યા છે તેથી
તે વૃદ્ધો વારબૂન થઈને નખી ગયાં છે આ વખતે ફળ બહુજ
આવ્યા છે અને તેનાં ફોળા અત્યંત રૂપાળા છે એવું એવું નિબંધાપી
વચન બોલે

[૩૪] વળી અનાજના વેનાઓ કે અનાજની ફળાઓ જેવી કે વાલની
કે ચોળાફળાઓ સંગ્રહમા તે પાકી ગઈ છે તેવી છાલ લીલી
થઈ ગઈ છે એ પાપડી કુણી છે ને લજ્જા યોગ્ય છે કિંવા
રોકવાયોગ્ય છે આ અનાજ ઝોળા કરીને ખારારોગ્ય છે એવું
પણ ભિન્ન ન બોલે.

[૩૫] પરંતુ વનરખનિ ખૂબ થઈ છે ધણા અંકુરાઓ પુગી નીકળ્યાં
છે તેને મોર ટીસી વગેરે ઉત્પન્ન થયા છે તેને હીમ વગેરેના
બય ન લાગે તેવી છાલ થઈ ગઈ છે કણો મર્જમાં છે કિંવા
બદાર નીકળ્યાં છે તેના મર્જમાં દાણા બપાણા નથી કિંવા ચોખા
વગેરેના દાણા બપાણા છે એવી એવી નિર્ણય લાયા બોલે.

[૩૬] વળી કાંઈને ત્યાં જમણું કર્યું હોય તેને જોઈને મુ ૨ કર્યું છે કે
કરવા યોગ્ય છે વળી ચોરને જોઈને આ ચોર મારવા યોગ્ય છે
તથા નદીઓને જોઈને આ સુંદર કાકિયાળી છે આ નદીઓ તરના
તથા કોડા કરવા જેવી છે એવી એવી સાવધ લાયા ન બોલે.

[૩૭] પરંતુ પ્રમતિપાત બોલવું પડે તો જમણુંને જમણું કહે યોગ્ય
થન માટે આજી ચોરી કરી દો તેમ કહે તથા આ નદીઓના
કાગ સમાન છે તેટલું અને તેવુંજ પરિમિત વચન બોલ.

- [૩૮] તેમજ નદીઓને જલપૂર્ણ જોઈને આ નદીઓ કાળથી તરવા ચોગ્ય છે, નાવદ્વારા ઉતરવા લાયક છે કે આનું પાણી પીવા લાયક છે એવું એવું ન બોલે.
- [૩૯] પરંતુ બોલવાનો પ્રમત્ત પડે તો ભુદ્ધિમાન માણુ આ નદીઓ અગાધ છે, જળના દરેકોલથી તેનું પાણી ખૂબ ઉઠશે છે અને ધણા વિગ્નારમા તેનું પાણી વરે છે એવું એવું નિર્દોષ બોલે.
- [૪૦] તેમજ કાષ્ઠો કાષ્ઠ પશુ જનની ખીજને મારે પાપકારી ક્રિયા કરી હોય કે કરવાનો હોય તેને જાણીને કે જોઈને આ હિન્દુ છે એવું પણ મુનિ પાપકારી વચન ન બોલે.
- [૪૧] તેમજ કાષ્ઠ પાપક્રિયા થતી હોય તો આ મુંદર ક્યું છે અથવા ભોજન તંવાર થયું હોય તે હીક પકાવ્યું છે આ શાકને હીક છેવું છે, કૃષ્ણનું ધન દગાયુ તે તો હીક થયું, પેલો પાપી મરી ગયો તે હીક થયું, આ મકાન વગેરે મુંદર બનાવ્યું છે, તથા આ કન્યા દરે બનાવ્યું વિવાદ ચોગ્ય થઈ ગઈ છે એવું પણ મુનિ પાપકારી લાપણુ ન કરે
- [૪૨] પરંતુ બોલવાનો ખામ પ્રમત્ત પડે તો પકાવેલા અન્નાદિને કહે કે આ ગ્રહનથી પકાવ્યું છે, હેઠાગેલું શાકપત્રાદિ પ્રદાનથી હેઠાયું છે, મુંદર કન્યાને જોઈને કન્યાનું મુખાગપૂર્વક લાડનપાલન કર્યું છે તે માધ્વી થવાને લાયક છે શ્રંગાર ઇત્યાદિ તો કર્મજનના હેતુમૂલ છે તથા ધાવલ થયેલાને બહુ ધાવલ થયેલો છે તેનું તેનું અદ્વિપિત વાક્ય બેલે
- [૪૩] કાષ્ઠ ગૃહસ્થથી વાર્તાલાપનો પ્રમત્ત પડે ત્યારે “ આ વસ્તુ તો મરોનું છે, અનિ મરણવાન છે, ખીજા ઉપમા ન મળી શકે અને ઇતર ગ્રથો લખ્ય ન થાય તેવી આ અનુપમ વસ્તુ છે. આ વસ્તુ વેચવા ચોગ્ય નથી, કિંવા સ્વચ્છ નથી. આ વસ્તુ અવર્ણનીય-અકથ્ય છે. અપ્રીતિ કરનાર છે. એવાં એવાં વચનો બિશુ ન બોલે.

નોંધ — ધણી વખત વસ્તુના ગુણદોરોનું આપણને મથાથ ભાન નથી દોરતું તેથી આ મૂલી વસ્તુનું બહુ મૂલ્ય અઠાય છે અને બહુ મૂલી વસ્તુને અન્યાય થાય છે આથી કોઈપણ વસ્તુની આકસ્મિક પ્રસાદા કે અપ્રસાદા કરવી ધટે નહિ સારાસ કે સમમીને બદ મિનભાષી થતુ ધટે ભ્યા આવશ્યકતા હોય ત્યાં પણ વિવેકપૂર્વક તુલનાત્મક વચનનોજ ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

[૪૪] હું આ તમારી બધી વાત એને કહીશ અથવા તમે આ બધી મારી વાત તેમને કહેશો એવું એવું ન બોલે પરંતુ પ્રત્યેક સ્થળે બધું વિચારીનેજ શુદ્ધિમાન સાધુ બોલે.

નોંધ — ધણી વખત ગૃહસ્થ જનો સમમીને કહે કે આ સમાચાર તમે ત્યાં આપજો તો હા હું તે બહુ કહીશ તેમ કહેતુ ઈટે નહિ કારણ કે એક મુખમાથી નીકળેલી ભાષા બીજના મુખમાથી નીકળતી વખતે તેનું તાદરશ જળવાઈ શકે નહિ તે દૃષ્ટિએ તથા સમમીને તેવા બ્યવહારમા પાત્રુ થોમ્ય નથી તે બતાવવા માટે જન્મ ઉપરનુ કાન પર્ચાઈ છે.

[૪૫] તમે આ માણ ખરી કરો તે દીકરું આ વસ્તુ વેચી તે દીકરું આ માન ખર્ચે વા લાવકે જાવતા નહિ આ વસ્તુમા લાભ થશે માટે લો આ વસ્તુમા લાભ નથી માટે વેચો એવા એવા બ્યાપારોને રોજ વચનો પણ એવમી પુરક કરી ન મે ને.

નોંધ — આ બ્યવહારમા આમિક અને બાહ્ય બન્ને રીતે પવન છે ભ્યારે આવુ કહે છે ત્યારે તેનો સમય હજીય છે તેમજ બાહ્યદિથી આવુ તેવા બિનુની અપ્રીતિ થાય છે આ સિવાય કંટલીક વાનો અમુત્ય થવાનો સભવ હોવાથી ઇતર ગૃહસ્થને જન્મ એરવાળ થવાનો ભય રહે છે એવા એવા અનેક રોષો તેમા સમાયેલા છે તેથીજ સમમીને તેવી ભવિષ્ય વિધા સવાદન કરવા માટે પણ મદાપુરોષોએ અના કરી છે કારણકે તેડુ સાચા અધિકારી વિના બહુરા સચરણે ચલિજીએ છે.

[૪૬] કે વીત કોઈ ગૃહસ્થ અ પ મૂલ્ય વા બહુ મૂલ્યવાળી વસ્તુના સંબંધમાં પૂછ્યા માટે તો સંબંધમાં આપક ન પડોએ તેવી રીતે બિનુ અર્થવિન વચન બોલે.

[૪૭] તેમજ ધીરમૂર્તિ પ્રાપ્તના ગૃહસ્થને “એમો, આગો, આમ કરો, મુઠ જાઓ, ઉભા ગયો,” એવું એવું ન કરે,

નોંધ — ગૃહસ્થ સારેના આતપશ્ચિયમા ન આવવા માટે આ વસ્તુ ઠી છે એ વખતે અમયમીને અતિ સંતર્જ દાનિકર્તા છે

[૪૮] આલોકમા ધણા માત્ર નામનાજ માધુઓ દેવાય છે વેશ સાધુઓનો હોય છે. પરંતુ માધુઓના ગુણો હોતા નથી. માટે તેવા અસાધુને માધુ ન કરે પરંતુ માધુનાના ધારકને જ સાધુ છે એમ કરે.

નોંધ — સાધુપદની જવાબદારી ધણીજ હોય છે. સાધુજ ન્યારે સાધુના ગુણ ન હોવા છતાં મોઈ વ્યક્તિને સાધુ કરે તો તેમના વચન પર વિશ્વાસ ગંભી જનતા કરનાય અને તે સાધુજ પણ જે કુસાધુને સાધુ વરીકે માને તો તેનો સમર્જ વડુ થાય અને તેના દુર્ગુણો વાગ્યો પણ કદાચ પોતામા ઉતરે તેવું બલવિધના કમનુ દારણુ જે માટે ઉપગતી પ્રવૃત્તિ ત્યાજ્ય માન્યાઈ છે.

સાધુ હોણુ ?

[૪૯] મમ્યગ્ જ્ઞાન અને મમ્યગ્ દર્શનથી સપ્તજ તથા મંયમ અને તપશ્ચર્મા રક્ત આવા ગુણોથી મંયુક્ત મંયતિનેજ માધુ કરે (માને)

નોંધ — સાચો વિવેક, સાચી સમજ, ઉદ્વિચો તથા મનનો સંયમ અને સાચી તપશ્ચર્યા આ ચાર ગુણોનું સમન્વયપણુ, અધિકપણુ એજ સાધુતા આવી સાધુતાની ન્યાં સુવાસ હોય તેજ સાધુ.

[૫૦] દેવો, મનુષ્યો, કિંવા પશુઓનાં પાગરપગિક યુદ્ધો કે દ્વંદ્વ થતાં હોય ત્યાં અમુક પક્ષનો જય થાઓ કિંવા થવો જોઈએ તેમજ અમુક પક્ષની હાર ન થાઓ અથવા અમુક પક્ષ હારવો જોઈએ એમ પણ ભિન્ન ન બોલે.

નોંધ.—આ પ્રમાણે બોલવાથી તેઓમાના એક પક્ષના દૃઢ્યમા આધાત પડોચવાનો સ્વભવ છે.

[૫૧] “વાયુ, વૃષ્ટિ, હડી કે ઉની હવા, ઉપદ્રવનું શ્રમન, મુકાળ તથા દૈવિક ઉપસર્ગોની આતિ ઇત્યાદિ ક્યારે મરે અથવા આમ થાઓ

કે ન થાઓ ' એવું એવું મંત્રમધર્મને દ્વિત કરે તેવું ભરિયા,
કરુ જિહ્વુ ન જોન તેમજ તેવી રીને વર્તે પણ નહિ

નોંધા—એમ કરવાથી ઉત્તરજનોને દુઃખ થવાનો સંભવ છે તે
દુઃખના નિમિત્તભૂત સાદુજને ન થઈ શકે

[૫૨] તેમજ વા ય, આકાશ કે (રાજા જેવા) માનવને આ દેવ છે
એવું કહે નહિ પણ મેવને દેખીને કહે કે આ મેધ ચડેત છે ।
હોએ ઘેરાઈ રહ્યો છે અમરા જળ આપનાર ॥ કિંવા વરસે છે
એવું એવું અદ્વિત વચન મોને

નોંધ —તે કાળમાં વાદળ આકાશ કે બ્રહ્મણ્યવર્તે સામાન્ય જન
સમૂહ દેવ તરીકે માની તેમાં અદ્વિતતાનો આશય કરતો હતો આવી
રીતે યોગી અદ્વિતતા માનવાથી વજ્ર અને અસામય્ય ઇત્યદિ દોષોન્મ
શુદ્ધિ થાય આથી જ્યોતિ કે વસ્તુપૂર્ણનો જનસાસનના મહાપુરોએ વિરોધ
કરી શુદ્ધપૂર્ણનું જ મહત્ત્વ બતાવે છે

[૫૩] તથા આકાશને અનરિક્ષ અથવા શુભ (દેવની એક જાત) દેવોને
જવા આવવાનો આ ગુપ્તમાત્ર છે તેમ કહે અને સદ્ધિમાન કે
ભુદ્ધિમાન નરને જોઈને તે સદ્ધિયાળી કે ભુદ્ધિમાન છે તેવું જ કહે
નોંધા—જાઈની ખોટી પ્રસસા કે ખોટી અદ્વિતતા બ્યક્ત ન કરે

[૫૪] તેમજ કોષ લોખ લપ કે હાસ્યને વશ થઈને પણ પાપકારી
નિર્લપકારી કે અન્યની લાગણી દુભાય તેવી બાધા સાધક હાસી
કે મળાકર્મા પણ ન જોને

[૫૫] આવી રીતે મુનિ વાક્યશુદ્ધિ અને વાક્યની સુંગતાને સમજીને
હમેશાં દ્વિત વાણીથી દૂર રહે આ વસ્તુનું જે વિવેકપૂર્વક ચિંતન
કરીને પરિમિત અને અદ્વિત વાક્ય બોલે ॥ તેજ સાધક સત્ત્વ
રૂપોમાં પ્રસસા (આદર) ને પામે છે

નોંધ —દુ બોલું છું તેનું પરિણામ શું આવશે ? એવું એવું ખૂબ
ચિંતારીને ને જોણે છે તેની વાણી સ્વચ્છતા અને સફળતાને આશયે ॥

[૫૬] ભાપાના શુભો તથા દોષોને જાણી, વિચારીને તેમની દુષ્ટ ભાપાનો હમેશા ત્યાગ કરનાર, છ કાવના શુભોમા યથાર્થ મયમ પાળનાર, માધુપણામા મદા ઉપયોગી જ્ઞાની સાધક હમેશા દિતકારી અને મધુર ભાષા બોલે.

[૫૭] અને આ પ્રમાણે દૂષિત અને અદૂષિત વાક્યની કસોટી કરીને બોલનાર, બધી ઇન્દ્રિયોને મયમમા ગમનાર, મમાધિવત, ક્રોધ, માન, માયા અને લોભથી ગદ્દિત તથા તેવો અનામકન લિપ્તુ, (નવા પાપકર્મોને મયમદ્વારા રોડી) પૂર્વતા મચિત પાપકર્મરૂપી મળને પણ દૂર કરે છે તથા આલોક અને પરલોકની આરાધના સાધ્ય કરી લે છે

નોંધ — આલોકમા પોતાના મુદ્દર સંયમથી સત્પુરુષોમા માન્ય બને છે અને પોતાના આદર્શ ત્યાગ તથા તપશ્ચર્યાના પ્રભાવે પરલોકમા વત્તમ પ્રકારની દેવચોાનિને અયવા સિદ્ધિગતિને પ્રાપ્ત કરે છે

આવશ્યકતા વિના ન બોલવું, બોલવું પડે ત્યારે ગળીને બોલવું અસત્ય ન બોલવું, સત્ય બોલવું પણ તે સત્ય કઠોર અને બીભત્તી લાગણી ન દુભાય તેવું હોવું જોઈએ પોતાના પ્રત્યેક વ્યવહારમા પણ આત્મે કે પછી તે વચનથી પરને પીડા ન થાય તેવો વિવેક જળવી વ્યવહારિક સંભાવણું કરવું.

આ વાક્યશુદ્ધિની વસ્તુ લેટલી શ્રમણ ભિક્ષુઓને અગત્યની છે તેટલીજ અયવા તેથી પણ વધુ ગૃહસ્થ માધકને પણ જરૂરની છે કારણ કે વાણીની શુદ્ધિ પર ક્રિયાની શુદ્ધિનો બહુ આધાર છે એટલેજ નહિ પણ ક્રોધાદિ પરિપુષ્પો પર કાનુ લાવવા સારુપણ મુદ્દ, સ્વરૂપ સત્ય અને સ્પષ્ટ વાણીની જરૂર છે

એમ કહું છું:—

એ પ્રમાણે સુવાક્યશુદ્ધિ નામનું સાતમું અધ્યયન સમાપ્ત થયું.

આચારપ્રશિધિ

(મદાચારોનો લઠાઈ-સમ્રાજ)

૮

સદ્ગુણોને મોઢાઈ હજી છે મીને સત્તાન થઈ ગમે છે,
પરંતુ મદ્ગુણોની શોધ કરી સાધના કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા, તીવ્ર
તમજા બહુ વિશ્લેષ જનોઆજ માપડે છે

સદ્ગુણોનો માર્ગ મહેસૂસ નથી તેમ સુપ્રાપ્ત્ય પણ નથી.
સદ્ગુણોનો માર્ગ તેા દુર્લભ તેમજ દુશક્ય છે

માનસિક જ્ઞાતિના દુરાગ્રહો, લઠાઈઓ અને માન્યતાઓને
બદલવી તેને મન વાળી અને કાયાનો સચમ કરી ત્યાગમાર્ગ
જેવા વિકટ પથે વાળી દેવી તે કાર્ય મૃત્યુદ્વારે પડેલેતા માનવીના
સકલ કરતા પણ આકર્ષક મકલ છે

તે મરવર્તનની આરાધના કરનારને શક્તિ હોવા છતાં પણ
પણે સમા રાખવી પડે છે જ્ઞાન, બળ, મધિકાર અને ઉચ્ચ ગુણો
હોવા છતાં સામાન્ય જનો પ્રત્યે પણ મમાનતા અને નમ્રતા ધારવી
પડે ૥ વૈરીને વક્તવ્ય બબુલા પડે છે અન્યના દુરુત્તોની ઉપેક્ષા
કરવી પડે છે સેકડા જેવડો હાજર હોવા છતાં સ્વાવક્ષ્ય અને
સચમી બનવું પડે ૥ સેકડો પ્રવેશબેનના મરણ દેખાતા માગ
પર મીઠા ન મોકતા ત્યાગની સાકડી અને મહન કેડીમા ગમન
કરવું પડે છે

આ બધું સ્નેહ ભર્યા હૃદયે અને ઉછરેગે સંપન્ન કરી ઉત્પાદ-
પૂર્વક આગળ વધે જાય તે સદગુણોનો સચ્ચ સાચવી શકે છે,
પચાવી શકે છે અને તેનું સત્ત્વ ગૃહી કરી શકે છે.

આવા સદાચારી માધુને ક્યાં ક્યાં અને કેવી રીતે જાગૃત
રહેવાનું હોય છે તે જ્ઞાનસિદ્ધ, કાવ્યિક અને વાચિક એમ સત્યમના
મણે અંગોની ભિન્નભિન્ન દૃષ્ટિમિદ્ધાથી આપેલી સર્ગગ વિચારણા
આ અધ્યયનમાં આપેલી છે કે જે સાધકના જીવન માટે અમૃત-
સમાન પ્રાણ પૂરે છે.

ગુરુદેવ યોધ્યા:—

- [૧] સદાચારના લંકાગ્રંથ માધુતાને પામીને ભિક્ષુઓએ શું કરવું જોઈએ
તે હું આપને ક્રમપૂર્વક કહીશ તે ભિક્ષુઓ । તમે મને સાંભળો.
- [૨] પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, લીલું ઘાસ, વનસ્પતિ, વૃક્ષો અને
ખીજ તથા જે હાલતા ચાવતાં પ્રાણીઓ છે તે બધા જીવો છે
એમ મહર્ષિ (સર્વજ્ઞ પ્રભુ)એ કહ્યું છે.

નોંધ —આ વિશ્વમાં વહાં તો એવા મુશ્કેલ જીવજંતુઓ હોય છે કે
જે આખથી દેખાતા નથી છતાં વૃદ્ધિ, હાનિ, લાગણી દત્તાદિ પરથી જાણી
સકાય છે કે જે જીવો છે હમણાં વૈજ્ઞાનિક શોધથી વનસ્પતિમાં પણ મોટાં
પ્રાણીઓ જેવીજ સુખ, દુઃખ, વિગ્ધ, શોક, પ્રેમ દત્તાદિની લાગણીઓ
છે તેવું સિદ્ધ થયું છે. સૌ જીવો પછી તે નાના હો કે મોટા, જીવવા ઇચ્છે
છે, સોને સુખ પ્રિય છે માટે સુખના ઇચ્છકે તેનું રક્ષણ કરી તેને સુખ
પહોંચે તેમ સાવધાનીથી ગ્હેરુ અને વર્તવું જોઈએ

- [૩] તે જીવો પ્રત્યે હમેશા અહિંસક વૃત્તિથી રહેવું જોઈએ જે મન,
વાણી અને કાયા (કર્મ)થી અહિંસક રહે છે તે સાધક તે પ્રમાણે
કરવાથી આદર્શ મંયમી બને છે

નોંધ —જેમ હપથોગિતાઓ (જરૂરિયાતો) ઘટે તેમ હિંસા ઘટે અને
જેમ જેમ હિંસા ઘટે તેમ તેમ અનુકંપા જાગૃત થાય આથી સાચો

સઘમીજ સાચા અર્થિસક કે અનુકપક કરવાડાવવાને લાચક બની રાકે છે. એ અસઘમી હોય તે અવરથ બોલાવતા પ્રમાણુમા દિસક હોય / પછી તે દિસા સૂણ છવોની હો કે સૂમ છવોની હો પ્રવચ હો કે પરોક્ષ ॥ પોતે કરો હો કે બીજા પાસે કરાવો હોય તેમા તે ૧૭યે અનવથે અવરથ બાગીદાર બનવો હોય છે પછી બહે તે કર્મથી દિસક હો કે મનથી દિસક હો પછી તે સાચ અર્થિસક તો ન / હોઈ રાકે

[૪] (હવે ક્રમપૂર્વક પ્રતોક છવોની અર્થિમા જૈન ત્રિધુઓએ કેમ પાળતી તે બતાવે છે —) સમાધિવન સંવમી પૃથ્વી બીન સચિત્ત શિના કે પૃથ્વીનું દેકું પછી પોતે બાજે નદિ કે ખોતરે નદિ બીજા પામે બમારે કે ખોતરાવે નદિ તેમજ બીજે કોષ્ઠ તેવી સજીવ પૃથ્વીને બાગવો કે ખોતરવો હોય તો અનુમોદન આપે નદિ આ પ્રમાણે નજ કરણથી તથા મન વચન અને કાયા એમ ત્રણ યોગેથી સંવમી દિમા ન કરે

[૫] તેમજ મજીવ પૃથ્વીપર કે સજીવ ધૂળથી ખરડાયેલા આમનપર બેસે પછી નદિ પરંતુ જો આવશ્યકતા હોત તો જોની માનિજીની તે વસ્તુ હોય તેની આઠા આગી લીધા બા તેનું પ્રમાજન કરીને પડીજ તે પા બેમે

નોંધ — રમા / ન કરવાનું પ્રયોજન જો છે કે તેમ કરવાથી સજીવ ધૂળ બાલુ પર થઈ બચ અને તેથી સુ મ છવાનું પછી સરખાણ થાય આ કિવા માટે જૈનત્રિધુઓ રમેદરજી બામનું વચકરણ (સઘમનું સાધન) હમેશા ધોવાની પાસે રાખે છે

[૬] સંવમી ત્રિધુ ઠંડુ પાણી કરાનું પાણી કે મચિત ખાકનું પાણી ન મેરે (અર્થાત્ ન પીએ) પરંતુ અમિરી પૂર્વ તપાવેલું તથા ધોવજનું નિર્જીવ થયેલું પાણીજ મદજુ કરે અને પાપરે

નોંધ — આમજ યોગા અખચનમા કરેવાઈ મનું છે કે પાણીમા બીલું કોષ પછી સસ પડે તો તે નિર્જીવ થાય આથી જોગ આરો કે તેવી

ખીજ નહિ વસ્તુ પણ દોષ તો ને હકુ પાણી પાન (અમુક કાળ વીન્ધા પછી) અગ્નિ (નિર્જીવ) બને છે અને તેવું પાણી જે નિર્જીવ તેમજ ગરીબ્યાચ્ચને અનૃદ્ય દોષ તો બધે અગ્નિવત્ત ન દોષ હતા મિથુ તેને પ્રદાન કરી ગઈ છે.

[૭] મંયમી મુનિ કદાચિત્ કારાયુવગાત્ પોતાનો દેહ મગ્ન પાણીથી ભિન્નયેજ્ઞ દોષ તો તેને વચ્ચથી ન લૂકે કે દાવેથી ન મમ્મજે તેમજ મગ્ન પાણીના જીવોની ત્યાં જાગીને તે ભિન્નયેજ્ઞા દેહને તે વખતે સ્પર્શ પણ ન કરે

નોંધ — મનગદા દુર જરવા જતા કે અન્ય કાગળથી બહાર નહિ આવતાં માનમાં અકસ્માત વચ્ચાદ પડવાથી કાયા ભિન્નય ત્યારે કેમ વર્તવું તે માટે ઉપગની બિના છે અન્યથા વચ્ચાદ પડે તો દોષ ત્યારે ઉપગના આવચક કાગળ સિવાય પોતાના સ્થાનની બહાર નીકળવાની જન-શાસ્ત્ર મુનિશ્રીને મના કે છે.

[૮] મુનિ જગતા અંગારા, અગ્નિ, અગ્નિના કુત્રો કે જગતા દાટને મગ્નગાત્રે નદિ, દવાવે નદિ તેમ કારે પણ નદિ.

[૯] વળી નાડના વૈજયંથી, પંખાથી, ઝાડની ડાળે કરીને કિંવા ખીજ કોઈ વચ્ચ હત્યાદિ વસ્તુઓને દલાલીને પોતાના શરીરને વાયુ ન નાખે તેમજ ખીજ આદાગદિ વસ્તુને હડી કરવા માટે પણ વાયુ ન નાખે.

[૧૦] નમી મિથુ વ્રામ, વૃક્ષ, વૃક્ષ કિંવા કોઈ પણ વનસ્પતિના મૂળિ-વાને છેદે (કાપે) નદિ તેમજ મિત્ર મિત્ર પ્રકારના ખીજો કે તેના ખીજ કાચી વનસ્પતિઓ ખાવાનો મનથી પણ વિચાર ન કરે.

[૧૧] મુનિ વૃક્ષોની ખીચોખીચ ઝાડીઓમાં ઉભો ન ગહે તેમજ ખીજ, લીલી વનસ્પતિ, પાણી, મિથાડીના ટોપ જેવી વનસ્પતિ તથા લીલ કે ફૂલ પર એમે પણ નદિ

[૧૨] મર્વ પ્રાણીઓની દિંમાથી વિગમ પામેલો લિધુ મન, વાણી કિંવા કમેથી ત્રમ (દાહના ચાહના) જીવોની પણ દિંમા ન કરે.

પરંતુ આ વિશ્વમા (નાના મોટા જીવોના) જીવનની કેવી રીતે
જના (સિદ્ધિમિત્તા) છે તેને વિવેકપૂર્વક જોઈને મંથનમય
વર્તન રાખે

નોંધ—પણી વખત સુક્ષ્મ જીવોની દ્વારા પાળનાર મોટા જીવોની
જાતણી ન દુઃખાવાય તેવી રીતે વસ્તુને જુદી જાય છે તેથી અદ્વૈત મન
જાને વાલીથી પણ ત્રસ જીવોની જાતણી ન દુઃખવથી એના સાર આપ્યો છે

[૧૩] (હવે બિલકુલ સુક્ષ્મ જીવોની દ્વારા માટે કહે છે કે —) પ્રત્યેક
જીવો પ્રત્યે દ્વારા પાળનાર મનથી બિલ્કુલ આ (કહેનાતા) આક
(પ્રકારના) સૂક્ષ્મ જીવોને વિવેકપૂર્વક સમજીને તથા તેને જોઈને
પછીજ ત્યાં મેસે, ઉભો રહે અથવા સૂએ

[૧૪] તે આક પ્રકારના કયા સુક્ષ્મ જીવો છે ? જોમ જ્યારે સપથી
બિલ્કુલ પ્રાણ કરે ત્યારે વિચારીને અને એવાથી શુદ્ધ આ
પ્રમાણે કહે છે

[૧૫] (૧) સ્નેહ સુક્ષ્મ-ઓમ કુવર કે તેનું સૂક્ષ્મ પાણી (૨) પુષ્પ
સુક્ષ્મ-અણુ ખારિક ફૂલો (૩) પ્રાણી સૂક્ષ્મ-સુક્ષ્મ કુચવા જેવા
જંતુઓ (૪) ઉચ્ચ સૂક્ષ્મ-કીડી નમરનાં દરે (૫) પત્રક
સુક્ષ્મ-લીનફૂન (૬) બીજ સુક્ષ્મ-બીજો (૭) હરિત સુક્ષ્મ-
લીના અંકુરાઓ અને (૮) અં-સુક્ષ્મ કીડી માખી વગેરેના સુક્ષ્મ
ઈંડાઓ

[૧૬] મનથી ઈંડોને નિષ્કર્ષમાં રાખનાર મનથી બિલ્કુલ ઉપરનાં આકે
સુક્ષ્મ પ્રાણીઓને જાણીને તે ન દુઃખાય તેમ સર્વભાવથી ઉપ
યોગપૂર્વક વર્તે

[૧૭] મંથનથી બિલ્કુલ નિત્ય ઉપયોગપૂર્વક (સ્વસ્થ ચિત્ત રાખી એકાગ્રતા
પૂર્વક) પાત્ર કંબળ સંસ્પર્શમાન ઉચ્ચાર જુમિ પધારી અથવા
આમનનું પ્રતિષેષન કરે

નોંધ—અણુથી કાઢ જંતુ છે કે કેમ તે જોઈ શકે અને છવ જંતુઓ
કેમ તે તેને એક જાણુ હવ ન પડે એ તેની રીતે મૂકવા તેથી કિયાને

પ્રતિલેખન વિવિ કહેવાય છે તે કેવી રીતે યાય છે તે વિસ્તારપૂર્વક જોવા માટે જુઓ ઉત્તરધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન ૨૬ સુ.

[૧૮] સયમી ભિક્ષુ મજ, મૂત્ર, બળખો, નાકનો મેલ કે શરીરનો મેલ નાખવાનો હોય તો તે પણ જીવરક્તિન ધ્યાન જોઈને જ નાખે.

નોંધ — જે સ્થળે મજ વગેરેનું વિસર્જન કરવાનું હોય છે તે સ્થાનને હચ્ચાગ્ર ખૂમિ કહેવાય છે તે સ્થાન પણ વિશુદ્ધ તથા જીવરક્તિન છે કે કેમ તે જોઈ લીધા પછીજ ત્યાં મળશુદ્ધિ કરવી વટે. આવી શુદ્ધિની શુદ્ધસ્થજીવનમા પણ ખૂબ આવગ્યકતા હોય છે.

[૧૯] ભોજન કે પાણી માટે શુદ્ધસ્થના ઘરમા ગયેલો ભિક્ષુ યત્ના (માવધાની) પૂર્વક ઉભો રહે અને મર્યાનાપૂર્વક ખોલે પરંતુ ત્યાં ગહેલા પદાર્થો તરફ (કિંવા રૂપવતી સ્ત્રીઓ તરફ પોતાનું મન) થેરે (લક્ષ્યાવે) નહિ.

[૨૦] (શુદ્ધસ્થને થેર ભિક્ષાર્થે જતા) ભિક્ષુ ઘણ પોતાના કાનેથી સાંતું નગમું સાંભળે છે તથા આખોથી માંતું છુટું જુએ છે. પરંતુ અધું જોયેલું કે સાંભળેલું બીજાને કહેવું તે તેને માટે યોગ્ય નથી.

[૨૧] માંતું નગમું જે સાંભળેલું કે જોયેલું કહેવાથી બીજાને ઈર્ષા પડેલે કે લાગણી ફુલાય તેવું ભિક્ષુ કદી ન જોવે. તેમજ કોઈપણ પ્રસંગે શુદ્ધસ્થને છાન્ને (માધુને ન છાન્ને) તેવો વ્યવહાર પણ ન આવડે.

નોંધ — શુદ્ધસ્થને છાન્ને તેવો એટલે કે સંયમધર્મને બાધિત વ્યવહાર સાધુ ન કરે.

[૨૨] કોઈના પૂછવાથી કે અણપૂછયે કદી પણ ભિક્ષુ ભિક્ષાના મંબંધમા આ રમાળ છે કિંવા ગમદીન છે, આ ગામ સાંતું છે કિંવા ખગાય છે અથવા આ દાતાએ આપ્યું અને કલાણાએ ન આપ્યું વગેરે વગેરે કશું પણ ન જોલે.

[૨૩] ભિક્ષુ ભોજનમા આમકત ન થાય અને ગરીમ કે તવંગર બન્નેને થેર સમાનભાવથી ગોચરી (ભિક્ષાર્થે) જઈ દાતારના અવગુણો

ન બોલના મોનપણે જે કંઈ મળે તેમાં મનોન માને પરંતુ પોતાના નિમિત્ત ખરીદેલી કરેલી કે જવાબેલી કોઈ તેવી તથા સચેત મિત્રા કરી ન લે.

[૨૪] સવમી પ્રુષ્ઠ કરી (ગરિવામ) ઘોડા પળ આદ્યગતો સચવ ન કરે અને પ્રત્યેક ક્રોધેલી રક્ષા કરનાર તે માથા નિરચાય તથા (અપ્રતિનિદતાથી) અનામળ કારે સંભી ક્રુપાને વદન કરે

[૨૫] કાળવનેનો પાળક, આપ હચ્છાવાનો અને મંત્રોરી ક્રુપા માગનાર મંત્રુદ માથા જિનેષ્ટોના સૌમ્ય અને વિશ્વરક્ષ મનને (મંત્રાને) પ્રાપ્ત કરીને કૌ પળ આશુરત (ક્રોધ) ન કરે

નોંધ —સવમ સત્તાવ અને ક્રિષ્ણો નિરોધ એ તળ વાગુઓનો જેમાં વિશ્વાસ તે જાળ આપે સાપક જિનશામનને પામીને પ્રુષ્ઠ પ એ પળ કાપ ન કરે કાળક કે કોપ કરવાથી જૈનત્વ દગ્ધાવ છે અને આશુરત્વ (આશુરીમત્વ) ક પળ કાપ છે આમથી પ્રુતિને દળી ફેરી પ્રુતિઓને આશુરત્વ તે એક થમકવળનું ફળ છે.

[૨૬] સંભાળના કાનને મુખ ઉત્પન્ન કરે તેણ (મનોદર) દુષ્ટો (મનગ્રાને તે) તરફ પ્રવૃત્તિ ન થયે કિંતા અવગ્ર કે ક્રોધ રપઈ થયેથી તે તરફ દુષ ન ધાગ્યુ કરે. પરંતુ મમભાવથી તેને દેહદાગ મદન કરે.

નોંધ —સામન્ય ક્ષણોમા શાન અને રેવના વિધિઓમા દુષ થયો તે તો કવચમાને માટે પ્રુતિસ્થિત વસ્તુ છે માત્ર તે જ નેમાં સમાવરણિ બળથી શો તેજ કમળ અવચ તેથી જિનો કથાસક તેજ જૈનદાસ્ય મળ્યાવ

[૨૭] જિહ્વામાથા જૂળ વિષામા (નુશ) ફીળે મરથી દગ્ધી કળા અપ્રેમ ક્રુપા કરે તેણે પ્રમંથ નિદ ધત્વાદિ પદુ કિંતા માનવ તરફને અવગ્રમ ધત્વાદિ જે કંઈ પરિવર્ત (આશુરિમા આરી

પડેલા નકોટી) ઉત્પન્ન થાય તેને પ્રસન્ન ચિત્તથી સદન કરે
કાગણ કે દેહનું દુઃખ ને તો મદાસુખનું નિમિત્ત છે

નોંધ—દેહનું દુઃખ એટલે ઇંદ્રિયોનો સયમ ને કે ઇંદ્રિયોનો
અસયમ એ બાલ દષ્ટિએ દેખતા મુખરૂપ બાને છે. પરંતુ પરિણામે
એકાંત દુઃખનું કાગણ છે. ત્યારે સયમ એ પ્રથમ ઇંદ્રિયોના અધ્યાસથી
દુઃખરૂપ બાને છે. પરંતુ પરિણામે એકાંત મુખનું કારણ છે સયમી
પુરૂષ મુદ્દમ્મ હોય તો પણ સયમદ્વારા સંતોષ અને અહિંમાના સદ્ગુણોને
કેળવે છે અને સુખી થાય છે

[૨૮] સયમી સૂર્યાગત થયા પછી અને સૂર્ય ઊગતા પહેલા ગ્રાહ પણ
પ્રકારના આદારની મનથી પણ ઇચ્છા ન કરે.

નોંધ:—ગત્રિભોજનનો નિષેધ બૌદ્ધ અને પ્રાચીન વેદવર્મમા પણ છે.
ગત્રિભોજન શાસ્ત્રિક નિયમ (વૈદિક દષ્ટિ)થી પણ વર્જ્ય છે.

[૨૯] સયમી ગુરુસાથી શબ્દનો તણુનણાટ ન કરે તેમજ અયપદ્મ,
(અપદ્મતાથી ગદ્ધિત), ભોજનમા પરિમિત, અદ્યપાપી (થોડું
બોલનાર) અને ભોજન કરવામા દાન્ત (દમિનેન્દ્રિય) બને.
કદાચ દાતા અદ્ય આદાર આપે તો તે થોડુ મેળવીને તેની
નિંદા ન કરે.

[૩૦] સાધુ કોઈ પણ વ્યક્તિનો તિરસ્કાર ન કરે અને પોતાની આત્મ-
પ્રશંસા પણ કદી ન કરે. તેમજ શાસ્ત્રજ્ઞાન અથવા અન્ય
વસ્તુને મેળવીને, તપશ્વર્ગ કૃતિને ઉચ્ચ ભાવિ કે ઉત્તમ
શુદ્ધિ મેળવીને તે માટે અભિમાન ન લાવે

[૩૧] જાણ્યે કે અજાણ્યે અધાર્મિક ક્રિયા (ધર્મિક સાધકને ન જાણે
તેવું વર્તન) થઈ ગઈ હોય તો તે કરીને તેને ન છુપાવના પ્રાય-
શ્ચિત્ત દ્વારા પોતાના આત્માને તુરતજ તે પાપથી મુક્ત કરે
અને (બીજીવાર તે ન થાય તે માટે સાવધાન રહે) અર્થાત્
બીજી વાર તેવું ન આવરે.

નોંધ — સાધક માત્ર જૂલને માત્ર છે પણ તે ગુરુસ્થ હોય ત્યાંથી હોય પરંતુ તે નાની કે મોટી જૂલ થયા પછી તુરંત જ તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરી દેવું જોઈએ. તેથી જૂલ ફરીથી ન થવા પામી તે / પ્રાયશ્ચિત્તની પાછી કરાવવી છે. વારંવાર પ્રાયશ્ચિત્ત થેલા છતાં જૂલ થઈ જતી દોષ તો તે કાનેા સાચું પ્રાયશ્ચિત્ત નથી. અથવા તો પ્રાયશ્ચિત્ત તે જૂલને માટે થાય નથી કે જોકું છે તેમ સમજવું.

- [૩૨] જિતેં વ અનામમ્ અને શુદ્ધ અંત કરણ્યગો સાધક જૂલથી અનાચાર (અધોગમ કાચ) સેવાઈ ગયો હોય તો તેને છૂપારી ન રાખે પરંતુ દ્વિતીયી ગુરુજનની મમજુ તેને પ્રગટ કરી તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ વ અને હમેશા શુદ્ધ (નિષ્પાત્ત) થયો રહે.
- [૩૩] વળી પોતાના આચાર્ય (ગુરુજી) મહાત્માનું વચન સ્વીકારે અને પછી કાર્યમાં પ્રવૃત્ત કરે.

નોંધ — આ સ્થિતિમાં વિનયિતા જતાથી છે પણ સાધકો મહાપુરુષોની શિખા વસનથી સ્વીકારે છે પરંતુ વચનમાં જો તે શિખા ન હતી તો થયાય લાભ થતો નથી માટે / જાણી અને વચન જાણેલા તે વસ્તુ લાડવી તેમ જાણે છે.

- [૩૪] (ભોગોના પ્રત્યક્ષ મુખો થા માટે ત્યાગવા તેના ઉત્તરમાં કહે છે કે —) મનુષ્યજીવનનું આયુષ્ય બહુ પરિમિત (દૃઢ) છે અને પ્રાપ્ત થયેલું જીવન ક્ષણભંગ્ય છે માત્ર આત્મમસિદ્ધિ (વિકાસ)નો માર્ગ જ નિત્ય છે એમ સમજી સાધક ભોગોથી નિવૃત્ત થાય છે.

નોંધ — જીવન અનિત્ય હોય તો ભોગોની અનિચ્છા તો સ્પષ્ટજ છે. આનંદતામાં આનંદના મિઠુઓ નથી સાપડતા તેથી વાતવજ સાધક અસુક્રિયો સ્વયં વિરમી જાય છે.

- [૩૫] માટે સત્યના સાધક સાધકે પોતાનું મનોનગ શારીરિક સમિત, આરોગ્ય શક્તિ, સ્વેદ અને કાજ જોઈને યોગ્ય રીતે પોતાના આત્માને ધમમાં જોડી દેવો હશે.

નિશ્ચય ગણે સકટના મમયમાં પણ તે પોતાની ટેકને તજે નહિ તેમજ કાચખાની પેઠે અંગોપાંગ (દ્રવિયાદિયર્ગ)ને ગોખતી તપ અને મંયમ તરફજ પોતાનો પ્રગ્ધાર્ય વાગે.

નોંધ — વિનયિતા લજ્જાવાદી ને તે વિગિષ્ટ પુરોના શુભોનો વારમે મળે છે હૃદય ચાગ્રિને ટકાવી ગાખવાથી આત્મગત્તિ અને સ્વસ્થપત્તિ ખૂબ વધે છે.

[૪૨] તેમજ તેવો માધક નિદ્રાનો ગોખ ન ગણે દાંમીની વાનોનો ત્યાગ કરે, કોઈની છાની વાનોમાં રમ ન લે. પરંતુ તે હમેશાં (નિવૃત્તિના સમયે) અબ્ધાસ તથા ચિંતનમાં રક્ત ગણે

નોંધ — અધિક નિદ્રાનો આશ્રય હેનાર માધક આગમુ ચર્ચિત્તય છે. નિદ્રાનો જેટલો માત્ર શ્રમને નિવારવાનોજ છે પરંતુ તેજ ને ગોખતી વસ્તુ થઈ પડે તો સ્વમમાં હાનિ ઉપજવે છે.

દામી મનકની દેવ પોતાને અને પગને હમયને ફળ ઉત્પન્ન કરાવે છે છાની વાનો સામજવાથી નિદા, કુદ્દતાવ અને પાપિષ્ઠ પ્રવૃત્તિ અને છે માટે અતિ નિદ્રા, દામી અને કોઈની શુભ વાનો સામજવાની દેવ શાસ્ત્ર સાધકે છાડી દેવી ઇંદ્રે.

[૪૩] (સ્વાધ્યાયમાં ક્ષમ્ય મન ન ચોટે ત્યારે શું કરવું નેકરે છે —)

આગમને સર્વથા ત્યાગી તથા મન, વચન અને કાયા એ ત્રણેની (એકાગ્રતા) એકવાક્યતા કરી તે યોગને નિશ્ચયરૂપે (દ્વિ પ્રકારના) શ્રમણધર્મમાં ગ્રાપે *શ્રમણધર્મમાં સર્વથા યુક્ત ગહેલો યોગી પરમ અર્થને પામે છે.

નોંધ — સદિપ્ત્યુતા, નિર્વોભતા (સિનોપ), સગ્નતા, કોમળતા, નિરભિ-માનિતા સત્ય, સચમ, અદ્વયાર્ય ત્યાગ અને તપ આ દશ પ્રકારના સચમી ધર્મો છે સાવુઓને તેમનો જે સમયે જેની ક્યોટીનો પ્રમજ આવે તે સમયે તેમા સતત અરોહ ગહે આ ધર્મોના સાચા શ્રવણધર્મો છે અને તે ધર્મોથીજ પરમાર્થ (મોક્ષગિતિ) પમાય છે

[૪૪] આતોક તથા પરલોક જ નેમા દિત યાય અને જેનાથી સદ્ગતિ પ્રાપ્ત યાય તેવા બહુશ્રુત યાત્રી પુરુષની સાથે ઉપાસના કરવી ધટે અને (તેમના સત્સચથી) પોતાની શકાનું સમાધાન કરી અર્થનો નિશ્ચય કરી લેવો જોઈએ.

નોંધ — આતોકમાં જ્ઞાનદાન મળવાથી દિત યાય અને તે જ્ઞાનના પ્રભાવે હૃત્તમ ચાલિતનું ધન્યસ યાય તેથી પરલોકના પણ ઉપકારક શુભ દિતકારી મણિય કારણે તેવા જ્ઞાની પુરુષના નિમિત્તથીજ અત કરજીની અશુદ્ધિ નીકળી વિશુદ્ધિ યાય છે કે ? વિશુદ્ધિદ્વારા આત્મસાક્ષાત્કાર થઈ શકે આત્મસાપાત્કાર એ / જીવોનું અસીદ્ધ ■ અને આવી પવિત્રતાથી પ્રાપ્ત થયેલી કિંમ્યમતિ હિંવા હૃત્તમતિ પણ જીવને વધુ તે સાધકને આત્મ વિકાસના પથેજ લઈ જાય છે.

[૪૫+૪૬] (એ જ્ઞાની શુભ સમીપે કેવી રીતે બેસવું ? તે સમંધમાં હવે કાપાવિનય કહે છે —) જિતેન્દ્રિય મુનિ 'પોતાના હાથ પગ અને શરીરને યથાવસ્થિત (વિનયપૂર્વક) રાખીને તથા પોતાની ચપળ હિંદ્રોને ઓપવીને શુભજનોની બહુ પાસે બેઠો બેઠ ન બેસે તેમજ શુભના સાથને અડીને પણ ન મેમે પરંતુ મધ્યમ રીતે વિનય તથા વિવેક જાળવીને શુભજનો પાસે મેસે.

નોંધ — જે આસને બેસવાથી શુભને કે હવરજનોને વિદ્ય યાય કે પોતાનો અવિનય જણાય તેવા આસને ન બેસવું ધટે.

[૪૭] (હવે વચનવિનય જતાવે છે —) સંવમી સાધક અણપૂજ્યો કહી ન બોલે તેમજ કોઈ મોલતું હોય તે પૂર્ણ ન બોલી ગહે તે પહેલા વચ્ચે પણ ન બોલે. પીડ પાછળ કોઈની નિંદા ન કરે તેમજ માયા (કપટ) અને અસત્ય એ જાનને ઝેરને સર્વથા તજે.

[૪૮] વળી જે ભાષા બોલવાથી બીજાને અનિશ્ચાસ ઉત્પન્ન યાય જે વાણી બોલવાથી અન્યજન શીઘ્ર ક્રુપિત યાય તથા જે વાણીથી જાઈનું અદિત યાય તેવી ભાષાને સવયા ન બોલે.

[૪૯] પણ આત્માર્થી માધક જે વસ્તુ જોઈ હોય તેનેજ પરિમિત અને સંદેહ રહિત, પૂર્ણ, સ્પષ્ટ અને અનુભવયુક્ત વાણીમા બોલે. તેવી વાણી પણ વાચાળપણાથી અને અન્યને ખેદ થાય તેવા ભાવથી રહિત હેવી જોઈએ.

[૫૦] આમણ્ય (સાધુપણા)ના આચાર તથા જ્ઞાનને ધાગણ કરનાર અને દ્રષ્ટિવાદને ભણનાર એવા જ્ઞાનીમુનિ પણ વાણીમા ઉચ્ચાગણ કરવામા ભૂલી જાય તે બનવા યોગ્ય છે માટે તેવું જાણીને સાધકમુનિ તેની હાંસી કે મસ્કરી ન કરે

નોંધ:—આચારાગ સૂત્રમા અમણના આચારો છે તથા ભગવતીમાં આમણ્યનુ ભવ્ય જ્ઞાન છે તે બન્નેને તથા દ્રષ્ટિવાદ નામનું સૂત્ર કે જે હાલમાં ઉપવ્યવ નથી તે જૈનસૂત્રો ના ઉપયોગી અને આવશ્યક ગ્રંથો છે એવું મહાન જ્ઞાન, પામ્યા પછી પણ ઉચ્ચાગ કે વાણીમા સ્ખલના થવી સભવિત છે તો તેવે સમયે “આવા પણ ભૂલી ગયા” એમ કહી તેની હાંસી કે મસ્કરી મુનિ કદી કરે નહિ. કારણકે મનુષ્યમાત્ર ભૂલને પાત્ર છે તેમ જાણી નમ્રભાવથી તે ભૂલ સુધારવા માટે જ્ઞાનીજનને પ્રેમપૂર્વક પ્રાર્થનારૂપે કહે. પણ તેમને માહું લાગે તેવું ન કરે

[૫૧] નક્ષત્રનો વિચાર, જ્યોતિષ, સ્વપ્નસંબંધિ જ્ઞાન, વશીકરણ વિદ્યા, શુકન શાસ્ત્ર, મંત્રવિદ્યા કે વૈદ્યચિકિત્સા સગંધી કદાચ પોતાને જ્ઞાન થયું હોય તો તે ગૃહસ્થજનોને ન કહે કારણ કે તેને કહેવાથી નાના પ્રકારે અનર્થ થવા સભવ છે.

[૫૨] (હવે કયા સ્થાને મુનિજનોએ રહેવું તે સ્થાનનો નિર્દેશ કરે છે —) ગૃહસ્થજનોને નિમિત્તે બનેલા સ્થાન, શય્યા અને આમનને મુનિ ભોગવી (વાપરી) શકે. પરંતુ તેવું સ્થાન સ્ત્રી, પશુથી રહિત (એકાંત) હોવું જોઈએ અને મૂત્રાદિ શરીરગાધા નિવારી શકાય તેવી ભૂમિકાની સાનુકૂળતા હોવી જોઈએ.

[૫૩] જે તે સ્થાનમાં સાધુજી એકાકી હોય (સાથેના સાધકો પાસે ન હોય) ત્યારે સ્ત્રીઓ સાથે વાર્તાલાપ કે કયા વાર્તા ન કરે અને

ગૃહસ્થનો પણ અતિ પરિચય ન કરે પણ માધુજનોની માથેજ પરિચય રાખે

નોંધ —એકાદશા એકાદશી સુધી સાથે વાર્તાલાપ કરવાથી અન્યને સહન થવાનો ભય છે એકાદશી ગૃહસ્થ સાથેના અતિ પરિચયથી પણ રાજબાદશનો સુભવ છે માટે બિંદુ સીએ કે પુરુષો સાથે વપરયામ પુરતોજ ધર્મસબંધ રાખે

[૫૪] જેમ કુકડાનાં બચ્ચાને હમેશાં મિત્રાડીથી ભવ રહ્યો હોય છે તેજ પ્રમાણે ઘડચારીને સીના દેહથી ભવ રહે છે

નોંધ —આ કથન ઉપરથી તો એકાદશાથીજ નજારો પરવડેલો થયે તપાસતા તેની વાસ્તવિકતાનો ખ્યાલ આવી જાયે સીસરીરનો ભય રાખવો એટલે સીપરિચય ન કરવો તેજ ભાવ છે સીભલિ પ્રત્યે પ્રકરણે કે પ્રકરણલિ પ્રત્યે સીને ધૂણા લાવવા માટિનું આ કથન નથી તેમ અત્યાં કહેવા માટે પણ નથી પરંતુ ઘડચાર્યના સાધક કે સાધિકાને કેટલું ભય રહેતું રહેજે તેની સાવધાની સૂચક આ કથન છે

[૫૫] સાધક અંગારનાં ચિત્રવાળી કિવાનને (તે તે ચિત્રો પર દંડડી લગાગીને) જુએ નહિ કિંવા તત્ત્વમંથથી ચિંતન કરે નહિ. તેમજ, સુમનિજત સીને પણ તેના અભિનય તરફ દ્રષ્ટિ કરીને જોવાનો કે ચિત્રવચનો પ્રવલન કરે નહિ. કાચ અકસ્માતથી દ્રષ્ટિ પડે, તો સૂઈની જેમ તેનાથી પણ દુરતજ દ્રષ્ટિને પાછી ખેંચી લે

નોંધ —સ્વાભાવિક રીતે સૂચ પર દ્રષ્ટિ લાગે વખત કંઈ ચાકતી નથી તેજ રીતે ઘડચારીની દ્રષ્ટિ એવી સુમનુર રીતે કેળવાઈ જાયે તેમજે કે તેને ઈસાદા પૂર્વક સીએનાં રૂપ લાવણ્ય અભિનય છત્યાદિ જોવાનું મન ન થાય અને ઈસાદા ન હોવા છતાં જોવાય તો તે પરથી વિદ્યારી ભાવના તો ભજૂત નજ થવી જોઈએ તેજ રીતે સાધ્વી સીને પ્રકર પ્રત્યે પખ્તું સમજાયે

[૫૬] ઘડચારી સાધકે જોના હાથ અને પગ જે ઇશ મયેલા હોય કાન અને નાક કપાઈ ગયાં હોય કે વિકૃત થઈ ગયાં હોય તથા

પૂરા સો વર્ષ ચઇ ગયાં હોય તેની જૂઠ્ઠા અને બેરોજી સ્ત્રીનો પણ મંમર્ગ ત્યાગવો ધટે.

નોંધ —શ્રદ્ધાચર્ય પાળનાર વ્યક્તિએ પુરૂષે સ્ત્રી ભેટે દિવા સ્ત્રીએ પુરૂષ ભેટે સાથે રહેવાનું તેો સર્વથા હોશીર રહેવું ધટે. એકાન્ત એ વિદ્યાગની વાત્રના તુ ઉત્તેજક નિમિત્ત છે. વિદ્યાગનો ગદ્યસૂ વચ, વર્ણુ કે સૌંદર્યનો વિચાર કરવા સાદુ થોક્ષી ચક્રોતો નથી દાગનુકે ને અવિવેકી, દુઃશિલ અને સર્વસંસ્કૃત છે.

[૫૭] આત્મચર્યપના શોધક માટે શોખા (ગરીર સૌંદર્ય), સ્ત્રીનો મસર્ગ અને ગમવાળા સ્વાદુ ખાણુઓ એ તાલપુટ (ભયંકર) હેર લેવા છે.

નોંધ —ગ્સને દ્રિયનો જનનેન્દ્રિય સાથે જૂળ ગાઢ સુખધ દોવાથી લેવાં તીખા તમતમતાં કે અતિ ગ્સાળા મિથ્યાન્ન ઈત્યાદિ લોગનો વિદુતિ ઉત્પન્ન કરે છે ચરીરસૌંદર્ય અને દાપદીપ તેમાં ઉત્તેજનો લાવે છે. પરી ત્રીજે સ્ત્રીનો ગાઢ સુચર્ગ થાય એટલે આવી સ્થિતિમાં તેો મહાસુખ્ય મનગ્વી પુરૂષોનું પણ પતન થવાનો સંભવ છે. લેમ હેર પીવા છતાં અમર સ્ત્રી ગદાય એ અપવાદ જવલસેજ દોય તેજ ગીતે આ ત્રણ વસ્તુઓનું સતત સેવન દોવા છતાં પતન ન થવું તે તેો આકાશકુસુમ લેવી અશક્ય વસ્તુ છે.

[૫૮] સ્ત્રીઓના અંગપ્રત્યંગ, સ્પાકાર, મીઠાં વેણુ અને સૌંદર્ય નિરીક્ષણો (કટાક્ષો) એ દામ, ગગ (મનોવિકાર)ને વધારવાનાજ નિમિત્તરૂપ છે. માટે શાણો ભાપક તેનું ચિંતન ન કરે.

નોંધ —વિપચલાવના દિવા વિદ્યાની દ્રષ્ટિથી સ્ત્રીના અંગોપાંગ લેવાં એ પણ મહાન ભયંકર દોય છે.

[૫૯] બધી પુરૂષ (જડ) વસ્તુઓના પરિણામને અનિત્ય સ્વભાવવાળાં જાણીને શાણો સાધક મનોહર વિપયોમાં (મનગમતી મિત્રલિત્ર પ્રકારની વસ્તુઓમાં) આસક્તિ ન રાખે અને અમનોહર પદાર્થો પર દેય પણ ન લાગે.

[૬] હમેશા મુનિ પોદ્ગલિક (જડ) પાણીના પરિણામનને યથાર્થરૂપે જાણીને તૃપ્તિ (લાલચ)થી રહિત થઈ તથા પોતાના આત્માને શાંત ગાખીને એવમર્થમા મિચરે

નોંધ — પદાર્થમાત્રનો પલટવાનો સ્વભાવ છે > આને સુદર દેખાય છે તેજ કાંઈ અસુદર અને અસુદર સુદર જની જાય છે > પદાર્થમાત્રના આ જન્મે પાસા તપાસી વિસ્ફાર > પ્રયોગનમા ન પડતા સ્વભાવ પૂર્વક જ સાચુએ રહેશે

[૧૧] બિમ્બ જે શ્રદ્ધા અને વૈરાગ્યભાવથી પોતાના ધરને છોડીને ઉત્તમ એવા ત્યાગની જૂમિકાને પામ્યા છે તેજ શ્રદ્ધા અને હૃદય વૈરાગ્યથી મહાપુરુષોએ જતાવેના ઉત્તમ મુલોમાં રહી સંનમ ધર્મનું પાલન કરે

નોંધ — ઉત્તમ મુલોમાં મૂળ શુભે તથા ઉત્તરશુભેનો સમાવેશ થાય છે તેનું વિસ્તૃત વર્ણન એવા માટે જુઓ — દસવૈકલિક સૂત્ર અથવા પાન છઠું

[૧૨] તેવો માધુ હમેશા સયમયોગ તપ અને સ્વાધ્યાયયોગનુજ સતત અધિષ્ઠાન કરતો હોય છે અને તેજ જ્ઞાન મયમ અને તપશ્ચર્યાના પ્રભાવે મપૂર્ણ શત્રોથી સંનિર્જલ સેનાના ઉપરી (સેનાની જેમ પોતાનું અને પોતાના સૈન્યનું રક્ષણ કરે છે તેમ)ની માફક પોતાનો અને પગનો ઉદ્ધાર સ્વા માટે સમિતિમાન બને છે

નોંધ — જે પોતાના દોષો દૂર કરી આત્મહિત સાધી શક્યા નથી તે કની પશુ લોકહિત સાધવાનો દાવો કરી શકે નહિ કારણકે પોતાના દોષોને દૂર કરવાથીજ તેવા શુદ્ધ ચારિત્રશીલની અસર અથવા પર થઈ શકે છે અને તેજ સમર્થ પ્રકાર યથાર્થરૂપે લોકનું હિત કરી શકે છે

અહીં સદ્વિદ્યા સયમ અને તપ એ સારો છે સાધક એ શૂરવીર છે દોષો એ શત્રુઓ છે અને સદ્ગુણો એ પોતાની સેના છે આવો શૂરવીર પ્રથમ શત્રુઓને સહારી પોતાનું અને સદ્ગુણોનું રક્ષણ કરી શકે છે

[૧૩] સ્વાધ્યાય તથા મુખ્યાનમાં રમતા સ્વ અને પર જીવોના રક્ષક તપશ્ચર્યામાં લીન તથા નિષ્પાપી તે માધકનું પૂર્વકાલીન પાપકર્મ

પણ જેમ અગ્નિથી ચાંદીનો મેલ દહાણ તેમ દહાઈ જાય છે.

[૬૪] પૂર્વદયિત (ક્ષમા દ્યાદિ) ગુણોને ધારણ કરનાર, મંડોને મમલાને મદન કરનાર શ્રુત વિદ્યાને ધારણ કરનાર, ગિતેન્દ્રિય, મમત્વભાવથી ગદિત તથા અપગ્નિમદી તેવો માણુ કર્મરૂપી આવ-ગણો દૂર થયા પછી આત્મત્યોતિથી વાદળોના સમુદયી અભ્યાસ મધુર્જ ચદ્માની પેઠે ઝગદગી હિંદે છે અર્થાત્ કર્મમળથી નિર્મળ થઈ આત્મસ્વરૂપમય બને છે

નોંધ.—સતત હૃદયોગપૂર્વક જનન દના, શુદ્ધચિત્તવનને છાજતાં સૌ કાઈ કર્મનો ત્યાગ, આશક્તિ, મદ, માયા, હજકપટ, લોભ અને કદાચદોનો ત્યાગ એજ ત્યાગે છવલં એ ત્યાગી છવનવું પરમ ચેતનવંતુ હર્ષયજ્ઞ છે એ સાધનાના માર્ગમાં વિદ્યાને હૃદયોગ અને બળનો સુસર્ગ એ કાદા જેવાં છે તેને નિર્મળ કરી સત્સુખ અને સદવિચાર જેવી સદ્વર્તન મારે શ્રાણો સાધક સદા અને સતત હૃદયવત રહે.

એમ કહ્યું છું.

એ પ્રમાણે આચારપ્રણિધિ નામનું આદ્યું અધ્યયન પૂર્ણ થયું.

વિનયસમાધિ

૬

પહેલો ઉદ્દેશક

વિનય ગ્રેટલે વિશિષ્ટ નીતિ-વિશિષ્ટ કર્તવ્ય

સાચક જીવનના એ મહારના કર્તવ્યો પૈકી સામાન્ય કરતા વિશિષ્ટ કર્તવ્ય તરફ તેટલું વિશેષ લક્ષ્ય દોવું જોઈએ, કારણકે સામાન્ય કર્તવ્ય મોજુ છે વિશિષ્ટ કર્તવ્ય એ મુખ્ય છે મુખ્ય ધર્મના પાંચજા માટેજ સામાન્ય કર્તવ્યોની યોજના ઉપરોગી છે જો વિશિષ્ટ કર્તવ્ય જાણતું હોય તો સામાન્ય કર્તવ્યની રક્ષા એ નિખાલુ રેતની રક્ષા જેવી નિર્માલ્ય છે

શૂદ્ધસ્થના વિશિષ્ટ કર્તવ્યો, સાધકના વિશિષ્ટ કર્તવ્યો અને બિનશુદ્ધ અમલના વિશિષ્ટ કર્તવ્યો બિન્ન બિન્ન હોય છે

અહીં દરેક નિઃશાસ્ત્રોના જીવનને સ્પર્શતા ઉદ્દેશો છે પરંતુ એમાં પણ વિશેષ બાર શુદ્ધજાના અમલ સાધકના પોતાના શુદ્ધ રેતો તરફના શા શા કર્તવ્યો છે ? તે વળત આ ઉદ્દેશકમાં વિશેષ રૂપે છે

સાધકને મઠે ઉપાસક શુદ્ધને શાસ્ત્રકારો પરમાત્મા જેવી

ઉચ્ચ કોટિના કલ્પે છે, શુરુદેવ એ સાધકના જીવનપંથના સાધ્યચારી ભોમિયા છે અને તેના નૌકાના સુકાન સમા છે. તેથી તેના શિક્ષાનો અસ્વીકાર કરવો અને તેની અવગણના કરવી તે આપત્તિ અને પતનને મોતરવા જેવું અભવિચાર્યું અને અકરણીય કાર્ય છે.

શુરુદેવ બોલ્યા:—

[૧] જે સાધક અભિમાનથી, મોધથી, જગદ્ગપટથી કે પ્રમાદથી શુરુદેવ (સાધુમુદાલયના આચાર્ય) પામેથી વિનય (વિચિત્ર કર્તવ્ય)ને ઝીખે નથી તે અલકાર વડે ખરેખર પોતાની પક્ષીનેજ નોતરે છે અને જેમ વાંમનું કૂળ વામનોજ નાગ કહે છે તેમ તેની પોતાનીજ પ્રાપ્ત થયેલી શક્તિ તેના પોતાનાજ નાશ તરફ તેને દોરી લય છે.

[૨] વળી જેઓ પોતાના શુરુને મદ કે ગ્રોષી હિમ્મતના લગ્નને અથવા તેમને થોડું જ્ઞાન છે તેમ પ્રાગ્ને તેમની લીલના કરે છે, તેમને કટુવચનો કહે છે તેઓ ખરેખર બોટા મારે લગ્નને પોતાના શુરુજનોની પલ્લુ આરાતના (અપમાન) કહે છે.

[૩] કેટલાક શુરુઓ (વચના જૂદ હોવા છતાં) પ્રકૃતિથીજ ભુદ્ધિમા મદ હોય છે કેટલાક વયે નાના હોવા છતાં અભ્યાસ અને ભુદ્ધિમા આગળ વધેલા હોય છે (જ્ઞાનમાં ન્યૂનાધિક ભલે હો) પરંતુ તે બધા સાધુજનોના આચારથી ભરપૂર અને આગ્રિના ગુણોમાજ પોતાના મનને લીન રાખનારા તપસ્વી પુરુષો હોય છે તેઓનું અપમાન કરવું યોગ્ય નથી કારણકે તેઓનું અપમાન અસિની માફક સદ્ગુણોને ભસ્મ કરી નાખે છે.

નોંધ —લભા, દયા ઇત્યાદિ સદ્ગુણોના ધારક શુરુઓ પોતે કોઈનું પણ અકલ્યાણ કરવા ઇચ્છતા નથી પરંતુ તેવા મદાપુરુષોનું અપમાન

કરવાથી રવામાનિક રીતે જ પોતાના દોષથી અપમાન કરનાર તે સાપાત્રું અદિન થાય છે. આટલું કે વિનયમાં કર્મનો એ અવગ કાયદો છે કે જેથી ભલનું કર્ત્વ્ય કરે તેણે તેને કૃત્ય મળ્યા કરે.

[૪] કોઈ મૂખ માણસ મરને નાનો જીવોને પણ જો તેને ખીજવે તો તેનું તે મર્પદારા અદિન થાય છે તેરીજ રીતે ૭ પોતાના અગ્રાનથી આચાર્યનું અપમાન કરે છે તે ખરેખર પોતાના અગ્રાનથીજ-પોતાના દુષ્કાર્યથીજ જ મમગજુના ચક્રમાં ફર્પા કરે છે.

[૫] પિત્ર ઘરેનો દ્રષ્ટિરિત મર્પ પ્રજ્ઞનાસથી અધિક સુ કરી શકે જ મૃત્યુથી અધિક કંઈ કરી શકે નથી પણ આચાર્યોને અપ્રમજ કરવામાં આવે તો તે માધક તેજોની અમાતનાથી અગ્રાનનાને મેગથી (સાનખાટ બની) મુખિમામથી અવસ્થ દૂર જાય છે.

નોંધ —આ પૂર્વોપમાદર્શી સ્થિતિ નથી તેથી સપની પૂર્ણ ઉપમા આચાર્યો પર પડી શકતી નથી જાણ એ છે કે સર્વ સ્વય કષ્ટ આપનારને પ્રતિષ્ઠ આપવાનો પ્રયત્ન કરે છે જ્યારે આચાર્યો સ્વય કોઈ પણ અદિવ દિશ્વના નથી પણ પોતાનાજ દોષથી તે દુષ્ટી થાય છે એટલે તેમાં શુક્રોમાં કઈ દુષ્ટિવ ન જણાય.

[૬] જે માધક ગુજનનોનું અપમાન કરીને આત્મવિકાસ સાધવા કષ્ટે છે તે જેમ કોઈ જીવનની કષ્ટતા રાખી જાગતી અગ્રિમાં પ્રવેશ કરે છે દ્રષ્ટિરિત મરને કોપાત્રે જ અવગા કોર આવ છે તેજુજ કાપ કરે છે.

નોંધ —જેમ જીવનનો કષ્ટગુજ કપરની તજુ વસ્તુઓ કરવાથી જીવે શકે નહિ તેજ રીતે સાપાત્રન કુલેની જસાવના કરી સવમ જીવન જીવે શકે નહિ.

[૭] કાશિવ (વિદ્યા કે મત્રના જાગથી) જામિ ન પણ જાને કોપાદમાન યેજો દ્રષ્ટિરિત સપ પણ ન કરે, તેમજ દસાદસ

ત્રિપ પશુ દદાચિત્ ન માટે પરતુ શુરનો નિરરકાર તો અકળ
જાવજ નહિ એટલે કે તેનાથી તો અવશ્ય સુક્રિતો માર્ગ
નજ ગ્રામ થાય અર્થાત્ મંદમથી કાટ જ થાય

નોંધ — શુરનોનો નિરરકાર એકનો પ્રતિબદ્ધ રતુ છે. તેમાં
અપવાદને હેતુ માત્ર સ્થાન નથી. આથી સાધક પુરુષોએ ઉપકારી શુરનો
પ્રત્યે સદા સુવિનીત રહેવું ધરે.

[૮] જેમ કોઈ મૂર્ખ પોતાના મનકથી પર્વતને ભાંગવા મુશ્કે તો
પર્વતને બન્ને પોતાનું માથુજ ભજો, મૂનેલા સિંદને પામે જલ
જગાડે અથવા ભાકાની અગ્ની પણ લાતનો પ્રદાર કરે (તો
ભાગ્યને કથી ધન ન પમેએ પણ પગના સેંકટો ખટો થઈ
જાય) તો પોતેજ દુઃખી થાય છે. તેજ રીતે શુરનોના નિર-
રકાર કરનારની પણ તેજ પ્રકારની દુઃખદ સ્થિતિ થાય છે

[૯] પરતુ દદાચિત્ (ગમુદેવ જેવા પૂરુષો) પોતાની શક્તિથી કોઈ
મનક વડે પર્વતને બેટી નાખે, કાપેલો સિંદ ખનુ દદાચ બચ્ચુ
ન કરે તથા ભાકાની અગ્ની પણ દદાચ ન બેટે, પરતુ શુરનો
કરેલો નિગમકાર કે તેની અવગણના તો બગાજર સાધકના મોક્ષ-
માર્ગમા બાધા ઉત્પન્ન કરેજ છે.

[૧૦] આચાર્ય દેવોની અપ્રમત્તતાથી અજ્ઞાનની ગ્રામિ થાય છે અને
અજ્ઞાન આવવાથી મોક્ષમાર્ગમા અંતગમ્ય ઉત્તો થાય છે. માટે
અસાધિત સૂખ (મોક્ષગતિના સૂખ)નો ક્ષુદ્રક સાધક દમશેષ
શુરની કૃપા મેળવવામાજ આનંદ માને.

[૧૧] જેમ અગ્નિદોગી સાલણુ ભિન્નભિન્ન પ્રકારની ઘી, મધ છત્તાદિ
પદાર્થોની આહુતિઓ તથા વેદના મત્તપદો વડે અભિષિક્ત કરેલા
હોમાગ્નિને નમસ્કાર કરે છે તેમ વિશ્વ અનંત જ્ઞાનને પામવા
છતા પણ પોતાના શુરની વિનયપૂર્વક ભક્તિ કરે.

નોંધા—રાષ્ટ્રેયના સંપૂર્ણ સ્વયં યથા ધર્મ સંપૂર્ણ જ્ઞાન વસ્તુ
યાય છે તેમ જૈનદર્શન માને ॥ તેવી ઉચ્ચ સ્થિતિ પામવા હતા પશુ
જુઓ! વિનય જળવવાનો વ્યવહાર બતાવી શાસ્ત્રકારોએ વિનયનું અપાર
માદાત્મ્ય દર્શાવું છે અને વિનયજ્ઞ આત્મવિકાસની નિઃસંશય પ્રથમ
પદ્ધતિ છે તેમ બતાવ્યું છે

[૧૨] ચિંધનું કર્તવ્ય ॥ કે જે શુરની પાસેથી ધર્મશાસ્ત્રના ગૂઢ
રહસ્યો શીખેલો હોય તે શુરનો વિનયભાવ જરોજર જાગવે.
તેમજ મસ્તકે અજાણે જોડી તેમને પ્રણામ કરે વચનથી તેમનો
સત્કાર કરે અને કાયાથી તેમની સેવા કરે એ રીતે હમેશાં
મન વચન અને કાયા એ ત્રણે યોગેથી હમેશાં શુરનો સત્કાર
કરે—તેમનો વિનય જાગવે

[૧૩] અધમ તરફની લગ્ન દયા મરમ અને હલકાય એ ચારે
સંશુભો આત્મકલ્યાણને ઇચ્છનારા માટે આત્મવિશુદ્ધિનાં
સ્થાનો છે (કારણ કે તે સંશુભોથી ધર્મથી મેલ દૂર થાય છે)
માટે મારા ઉપકારી શુર મતલ તંત્રી શિક્ષા આપે છે તે મારા
દિલને માટે છે અને તેથીજ હું સતત તેમ મારા શુરની પૂજા
કરું તે ઉચિત છે આવી ભાવના ઉત્તમ પ્રકારના સાધકને
અવશ્ય થાય છે

[૧૪] જેમ મત્રિ વ્યતીત થાય અર્થાત્ પ્રાણકાળમા તપનો સૂર્ય
સંપૂર્ણ ભરતક્ષેત્રમાં પ્રકાશ કરે છે તેમ પ્રમાણે આચાર્યેવ
પોતાના જ્ઞાન ચારિત્ર અને શુદ્ધિયુક્ત ઉપદેશ દ્વારા શ્રવાદિ
પદ્ધતિને પ્રકાશિત કરે છે અને જેમ દેવોમા ઈન્દ્ર શોભે તેમ
સાધુગણમાં તે શોભા પામે છે

[૧૫] જેમ ચંદ્રિકાના યોગથી યુક્ત અર્થાત્ શરદપૂર્ણિમાનો ચન્દ્ર મહા
નક્ષત્ર અને તાગતલુના પરિવારથી યુક્ત થઈને વાળાં વિનાના
નિર્મળ આકાશમાં ખૂબ સુંદર અને દેહાધ્યમાન દેખાય છે તેમ

પ્રમાણે ગણને ધાન્ય દરનારા આચાર્ય પણ મન્વધર્મથી નિર્મળ આનામમાં પોતાના મુમાંદુગમ્યના પરિવારમદિન શોભાપ-
માન લાગે છે.

નોંધ—અહીં નાનું ગણ સાધુનવ્યમ મદત્તવચ્ચક ગણ દરીકે આચાર્ય માટેનું વપરાયેલું છે.

[૧૬] મન્વધર્મનો ઇન્દ્રિય અને તે દ્વારા અનુભવ (મન્વેષ્ટ) સુખ મેજવવાની ભાવનાવાળો હિંમુ જ્ઞાન, કર્મન નથા શુદ્ધ ચારિત્રના મદ ગણરૂપ, તથા જ્ઞાન, જીવ તથા સુદિવ્યી હુક્ત મમાધિવન એવા આચાર્ય મદપિઓને વિનય અને ભક્તિથી સંવૃટ કરે છે અને તેઓને આરાધી શે છે.

[૧૭] જે સુદ્ધિમાન મધક હાથ છે તે આ ઉપરનાં સુમાધિનોને સાલગીને અપ્રમતપત્રે પોતાના આચાર્યદેવની સેવા કરે છે અને તે દ્વારા મન્વજ્ઞાન, મન્વ્યાગ્નિ દેવતાદિ અનેક શુભને આરાધીને ઉત્તમ એવી સિદ્ધમતિને પ્રાપ્ત થાય છે.

નોંધ—મન્વધર્મ, સ્વયમ, સુ-મક્તિ, વિવેક મંત્રી અને સમભાવ એ હવે મોભાર્થી શ્રમનાં સદુચારી સદુચરે દોવા નેહલે કારણ કે તેમ જનનીની સીટીનાં પગધિયા છે તેવાનું મુક્તિનો અવિકાદી ન શૂદે

એમ કહ્યું છે -

(આ પ્રમાણે મુધમસ્વામીએ જાણવામાને કહ્યું હતું) એમ વિનયસુમાધિ નામના અન્વયનને પ્રથમ દેશક સમાપ્ત થયો.

બીજો ઉદ્દેશક

એમ વૃક્ષનું પ્રથમ મૂળ પછી સ્કંધ, ગાખા, પ્રતિશાખા, સુધ, રળ અને ગ્લ એમ ક્રમપૂર્વક સંવર્ધન થાય છે તેમ પ્રકારે અધ્યાત્મ વિકાસક્રમની પણ ક્રમ પ્રમાણે ભૂમિકાઓ છે.

કોઈ મૂળ સિવાયનું જુદું કે પાસા સિવાય ઘર બાવવા નય છે તે વ્યવના ક્રમ ખાઈ શકતો નથી અને ઘર બાધી શકતો નથી તેજ પ્રમાણે જે સાધક વિનયરૂપ મૂળનું યથાથ સેવન કર્યા વિના ધર્મવૃદ્ધિ વાવે છે તે સાધક મુશ્વિ માર્ગમાં મૂળ સફળતા પામી શકતો નથી

ગુરૂવ બોધા —

- [૧] જેમ મૂળથી વૃક્ષનું મડ ય માધી સાખા સાખામાંથી પ્રતિષ્ઠા ખાઓ સાખા અને પ્રતિષ્ઠાખાઓમાંથી પાંદડાઓ ઉત્પન્ન થાય છે અને પછી કમથી તે વૃક્ષમાં ફૂતો ફલો અને મીઠોરમ ઉત્પન્ન થાય છે—
- [૨] તેજ પ્રમાણે ધર્મરૂપ વૃક્ષનું મૂળ વિનય છે અને તેનું અંતિમ પરિણામ (એટલે કે રસરસ) મોક્ષ છે તે વિનયરૂપી મૂળદ્વારા વિનયવાન સિબ્બ આતોકમાં કાર્તિ અને ગાન પ્રાપ્ત કરી મહા પુરુષો દ્વારા પરમ પ્રસન્નમાને પામે છે અને કમલ પીતાનો આત્મવિકાસ માધી અને નિઃસ્વસ (પરમ કન્યાલુ) અર્થાત્ મોક્ષ પણ પામે છે

મોધા:—જે વૃક્ષનું ફળ શ્રોત્ર હોય તે વૃક્ષ કેવું મહત્વસાળી જેવું નેહ્યો તે સદાજ સમન્વય તેવી સ્પષ્ટ વસ્તુ છે અને તેથીજ તેવા ધર્મનું વલ્લન દરેક સુ ના પડેલા શ્રોત્રમાં દુઃકરણ ન આપી દીધું છે અહીં ધર્મને વૃક્ષની રૂપમાં આવવાનો દેવ એ છે કે ધર્મની ભૂમિકાઓનો પણ અનુક્રમ દોષ છે અનુક્રમ સિવાય વસ્તુનો સ્વરૂપ કશાય તો તે લાભને બદલે અપય્ય થવાથી ભગી હાનિ પડેલાય છે તે સમન્વયવા પુરનો આ સ્વત્ત છે સદ્ધર્મનું માહાત્મ્ય નેટનું વિશેષ તેટલુંજ વિનયનું પણ માહાત્મ્ય વિશેષ / દોડું તેટલું. અહીં વિનયનો અર્થ વિસિદ્ધ નીતિ એટલે સન્નનનું કર્તવ્ય દયા પ્રેમ વિવેક સઘન પરીપકાર પરીસેવા એ અર્થા સન્નનના કર્તવ્યો છે આર્વા કર્તવ્યો જાળવનાર વિનિત ગણાય આવા વિનયથી મહાપુરુષોની કૃપા પ્રસાદી સાધ્ય બને છે વિદ્યમા સુધરાની

સુવાસ પ્રસરે છે, સાચુ જ્ઞાન યાય છે અને આત્મદર્શન થઈ મુક્તિનો સરળ અને સીધો માર્ગ મળી રહે છે

એવો વિનય તેજ સદ્ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષનું મૂળ, વૈયર્થ એ તેનો કદ, જ્ઞાન એ તેનો સ્કંધ શુભભાવ-જેના દ્વારા તેને પોષણ મળે એ તેની ત્વચા, સંપૂર્ણ અનુકંપા, સત્ય, અમૃતેય, બ્રહ્મચર્ય અને ત્યાગ એ તેની શાખાઓ, ઉત્તમ ભાવના એ તેની પ્રતિગામ્યાઓ, ધર્મધ્યાન અને શુદ્ધવિદ્યાન એ તેના પર્ણો, નિર્વિષયતા, નિર્લોભતા અને લભાદિ શુભો તે તેના પત્રો, વાસનાનો મય અને દેહાધ્યાસનો ત્યાગ એ તેના યુષ્મો, મોક્ષરૂપ ફળ અને તેની વીતરાગ દશામાં પ્રાપ્ત થવું નિરાખાધ સુખ તે તેનો મનુરસ સમન્વો

[૩] જે ક્રોધી, અજ્ઞાની (મુર્ખ), અહંકારી, સદા કટુ વચનોનો પ્રયોગ કરનાર, માયાવી અને ધૂર્ત હોય તે જીવાત્મા અવિનીત કહેવાય છે અને તે પાણીના પ્રવળ પ્રવાહમાં કાઢ તણાય તેમ આ સંસારના પ્રવાહમાં તણાતો રહે છે.

નોંધ -ક્રોધ, મૂર્ખતા, અભિમાન, કુવચન, માયા અને શઠતા એ બધા સન્નિવૃત્તાના શત્રુઓ છે આ દુર્ગુણો સાચા વિનયભાવને ઉત્પન્ન થવા દેતા નથી. અને તેથી તેવો જીવાત્મા લોક અને પરલોકમાં પ્રવાહમાં પડેલા કાષ્ઠની માફક પરાધીન બની કુખ, ખેદ, કલેશ, શોક અને વૈર વિરોધમાં સંબડ્યા કરે છે તેને ક્યાય શાંતિનો શ્વાસ એચવાનો અવકાશ મળી શકતો નથી

[૪] ક્રોધ ઉપકારી મહાપુરુષ જ્યારે સુંદર શિષ્યામણુ આપી તેને વિનયમાર્ગમાં લાવવા પ્રેરણા કરે ત્યારે જે મુર્ખ મનુષ્ય ઉત્તરો કાપ કરી તે શિક્ષાનો તિરસ્કાર કરે છે તે ખરેખર સ્વયં આવતી સ્વર્ગીય લક્ષ્મીને લાકડીથી રોકવા જેવુંજ કાર્ય કરે છે.

[૫] દાખલા તરીકે પ્રધાન સેનાપતિની શિક્ષાને આધીન નહિ થયેલા હાથી અને ઘોડાઓ (અવિનીતતાને કારણે) જેમ ભાર વહન કરવાના કામમાં જોડાઈને ખૂબ દુઃખ ભોગવતા દેખાય છે.

[૬] તેમજ તેજ સેનાપતિની શિક્ષાને આધીન થયેલા હાથી અને ઘોડાઓ મહા યજ્ઞ અને સમૃદ્ધિને પામી અતિ અતિ સુખ ભોગવતા દેખાય છે

નોંધ —જે ઘોડાઓ તથા હાથીઓ સિમિત નથી હોતા તેમને ખૂબ ભાર વહન કરવો પડે છે અને ત્યાં તેની કચી કદર કે કિંમત હોતી નથી પરંતુ જે શિક્ષિત હોય છે તેની ત્યાં ખૂબ પ્રશંસા થાય છે તેને સારા સારા ભોજનો ખાવા મળે છે તેના ઉપર જરીયા ધુત્રો વગેરે આમૂષણો ત્રાહવાય છે તેની સેવા માટે ચાકરો તૈયાર હોય છે તેજ દ્રષ્ટાંતથી અવિનીત આત્મા અને સુવિનીત આત્માઓનું સમજ લેવું

[૭૮] ઉપરના દ્રષ્ટાંત પ્રમાણે આ લોકમાં પણ જે નરનારીઓ અવિનીતપણે વર્તે છે તેને પણ ખૂબ માર પડવાથી કેટલાકની છત્રિયો ખોડીતી થઈ જાય છે કિંવા કેટલાક મરણમૃત્યુ મને છે

[૬] પરંતુ જે સ્ત્રી પુરુષોએ સુવિનીયની આરાધના કરી હોય છે તે આ લોકમાં મહા યજ્ઞસ્ત્રી અને મહાસપત્તિને પામી સુખ ભોગ વતા દેખાય છે

[૧૦] (જેઓ કાચ દેવયોનિમાં પ્રવૃત્ત થઈ જાય તોપણ વિનય ધર્મથી જે વિરૂદ્ધ વર્ત્યા હોય છે તે જીવોની ત્યાં પણ શી ગતિ થાય છે તે કહે છે —) અવિનીત જીવો દેવ યજ્ઞ કે જનનપતિ નામના દેવોરૂપે દેવયોનિમાં ઉત્પન્ન થાય તોપણ આકરપણું પામીને દુઃખ ભોગવતાજ દેખાય છે

[૧૧] પણ જે સુવિનીત જીવાત્માઓ હોય છે તે દેવ યજ્ઞ કે જનન પતિ દેવ થઈને પણ ત્યાં મહા યજ્ઞસ્ત્રી તથા મહાસપત્તિને પામીને સુખ ભોગવતાજ દેખાય છે (આવી રીતે પણ માનવ કે દેવ ત્રણે સ્થિતિમાં સુખ અને દુઃખનો આધાર સહગ્રહોની આરાધના પરજ છે)

નોંધ—મુખ અને કુખનો અનુભવ આત્મવિશુદ્ધિ પર નિર્ભર છે અને આત્મ વિશુદ્ધિનો આધાર સદ્ગુણની આરાધના પરજ હોય છે. બાહ્ય સપત્તિ મેળવવી તે ભલે પુણ્યને આધીન હોય પરંતુ તેમાંથી સાપડતું મુખ કે કુખ તે તો આત્મશુદ્ધિ અને આત્મમલિનતા પરજ આધાર રાખે છે. તેથીજ આત્મશુદ્ધિ કરવી તેજ જીવનનું મુખ્ય ધ્યેય છે એમ મહાપુરુષોએ કહ્યું છે. ધણા સંપત્તિવાળા જીવો બિચારા પામર અને કુખી હોય છે જે ત્યારે કોઈ કોઈ સપત્તિ ન હોવા છતાં સ્વાધીન અને સુખી હોય છે

[૧૨] જે સાધકો પોતાના ગુરુ તથા વિદ્યાગુરુની સેવા કરે છે અને આગ્રા અનુસાર વર્ને છે તેઓની શિક્ષા (જ્ઞાન) પાણીથી સિંચા-યેલાં વૃક્ષોની જેમ પ્રતિદિન વધ્યે જાય છે.

નોંધ—સત્પુરુષોની પ્રત્યેક ક્રિયાઓમા સદ્બોધના ભડાગે ભર્યા હોય છે તેઓની આસપાસનું વાતાવરણજ એટલું પવિત્ર હોય છે કે તેમાંથી નિલાસુ અને સત્યશોધક સાધક જીવનના અજગ્ય કાયરાઓને ઘણામાત્રમાં હટાવી શકે છે

[૧૩+૧૪] (હવે ગુરુના વિનયની આવશ્યકતા સમજાવે છે.—) ગૃહ-સ્થ લોકો પોતાની આજીવિકા માટે કે પગના (સગા સગાની બગલપોપણ) માટે માત્ર લૌકિક (આ લોકમાન) સુખોપભોગ અર્થે કળાના આચાર્યો પામેથી તે તે કળાના નૈપુણ્યને શીખે છે અને રાજા તથા શ્રીમંતના પુત્રો પણ ત્યાં તે વિદ્યા શીખવા માટે આવીને વધ, બધન, માર અને દારણુ કષ્ટો સહન કરે છે.

[૧૫+૧૬] તેવી જાણ જીવનના બગલપોપણની શિક્ષા માટે તેવા શ્રીમંત ના પુત્રો અને ગજકુમારો પણ તે કળા શીખવા મારુ (ઉપરનું કષ્ટ સહન કરે છે) તે કળાચાર્યની સેવા કરે છે, તેને નમે છે, તેનો ભારી સત્કાર કરે છે અને પ્રસન્નતાપૂર્વક તેમની આગ્રાને વશ થઈ વર્ને છે, તો પછી જે મોક્ષનો પરમ પિપાસુ

મુમુક્ષુ સાધક છે તે સાચુ જ્ઞાન મેળવના માટે સુ ન કરે ।
આધોજ મહાપુરુષોએ કહ્યું છે કે ઉપકારી ગુરુઓ જે કષ્ટ દિત
કારી કહે તેનું બિહુ કહી ઉલ્લસન ન કરે

નોંધ —જે રીતે '૧૧ ઈનયા મુકઆજ્ઞાનું માહાત્મ્ય ગાયું છે “આ
જ્ઞામા જ મર્મ જગા યો છે” તે જ રીતે ગુરુની આદયતા ઉપર ખૂબ
ભાર આપ્યો છે નિસ્વાર્થતા શુદ્ધ ચારિત્ર અને પરમાર્થ ભુક્ષિ એ ગુરુના
વિશિષ્ટ ગુણો છે

[૧૭] (દવે ગુરુ તરફનો કાપિક વિનય જનારે છે -) માધક શિષ્ય
શ્યામા આસન રથાન ગુરુ કરતા નીચે રાખે, આનવામ્ના પશુ
ગુરુના આંગળ ન આવે અને નીચે નખીને ગુરુદેવના પાદકમલોને
વંદન કરે તથા ગુરુને હાથ જોડીને નમન કરે

[૧૮] પોતાનું શરીર કિંવા વસ્ત્ર ઇત્યાદિ જો ગુરુના શરીરે અડકી
લાગી જાય તો મારા આ અપરાધને માફ કરો દવે નું ફરીથી
તેમ નંદિ કરુ ” એમ બોલી ફરીથી તે પ્રમાણે જ વિનયપૂર્વક
વર્તન કરે

[૧૯] ગળિયો જળ જેમ ચાણક પંજા પડીજ રથને વહન કરે છે
તેજ પ્રમાણે જે દુષ્ટભુક્ષિ અવિનીત શિષ્ય હોય છે તે ગુરુદેવ
વારવાર કહે ત્યારેજ તે કાર્ય કરે છે

[૨ + ૨૧] પરંતુ ધીર સાધુએ તો ગુરુ એકવાર કહે કે વધુ વખત
કહે પણ તે વખતે પોતાની શ્યામા કે આમનપર નેહા બેઠા
પ્રત્યુત્તર ન આપતાં પોતાનું આમન શીઘ્ર છોડીને સેવાભાવપૂર્વક
તેનો પ્રત્યુત્તર આપવો જોઈએ જોમજ તે ભુક્ષિમાન શિષ્ય તર્કરી
દ્રવ્ય દાન કાળ અને ભાવથી ગુરુશ્રીના અભિપ્રાયો અને સેવાના
ઉપચારો જાણી તે તે ઉપાયોને સમય પ્રમાણે આદરે

નોંધ —મહા વિવેક અને જીવસ્થા તળવવાનું કહી મૂખતા કે
અધમજ્ઞાને હેરા માત્ર સ્થાન નથી તેમ સમજાવ્યું છે

[૨૨] અવિનીતના મદ્ગુણોનો નાશ થાય છે અને વિનીતને મદ્ગુણોની મંપતિ માપડે છે. જે મનુષ્યે આ બે વસ્તુને જાણી લીધી છે તેજ સાચુ જ્ઞાન મેળવી શકે છે.

[૨૩] જે સાધક સયમી બનીને પણ બહુ ક્રોધી, પોતાના સ્વાર્થ અને સુખ માટે આતુર, ચાડીયુગલી કરનાર, ખોટા કાર્યોમાં સાહસિક, દલકા (દુર્ગુણી) મનુષ્યોનો તાબેદાર, અધર્મી, અવિનયી, મૂર્ખ, પેટભરે એવો જે માત્ર નામનો જ સાધુ હોય છે તે કદી મોક્ષનો અધિકારી બની શકે નથી.

[૨૪] પરંતુ જેઓ યુરુજનોની આત્માને આધીન રહેનાર, જ્ઞાન તથા ધર્મના રહસ્યને જાણનાર અને વિનયનું પાત્રન કરવામાં પડિત પુરુષો હોય છે તેઓ દુઃખે કરીને તરી શકાય એવા મંસાગમાં તરીને અર્થાત્ મક્ષણ કર્મોનો દાય કરીને મર્વોત્તમ એવી મોક્ષ-ગતિને પામી ગયા છે, પામે છે અને પામશે.

નોંધ—ક્રોધ, સ્વચ્છંદતા, માયા, શકતા અને મદાધતા એ પાંચ વિનયસખાના કટા શત્રુઓ છે. તેનો ત્યાગ કરી તથા ઉપરના સદ્ગુણોની આગધના કરી સાધક સંસારના પ્રવાહમાં ન વહેતા પોતાની લીધેલ પ્રતિજ્ઞા પર અડગ અને સ્થિર રહે

એમ કહું છું—

એ પ્રમાણે વિનયસમાધિ નામના અધ્યયનનો બીજો ઉદ્દેશક સમાપ્ત થયો

ત્રાજ્ઞે ઉદ્દેશક

જે પૂજ્યતા સદ્ગુણો સિવાય પણ લલ્ય છે તે પૂજ્યતા સ્વ અને પર ઉભયને બાધક છે, વિકાસની રોધક છે અને પશ્ચાત્તાપની જનક છે.

તેવી પૂજ્યતાનો રમ જ્યાં મુધી પ્રજામાં જતા, મૂર્ખતા અને અદૂરદર્શિતા હોય છે ત્યાં મુધીજ દહે છે પરંતુ પ્રજામાં જ્યારે જ્ઞાન, શુભ્નિષ્ઠતા અને વિવેકબુદ્ધિ જાગે છે ત્યારે તે પૂજ્યતા સ્વવિદોષી બની પામરતામાં પડતાઈ જાય છે

આથીજ મહર્ષિજનો તેવી કૌણિક પૂજ્યતાને પ્રાપ્ત કરવાનો હેશભાગ નિર્દેશ કરતા નથી

પૂજ્યતા જે શુભોદી જલ્પ થાય છે તેજ શુભોનો અર્થ નિર્દેશ કર્યો છે

ગુરુ ન બોલ્યા—

- [૧] જેમ અમિદોષી બ્રાહ્મણ અમિની શુભ્ણા કરવામાં આવવાન રહે તે પ્રમાણે શિષ્યે પોતાના ગુરુની સેવા કરવા માટે સાવધ રહેવું થોડું કારણકે આચાર્યની દ્રષ્ટિ અને હસારા પરથીજ જાણીને જે સાધક આચાર્યની હસ્તગતને આરાધી લે છે (સમગ્ર પૂર્ણ કરે છે) તેજ પૂજનીય બને છે
- [૨] જે શિષ્ય સદાચારની આરાધના માટે વિનય કરે, તેમની સેવા કરતો કરતો ગુરુજનોનું વાક્ય સાંભળી તેના કહેવા પ્રમાણે જ કાર્ય કરે અને ગુરુનું અપમાન ન કરે તેજ સાધક પૂજનીય બને છે
- [૩] જે પોતાથી જ્ઞાનમાં કે સંવચમાં વધીત હોય તે વધમાં નાના હોય તેપણ તેનો વિનય કરે વળી જે શુભ્ણીજન પાસે નમ્રતાવે વર્તે તમા જે સત્વવાદી વિનવી અને ગુરુજનોની આદા પ્રમાણે ચાલનાર હોય તે પૂજનીય છે
- [૪] જે બિહુ સંવચમાત્રાના નિર્વાહ માટે હમેશાં સામુદાનિક વિશુદ્ધ અને અદાત ધરોમાં જોતરી કરે પરંતુ ત્યાં આદાર ન મળે તો બે ન કરે તેમ મળે તો ગણાઈ ન મારે તે પૂજ્ય બને છે

નોંધ — સામુદાયિક ગોઝરી એટલે યામત કે મનીષના ધર્મો બેદ રાખ્યા સિવાય અગોસ્તાવે મિત્રા મેલવની. અપભ્રંશ થયેલા વાક્ય સિદ્ધિએ લખેલું. કામ્ય કે તેમ કહેવાથી શુદ્ધ અને અદૂષિત મિત્રા મળી મુક્ત થાય છે. ક્ષાત્રિય કિશાન મળે તો વિલાપ કરે નહિ અને મળે તો 'મે મેમ્યું' એવું અભિમાન હાવે નહિ.

[૫] સંચારો, શ્રધ્ધાગ્રાહન, આમન અને જ્ઞાનપાણી મુદ્દા કે અતિ મળવા છતાં અદ્યત્ની ઇચ્છા રાખી જરૂરિયાત પૂરતુંજ લભ્ય ને પોતાના આત્માને મનોપે નથા ન મળે તો પણ સદા ઉત્તમ પ્રદારના મનોપમાં રક્ત મટે ને પૂર્ય છે

[૬] ઉત્તમી મનુષ્ય વડે ધન કે તેની કાષ્ટપણ્ય વસ્તુની આશાથી લોભંડના કાંટાઓ પર ચાલવું કે ચૂલું રાક્ય છે પણ કાનમાં બાણની માફક ખૂચે તેવા કઠોર ગાળી રૂપ કટકોને કાષ્ટપણ્ય જાતના ચાર્ય વિના મદન કરવા તે બહુ બહુ અસાધ્ય છે છતાં તેને પણ ને મદન કરે છે તે અગેષ્ય પૂજનીય છે.

[૭] (લોભંડના કાંટાઓ કરતાં પણ વાળીના કાંટાઓ કેવા ભયંકર દુઃખદ હોય છે તે જનારે છે -) વળી લોભંડના કાંટાઓ તો મુદ્દર્ત (બેધડી) જ દુઃખ આપે છે અને તેને અંગમાથી વદાર કાઢવા પણ મહેસા છે પરંતુ કઠોર વચનના પ્રદારો હરણમાં એવા તો આરપાર પેમી જાય છે કે તેને કાઢવા મહેસા નથી; અને ને એવા તો ગાઢ વંર કરનાગ હોય છે કે તે હાગ અનેક અત્યાચારો અને દુષ્ટર્મો ધમ્મ જાય છે કે જેના પરિણામે જન્મો સુધી દલકી ગતિઓમાં દુષ્ટો મહેવા પડે છે (એવા તે મહા ભયંકર હોય છે.)

નોંધ — આ અનુભવી પ્રુરોધાનું દેવું અનુભવ અમૃત છે ! એક કઠોર વચનના પરિણામે કરોટો માનવોનો સંહાર ! એક કઠોર વચનના પરિણામે માર્મિક સંસ્કારિતાના વિનાશ ! અને એક કઠોર વચનના પરિણામે પવિ-

તવાને શિખરે પહોચેલી વ્યક્તિઓના પતન મદાધારવના અને ખીન અનેક હિતદામોમા નથી નજરે ચડતા ? આને પણ કઠોર વચનના દુષ્પરિણામો કોનાથી અનુભવા છે ? આથી જ વાચાની શુદ્ધિ પર મદ્યપિઓએ ખૂબ ભાર આપ્યો છે

[૮] કઠોર વચનના પ્રકારો કાને સાંભળવામા આવનાજ ચિત્તમાં કોઈ વિચિત્ર પ્રભરનો વિકાર કે જેને વૈમનસ કહેવામાં આવે છે તેવું ઉત્પન્ન કરી દે છે પરંતુ તેમાં કઠોર વચનોને પણ જે મોક્ષમાર્ગનો શૂરવીર અને જિતેન્દ્રિય પધિક સહિષ્ણુનાને પોતાનો ધર્મ માની પ્રેમપૂર્વક સહન કરે છે તેજ ખરેખર પૂજ્ય છે

નોંધ — ક્રમા એ વીર પુરુષનું બૂલવું છે શક્તિ દોષ તેજ સહન કરી શકે છે પામર કદાચ કાયાની સહન કરે પણ તેના મનની વિક્રિયા કદી સહી શકતી નથી તેમા પણ સહનોના ઘા સિર પર કીરી લેનારા અને સામે પ્રહાર કરનારા ભાષિ શૂરવીરો મળી શકે પ્રતિક્રિયા કર્યા વિના હેઠ દુઃખ સહન કરનારા સાધકો પણ મળી શકે પરંતુ વિના વાકે સહનના બાણો પડતા હોય તેને પ્રેમપૂર્વક કીચો લેનારા તો વિરલ જ મળવાના

[૯] જે માધુ કોઈપણ મનુષ્યની પાછળ તેના કદી અવર્ણ્યવાદ (નિંદા) ન બોલે તત્પ્રમા કદી વૈરવિરોધ થાય તેવી ભાષા ન બોલે તથા નિશ્વપાત્રક અને અનિશ્વ કરનારી ભાષા પણ કદાપિ ન બોલે તેજ ખરેખર પૂજ્ય છે

નોંધ — નિંદા જેવું કોઈ પણ વિષય નથી જેની નિંદા કરાતી હોય તે માણસ કદાચ દુરિત હોય તો તેના દોષો નિંદા કરવાથી ઘટવાને બદલે વધે છે નિંદા કરે તે પોતે તેવા જ દુષ્ટ બનતો રહે છે અને જેની પાસે નિંદા થતી હોય તે વાળાવરણ તદ્દ અને હેરી બનાવે છે આ દુષ્ટણના પોતાનું અને સમાજનું એમ બન્નેનું હિત હણાય છે તેથી તે દુર્ગુણોના સર્વથા ત્યાગ કરવો

[૧૦] જે અનોપુષો અકોતુકો (હાથચાનાકીની વિચારથી રહિત) મંત્રજ ત્રાદિ ઈદ્રજળ નહિ કરનાર અમાથી (નિષ્કપટી) અને

પિશુનતા ગહિત, અદીનવૃત્તિવાન અને જે સ્વયં પોતાની પ્રશસા ગાતો નથી તેમ અન્યની પાસે પ્રશસા કરાવવાની ઇચ્છા પણ ધરાવતો નથી તેજ ખરેખર પૂજ્ય છે

[૧૧] “ હે આત્મન! સાધુ ગુણોથી જ થવાય છે અને અસાધુ પણ અવગુણોથીજ થવાય છે માટે તું સાધુગુણોને ગ્રહણ કર અને અસાધુગુણો (અવગુણો) ને ત્યાગી દે ” આવી રીતે પોતાનાજ આત્માથી પોતાના આત્માને સમજાવીને જે રાગ અને દ્વેષના નિમિત્તોમાં સમભાવ જાળવી શકે છે, તેજ ખરેખર પૂજનીય છે

નોંધ — સદ્ગુણોની સાધનામાં જ સાધુતા છે અન્ય ચિહ્નોમાં નહિ. આવી વિચારણા જે જે સાધકમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે જ સાધુ સાધુત્વને આરાધી પોતાના દોષોને દૂર કરી શકે છે.

[૧૨] પોતાથી વડીલ હો કે નાની ઉમ્મરનો હો, સ્ત્રી હો કે પુરુષ હો, શિક્ષિત હો કે ગૃહસ્થ હો કાષ્ઠની પણ જે નિંદા કે તિગ્મકાર ન કરે તેમજ અહંકાર અને ક્રોધને તિલાંજલિ આપી દે તેજ ખરેખર પૂજ્ય છે

[૧૩] ગૃહસ્થ જેમ પોતાની કન્યાને યત્નપૂર્વક યોગ્યઠેકાણે મેળવી ત્યાં વસાવી દે છે તેજ પ્રમાણે શિષ્યથી પૂજ્યેલા ગુરુદેવ પણ યત્ન-પૂર્વક જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ કરાવી ઉચ્ચ ભૂમિકાપર સાધકને મૂકી દે છે એવા ઉપકારી અને માન આપવાને યોગ્ય મહાપુરુષોને જે જિતેન્દ્રિય, સત્યમાજ સદા રક્ત અને તપસ્વી સાધક પૂજે તેજ ખરેખર પૂજનીય અને છે.

[૧૪] સદ્ગુણોના માગર સમા તે ઉપકરી ગુરુઓના સુભાષિનો સાંભળીને જે બુદ્ધિમાન મુનિ પાત્ર મહાવ્રતો અને ત્રણ ગુપ્તિઓ (મન, વચન અને કાયાના સયમ) વી યુક્ત થઈ ચારે કપાયોનો કમશઃ ત્યાગ કરતો રહે છે તેજ ખરેખર પૂજ્ય છે

નોંધ — અહિંસા સત્ય અસ્તેય બ્રહ્મચર્ય અને અપરિવ્રજનું સંપૂર્ણ પાલન કરવું તે મહામતો છે

[૧૫] આવી રીતે અહીં સતત ગુરુજનની સેવા કરીને જૈનદશનનું રહસ્ય જાણવામાં નિપુણ અને જ્ઞાનકુશળ વિનિત બિંદુ પોતાના પૂર્વે કરેલા પાપકર્મના મેનને પણ દૂર કરીને અનુપમ પ્રકાશવાળી મોક્ષમતિને પામે છે

નોંધ:—સાલ કે હાનિમાં તથા નિદા કે સ્તુતિમાં સમાનતા સંતોષ જિતેદ્રિતા એવા એવા સાદુગુણોનો સ્વીકાર અને કીનવૃત્તિ, નિદા અને વિરસાર જેવા દુર્ગુણોનો ત્યાગ તે જ પૂજ્યતાના જનક છે

મમજી ક'ની પૂજ્યતાને બાદતો નથી છતાં ગુણની સુવાસ પૂજ્યતાને સ્વયં આકર્ષે છે આવો મમજી શીઘ્ર પોતાનું સાધ્ય સાધી નિર્વાણના અનુપમ આનંદનો શીઘ્ર ઉપભોગ કરી શકે છે

એમ કહું છું —

એ પ્રમાણે વિનયમમાધિ નામના અધ્યયનનો ત્રીજો ઉદ્દેશક પૂર્ણ થયો

ચોથો ઉદ્દેશક

સમાધિ એટલે અધ્યાત્મશાન્તિનો અનુભવ અધ્યાત્મ શાન્તિના પિપાસુ સાધકો સમાધિને સાધવા ઈચ્છે છે તે સમાધિના અહીં ચાર સાધનો સમજાવ્યા છે જે સાધુઓ તે સાધનેનો સાવધાનીથી ઉપયોગ કરે છે અને પ્રત્યેક સાધને સમજી સાથે સાથે તેના પરિષ્કાર કરે છે તેજ સાધકો આગળ વધે છે જે સાધનેનો દુરુપયોગ કરે છે તે પોતે પટકાઈ પડે છે અને સાથે સાથે સાધનેનો પણ ગુમાવી બેસે છે આ વસ્તુ બરાબર સમજાવવા સારુ શિષ્યને સમાધિને

ગુરુદેવ બોલ્યા —

સુધર્મસ્વામીને પોતાના શિષ્ય જળસ્વામીને ઉદ્દેશીને આ પ્રમાણે કહ્યું હતું કે —

હે આયુષ્મન્ ! ભગવાન મહાવીરે આ પ્રમાણે કહેયું તે મેં માલગ્યું છે તે સ્થવિર (ગ્રાહ અનુભવી) ભગવાને વિનયમમાધિનાં ચાર સ્થાનો વર્ણવ્યાં છે

શિષ્યે કલ્પ — હે પૂત્ર્ય ! તે સ્થવિર ભગવાનોએ ક્યાં ચાર સ્થાનો વર્ણવ્યા છે ?

શુરદેવે કલ્પ્ય — તે સ્થવિર ભગવાનોએ આ ચાર વિનયસમાધિનાં સ્થાનો વર્ણવ્યાં છે તે આ પ્રમાણે છે — (૧) વિનયમમાધિ, (૨) શ્રુત મમાધિ, (૩) નપમમાધિ અને (૪) આચારમમાધિ

[૧] જે જિનેન્દ્રિય મપમીએ દમોશાં યોનાના આત્માને વિનય-મમાધિ, શ્રુતનમાધિ, નપમમાધિ અને આચારમમાધિમાં આત્માને ગમાડે છે તેજ ખરેખર પંડિત પુરુષો છે.

તે વિનયમમાધિના પદ્ય જે ચાર લેવે છે તે આ પ્રમાણે છે:— (૧) જે શુભની ખમેથી શિક્ષણ પ્રાપ્ત થયું છે તે શુભને મદા ઉપકારી જાણી તેની સેવા કરે, (૨) તેની મનીષમાં રહી વિનય જાળવે, (૩) શુભના વચનનું યવાર્થ પાલન કરે અને (૪) વિનયી હોવા છતાં અદં-કારી ન બને. તે પંડી ચોથું પદ ખાસ યાદ રાખવું અર્થે આ પ્રમાણે તે ત્રિપયનો શ્લોક કરે છે —

[૨] મોતાર્થો માધક દિતશિક્ષાને મદા કરે છે. ઉપકારી શુભની સેવા કરે, શુભની મનીષમાં રહી વચનનું પાલન કરે અને અભિમા-નના મદથી અદંકારી ન બને તેજ વિનયમમાધિનો આગધક ગણાય છે.

“ ચાર પ્રકારની શ્રુતસમાધિ કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે મેં સાંભળી છે ” એમ શુરદેવ બોલ્યા: તે આ પ્રમાણે છે:— (૧) “ અભ્યાસ કરવાથી મને સુવમિદ્ધાતનું પચ્ચિક્ષ્વ જ્ઞાન થશે ” તેમ માની અભ્યાસ કરે, (૨) “ અભ્યાસ કરવાથી મારા ચિત્તની એકા-

મતા કેળવાશે તેમ ધારી અભ્યાસ કરે (૩) માત્ર આત્માને સદ્ધર્મમાં બરાબર સ્થિર કરીશ' એમ માની અભ્યાસ કરે અને (૪) જો હું ધર્મમાં બરાબર સ્થિર હોઈશ તો અન્યને પણ ધર્મમાં સ્થાપી શકીશ. તે પ્રમાણે આગ પહોં થાય છે તે પૈકી ચોથું પંચામ યાદ રાખવું અહીં તે વિષયનો સ્પેષક કહેવાય છે —

[૩] શ્રુતસમાધિમાં રક્ત થયેતો સાધુ સૂત્રોને બળ્યોને ઠાંનની એકામ ચિત્તની ધર્મસ્થિરતાની અને અન્યને ધર્મમાં સ્થિર કરવાની શક્તિ કેળવે છે માટે સાધકે શ્રુતસમાધિમાં રક્ત થવું ધટે

ચાર પ્રકારની ખરેખર તપસમાધિ થયું થાય છે અને તે આ પ્રમાણે છે—(૧) માધિક ઐતિક સ્વાય (આતોકના સુખ) સારું તપ ન કરે (૨) પારનામિક (સ્વર્ગાદિ) સુખ સારું તપ ન કરે, (૩) કીર્તિ પણ (સ્લાધા) શબ્દ કે સ્લોકને માટે તપ ન કરે અને (૪) નિર્જરા (પાપકર્મને વીજેરવું તે) સિવાય કોઈપણ બીજા કારણે તપ ન કરે તે પૈકી ચોથા પ ને બરાબર ચા રાખે. તેનો સ્પેષક આ પ્રમાણે છે —

[૪] તપસમાધિમાં હમેશા જોડાયેતો સાધક વિનયવિનય પ્રકારના સત્યજ્ઞાના બાહ્યરૂપ તપસર્વામાં હમેશાં રક્ત થાય અને કોઈપણ પ્રકારની આશા રાખ્યા મિવાય તે નિર્જગર્થીજ (કર્મને ક્ષીણ કરવાની બાવના રાખનાર) અને તો તે સાધુ તપવારા તે પ્રાચીન પાપોને પણ દૂર કરી શકે

નોંધ — સર્વ દિશાબાપી ધરાને કીર્તિ, અમુક દિશાબાપી ધરા ને વર્ણુ ગામમાં જ સ્લાતા ધરાને શ અને કુળમાં જ દેવાતા મર્ધાદિત ધરાને સ્પેષક કહેવાય છે

આચારસમાધિ પણ ચાર પ્રકારની હોય છે તે આ પ્રમાણે છે — કોઈ પણ સાધક (૧) ઐતિક સ્વાય સારું અમલના સદાચારોને ન સેવે (૨) પારનામિક સ્વાય સારું પણ સદાચારોને ન સેવે, (૩) કીર્તિ વર્ણુ શબ્દ કે સ્લોકને માટે પણ સાધુના આચારો ન પાળે અને (૪) (અર્થાત્)

અર્હત દેવોએ કરમાવેલા નિર્નગના હેતુ સિવાય કોઈપણ સ્વાર્થ માટે આચાર ન પાળે. તે પૈકી ચોથું પદ બગબગ ચાદ રાખવું અહીં શ્લોક આ પ્રમાણે છે:—

[૫] જે સાધુ દમિતેન્દ્રિય બની આચારથી (મચ્ચારિત્રથી) આત્મમ-માધિને અનુભવે છે, જિનેશ્વરોના વચનમા અર્પણ થઈ ગયો હોય છે, વાદવિવાદોથી વિગત અને સપૂર્ણ ક્ષાયક ભાવને પામી આત્મમુક્તિની નિકટ ગયેલો હોય છે—

[૬] તે સાધુ ચાર પ્રકારની આત્મસમાધિને આરાધી, સુવિશુદ્ધ થઈ તથા ચિત્તની સુમમાધિ સાધીને પરમ હિનકારી અને એકાંત સુખકારી એવું પોતાનું કલ્યાણસ્થાન સ્વયં પ્રાપ્ત કરે છે

[૭] આથી તે જન્મ અને મરણના ચક્રથી તથા દુન્યવી લાગણીથી મર્ગથી મુક્ત થઈ શાશ્વત (કાયમી) સિદ્ધ થાય છે. અથવા જે ચોરા પૂર્વકર્મ બાકી રહી ગયા હોય તો મહાન ઋદ્ધિશાળી સર્વોત્તમ ક્રાંતિનો દેવ બને છે.

નોંધ —જે તપમા ભૌતિક વાસનાની જંધ નથી, જે તપમાં કીર્તિ કે પ્રશંસાની આકાંક્ષા નથી. માત્ર કર્મભજથી મુક્ત થવા સારુ જે તપને આદરે છે તે જ આદર્શ તપસ્વર્યા છે જે આચારમા આત્મદમન, મૌન અને સમાધિ છે એ જ સાચો આચાર છે

જે વિનયમા નમ્રતા, સમ્મતા અને સેવાભાવ છે એજ વિનય છે અને જે જ્ઞાનથી એકાગ્રતા અને સમભાવ સધાય છે તે જ સાચું જ્ઞાન છે.

એમ કહ્યું છું:—

એ પ્રમાણે વિનયસમાધિ નામનું નવમું અધ્યયન પૂર્ણ થયું.

ભિક્ષુ નામ

આદર્શ સાધુ

૧૦

વૈરાગ્યના ઉદ્દેશથી જ્યારે હૃદય વામિત બને છે ત્યારેજ ત્યાગ પર પ્રેમ જાગે છે ત્યાગની લગની લાગે છે અને તે મુમુક્ષુ હોય શુદ્ધિને શોધી ત્યાગમાર્ગની વિશાળ વાદિકામાં વિહાર કરે છે

આસાનિ અને સ્વચ્છતાના ત્યાગનો એકરાર કરી પ્રતિજ્ઞા લઇ કરક નીતિનિયમો અંગીકારે છે

આવી યાવજીવનની તીવ્ર પ્રતિજ્ઞા લેનાર ત્યાગીની આધ્યાત્મિક, ધાર્મિક અને સામાજિક દૃષ્ટિએ દેહલો જવામદારી હોય છે તે આ અધ્યયનમાં વર્ણવ્યું છે

શુદ્ધિને બોદના —

[૧] (શુદ્ધ પુરુષોના ઉપદેશ કે કોઇ નિમિત્તથી) શુદ્ધચાત્રમને છોડીને ત્યાગી થયેલો ભિક્ષુ દમોદરા યાત્રી પુરુષોના વચનમાં રમ્પ રહે અને તેની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે નિત્ય ચિત્તમભાષિ જાગવે સ્ત્રીઓના પાશમાં ન પડે પણ અને વમેજા બોગોને પાડે બોગ વગા ન હચ્છે તેજ આદર્શ ભિક્ષુ છે

મોઘ — અહીં સહા યાજ કે સાપુછવનમાં પણ બિરાડની અપેક્ષા
તો છે / તો પોતે ન પકાવે તો તેને માટે બીજા પકાવશે અને બીજા પકાવે
તો તે પકાવનાર માણસનો ઉપયોગી સમય વડેલી, અને પાપનો બંધ
થશે અને સાધુ મહારાજોના નિમત્ત તે તેટલો વધુ પાપનો બાગી બનશે
તો આટલી ઉપારિમા બીજાને નાખી પોતાનો સ્વાર્થ સાધવો તેમાં વિશ્વો
પ્રકારક ભગવાન મહાતીરની અહિંસા કેવી રીતે જનવાદ રાકશે ?

આનું સમાધાન સ્પષ્ટ છે કે સાપુછવન એટલે નિ સ્વાર્થ નિ સ્પૃહી
અને સ્વનંદ છવન નિ સ્વાચતા, નિ સ્પૃહતા અને સ્વતંત્રતા એટલી બધી
નિર્દોષી વસ્તુઓ છે કે તે પોતે પોતાના બારપર દીકરી રહે છે એટલુંજ
નહિ બહો બી રનો બાર પણ બેસી શકે છે > દલકી વસ્તુ હોય તે
ઉપર ન રહે અને પોતા પ્રત્યે અન્યને પણ આકર્ષે આમ હોવાથી ત્યાં
સાપુછવન હોય છે ત્યાં શાંતિ હોય છે વિશ્વના છવ માત્ર શાંતિના પિપાસુ
હોવાથી તે તાકુ સ્વયં આકર્ષાત છે ત્યાંજ વસીનું આ આકર્ષણ તે / ભક્તિ
વર્ત આ ભક્તિવર્ત માનવદ્વંદ્વમાં રહેલા અપહતાના શુભને બદલે
બેસી શકે છે

જનવતા પદાર્થોના જે છવાતમા એટલે ઉપભોગ કરતો હોય છે તેમાં
તેની અધિક મેળવવાની સગવડ સ્વાયત્તિ (નબ્ધુ) તેના હૃદયની હાલુકામાં
રહેલી હોય છે તેથી તે પોતાની આવશ્યકતા કરતા વધુને વધુ પદાર્થોના
સમય કરી બેઠો હોય છે અથવા પૂરતુ મળ્યું હોય તો તેથી અનેકમજૂ
મેળવવાની હિંમત સેવતા હોય છે જ્યારે તેનામાં અર્પણતાનો શુભ પ્રકટ
શાય છે ચારે તેની સ્વાયત્તિ પ્રથમ તો હાન કે પરીપ્રકારનું રૂપ પાડે છે
આવી આવી વૃત્તિના પ્રભાવે આ જનવતા સાધનહીન અને અસક્ત છવેના
નિર્વાહો થયા કરે છે

પરંતુ તે હાનવૃત્તિ કે પરીપ્રકારવૃત્તિનો આદર્શ શિશુઓ તો શામ
લે તો તેટલો જ હવર એટલે કે અસક્ત છવેમાંથી ભાગ પડે, આથી જ
તેથી આવન વધી જ્યારે માનવદ્વંદ્વમાં સમયવૃત્તિ બને છે અર્થાત્
પોતાની જન માટે બીજા ઉપભોગ લઈને એટલે કે તેમાંથી જ વધારીને
પોતાના પૂજ્ય પાત્રને અર્પે છે ત્યારે તે શિશુઓ તેટલા અર્પેલા બિરાડમાં
જ પોતાનો નિર્વાહ કરી લે છે આથી જનશિશુઓ કેવી રીતેથી શિષ્યા
મેળવે છે તે માટે સમર્થ દ્રશ્ય અર્થ છે ભુમિ દશા સુખાનં પહેલું

આવી ગીતે આ નિમિત્તે શુદ્ધબોધા પછી સુખમવૃત્તિનો આવિર્ભાવ થતો રહે છે.

જૈનદર્શનમા દાન કે પરોપકાર કરતાં સુખમને હવ્ય કોટિનું સ્થાન છે. કાળુ કે દાતા પોતાના હૃદયભાગની સામગ્રી બરાબર લઈને પડી વધુ હોય તો જ દાન કરે છે પરોપકારમા ખમ્બી ઠી ઠી પ્રત્યુપકારની વાચના છે. જ્યારે સુખમા તો આર્થ બિલકુલ ન હોવા છતાં સુખમી વિશ્વમાં પ્રાપ્ત થયેલા પોતાનાં સાધનો સ્વયં છોડી દે છે આથી જ તે સુખમદ્વારા વિશ્વનાં અનેક પ્રાણીઓના આગીર્વાદ સુખ ગીતે મેળવેના રહે છે. આ પરથી સ્પષ્ટ જીતે સુખમનો કે ત્યાગીજીવન એ શુદ્ધ જીવનને બોલવું નથી પરંતુ શુદ્ધજીવનને માનસિક બોનમાંથી બહાર ખેંચી દળવું કરી દેવામા નિમિત્તરૂપ છે અને તેહું ત્યાગીજીવન હોય તો જ તે ત્યાગીજીવન કહેવાય.

પરંતુ જ્યારે ત્યાગીજીવન શુદ્ધજીવનને બોલવું થઈ પડે તેહું બને ત્યારે તે જીવન હપગના બળે જીવન કરતા નિઃકૃષ્ટ એટલે કે સિખાગીજીવન બની નય છે.

[૫] જે જ્ઞાતપુત્ર ભગવાન મદાવીરના ઉત્તમ વચનો તરફ રુચિ ધરાવીને સૂક્ષ્મ અને સ્થૂળ બંને પ્રકારના જીવનનિકાય (પ્રત્યેક પ્રાણીમનુષ્ય)ને પોતાના આત્મમમાન માને, પાંચ મહાવ્રતોને સ્પર્શ કરે અને પાંચ પ્રકારનાં પાપદ્વારો (મિથ્યાત્વ, વ્રત-ગહિતતા, કપાય, પ્રમાદ અને અશુભ યોગ-આપાર)થી રહિત થાય તેજ આદર્શ ભિક્ષુ છે.

નોંધ—જેમ પોતાને સુખ, શાંતિ અને આનંદ પ્રિય છે તે જીતે જગતના સૂક્ષ્મથી માંડીને મોટા જીવો સુધી સૌને તે જ પ્રિય છે તેહું ભણી પોતાનું વર્તન અન્યને સુખકારક બનાવવું તેને આત્મસમાનવૃત્તિ કહેવામા આવે છે.

[૬] જે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનું દમેશા વમન કરતો રહે છે, જ્ઞાતી પુરુષોના વચનમા ચિત્તને સ્થિર કરી રાખે છે, સોનું, ચાંદી ઇત્યાદિ ધનને છોડી દે છે તેજ આદર્શ ભિક્ષુ છે.

[૭] જે મૂઢતાને છોડી પોતાની દ્રષ્ટિ શુદ્ધ (સમ્યક્ દ્રષ્ટિ) નાખે છે, મન, વચન અને કાયાનો મયમ રાખે છે, જ્ઞાન, તપ અને

સંપત્તિમાં રહી તપથી પૂર્વકમેળે ક્ષીણ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેજ આદર્શ લિલુ છે

[૮] તેમજ બિનબિન પ્રકારના આદાર પાથી ખાદ્ય કે સ્વાદ્ય વગેરેની મુદર જિયા મેળવીને કાન કે પુરમદિવમે વાપરવામાં કામ લાગશે તેમ ધારીને જે સાધક સંયમ ન કરે કે ન કરાવે તે આ ર્શ લિલુ છે

[૯] તેમજ જે બિનબિન પ્રકારનાં ભોજન પાન સ્વાદ્ય અને ખાદ્ય વગેરે આદાર મેળવીને પોતાના સ્વધર્મ સાથીદાર સાધુઓને ભોલાવીને તેની માથે ભોજન કરે છે અને ભોજન કરીને સ્વાધ્યાયમાં રક્ત રહે છે તેજ આ ર્શ લિલુ છે

નોંધ — પોતાના સાધીદારો સિવાય એકઠી જિયા કરવામાં એકલ પેઠાપણુ વગેરે દોષો ■ અને નિસ્વાય એ તો સાદુછવનનુ પરમ સાધન છે તેથી તે દ્રષ્ટિએ સદ્બોધન બનાવ્યું છે અને અનુપયોગી વાતોનો કચરો ન ભરાય તે સાકે સ્વાધ્યાયપ્રેમ ફળવવાનું સમબંધુ છે

[૧૦] જે ટોટા શીસાદ કે કમેષ્ઠ માથે તેવી કથા ન કહે નિમિત્ત મળવા છતાં કોઈ પર કોપ ન કરે હિંદ્રોને નિશ્ચય રાખે મન શાત રાખે સવમયોગમાં સતત સ્થિર ભાવે જોડાયેલો રહે તથા ઉપચાત રહી કોઈનો પશુ તિરસ્કાર ન કરે તેજ આદર્શ લિલુ છે

[૧૧] જે હિંદ્રોને કાઠા સમાન દુખ કે તેવા આકોષ વચન પ્રદારો અને અયોગ્ય કપકાઓ સહન કરે, જ્યાં બચકર અને પ્રયત્ન મર્જના થતી હોય તેવા બધાનક સ્થાનમાં પશુ રહી શકે (અથવા જે બચકર યજ્ઞ હાસ્ય) સુખ અને દુખ બધુ મમાન રીતે જાણી વહન કરે તેજ આદર્શ લિલુ છે

[૧૨] જે સમયાન જેવા સ્થળે વિધિયુક્ત પ્રતિમા (એક પ્રકારની ઉચ્ચ કાંટિની તપશ્વર્ણની જિયા)ને અંગીકાર કરી ત્યાં બચ ઉત્પન્ન

કરે તેવા ભયાનક શબ્દ સાભળીને પણ જે ન બીએ અને વિવિધ સદ્ગુણો અને તપશ્ચરણમાંજ રક્ત રહી પોતાના દેહભાનને પણ ભૂલી જાય તેજ આદર્શ ભિક્ષુ છે.

નોંધ — ભિક્ષુઓની પ્રતિમાના ૧૨ પ્રકાર છે તેમાં તપશ્ચર્યાની ભિન્ન ભિન્ન ક્રિયાઓ (ચોક્કસ પ્રતનિયમપૂર્વક) કરવાની દોષ છે. તેનો વધુ વિસ્તાર તેવા માટે જુઓ — ઉત્તરમધ્યમ સૂત્ર અન્યથા ૩૧ મું તથા દગાશ્રુતમંદ્ય.

[૧૩] તથા તેવા સ્થાનમાં જે મુનિ દેહમૃદ્ધાથી મુક્ત રહી ધણીવાર કઠોર વચનના પ્રદારોથી તથા દ્વંદ્વ શસ્ત્રથી હથુણ ક્રિયા વિધાય તો પણ પૃથ્વી સમાન (સર્વ સદન કરી) અડગ ગહે, કૃતદલ (એટલાના વ્યાપાર) થી રહિત રહે અને વામના રહિત અને તેજ આદર્શ ભિક્ષુ છે.

[૧૪] પોતાના દેહથી બધા પરિપક્વ (અણુધાર્યા આવી પડેલા મંકટો) ને છતી (સદન કરી) ને જે ભિક્ષુ જન્મમરણો એજ મદાભયનાં સ્થાન છે એમ જાણી મંયમ અને તપમા રક્ત રહી જન્મમરણ રૂપ મંમાગથી પોતાના આત્માને ઉગારી લે તેજ સાચો સાધુ છે.

[૧૫] જે સૂત્ર તથા તેના ગ્રહમ્યને જાણીને હાથ, પગ, વાણી અને ઈન્દ્રિયોનો યથાર્થ મયમ ગણે (અર્થાત્ સન્માર્ગમાં વિવેકપૂર્વક તેને ચોળે), અધ્યાત્મ રમમાંજ જે મગ્ન ગહે અને પોતાના આત્માને મમાધિમા રાખે તેજ સાચો સાધુ છે.

નોંધ:— જ્ઞાનનું રૂપ સયમ અને ત્યાગ છે તેથી જ્ઞાનીનું પ્રથમ ચિહ્ન સંયમ છે સંયમી સ્વાર્થાંય પ્રવૃત્તિથી પર યદ્વ નય છે અને આત્મભાવમાન રક્ત રહી રહે છે

[૧૬] સયમના ઉપકરણોમાં અને ભોજન વગેરેમાં જે અનાસક્ત રહે, અજ્ઞાત ઘરોમાં પરિમિત ભિક્ષા લઈ સંયમી જીવન ચલાવે,

ચારિત્રમાં ક્ષતિ ઉત્પન્ન કરે તેવા કોયોયો રહિત રહે અને
સેતુ નેચનું બેગુ કરતુ વચેરે અર્થથી વ્યાપારોથી વિરત બની
સર્વ પ્રકારની આમંત્રિઓ પણ ગદિત થાય તેજ આદર્શ બિંદુ છે

નોંધ — જો કે પદાર્થોના ત્યાગ એ પણ કુ સમ્ય વસ્તુ છે છતાં તેનો
ત્યાગ કરી પ મે કંઈ ત્યાગપર્યંતી સમાપ્તિ થઈ જતી નથી કાંઈ કાંઈ રહેલી
પદાર્થની વાસનાઓનો ત્યાગ કરવા તેજ ખરેખર ત્યાગ છે

[૧૭] જે સેતુભાથી રહિત થઈ કાંઈ પણ પ્રકારના સ્ત્રોમાં આસક્ત
ન અને બિંદુમયીમાં જ પ બેરાઈ (પરિમિત) પ્રદક્ષ
કરે ભોગી જીવન માગવાની વાસનાથી પર થાય સ કાર, પૂજન
અને જીવિકા મુખની પરવા ન કરે, નિરભિમાની અને રિધર
આત્માવાળા હોય તેજ આ હું બિંદુ છે

[૧૮] જે બીજા કાંઈ પણ મનુષ્યને (કદાચ દુરાચારી હોય તો પણ)
દુરાચારી ન કહે બીજો કોપાયમાન થાય તેનું ક્ષિપ્ત
વાક્ય પણ ન બોલે, (જે ક્ષિપ્ત રમે તેજ પોતાના પુણ્ય અને
અને પાપનું સ્વયં પરિણામ બોજવો) બધા જીવોને પુણ્ય અને
પાપનું પરિણામ પ્રયત્ન પ્રયત્ન મગરાનું છે તેમ જાણી પોતાના
દોષો છૂટ કરે અને પોતાનો (સ્વભાવ) બીજા કરતાં ઓછો છે
એવું અભિમાન ન કરે તેજ આદર્શ થમજી છે

[૧૯] જે જનિત ૧૫ સાય કે યનનું અભિમાન ન કરે સર્વ પ્રકારના
અદ્વિતીયને ઓછી સદૃશ્યતા ધ્યાનમાં રક્ષા રહે તેજ
બિંદુ છે

[૨૦] જે મહામુનિ સાચા ધર્મનોજ માત્ર જાણે પોને સદૃશ્ય મા
નરાગર રિધર રહી બીજાને પણ સાચા ધર્મમાં રિધર કરે,
ત્યાગમાન પ્રદક્ષ કરીને દુરાચારનાં ચિહ્નોને ત્યાગી દે (કુપાપુનો

મંગ ન કરે) અને દોષની દૃષ્ટાન્તા, હાસી કે મસ્કરી પણ ન કરે તેજ માયો લિશ્તુ છે.

[૨૧] (તેવો લિશ્તુ શુ પામે છે?) તેવો આદર્શ લિશ્તુ હમેશાં કલ્યાણુમાર્ગમાં પોતાના આત્માને સ્થિર રાખી નૈશ્વર અને અપવિત્ર દેહવાસને છોડીને અને જન્મમરણનાં બધાંને મર્વથા છેદીને અપુનગમન (ત્યાથી પુન આગમન થતું નથી તેવી મોક્ષસ્થિતિની) ગતિને પ્રાપ્ત થાય છે (પામે છે).

નોંધ — પોતાના અંતગત્માની વંચના થાય તેવા દોષપણુ કાર્યો ન કરે અને જે કાર્ય હવર ગૃહસ્થ કે લિશ્તુ જાણીને ધૃણા લાવે તેવા કાર્યોના પણ સદતર ત્યાગ કરી લિશ્તુસાધક કેવળ સમાધિ માર્ગમાજ વિચરે અને અંતરાત્માની મોજમાં મસ્ત રહે.

એમ કહ્યું છું:—

એ પ્રમાણે લિશ્તુ નામ નામનું દસમુ અધ્યયન પૂર્ણ થયું.

રતિવાક્ય ચૂલિકા

(સયમથી કટાળેલા માધકને પ્રેમ ઉત્પન્ન કરનારા, વાક્યો)

૧૧

ભિષ્મુચ્ચવન એ મૃદસ્થિચ્ચવન કરતા સયમ અને ત્યાગની દ્રષ્ટિએ
સોમર્થ ઉચ્ચ અને સાન્નિધ્ય છે તેમ છતાં તેની પણ સાધક
સ્થિતિજ છે

સાધક દશાની ભૂમિકા જમે તેવી ઉચ્ચ હોવા છતાં જ્યાં મુધી
તે સાધક આત્મ સાક્ષાત્કારની સ્થિતિમાં સ્થિર થયો ન હોય,
જ્યાંમુધી તેની વાસનાના ઊંડા ઊંડા ખીજ ખીજી ને ખાક ન થઈ
બધા દોષ ત્યાંમુધી તેને પણ નિયમોની વાડને મુરસિત રાખી
અનુસરવાતું રહે છે સાચો કરોડોનો પૂજ્ય અને પ્રેરક હોવા છતાં
ધાર્મિક નિયમોની સત્તા આગળ તેને પણ શિર નમાવવાનું હોય છે
કારણ કે અધ્યાસની અમરનો લેખ એટલો તે ચિરમ્થાયી અને
મનપૂત હોય છે કે જે ચીજનો વર્ણ થયા ત્યાંમ કયો હોય જેનો
સંકલ્પ પણ ન હોય તેવી સ્થિતિમાં પણ સજ્જ નિમિત્ત મળતા
મનને દુષ્ટ વૃત્તિ તરફ દોરી લેવામાં તે અધ્યાસ ક્રતેર્ધર્મ નીવડી
પડે છે આવી વૃત્તિનો વેગ સિધ્ધિ મનના સાધક પર તુરંત અસર
કરી મૂકે છે જ્યારે મન આવી ચચળ અને પામર સ્થિતિમાં
મૂકાય ત્યારે તેના દુષ્ટ વેગને દમાવી પુનઃ મયમમાર્ગમાં સ્થિર રાખી

રીતે કરી શકાય તેનાં સચોટ અને સંક્ષિપ્ત ઉપાયોનું આ ચૂલિકામાં વર્ણન છે.

ગુરુદેવ યોદ્યા—

ઓ શાશ્વા માધકો ! અહીં ખરેખર દીક્ષિત (પ્રવર્તિત) થયા પછી દુઃખ ઉત્પન્ન થાય અને તેથી મયમમાંથી ચિત્તનો ગ્રેમ ખસી જઈ, મયમ છોડી (ગૃહસ્થાશ્રમમાં) ચાલી જવાની ઇચ્છા થાય પરંતુ હજી મયમનો ત્યાગ ન કર્યો હોય તેવા સમયે ઘોડાની લગામ, દાથીના અંકુશ અને વદાણના સદ મમાન આ અઢાર સ્થાનો (વાક્યો)ને લિહુએ ખૂબજ વિચારવાં.

તે સ્થાનો આ પ્રમાણે છે—

(૧) (પોતાના આત્માને મંબોધીને) દે આત્મનં ! આ દુષ્કમ કાળનું જીવનજ દુઃખમય છે.

નોંધ—સસારના દરેક જીવો દુઃખી છે. તો હું સંયમ જેવી જિતમ વસ્તુ છોડીને ગૃહસ્થાશ્રમમાં જઈ છતાં ત્યાં પણ સુખ ક્યા હવે ?

(૨) ગૃહસ્થાશ્રમીઓના કામભોગો ક્ષણિક અને હલકી કોટિનાજ હોય છે.

નોંધ—ક્ષણિક અને તે પણ માની લીધેલા અને પરિણામે અપાર દુઃખરૂપ કામભોગો પર ન્નેહ શા માટે રાખવો ?

(૩) વળી સમાગી માયામા દ્વેષલા મનુષ્યો અહીં કપટવાળા હોય છે.

નોંધ—સંયમને ત્યાગી દીધા પછી તેવા કલુષિત વાતાવરણમાં રહેવાથી અવ કરણ દુષ્કિત થાય છે.

(૪) વળી આ મયમી જીવનમા દેખાતું દુઃખ કંઈ લાભો વખત ટકવાનું નથી.

(૫) સયમ છોડીને ગૃહસ્થાશ્રમમા જતા ક્ષુદ્ર મનુષ્યોની પણ (ન ઇચ્છવા છતાં) ખુશામત કરવી પડે છે

(૬) મૃદસ્થાશ્રમ સ્વીકારવા જતા વમેવી વસ્તુને ફરીથી પીરી ખડશે

નોંધ —જે વૃદ્ધ કામભોગને ત્યાગી દીધા છે તે ફરીથી મદ્ય કરવા કોઈ પણ પ્રકારે હજી નથી

(૭) ત્યાગની હિમ્મત જીમિકામાંથી મુદ્ર વાસના માટે મૃદસ્થ જીવન સ્વીકારવું તે નરકમારમાં જવા માટેની તૈારીરૂપ છે

(૮) મૃદસ્થાશ્રમમાં રહેનારને મૃદસ્થાશ્રમનો પણ ધમ પાળવો તે દુશ્કર છે તો આ જ ત્યાગ તો કરાવી જ પડાય ?

નોંધ —જે કે મૃદસ્થાશ્રમમાં પણ કેટલાક ઉત્તમ સુધર્મી પુરો હોય છે પરંતુ તેવા પુરુષો સામાન્ય મળી આવે છે કારણ કે તેની આસપાસનું વાતાવરણ / એક કલુષિત હોય છે કે તેવા સ્થળે રહી સ્વ મની આત્મપત્તા કરી એ કડિન વસ્તુ છે

(૯) અચાનક રોગ ઉત્પન્ન થઈ જ્યારે દેહનો નાશ થઈ જાય છે (ત્યારે ધમ સિવાય ઈતર કોઈ મદાયક ચર્તા નથી)

(૧) અરાગ મતે પ પણ આધ્યાત્મિક મૃત્યુ કરે છે

નોંધ —આપણે એક શરીરથી આત્મા બિત્ત થઈ અન્ય શરીર ધારણ કરે ત્યારે / તેની સ્થિતિને મૃત્યુ માનીએ છીએ. પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તો અધ્યાત્મિક જીવન એ જ મૃત્યુ છે

(૧૧) મૃદસ્થવાસ કરેશમય છે ત્યાગ એ શાન્તિમય છે

(૧૨) મૃદસ્થવાસ બંધન છે ત્યાગ એ મુક્તિ છે

(૧૩) મૃદસ્થજીવન (પાપમય હોય તો) કપિત છે જ્યારે સંવ મીનું જીવન એ પવિત્ર જીવન છે

(૧૪) મૃદસ્થોના કામભોગો નિરૂપ્ત (દલકી કાદિના) છે

(૧૫) જગતના સૌ જીવો પુણ્ય અને પાપથી ઘેરાયેલા છે

(૧૬) મનુષ્યનું જીવન ખરેખર દાહડાની ટોચ પર રહેલા જલપિન્દુ જેવું ચંચળ અને ક્ષણિક છે.

નોંધ —એવા વિનયર જીવન માટે ટેક જેવી હિતમ વસ્તુ શા માટે છોડવી ?

(૧૭) અરેરે ખરેખર પૂર્વકાળે પાપકર્મ બહુ કર્યું હશે.

નોંધ.—પાપ કર્મના પ્રભાવે જ સયમ પર અલગમો હતપત થાય છે. અથવા સંયમ જેવી હિતમ વસ્તુ શા માટે ન ગમે ?

(૧૮) દુશ્ચાગ્રિનું મેવન કરીને કદી પાપકર્મોથી 'મુક્તિ મળી શકશે નહિ પરંતુ દુ.ખે સહી શકાય તેવા પૂર્વ પાપ કર્મોને મનમાં વેદન કર્યા મિત્રાય સહી લેવાથી અને તપ દ્વારા તેને અપાવવાથીજ તે કર્મોથી મુક્તિ મળી શકશે.

નોંધ —આ અઢારે વાક્યોનું ખૂબ જાડું જાડું ચિંતન કરવાથી સયમથી અસ્થિર થયેલું (કટાળેલું) મન પણ અસ્થિર થઈ જાય છે

આહી' શ્લોકો કહેવાય છે:—

[૧] કોઈ અનાર્થ પુરપ ન્યારે ભોગના હેતુએ પોતાના ચિરસચિત ચારિત્ર ધર્મને તજ દે છે ત્યારે તે ભોગમા આમક્રા થયેલો અજ્ઞાની ભવિષ્યકાળનો લેશમાત્ર વિચાર કરી શકતો નથી.

નોંધ --ન્યારે કોઈ પણ સાધાનથી કે સુદ્ધિમાન સાધક પોતાને ન છાજે તેવું અધાર્ય કરી નાખે છે ત્યારે તે વખતે તે એટલો આવેશમાં હોય છે કે તેને તે વખતે કાર્યના પરિણામની ભયકરતાનો લેશ માત્ર ખ્યાલ રહેતો નથી

[૨] પરંતુ ન્યારે તે ત્યાગાશ્રમ છોડીને ગૃહસ્થ જીવનમા પાછો આવે છે ત્યારે ત્યાગધર્મ અને ગૃહસ્થધર્મ એ બન્ને ધર્મથી ભ્રષ્ટ થઈ (સ્વર્ગથી ચ્યુત થઈ) પૃથ્વી પર પડેલા દેવેન્દ્રની માફક ખૂબ પરિતાપ કરે છે

નોંધ —રેવે દ્રવી લપમા તે સારુ આપેલી છે કે ક્યા એ સ્વર્ગીય મુખ અને ક્યા એ મૃત્યુલોકના કુખ । તે જ રીતે ક્યા એ સયમી જીવ નેના આનંદ અને ક્યા એ પતિત જીવનની વિપત્તિ । સયમજીવની લોકમા પણ અપકીર્તિ દેવાય છે અને તેના દૃશ્યમા પણ બિરાજીનું દર્દ યથા કરે છે

[૩] પ્રથમ તે વિશ્વનો વ નીચ હોય છે અને બટ યથા પછી અવલ (તિરસ્કારને પાત્ર) બને છે ત્યારે પોતાના સ્થાનથી બટ થયેલી (સ્વર્ગથી મ્યુત થયેલી) દેવીની માફક તે ખૂન પરિતાપ પામે છે

[૪] ૨થમ તે મહા પુરુષોનો પણ પૂજ્ય હોય છે અને પછી તેજ અપૂજ્ય બને છે ત્યારે રાજ્યથી પ બટ થયેલા રાજાની માફક તે ખૂન પરિતાપ પામે છે

[૫] પહેલાં તે માન્ય હોય છે અને પછી તેજ (ત્યાગાશ્રમથી બટ થઈ) અમાન્ય થાય છે ત્યારે જેકુની જીદગીમાં પલટાયેલા (અથવા માવ નાના ગામડામા અનિચ્છાએ મૂકાયેના) ધનિક શેડની માફક પરિતાપ કરે છે

નોંધ —પતિત ઘટ દલકા કુળમા ગયેલો અથવા ધનદીન જની દલકા સ્થાનમા ગયેલો રોડ ૭મ પૂવની સ્થિતિ સહારીને જીવન પચન્ત બેઠે કર્યા કરે છે તેમ મુનિવેસ ત્યાગી ગૃહસ્થજીવનમા ગયેલો સાધક પરિતાપ કરે છે

[૬] ભોગની સાલએ ત્યાગાશ્રમને તરફોડી ગૃહસ્થ જીવનમાં ગરેભો સાધક ન્યારે ચૌવન વયથી પરવારીને જરાવસ્થાથી ઇસ્ત થયેલો જૂડો બને છે ત્યારે જીવમાં મૂડેલી વસ્તુ ખાવાની સાલએ લોખડના કાંટામાં ફસાયેન માછનાની માફક ખૂન પીડા પામે છે

[૭] અને ન્યારે તે પોતાના ગળેલા કનેચકારી કુટુંબની આરોગ્યની ચિંતાઓથી ઘેરાય છે—દલાય છે ત્યારે તે બંધનમાં ફસાઈ પડેલા દામીની માફક ખૂન પરિતાપ કર્યા કરે છે

[૮] જી આગાશ્રમને છોડી ગૃહસ્થ જીવનમાં ગયેલો મુનિ ત્યારે જા, પુત્ર અને કન્યા અધ્યાના પત્નિવારથી વિંટાઈને મોહનીય કર્મની પગપગથી તેમાંજ મુંઝાઈ જાય છે ત્યારે તે કાલમાં ખૂચેલા લાથીની માફક “ન નીરં નોતીરમ્” ન પાણી કે ન કાંઠો એમ બન્ને સ્થિતિની વચ્ચે રહી ખેદ કર્યા કરે છે.

નોંધ — સ્ત્રી, પુત્રાદિ પત્નિવારમાંથી નિવૃત્ત થઈ તેને ગાતિ એળવવાની જગ માત્ર દુરસદ રહેલી નથી ત્યારે તે જાળમાંથી છૂટવા કાંઈ મારવાનો પ્રયત્ન કરે છે પરંતુ એવા ગાઢ બંધન હોય છે કે પગ તે ધારે તો પણ ફટી ચડતો નથી અને તેથી તે બમણી પીડા પામે છે.

[૯+૧૦] (પછી આવી ગિયતિમાં ત્યારે તે વિચાર કરવા એસે છે ત્યારે તેને સદ્વિચારો આવે છે અને ત્યારે તેને પશ્ચાતાપ થાય છે કે હા ! આ મેં ખૂમજ ખોલું કર્યું) જો હું જિનેશ્વરોએ બતાવેલા વિશુદ્ધ માધુત્વથી ભરેલા ત્યાગમાર્ગમાં આનંદ-પૂર્વક રહ્યો હોત તો આજે મારા અપૂર્વ આત્મજોગજસ અને અપૂર્વ જ્ઞાનની સાથે આખા માધુગણનો અધિપતિ બનત કર્યા એ મહર્ષિઓના ત્યાગમાર્ગમાં રક્ત રહેલા ત્યાગી પુરુષોનો દેવલોક સમાન મુખ્ય ત્યાગ અને કર્યા તે ત્યાગ માર્ગને તરછોડી ગૃહસ્થ જીવનમાં ગયેલા પતિત સિદ્ધિનો મહા નગક્યાતના સમાન ગૃહસ્થાશ્રમ !

નોંધ — પતિત થયેલાનું જીવન પામર જેવું હોવાથી તે ગૃહસ્થાશ્રમના આદર્શ ધર્મને પણ આગપવાને લાયક રહેતો નથી અને તેના દૃઢતા બાદ બાગમાં સાવજીવનની ગાંતિ સાફરે છે, તેથી તે ગૃહસ્થાશ્રમ જીવન લગલગ નરકાવાસ જેવું જ લાગે છે એવી કથના કરી તેવા પતિત સિદ્ધિની મનોદશાનો ચિતાર આપ્યો છે.

[૧૧] (આ બધું કહી હવે મહાપુરુષો સયમથી કટાંગેલા માધુને કહે છે. —) ત્યાગ માર્ગમાં રમી રહેલા મહાપુરુષોનું દેવેન્દ્ર સમાન

ઉત્તમ સુખ અને ત્યાગમાર્ગથી બ્રહ્મ થયેલા પતિતોનું નરક સમાન અત્યંત દુઃખ એ જ નેની તુલના કરીને પડિત માધુએ ત્યાગ માર્ગમાં આન પૂર્વક રહેવું ધટે

નોંધ — ત્યાગથી પ્રાપ્ત થવું આ-આત્મિક સુખ એ તો અનુપમ સુખ છે તેની તુલના સ્વર્ગીય સુખ સાથે ન જ કરી શકાય. પરંતુ અહીં તો એમ મનુષ્યજનન કરતા દેવજનન જતકૃષ્ટ છે તેમ મૃદુલજનન કરતા ત્યાગી જનન જતકૃષ્ટ છે અને માનવજનન કરતા નરકજનન નિઃ ૮ છે તેમ આ દેવ જનન કરતાં પતિત મૃદુજનન નિઃ ૭ છે તે બતાવવા પૂરવું ઉપરનું ઉપમાવાક્ય છે

[૧૨] ધર્મથી બ્રહ્મ અને આ-આત્મિક મપત્તિથી પતિત થયેલા દુઃખ મુનિને અસ્થ તે ૮ થઈ જી ગયેલા યજ્ઞના અગ્નિ અને બલકર જેવી છતાં જો એથી લીધેલા સપની માફક દુરાચારીઓ પણ તિગ્ધકાર કરે છે

નોંધ — સપનું હોર ઠાવવાનું સાદન ત્યાં પણ તેને બાળના પણ સતાવે છે મક્કનો અગ્નિ પવિત્ર મનાય છે છતાં તેના ગયા પડી તેની કરી કિમત રહેતી નથી અને દેહમાથી ચેતન ગયા પડી તે દેહની કિમત પણ રહેતી નથી તેમ સાનુપર્મકપ આત્મા ગયા પછી તે સાધક નિર્ગુણ બની અથ છે તેથી તેની કરા એક દલગા વર્તનવાળા હૃદય કરતાં પણ મહા પાત્ર બની અથ છે

[૧૩] ધર્મથી પતિત થયેલા અધર્મને મેવનાગ અને પોતાના મત નિયમોથી બ્રહ્મ થયેલા માધુને આ લોકમાં પણ ચાલિ નથી ક્ષતિ અધર્મ અપવિત્ર અને દલગા માણ્યોમા પણ નિદા મત્તાદિ ગેરમામો થાય છે અને દુષ્કર્મનાં અને પરણામ્યા પણ અધર્મના ક્ષણસ્વરૂપે તેને અધર્મગતિ મળે છે

[૧૪] જે સાવક બેદરકાર (કૃષ્ટ) ચિત્તના વેગને વશ થઈ બોગોને ભોગવવા સારુ તે તે પ્રકારના અર્મવમ (મંવમથી વિરુદ્ધ વળન ને આચરીને જેની કલ્પના ન કરી શકાય તેવી દુઃખ (નરક)

ગતિમાં ગમન કરે છે ને સાધને ફરીથી આવા ઉચ્ચ મંદ-
બોધની કે ધર્મની પ્રાપ્તિ પણ સુલભ થઈ શકતી નથી

[૧૫] “ એ બિચારા કલેશમાં રહેલા અને દુઃખમાં જ સુખડાના નાર-
કીના ઊવાનું પર્યાપમ અને સાગરોપમ જેવા લાખા કાળ
મુઘી એક સગળું બોગવગનું દુઃખ ક્યાં ? અને આ સંયમમાં
આન્તરિક પડેલું થોડું દુઃખ ક્યાં ? એ બન્ને વચ્ચે તો મદાન
અંતર છે તો પછી “ રે મારું ” આ કલ્પિક માનસિક દુઃખ શું
હતુ ? ” એવું એવું માધક વિચારે

નોંધ—પર્યાપમ એ મોટા કાળનું પ્રમાણ છે અને સાગરોપમનું
પ્રમાણ તો તેનાથી પણ અવિકલાન પ્રમાણ છે.

[૧૬] (દુઃખને લોધે મંયમ છોડવાની મનોવૃત્તિ જાગે તો તે વિચારે
કે:—) આ મારું દુઃખ લાખો કાળ ટકવાનું નથી, (બોગતી
ધમ્મકાથી બે સુખ છોડવાનું મન થાય તો વિચારે કે) જીવા-
ત્માની બોગપિપાસા પણ થોડો વખતજ રહે છે (છતાં કદાચ)
આ શરીર ટકે ત્યાંમુઘી તેજી બોગપિપાસા ન દૂર થાય તો
“ આ મારા જીવનના અને તો જરૂર ચાલી જશે ” આવા
વિચારો સેત્રીને ત્યાગ તરફ ઉપજેલા અણુગમાને સાધક
નિવારી નાખે

નોંધ — “ જીવન જાય તો જાય જણ, પરંતુ મારું સંયમમય જીવન
તો ન જ જઈ જોડાય. આ જીવન મયા પછી હજીને બદલે ફરી સુદ
મળી શકશે. પરંતુ આત્માત્મિક જીવન મૃત્યુ પામ્યા પછી પુનઃ તેને
પામવું અતિ અતિ દુશ્કર છે. ” આવી વિચારણા સાધક ક્યોતો દોષ છે.

[૧૭] જ્યારે તેના સાધુનો આત્મા ઉપરના વિચારોને સેવનાં એટલો
બધો નિશ્ચિન થઈ જાય કે તે દેહનો ત્યાગ કરવો પસંદ કરે,
પરંતુ સદ્ધર્મના નિયમોને ન છોડે ત્યારે જેમ મુદ્ધર્શન પર્વતને
વાયુના પ્રયત્ન ઝાપટાંઓ લાગવા છતાં તેને ડોલાવી શકાતો નથી

તેમ તેવા અડોલ અને સુન્દ સાધકને ઈદ્રિયો (ના વિષયો) ડોલાપમાન કરી શકશે નહિ

[૧૮] ઉપર પ્રમાણે આ બધું જોઇને (સાંભળીને) શુદ્ધિમાન સાધક તે પછી પોતાની આત્મશક્તિ અને તેને યોગ્ય બિજ્ઞાન પ્રકારના ઉપાયોને વિવેકપૂર્વક વિચારીને તથા તે (૧૧) પોતાને યોગ્ય આચારીને મન વચન અને કાયા એ ત્રણે યોગીનો મધ્યમ જાગવી જિનેશ્વર દેવોના વચનમા જગમર રિધર રહે

નોંધ—જાગીનું પવિત્ર જ્ઞાન બેધારી તથાવા ગુણ જ્ઞાના ધા ઉપર અને નીચે બન્ને બાજુપર લાગે છે સીંગ ઉપર ચઢેલા માણસ નીચેના ઉભેલા માણસથી ખૂબ ઊંચો દેખાય છે પણ જ્યારે તે પડકાપ ત્યારે ચત્તી પાડે છે. ઉભેલા માણસથી નીચે જાય છે અને તેને ખારની ચાટ પણ લાગે છે આ / દયા તેવા ભિડુની યામ છે

તેવા સર્વિ થને નહિ ઈચ્છનાર સાધકે સદ્વિચાર અને મનનું ચૂલું લઈ પાવાના મનને કચરો સાફ કરવો પશ્ચાત્તાપના સાત્રુથી અતઃકરણને બેઠું તો સ્વચ્છ કરવું કે પછી તેવા કુદ વિચારોનું ફરીથી આગમન ન થાય

એમ કહું છું -

એ પ્રમાણે રતિવાક્ય નામની પદ્ધતી ચુલિકા પૂર્ણ થઈ

વિવિક્ત ચર્ચા

—:૦:—

(એકાંત ચર્ચા)

૧૨

આ સમાજના પ્રવાહમાં અનલ કાગથી પગિલમણ કરતો આત્મા આનંદ સંસ્કારોને સ્પર્શી ચૂક્યો અને ભોગવો પણ ચૂક્યો, છતાં હજુ તે નથી પોતાના ભાનમાં આવ્યો કે નથી પોતાના સ્વરૂપથી ચ્યુત થયો તેનાં લક્ષણો હજુ તેનાતે રહ્યાં છે. બીજા તત્ત્વના પ્રસંગમાં આવવા છતાં હજુ તે એક છે, અદ્વિતીય છે. એ ચેતના શક્તિનો સ્વામી તેજ એક આત્મા, તેજ ચૈતન્યપુર્ણ તેનીજ શોધ પાછળ લાગી જવું તેનુંજ નામ વિવિક્ત ચર્ચા-એકાંત ચર્ચા

વિશ્વનો પ્રાણીસમૂહ જે પ્રવાહમાં વહી રહ્યો છે તે પ્રવાહમાં વિવેક વિના વહે જવું તેનું નામ એકાંત ચર્ચા. આવી ગતિમાં હેશમાત્ર વિજ્ઞાન, શુદ્ધિ, હૃદયની શક્તિની કે જાગૃતિની ખાસ આવશ્યકતા પડતી નથી અંગૂઠન પણ તે પ્રવાહને ટેકે વહી શકે છે હૃદયહીન પણ ટેકે ટેકે પોતાનું ગાહું ગળાડાવી શકે છે. આ રીતે એક કુદ જંતુથી માંડીને માનવજીવનનાં વિકાસક્રમ સુધી સામાન્ય રીતે તો આ પ્રવાહ ગતિજ ભ્રેષ્ટ શકાય છે. જન્મથી માંડીને મૃત્યુ સુધીનાં બધાં કાર્યોમાં પણ તેવું જ બને છે.

પરંતુ માનવમજાજનો વિરક્તવર્ગ એવો પણ હોય છે કે જેના શુદ્ધિના વિકાસ માર્ગમાં પડેલાં આવરણો દૂર થયાં છે, જેનાં આંત-

રિક ચક્રુઓ ઉપડી ગયા છે અને જેના પ્રાણોમા ચેતનાશક્તિની
જળજળાતી સાગી છે તે પોતાના કષ્ટપદ બાવીને સ્પષ્ટ જોઈ શકે છે
અને પોતાના વીર્યનો ઉપયોગ તેને વહાવવામા કરવાને બદલે તેની
અવનનાકાતુ આખુ સુકાન ફરવી દે છે અને પોતાનુ ધ્યય નક્કી
કરી સેકરો સકરોને દૂર કરવા માટે શત્રુમંજિત શૂર, વીર
અને ધીર ભાવો બને છે મંમારના ઇતર શૂરવીર પોતાનુ મત્સ્ય
અને માના મુદી રચવા બાદ સદામ ખેડે જી જ્યારે આ યોદ્ધો તે
વસ્તુની ઉપેક્ષા કરી માત્રમસામમાજ ખેલવાનુ પસંદ કરે છે
તેજ તેની બીજથી બિન્ન એવો વિવિક્ત ચર્ચા

૩૨૦૪ બોદના —

[એકાંત ચર્ચા એટલે વિશ્વના પ્રવાદથી પોતાના આત્માને બચાવી
લેવો તેથી એકાંતચર્ચાના લાભો અને ઉદ્દેશનું નિર્ણયન]

- [૧] સવત્ર પ્રભુએ ફરમાવેલી અને ગુરુદ્વારા માબયેલી આ (બીજી)
ચૂંસિમને દુઃકલેષ કે જે ચૂંસિમને માંબળી મ ગુણી સત્ગુણ
પુરુષોત્તી ભુદિ શીઘ્ર ધર્મ તરફ ઉત્પાદિત બને છે
આ પ્રમાણે જળજળામીને ઉદેશીને સુધમ સ્વામીએ કમ્પુ દનું
તેજ ગનક નામના સિંધને ઉદેશીને સધ્ધમત્ત ગુરુદેવ બોધ્યા —
- [૨] (નદીના પ્રવાદમાં તજાતા કાળની પર) સસારના પ્રવાદમાં
બહુ બહુ જનો વળેતા હોય છે તે પ્રવાદની પર થવા માટે
જેનું લક્ષ્ય જાગૃત મધુ હોય તે મોક્ષાર્થી માધ્યમે જે પ્રવાદમાં
મંસારી છતા વળેતા હોય તેની મામો બાલુ એટલે કે તેનાથી
ઉતરી પ્રતિભા પોતાના આત્માને યોગ્યવો થશે

નાધિ—મનુષ્યજીવન યોગ્ય મમય અને સાધનો મળવા છતા પણ
મનુષ્યને ભૌતિક જીવન સિવાયના હવર જીવનનો કરો ખ્યાલ દોતો નથી તે
જ્યા એવા ઔધિક પ્રકારના છવો દોષ છે અર્થાત્ તેમની બધી ક્રિયાઓ
પરપરા પ્રમાણે બીજા કરતા દોષ છે તેમ થતી રહે છે તેથી કાલક મેધાર્થી
સાધક બનવા યાચ છે અને તે કાલ પ્રવાદમાં ન તજાતા ક્રત્યેક ક્રિયાઓમા
ચિત્ત કરતો થઈ બચે છે

- [૩] જગતના પામર હોયો મિયાગ સુખ ગોધરા માટે મંચાગના પ્રવાહમાં ધસડાઇ રવા છે ત્યાં વિચક્ષણ સાધુઓની મન, વચન અને કાળની એકવાક્યતા (સુખ વ્યાપાર) ન માત્ર તે પ્રવાહની વિરુદ્ધ જાય છે માગશ કે દુન્યવી હવન કમેશાં એકજ પ્રવાહમાં વહેતું હોય છે, માટે મંચારથી પાગ ઉતરતું હોય તો ત્રિપાથોએ માર્ગ બદલી નાખવો જોઇએ

નોંધ —આહુ પ્રવાહમાંથી વેગ બદલતી વખતે આગકને ખૂબ સાવચેતી રાખવાની હોય છે. દુન્યવી લોકોથી તેનું લક્ષ્ય બિન્ન દેખાતા કરોટો જનોની કચ્છી નાન્ટો તેના પર ફરી વળે છે. તેથી કહ્યું છે કે “ દુર્ગ્ગિભારજ છે મૂગનો કાયગ્ગુ નદિ કામ જોને ” પરન્તુ આખરે સફટો સરી એક તેના અતગતમાતું બળ પૂરું પડી જાય છે અને તે સાધક ચોતાનું કાર્ય સાધી શકે છે

- [૪] (હવે તેજ માયા સુખના જિજ્ઞાસુ માધકે લોકપ્રવાહની માથે જ્યાંમાં કયા બળને ખીલવવું જોઇએ તે કહે છે -) પ્રથમ તો તેજ સાધકે સદાચારમાં માનસિક બળ કેળવવી, સંયમ અને ચિત્ત-સમાધિની બગાડ આરાધના કરી લેવી ધટે અને પછી ત્યાગી પુરુષોના જે ચર્ચા, શુભો અને નિયમો છે તે જાણી તે અનુસાર વર્તન બનાવવું જોઇએ.

નોંધ —ચર્ચા એટલે કેમ સચમીજવન ગણવું તે, શુભો એટલે મળ તથા જતાર શુભોની આગધના અને શિશ્યાદિના નિયમો તે નિયમો. આ બધું જાણી આચરવા માટે સાધકે તૈયાર રહેવું ધટે.

હવે નીચે તે વસ્તુ સ્પષ્ટ કરે છે

- [૫] (૧) અનિયતવામ (કોઈ પણ નિયત ગૃહ કે આશ્રમ કરી ન રહેવું અર્થાત્ વસુધામાં સર્વત્ર વિચરવું) (૨) સમુદાનચર્ચા (લુદા લુદા ધરોમાંથી ભિક્ષા મેળવવી) (૩) અગ્નાતોગ્ન્ય (અપરિચિત ગૃહસ્થોના ઘરેમાથી બહુ અલ્પ અલ્પ ભિક્ષા મેળવવી.) (૪) એકાતનું સ્થાન (જ્યાં સંયમની બાધક વસ્તુ

ન હોય તેવું સ્થાન તે એકાંત સ્થાન) (૫) જીવનની જરૂરિયાત પૂરતાં જ અદ્ય સાધનો (૬) કલહનો ત્યાગ આ છ પ્રકારથી યુક્ત વિદ્યારમ્યાં જ મહર્ષિઓએ વખાણી છે સાચો બિંદુ તેનો આદર કરે

- [૬] જે સ્થળે મનુષ્યોનો કાલાહલ થતો હોય કે સાધુજનોનું અપમાન થતું હોય તેવું સ્થાન છોડી દે તેમજ મૃદસ્થ જ્યારે ખીજ ધરમાથી ઝોરાક અને પાણી આપે ત્યારે તે ધણ ખડુ ભેવાયેલું આહાર પાણીજ લેવાનો સાધુએ પ્રયત્ન કરવો ધટે અને તે દાતા જે દાય કિંવા અમર્યાથી ઝોરાક લાવેલ હોય તે બિંદુ લેવાનો બિંદુ ઉપયોગ રાખે.

નોંધ —અહીં ખરડાયેલા અમર્યાથી બિંદુ લેવાનું પ્રયોજન એ છે કે તે મૃદસ્થ તે સાધનને દુરવ સજીવ પાળીથી સાફ ન કરે એ સાફ કરે તો તે વાલીક માટે બિંદુ નિમિત્તભૂત થાય

આહાર પાણી જ્યાંથી લાવે તે ભેવાનું પ્રયોજન એ છે કે મૃદસ્થ પોતાની જરૂરિયાતની ચીજ તો આપી નથી દેતો ને તેમજ તે આહાર શુદ્ધ છે કે કેમ ઇત્યાદિનો ખ્યાલ આવે.

- [૭] મઘમાંસાદિ અઘક્ષયનો સર્વથા ત્યાગી આદ્ય બિંદુ નિરભિમાની પોતાના આત્મા પર સખ્ત કાણુ રાખવા સારુ વારંવાર બસિજ ઝોરાખને નદિ લનાર વારંવાર કાયોત્સર્ગ (દેહભાન જૂતી જવાની ક્રિયા) કરનાર અને સ્વાધ્યાય યોગમાં પ્રયત્નથીય બને.

- [૮] બિંદુ સપન આવનો સપ્નાઓ નિવઘાઓ (સ્વાધ્યાયનાં સ્થાનો) તથા યોગક પાણી વગેરે પર મમત્વ ગાખી હું જ્યારે ફરીતે આવું ત્યારે મનેજ આપણે ખીજને નદિ એવી એવી મૃદસ્થોને પ્રનિદા ન કરાવે તેમજ કોઈ મામ કુળ નગર કે દેશ પર મમત્વ ભાવ પણ કદી ન કરે

નોંધ — મમત્વભાવ એ સાધુજનન માટે સર્વથા ત્યાગ્ય છે કાગ્લુ કે એક વસ્તુ પર મમત્વ થયું એટલે બીજી વસ્તુ પરનો વિશુદ્ધ પ્રેમ હરી જવાનો. અને કદાચિન મમત્વવાળી વસ્તુને જે કંઈ થાય તેના આગ માદાની અસુખ પોતા પર પડવાની, એટલું જ નહિ પણ પશ્ચિનામે લેટલી એક વસ્તુ પર અતિ આસક્તિ થાય તેટલો જ દીનર પદાર્થ પર દ્રેષ થવાનો દ્રેષ એ એક પ્રકારની માનસિક દિસાજ છે અને તે માનસિક વિચારો આખરે ક્રિયામાં પગિલુત થઈ દુષ્પગિલામ લાવી મૂકે છે. સર્વથા ગજ અને દ્રેષથી ગંહિત થવાના સાવ-વાળા ત્યાગી માટે મમતા તે સાકર ત્યાગ્ય કહી છે

[૯] આદર્શ મુનિ; અમંયમી જનોની આદરી ન કરે તેમજ તેને અભિવાદન (બેટવાની ક્રિયા), વદન કે નમન પણ ન કરે. પરંતુ જે અમંયમીઓના સગથી મુક્ત હોય તેવા આદર્શ સાધુઓના મગમા રહે કે જે મમર્ગથી તેના આરિત્રની હાનિ ન થાય

નોંધ — મનુષ્યો લેના પરિચયમાં આવે છે, લેની શુદ્ધામી કરે છે, લેનું પૂજન કરે છે તેવું જ તેનું મન અને વિચારો વડાતા જાય છે અને આખરે તે લેવા જ બની ગ્હે છે. કાગ્લુ કે સંસર્ગના આદોલનની તેમના પર અવ્યક્ત કે વ્યક્ત રીતે જરૂર અસર થાય છે આથી જ મહાપુરુષોએ સત્પુરુષોના સંગનું અપાર માદાત્મ્ય વર્ણવ્યું છે. અને ખળપુરુષોનો સગ સર્વથા ત્યાગ્ય બતાવ્યો છે. સુયમના ઈશ્વર સાધકે પોતાથી અધિક શુભ-વાન હોય તેનો જ સંસર્ગ કન્વો થઈ

[૧૦] (કદાચ તેવો ઉત્તમ મગ ન મળે તો શું કરવું તે બતાવે છે) ભિક્ષુ; પોતાથી અધિક શુભવાન કે સમાન શુભવાળો ન મેળવી શકે તો કામબોગોમાં અનામકત રહી તથા પાપોનો ત્યાગ કરી સાવધાનતા પૂર્વક એકાકી વિચરે (પરંતુ આરિત્રહીનના સંગમાં ન રહે.)

નોંધ — જો કે જૈનસૂત્રોમાં એક ચર્ચાને ત્યાગ્ય કહી છે અને તેમ કહેવાનું કાગ્લુ એ છે કે એકાકી વિચરતા સાધુને અદ્વિપિત આગ્રિ નિભાવવું એ અતિ દક્ષિન વસ્તુ છે અને તેના પર કોઈ છત્ર ન હોય તો તે સાધક

૨૮

સમા તને વિદ્યાસપાત્ર રહેવા પામતો નથી એવા એવા અનેક દોષોનો સત્ત્વ
 છે એમ છતાં નૈનદર્શન એ અનેકાંત ધર્મ છે તેમા પ્રાપ્ત થવા કથનો
 એકાંત હોતા નથી અને તેથી તે કપરના શ્યામમા જનાવે છે કે જોનો
 સજ આત્મ(સયમ)ધાતક થતો હોય તેવા સગથી વિમુક્ત રહેવું એજ સમુચિત
 છે સારાશ કે એકચર્યા પ્રણીસનીય નથી તેમ એકાંતનિધિ પણ નથી છતાં
 વર્તમાન સમયે તો એકચર્યાનો પ્રત જૂળજ ચિંતનીય અને વિવાદમસ્ત છે
 કારણકે વર્તમાન સાધુવચમા દેખાતી એકચર્યા જહુ મોટા પ્રમાણમા સ્વ
 ચ્છદિતિથી જ એવી નજરે પડે છે અને ત્યાં સ્વચ્છદ છે ત્યાં સાધુનાનો
 આદર્શ હુમ ધાય છે આવે સવાને આ દૃષ્ટિએ એકચર્યા ત્યાજ્ય બને છે
 પરંતુ જો તેમા પણ કોઈ અપવાદિત એકચર્યા હોય અને આત્મસાધનાર્થે
 જાત્યન થઈ હોય તો તે અતિ પ્રયસનીય છે સારાશ કે એકચર્યાની
 ઉપદા કે અનિષ્ટતાનો તોજ સંધોષજનો પર વિવેકની દુષાથી માપી
 લેવા પડે

[૧૧] (ચાતુર્માસ્યમા) નૈનબિહુને એક સ્થાને વધારેમાં વધારે ચાર
 માસ સુધી અને અન્ય ઋતુઓમા એક માસ સુધી રહેવાની
 આદા છે અને જે સ્થળે ચોમાસુ કરેલું હોય ત્યાં ખીર્ત મે વરો
 છાંડી અને ત્રીજે રહી સકાય અને તેજ પ્રમાણે એક મામ જે
 સ્થળે રહ્યા હોય તેનાથી જમણો વખત ખીજ સ્થેત્રમાં માળી પછી
 ત્યાં મામ બર રહેલું હોય તો રહી સકાય એમ નૈન જાએ
 આદા કરે ■ સારાશ કે સૂત્રનો પરમાય જે પ્રકારની આદા
 કરે ■ તે સૂત્રનાજ કરમાલેલા મામે બિહુ વિચરે

નોંધ — શારીરિક બાધિ કે ખીજ કોઈ તેવા અનિવાય અને મહાન
 કારણે કદાચ તે પ્રમાણમા અપવાદ કોઈ થકે ■ કારણ કે એક સ્થળે
 જહુ રહેવાથી આસક્તિ ઢિવા રાત જાધન થાય અને આસક્તિ કે રાત
 જાધન એ સયમના ધાતક છે તેથી સયમની રક્ષાના હેતુએ જ તેમ કરવા
 કરમાણ્યું છે તે વિવેક જૂલવો ન એઈએ

એક માસ કે ચાતુર્માસ્ય ૭૮સો કાળ જે સ્થાને રહેવાનું થયું હોય
 તેનાથી જમણો કાળ ખીજે સ્થળે પસાર થયા પછી ત્યાં તેટલો કાળ રહી
 સકાય એ પ્રમાણે સૂત્રની આદા છે જુઓ આચારાન મત્ર

નોંધ — શાસનના નિયમોને આધીન નહિ રહેતા એકલા દુરુ, શુરુકુળ વાસ ને છાલે જુદા વિદરુ એ કઈ વિવિકતચર્ચા નથી અને એકચર્ચા પણ નથી આ તે કવળ અનેપાવ ચર્ચા જ છે

૭ એકચર્ચામાં વૃત્તિની પરાધીનતા અને સ્વચ્છ દેતાનો અતિરેક હોય તે એકચર્ચામાં ત્યાગના વિકાસને બંદી કે દુરાચારની વૃદ્ધિ થવાનો જ વધુ સંભવ છે

સ્વયં પોતાના જ પાપનું પ્રમાણન પોતાની જ સંજિતથી વિપત્તિઓનું વિદારણ અને પોતાનું / પોતાને અવલગન ગનારી એકાત આત્મદમન કરતું તે જ આદર્શ એકચર્ચા

આત્મરક્ષાનો પ્રબળ ઉપાસક એ વીરસાધક આવી એકાત (શત્રુવેશ રહિત) ચર્ચાનું રહસ્ય સમજી ઉદ્વિગ્નથી ચપલતા અને મનના દુષ્ટ ભેગને આધીન ન થતા કવળ એકજ સ્થિતિ રાખી પોતાનું સાત્ત્વ સાધી અને વીતરાજ ભાવની પરાકાષ્ઠા પામી સિદ્ધ જીવ અને મુક્ત થાય એ જ સુધમ અને ત્યાગનું અભિમંદન છે

એમ કહું છું —

એ પ્રમાણે વિવિકતચર્ચા નામની નીચી ચૂલિકા પૂણ થઈ

આજ સુખકના બીજા પ્રકાશિત થયેલા પુસ્તકો

[સસ્કૃત ભાષાના સામાન્ય અભ્યાસીને પણ ખાસ ઉપયોગી]

જૈનસિદ્ધાંત પાઠમાળા

સસ્કૃતભાષા સાથે

ઉત્તરાખ્યન અને દશવૈકલિક સૂત્રો સસ્કૃત ભાષાપુખ્ત તથા
ગુજરાતી ટિપ્પણુ તે સ્થિતિમાં લેખતામણિ આદિ સ્તો

દ. ખ ૭ આદિ પૃષ્ઠ ૪૬૮ મૂલ્ય જે રૂપિયા

—(૦):—

એકી અવાજે વિક્ષાનોની પ્રસાસા પામેલુ

[ગુજરાતી ભાષામાં]

સુખનો સાક્ષાત્કાર

જેમાં આત્મિક અને બાહ્ય બન્ને સુખોની બહુ શીલુવટથી
સરળ અને મુદ્દર ભાષામાં સમજાવુ આપી સાચા સુખના સાધનો
બતાવ્યા છે

દ. ખ એક આદિ પૃષ્ઠ ૬૮ કિંમત દોઢ આનો

સાચા સુખના ચોખ્ખોએ આ પુસ્તક મળાવી સર્વોપદેશ
એક વખત તો જરૂર વાંચી જવું જોઈએ.

સસ્તું

સુંદર

સરસ

જેણે અનેક વિગ્રહોને મનોબા છે
અને પ્રગસા પ્રાપ્ત કરી છે
તે

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર

[ગુજરાતી અનુવાદન]

જેમાં મંપૂર્ણ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનું ગૂજરાતી ભાષાતર
ઉપરાત

ઉપયોગી, સમૃદ્ધ અને મરણ નોંધ તથા ટિપ્પણ

૮. ખ. ચા. આના : પૃષ્ઠ ૪૦૦ : મૂલ્ય છ આના

તેને ધર્મનો આદર્શ બાણના સારુ

આજેના મંગાવી હો અને વાંચો.

જેની બાબતે આવૃત્તિઓ બદલ પડી ચૂકી છતાં મારું તેવીને તેવીજ છે.

સ્મરણશક્તિ

[અનુભવપૂર્ણ]

જેમાં સ્મરણશક્તિ વધારવાના સરળ ઉપાયો દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

૮. ખ. એક આનો : પૃષ્ઠ સંખ્યા ૨૪ : કિંમત એક આનો :

તુરતમા બહાર પડનારા પુસ્તકો

તમારા જીવનપથમાં પગને ને પગને પ્રેરણા પાનારી
દરેક જિજ્ઞાસુને એક સરખી ઉપયોગી

સાધક સહચરી

જેમાં ઉત્તમ દશ્ય તથા સ્પષ્ટ સૂચના ચૂંટવાં શ્લોકપુષ્પોનું
સુંદર વર્ગીકરણ કરી સુમધુર પુષ્પમાળા બનાવી છે

ઉપર પ્રાકૃત મૂળ શ્લોકો તેની નીચે સમશ્લોકી ગૂઝરગિરામાં
અનુવાદિત અનુષ્ટુપ શ્લોકો અને તેની નીચે ભાવવાદ્ધી
સંક્ષિપ્ત વિવરણ

ક્ર

—પાપનુ પ્રાયશ્ચિત—

આધુનિક યુગોચિત પ્રતિક્રમણ
બારે પ્રયોગે લગતા રોપોનું પ્રાયશ્ચિત

જેની એક બાજુ પ્રાકૃત ભાષામાં મૂળ પદો તેની નીચે મંદકૃત
ભાષામુક્ત શ્લોકો અને બીજી બાજુ ગૂઝરાતી ભાષામાં
અનુવાદિત પદો અને તેની નીચે અમરકારક
વિસ્તૃત વિવરણ

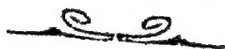
૯. ૫ એક આને ૫૦૦ સંખ્યા ૧૦૦ કિંમત એક આને

આચારંગ સૂત્ર

સમૃદ્ધ નોંધ સાથે ગુજરાતી અનુવાદન
લેખસંગ્રહ

ભિન્ન ભિન્ન વિષયો પરના પ્રગટ થયેલા શ્રેષ્ઠ
આદર્શ ગૃહસ્થાશ્રમ

ગૃહસ્થધર્મને લગતાં કર્તવ્યોનો સુચોટ ખ્યાલ

પુસ્તકો મળવાનાં હેતુઓ
મહાવીર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર
સાગરમની ગૃન્ગત
દિનકર મંદિર

સાગરમની ગૃન્ગત
અજરમર જૈન વિદ્યાશાળા
લિખડી, ઠાકિયાવાડ.

